

§ 15**Miljöprogram 2030 för Stockholms stad**

Uppdrag från kommunfullmäktige

KS 2023/682

Beslut

1. Miljöprogram 2030 för Stockholms stad godkänns enligt bilaga 1 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.
2. Samtliga nämnder ska inarbeta Miljöprogram 2030 för Stockholms stad i sin verksamhetsplanering.
3. Stockholms Stadshus AB uppmanas att för egen del samt att även ge samtliga bolagsstyrelser i uppdrag att anta och inarbeta Miljöprogram 2030 för Stockholms stad i sin verksamhetsplanering enligt bilaga 1 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.
4. Uppföljning av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad ska ske inom ramen för det integrerade systemet för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet (ILS).
5. Miljöprogram 2020-2023 för Stockholms stad (dnr KS 2019/1040), Riktlinjer för förnybar energi i stadens egna fastigheter (310-1382/2013), Fossilbränslefri organisation 2030 (2018/000015) och Trädplan för Stockholm del 1: Policy Vård och förnyelse (Utlåtande 1994:5 RIII (dnr KS 177/91)) upphör därmed att gälla.

Reservationer

Samtliga ledamöter för Moderaterna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Sverigedemokraterna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Liberalerna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Centerpartiet reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Kristdemokraterna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Ärendet

Kommunstyrelsens utlåtande behandlas. Utlåtandet gäller Miljöprogram 2030 för Stockholms stad.

I debatten yttrar sig, se bilaga 2.

Förslag till beslut

Borgarrådet Wanngård (S), Felicia Schartner Giertha (S), Maria Mustonen (V), borgarrådet Lindhagen (MP), borgarrådet Strömgren (MP) och Lisa Carlbom (MP) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Fritz Lennaárd (M) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Moderaternas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Gabriel Kroon (SD) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Sverigedemokraternas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Elin Hjelmestam (L) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Liberalernas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Ashna Ibrahim (C) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Centerpartiets förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Nike Öbrink (KD) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Kristdemokraternas ersättaryttrande i kommunstyrelsen.

Beslutsordning

Ordföranden ställer förslagen mot varandra finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Signerat av

Detta dokument har signerats digitalt av följande personer

Namn	Datum
Anna Cecilia,Brinck	2024-09-30
Olle Emil Olof,Burell	2024-09-30
Sara Helena,Stenudd	2024-09-30
Karin Anna Magdalena,Jöback	2024-09-30

Miljöprogram 2030 för Stockholms stad

Initiativärende från stadsledningskontoret

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Miljöprogram 2030 för Stockholms stad godkänns enligt bilaga 2 till utlåtandet.
2. Samtliga nämnder ska inarbeta Miljöprogram 2030 för Stockholms stad i sin verksamhetsplanering.
3. Stockholms Stadshus AB uppmanas att för egen del att anta samt att även ge samtliga bolagsstyrelser i uppdrag att anta och inarbeta Miljöprogram 2030 för Stockholms stad i sin verksamhetsplanering enligt bilaga 2 till utlåtandet.
4. Uppföljning av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad ska ske inom ramen för det integrerade systemet för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet (ILS).
5. Miljöprogram 2020-2023 för Stockholms stad (dnr KS 2019/1040), Riktlinjer för förnybar energi i stadens egna fastigheter (dnr 310-1382/2013), Fossilbränslefri organisation 2030 (dnr KS 2018/000015) och Trädplan för Stockholm del 1: Policy Vård och förnyelse (Utlåtande 1994:5 RIII (dnr KS 177/91)) upphör därmed att gälla.

Föredragande borgarråden Karin Wanngård och Åsa Lindhagen

Sammanfattning av ärendet

Stockholms stads miljöprogram har reviderats mot bakgrund av det uppdrag som gavs i kommunfullmäktiges budget för 2023. Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument som slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet innehåller 18 delmål som preciserar den strategiska inriktningen.

De sju målen är: *En rättvis och inkluderande omställning, Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck, Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem, Ett klimatanpassat Stockholm, Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm, Ett giftfritt Stockholm samt Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö.*

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, förskolenämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Stockholm Exergi AB, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens pensionärsråd, kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Akademikerförbundet SSR Stockholms stad, Alternativ Stad, Avfall Sverige, Botkyrka kommun, Byggföretagen, Climate Live, Danderyds kommun, Digitaliseringskonsulterna, Driva (tidigare Gasnätet Stockholm AB), Ekerö kommun, Ellevio, Energiföretagen Sverige, Fastighetsägarna i Stockholm, Fossilfritt Sverige, Fridays For Future, Fridays For Future Stockholm, Friluftsförbundet region Mälardalen, Fältbiologerna i Stockholm, Förbundet för Ekoparken, Företagarna i Stockholms stad, Greenpeace Sverige, Gretas Gamlingar i Stockholms stad, Göteborgs stad, Haninge kommun, Hela Jorden, HSB Bostad, Huddinge kommun, Håll Sverige Rent Jordens Vänner, Järfälla kommun, Karolinska Institutet, Klimataktion Stockholm, Klimatklubben, Klimatkollen, Klimatkommunerna, Klimatriksdagen, Kommunal Stockholm, Kungliga Tekniska Högskolan (KTH), Ledarna, Lidingö stad, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Medveten i stan, Medveten konsumtion, Mobility Sweden, Momentum/Fryshuset, Nacka kommun, Naturskyddsföreningen, Naturskyddsföreningen Stockholms län, Naturvetarna, New Weather Sweden, Norrtälje kommun, Nykvarns kommun, Nynäshamns kommun, Odlia ihop, Region Stockholm, Reformaten, Rena Mälaren (Hands2Ocean), Researchers Desk, Saco - Stockholm, Salems kommun, Samfundet S:t Erik, Scouterna Stockholm, SGBC, Sigtuna kommun, Sollentuna kommun, Solna kommun, Sportfiskarna Stockholm, STF Stockholm, Stockholms Byggmästareförening, Stockholms Handelskammare, Stockholms koloniträdgårdar, Stockholms universitet, Studieförbundet Stockholm Gotland, Sundbybergs stad, Swedavia, Svensk Dagligvaruhandel, Svensk handel, Svenska botaniska föreningen, Svenskt Näringsliv, Svenskt Vatten, Sveriges ingenjörer, Sveriges Kommuner och Regioner, Sveriges Åkeriföretag, Södertälje kommun, Trafikverket, Transportföretagen, Tyresö kommun, Täby kommun, Upplands Väsby kommun, Upplands-Bro kommun, Vallentuna kommun, Vaxholms stad, Vision Stockholm Stad, Visita Stockholm/Gotland, Våra barns klimat, Vårdförbundet, Världsnaturfonden WWF, Värmdö kommun, Zero Waste Stockholm, Återvinningsindustrierna och Österåkers kommun.

Stockholms Stadshus AB har underremitterat förslaget till dotterbolagen AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Bostadsförmedlingen i

Stockholm AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Globe Arena Fastigheter AB, S:t Erik Markutveckling AB, Stockholms Stads Parkerings AB, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB, AB Stokab, Stockholm Business Region AB S:t Erik Försäkrings AB, Stockholmsmässan AB och Kulturhuset Stadsteatern AB. Stockholmsmässan AB har valt att avstå från att svara på remissen. Kulturhuset Stadsteatern AB och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB har valt att ställa sig bakom miljöprogrammet i sin helhet.

HSB Bostad och HSB Stockholm har inkommit med ett gemensamt svar.

Danderyds kommun, Haninge kommun, Sollentuna kommun, Sveriges Kommuner och Regioner samt Värmdö kommun har meddelat att de avstår från att svara på remissen.

Överförmyndarnämnden, kommunstyrelsens pensionärsråd, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Alternativ Stad, Avfall Sverige, Botkyrka kommun, Climate Live, Digitaliseringskonsulterna, Ekerö kommun, Energiföretagen Sverige, Fossilfritt Sverige, Fridays For Future, Fridays For Future Stockholm, Fältbiologerna i Stockholm, Greenpeace Sverige, Hela Jorden, Huddinge kommun, Klimatklubben, Klimatkollen, Klimatriksdagen, Ledarna, Lidingö stad, Malmö stad, Medveten i stan, Medveten konsumtion, Naturskyddsföreningen, Naturskyddsföreningen Stockholms län, Naturvetarna, New Weather Sweden, Norrtälje kommun, Nynäshamns kommun, Odlia ihop, Reformaten, Researchers Desk, SACO Stockholm, Scouterna Stockholm, SGBC, Sigtuna kommun, Solna kommun, Sportfiskarna Stockholm, STF Stockholm, Stockholms Byggmästareförening, Studieförbundet Stockholm Gotland, Sundbybergs stad, Swedavia, Svensk Dagligvaruhandel, Svenska botaniska föreningen, Svenskt Vatten, Svenskt Näringsliv, Sveriges ingenjörer, Södertälje kommun, Transportföretagen, Täby kommun, Upplands Väsby kommun, Vallentuna kommun, Vaxholms stad, Våra barns klimat, Vårdförbundet, Zero Waste Stockholm, Återvinningsindustrierna och Österåker kommun har inte inkommit med svar.

ACAN (Architects Climate Action Network Sverige), Cykelfrämjandet Storstockholm samt Svensk mat- och miljöinformation har svarat på remissen på eget initiativ.

Arbetsmarknadsnämnden anser att den strategiska inriktningen är tydlig, välkomnar målet om en rättvis och inkluderande omställning och är positiv till förslaget till miljöprogram. De förslår mindre justeringar och framför att det skulle vara en fördel om det tydligare angavs vilka handlingsplaner som kopplas till arbetet.

Exploateringsnämnden välkomnar det nya miljöprogrammet, men framför att de önskar se tydligare belysningar av målkonflikter, särskilt mellan stadsutveckling och miljö, samt hur dessa ska hanteras. Vidare anför de att det krävs långsiktig finansiering för att nå målen. De efterfrågar förtydliganden gällande

krontäckningsgrad samt en finansieringsmodell för klimatanpassning av befintlig bebyggelse.

Fastighetsnämnden ställer sig positiv till Miljöprogram 2030 och anser att förslaget utgör en bra grund för stadens fortsatta arbete med miljö- och klimatfrågor. De pekar ut delmålet om halverad klimatpåverkan från konsumtion som utmanande och ser att det kommer att kräva betydande resurser och utveckling av nya metoder och arbetsrutiner. De betonar vikten av ökad intern samverkan och samordning för att nå målen. För delmål 2.2, som handlar om minskad klimatpåverkan från transportsektorn, framför de att även fastighetsnämnden bör vara genomförandeansvarig eftersom de arbetar med flera relaterade områden. De föreslår att trädmålet under delmål 4.1 ska gälla alla träd på stadens mark för att öka krontäckningsgraden och skapa fler naturliga kolsänkor. De påpekar också vikten av tydliga definitioner för nya indikatorer och ett metodstöd för analyser av miljö- och klimatkonsekvenser i relevanta beslut.

Förskolenämnden ställer sig generellt positiv till programförslaget och lyfter särskilt behovet av att arbeta med verksamhetsanpassning, rutiner och åtgärder för att kunna bedriva samhällsviktig verksamhet även under extrema väderförhållanden. Vidare efterfrågar de verktyg och metoder samt lyfter vikten av inköp som verktyg samt medborgarnas engagemang.

Idrottsnämnden ser positivt på programmet men saknar en ekonomisk analys, vilket ökar risken för att vissa åtgärder inte genomförs, särskilt för att stärka motståndskraften vid extremväder och uppnå fossilfrihet till 2030. En tydligare ansvarsfördelning efterfrågas.

Kulturnämnden anser att förslaget beskriver stadens mål och hur förvaltningarna ska arbeta på ett bra sätt, understryker vikten av att arbeta med upphandling och inköp som viktiga verktyg samt efterfrågar stöd gällande miljö- och klimatkonsekvensanalyser.

Kyrkogårdsnämnden ställer sig positiv till revideringen av miljöprogrammet och välkomnar att det har en mer kommunikativ karaktär då de ser ett behov av att tillgängliggöra det för stadens medarbetare och för stockholmarna.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden är positiv till det föreslagna miljöprogrammet och dess ambitiösa mål men lämnar ett antal förslag på förtydliganden för att stärka genomförandet och uppföljningen. De framför att det finns ett behov av förtydliganden gällande integrationen i verksamhetsplaneringen, kopplingen mellan målområden och handlingsplaner samt lyfter behovet av en översyn av stödfunktioner och förmågan att söka externa medel. Vidare önskar de tydliggöranden gällande

klimateanpassning, kolsänkor, ekosystem, återbruk, avfallshantering och konstgräs. De betonar vikten av hållbara inköp och upphandlingar.

Servicenämnden är i sak mycket positiv till miljöprogrammet och de höga ambitionerna för stadens miljöarbete men lyfter risken att programmet givets dess längd och terminologi blir svårt att ta till sig för medarbetare. De ser även risker med att programmet kan bli daterat givet dess konkretionsgrad rörande vissa frågor. Vidare anför de att det saknas definitioner kring vissa begrepp vilket kan göra genomförandet svårare.

Socialnämnden ställer sig i huvudsak positivt till förslag om Miljöprogram 2030 men har synpunkter på använd terminologi och ser gärna att staden arbetar mer med frågor om källsortering och återvinning samt tillhandahåller mer information om upphandling inom vård och omsorg.

Stadsbyggnadsnämnden är generellt positiva till programmet och stödjer den höjda ambitionsnivån gällande klimatpåverkan från konsumtion, men betonar behovet av att hantera målkonflikter, särskilt i en växande stad. Ett antal förslag i sak och önskemål om förtydliganden anföras. Vidare föreslår att en styrgrupp för implementering inrättas.

Trafiknämnden välkomnar programmets ambitiösa och samlade grepp för att förbättra stadens miljö. De framför att det är viktigt att ansvarsfördelning för genomförande av konkreta åtgärder tydliggörs i underliggande handlingsplaner samt att varje förvaltning/bolag bör ta fram egna handlingsplaner. De ser att ett ramverk för samverka mellan olika bolag och förvaltningar vore önskvärt.

Utbildningsnämnden är positiv till det nya förslaget på program som de ser överensstämmer med deras miljö- och klimatarbete i skolorna. De vill dock lyfta en del utmaningar kopplat till genomförandet och föreslår förtydliganden.

Äldrenämnden anser att miljöprogrammet har en tydlig struktur med väl definierade mål och delmål, och uppskattar det nya delmålet om minskad klimatpåverkan från mat. De betonar att programmet behöver förenklas och sammanfattas för att bli mer tillgängligt för stadens verksamheter och medborgare. De föreslår att en huvudansvarig utses för varje delmål för att undvika att ansvaret försvinner bland flera genomförandeansvariga. De efterfrågar en tydligare definition av vad stadsövergripande samordning innebär och föreslår att nämnden ska vara uppföljningsansvariga för klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider inom äldreomsorgen.

Bromma stadsdelsnämnd ser positivt på den höjda ambitionsnivån i programmet och att det sträcker sig över längre tid. De efterfrågar tydlighet gällande hierarkin mellan olika styrdokument i staden, metodik för att arbeta mot mål 1 samt centralt samordnad kommunikation gällande programmet.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd välkomnar miljöprogrammets höga ambitioner och att stadsdelsnämnderna får ett tydligare kommunikativt ansvar gentemot medborgarna i miljö- och klimatfrågor. Vidare framför det synpunkter och önskemål om förtydliganden gällande ekologiska livsmedel, ekologisk kompensation, ansvarsfördelningen gällande klimatanpassning och finansieringen av sanering av förorenade områden,

Farsta stadsdelsnämnd stödjer det nya miljöprogrammet och anser att dess ambitiösa mål är nödvändiga och uppnåeliga. De understryker vikten av intern och extern kommunikation och önskar se en kortversion av programmet.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd är positiva till förslaget till ett nytt program med höjd ambitionsnivån och ökad samverkan. Nämnden efterlyser samordning mellan förvaltningar, tydligare kommunikation och ansvarsfördelning. Rättviseperspektiv och lokal omställning lyfts fram, liksom vikten av att bevara ekosystem och biologisk mångfald. Vidare påpekas utmaningen att balansera miljömål mot exploatering och krisberedskap.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd är positiva till förslaget men lyfter behovet av lokala strukturella förändringar och medel för genomförande.

Järva stadsdelsnämnd ställer sig positiv till det nya förslaget anser att programmet ger en bra överblick över ett arbete som behöver göras för att nå målen. De framför dock att de skulle vilja se tydligare hänvisningar och kopplingar mellan målen och relevanta handlingsplaner. De lyfter behovet av centralt stöd och samverkan i genomförandet samt efterfrågar tydlighet kring vad indikatorerna omfattar och hur de ska mätas.

Kungsholmens stadsdelsnämnd ser det som mycket positivt att det nya miljöprogrammet höjer ambitionerna i samstämmighet med Parisavtalet och de globala målen enligt Agenda 2030. De välkomnar programmets tydligare fokus på kommunikation, samverkan och pedagogik samt efterfrågar förtydliganden gällande stadens organisation för genomförande, stöd och föreslagna indikatorer.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd är positiv till programmet men efterfrågar flera förtydliganden, mer vägledning och en djupare analys av ekonomiska aspekter och praktiska utmaningar i genomförandet. De föreslår att staden ska se över

stadsmiljönyckeln och utreder ett bredare system för klimatinvesteringsmedel. Vidare önskar de mer tydligare vägledning och kompetensstöd gällande exempelvis rättvise- och jämställdhetsaspekter, miljökrav vid upphandlingar och ett mer sammanhållet arbete med ekologisk kompensation på strategisk nivå. Det ser även ett behov av förtydliganden gällande trädmålet och dess finansiering samt av ett antal föreslagna indikatorer, särskilt gällande energianvändning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd är positiv till miljöprogrammet. De lyfter särskilt behovet av en tydlig dokumenthierarki och av att koppla programmet till andra handlingsplaner och vägledande dokument. Vidare ser de ett behov av förbättrad samverkan mellan stadens förvaltningar och bolag, möjlighet att söka fleråriga centrala medel. De framför även föreningsstöd inom miljö- och klimatarbete bör samordnas centralt och understryker vikten av att inkludera rättviseaspekter i stadens upphandlingar och styrsystem för inköp. De efterlyser även stärkt samverkan gällande klimatanpassning likt den samverkan som i dag finns för framtagandet och genomförandet av lokala åtgärdsprogram för vatten.

Skärholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget till program ligger i linje med kommunfullmäktiges uppdrag i budget 2023. De framför att målet om en rättvis och inkluderande omställning kräver en tydligare roll för stadsdelsnämnderna och inkludering av civilsamhället. De önskar stöd till stad för detta. De välkomnar programmets fokus på samverkan, både internt och extern och noterar att nämnden ekonomi påverka av investeringar i klimatanpassningsåtgärder, kolsänkor, biologisk mångfald och omställning till en fossilfri fordonsflotta.

Södermalms stadsdelsnämnd är positiv till revideringen av miljöprogrammet. De önskar se tydligare kopplingar mellan programmet och handlingsplaner/styrdokument, betonar vikten av samordning och vägledning samt påpekar behovet av medel för genomförande.

Stockholms Stadshus AB anser att miljöprogrammet är väl genomarbetat och omfattar de viktigaste målområdena för miljö och klimat. Koncernledningen ställer sig som helhet bakom dotterbolagens remissvar och hänvisar till dessa för en mer detaljrik återkoppling. De understryker vikten av att samverka med andra kommuner, offentliga förvaltningar och större aktörer i det privata näringslivet för att gemensamt höja kravnivån gällande inköp och upphandlingar, att verksamheterna gör välgrundade ekonomiska avväganden gällande vilka aktiviteter som prioriteras samt att programmet integreras i stadens överordnade system för ledning och uppföljning. Vidare efterfrågar de en handledning kring hur miljö- och klimatkonsekvenser, inklusive ett rättviseperspektiv, ska tillämpas.

Stockholm Exergi anser att miljöprogrammet väl fångar och belyser stadens utmaningar. Bolaget lyfter att behovet av ett antal förtyliganden gällande exempelvis begreppet klimatpositivt 2030 och energiutvinning. De föreslår ett antal detaljerade ändringar som bland annat rör fossil plast, oljeeldning och vad som utgör kolsänkor.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030 välkomnar att staden inkluderat ett rättviseperspektiv i miljöprogrammet. De uttrycker en oro över de föreslagna målens genomförbarhet och efterfrågar utvärdering av tidigare måluppfyllelse och analys av framgångsrika åtgärder från andra städer. De efterlyser förtydliganden gällande hur målkonflikter och avvägningar mellan olika mål ska hanteras och kommer med förslag på förbättringar av indikatorer för bl.a. luftkvalitet och buller. De uppmanar staden att i kommande handlingsplaner specificera hur målen ska uppnås och samverkan genomföras.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet anser att programmet är ambitiöst och påpekar att det krävs. De anser att staden bör prioritera arbetet med att minska rivningar, utveckla återbruk, mobilitet och värnande av biologisk mångfald.

Akademikerförbundet SSR Stockholms stad anser att förslaget program på ett bra sätt beskriver stadens miljömål och hur förvaltningarna ska arbeta för att uppnå målen. De understryker särskilt vikten av att arbeta med upphandling och inköp för att nå målen. De välkomnar att arbetssätt beskrivs avseende inter och extern samverkan och lyfter särskilt samverkan mellan fackförbund och arbetsgivare.

Byggföretagen betonar byggbranschens betydelse för att minska växthusgasutsläpp och vikten av samordning med nationella initiativ och krav, exempelvis gällande klimatdeklarationer. De understryker behovet av tillgänglig laddinfrastruktur för fossilfria arbetsplatser, och förespråkar samverkan och dialog i tidiga skeden med branschen gällande utvecklingen av krav och åtgärder för att minska utsläppen. De rekommenderar att krav på fossilfria fordon och maskiner ställs under kontraktsskedet, inte i upphandlingen, stödjer ökad transportoptimering och samlastning av varuleveranser, de efterlyser balans mellan naturskydd och bostadsbyggande, uppmanar till ökade investeringar i klimatanpassning av infrastruktur, betonar vikten av flexibla detaljplaner för att möjliggöra cirkulärt byggande och återbruk. Vidare avstyrker de förslaget om minimumkrav på återbrukat byggmaterial och varnar för potentiella negativa effekter av miljözoner på små och medelstora byggföretag.

Driva (tidigare Stockholm Gas och Gasnätet) välkomnar stadens mål om att den lokala energiproduktionen ska öka men efterfrågar åtgärder för att uppnå detta mål. I kommande handlingsplaner önskar de se tydliga strategier och planer för hur den lokala produktionen av biogas och solenergi kan öka samt förslag som ökar biogasens

roll i det cirkulära kretsloppet. De ser positivt på stadens tydliga fokus på samverkan och dialog.

Ellevio bedömer att stadens ambitiösa miljöprogram kommer att vara mycket positivt för regionens utveckling, både ur ett miljö- och klimatperspektiv och för invånarna och näringslivet. De understryker elektrifierings roll för att nå stadens mål och särskilt behovet av ett robust elnät. De efterfrågar förenklade processer för bygglov av laddstolpar, samarbete mellan privata och offentliga aktörer gällande bygglov, återanvändning av massor, klimatanpassning och tydliga definitioner och krav.

Fastighetsägarna Stockholm anför att staden bör sätta tydliga mål utan att specificera detaljerade metoder så att fastighetsföretagen kan välja de bästa lösningarna själva, att rigida detaljplaner försvårar konvertering av byggnader och återbruk av material samt att staden bör fokusera på mobilitetstal istället för p-tal och främja cykel, gång och kollektivtrafik framför biltrafik. Vidare framför de att samarbete mellan staden och fastighetsägarna behövs för att optimera klimatanpassningsåtgärder.

Friluftsförbundet Region Mälardalen ser positivt på miljöprogrammet men föreslår kompletteringar för att stärka programmets effektivitet och inkludera fler aspekter av folkhälsa och ekosystemtjänster. De lyfter skolans roll och understryker att barns psykiska hälsa och inlärningsförmåga gynnas av naturvistelse. De framför att naturen bör vara lättillgänglig, helst inom 300 meter, och önskar se ett nytt delmål med fokus på växande skogar, natur och träd som ökar kolinlagring. Vidare anför de att sociala/kulturella ekosystemtjänster bör ingå i målet om livskraftiga ekosystem.

Förbundet för Ekoparken anser att programmet är ambitiöst och heltäckande. De understryker vikten av en sammanhållen ledning för att det ska förverkligas och föreslår att en styrgrupp bildas för detta. Vidare lyfter de behovet av att programmet ska förankras bland medborgarna och exempelvis föreslår att medborgarpaneler skapas i alla stadsdelar. De ser ett ökat behov av skydd av grön- och vattenområden samt efterlyser åtgärder för att reducera eutrofiering. De föreslår ett antal indikatorer som de ser behövs.

Företagarna Stockholm stad välkomnar programmet och dess höga ambitioner men efterlyser en tydligare inkludering av företag och tydligare fokus på hur företag kan bidra till omställningen, även småföretagen. Vidare lyfter de att programmet tydligare bör adressera målkonflikter mellan miljö och klimat, att ökade ambitioner bör speglas i en höjd betalningsvilja vid upphandlingar, att transparent uppföljning är viktig.

Gretas Gamlingar i Stockholms stad är positiva till miljöprogrammet och dess höga ambitionsnivå men påpekar att vissa områden saknas och att andra behöver utvecklas. De betonar vikten av att även privata aktörer arbetar enligt programmet, föreslår stöd

till klimatrelaterad folkbildning och föreningar, efterlyser en tydligare sammanställning av utsläppskällor, varnar för osäkra tekniker som CCS och uppmanar till skydd av grönområden och stärkt biologisk mångfald. De stödjer miljözoner, dubbdäcksförbud, lägre hastighetsbegränsningar och förbud mot fossildriva arbetsredskap.

Göteborgs stad ser positivt på programmets ambition och den förlängda programperioden, välkomnar inkluderingen av en social dimension och rättvis omställning och stödjer det cirkulära perspektivet samtidigt som de betonar vikten av en systemsyn på varor och tjänster. De påpekar att begreppet "utfasningsämnen" inte nämns tillräckligt i målet om ett giftfritt Stockholm, efterlyser tydligare beskrivningar av arbetssätt samt anför att Stockholm kan gynnas av ett miljöledningssystem likt det Göteborgs stad använder. De lyfter även en önskan om fortsatt samverkan mellan städerna kring gemensamma utmaningar inom miljö- och klimatområdet.

HSB Bostad och HSB Stockholm anser att det föreslagna programmet är väl genomarbetat och stödjer Stockholms stads förslag till nytt miljöprogram och betonar tre övergripande frågor. De understryker vikten av att plast sorteras ut för att minska fjärrvärmens klimatpåverkan och betonar att staden bör ta ett stort ansvar för att öka utsorteringsgraden. Vidare efterlyser de mer konkreta åtgärder för att klimatsäkra befintliga bostadsområden. Avslutningsvis framför de att de ser omställningen till cirkulära resursflöden inom byggande och masshantering som avgörande för att främja cirkulär ekonomi inom byggbranschen samt att staden bör säkra ytor för resurscirkulation i stadsmiljön samt stödja kompetensutveckling inom reparation och återanvändning.

Håll Sverige Rent uppskattar programmets ambitiösa mål och fokus på kommunikation med invånarna och lyfter att det dock saknas ett nedskräpningsperspektiv i programmet och föreslår mål, åtgärder och nyckeltal att inkludera för att minska nedskräpningen. Vidare lyfter de att biobaserad plast inte är bättre för naturen och uppmanar till eftertanken kring ökad användning av fossilfri plast.

Jordens vänner applåderar ansatsen till ett ambitiöst och heltäckande miljöprogram och välkomnar att planen har ett rättviseperspektiv, att den inkluderar konsumtionsbaserade utsläpp och har ett stärkt fokus på samverkan. Samtidigt uttrycker de oro över att delar av programmet inte har samma ambition som övriga delar av programmet, samt att hinder för genomförandet inte är tillräckligt adresserade. De välkomnar fokus på klimatanpassningar men anser att de åtgärder som föreslås inte motsvarar de allvarliga risker som beskrivs. Vidare betonar de vikten av att minska utsläppen omedelbart samt är kritiska till stadens starka beroende av koldioxidinfångning (CCS) vilket de ser som greenwashing.

Järfälla kommun anser att programmet är ambitiöst. De ställer sig positiv till programmet och välkomnar fortsatt samverkan och dialog kring hållbarhetsfrågor.

Karolinska institutet välkomnar Stockholms stads ambitiösa klimatmål, uppskattar att mål och aktiviteter är konkreta, och välkomnar att kopplingen till Agenda 2030 stärkts. De önskar se ett tydligare inslag gällande akademins roll i kommande handlingsplan.

Klimataktion Stockholm framför att programmet är mer heltäckande och ambitiöst än tidigare och innebär stora kliv i rätt riktning. De välkomnar att tyngd läggs vid bl.a. rättvis omställning, inkludering och konsumtionsbaserade utsläpp. Samtidigt anser de att programmet saknar tydliga mätbara mål vilket försvårar uppföljningen. De anser att de vetenskapliga kopplingarna behöver stärkas och vill se en koldioxidbudget. De föreslår därför ett antal förslag för att konkretisera och tydliggöra mål och arbetssätt exempelvis att ingen exploatering av mark ska ske i naturvårdsklass 1-3, att krontäckningsgraden ska öka till 50 % senast 2030, att ingen plastförbränning ska ske i värmeverken och att maxnivån för PFAS i vatten ska sättas till 1 nanogram per liter senast 2028.

Klimatkommunerna anser att programmet tydligt kommunicerar mål, visioner, utmaningar och åtgärder. De konstaterar att använda definitioner följer internationella standarder och att målet för 2030 är i linjemed Parisavtalet utifrån Världsnaturfondens modell. De framför dock en fråga om vem som samordnar arbetet när ansvaret ligger på alla nämnder och bolag.

Kommunal Stockholms uttrycker oro över att klimatanpassningar i staden inte räcker till och understryker behovet av att det vid nybyggnation ska finnas budget för detta. De påpekar att det är mycket komplicerat och resurskrävande att evakuera äldre. De önskar se installationer av solceller och batterier på boendena så att inte energin till kylanläggningarna bidrar till växthuseffekten. Vidare påpekar de att få verksamheter idag har tillgång till bra återvinning och att medarbetarna inte har tid att gå till en återvinningscentral. De föreslår även att kommunalanställda bör kunna få köpa SL-kort via löneavdrag samt uttrycker oro över att satsningar riskerar att bekostas av verksamhetsbudgetarna vilket riskerar att få negativa följder för de anställdas arbetsmiljö.

Kungliga tekniska högskolan är positivt inställda till programmet och vill samverka med staden för att uppnå klimatneutralitet, resiliens och social hållbarhet. De anför ett antal synpunkter och önskemål gällande målens utformning, de åtgärder som föreslås och områden som de anser otydliga. Vidare pekar de på ett antal målkonflikter, exempelvis i fråga om lokala matmarknader i förhållande till målet om minskade utsläpp. Exempelvis ifrågasätts varför den lokala energiproduktionen ska öka. Vidare

betonar högskolan att klimatomställningen är nödvändig ur rättviseperspektiv men varnar för att begreppet "rättvis omställning" kan vara problematiskt och leda till otydligheter och potentiella ökade orättvisor. De anser även att mer fokus bör läggas på att prioritera åtgärder mot saltvatteninträngning i Mälaren.

Länsstyrelsen Stockholm ser positivt på Miljöprogram 2030 och ser att det ligger mycket i linje med Länsstyrelsens arbete för miljömålen i Stockholms län. De anser att det är ambitiöst, välstrukturerat med mål, delmål, förslag på åtgärder och där ansvariga nämnder, bolag för genomförande och uppföljning finns tydligt utpekade. De framför ett antal förslag och önskemål om förtydliganden exempelvis rörande närodlat och lokalt och hur olika styrdokument kompletterar varandra. De ser ett behov av att utveckla mål för hela livsmiljön inklusive natur- och kulturmiljön, de önskar nyansera effekterna av högre täthet och balansera dessa med mänskliga behov och hälsa och vill betona kulturella ekosystemtjänster och biologiskt kulturarv. Vidare lyfter de frågan om hur kulturarv och kulturmiljöer ska hantera i klimatanpassningar och framför att de önskar se tydligare mål för förvaltning och transformation av befintlig byggd miljö. De önskar även se en ändring i texten rörande planering i bullerutsatta lägen.

Mobility Sweden tillstyrker programmet och anför att det är viktigt att staden ställer krav på förnybara drivmedel samt samverkar med näringslivet. Samtidigt är de är kritiska till att Stockholm stad ska verka för att minska biltrafiken.

Momentum, Fryshuset betonar vikten av ungas delaktighet och tillgänglighet till resurser för att främja en hållbar och inkluderande miljöomställning. De anför att programmet genomgående bör beakta barnets bästa enligt barnkonventionen inklusive behoven hos unga med funktionsnedsättningar. För en rättvis och inkluderande omställning föreslås exempelvis ökat skydd av grönområden, tydligare skadlighet för alla att delta i omställningen, inkludering av unga i ett medborgarråd och permanent ferieverksamhet kopplat till miljömålen. Vidare föreslås etablering av lokal återbruksplatser i varje stadsdel och ökat tillgängliga för unga.

Nacka kommun är huvudsakligen positiv till föreslaget miljöprogram då det bedöms värdeskapande även för nackaborna och för regionen. Kommunen framhåller att samverkan kopplat till elektrifiering av transportsektorn kan utvecklas ytterligare inom existerande arenor. Vidare lyfter de ett behov av fördjupande resonemang rörande Stockholm stads miljözoner och stadsmiljözoner samt hur de kan påverka kringliggande kommuners framkomlighet.

Nykvarns kommun anser att programmet är välformulerat och ambitiöst och framför att samarbetet med näringslivet bör lyftas fram samt understryker vikten av att kompetensutveckla måltidspersonal inom hållbarhet och miljö.

Region Stockholm ser positivt på Stockholms stads Miljöprogram och anser att de sju målen väl fångar miljöproblematikens bredd och komplexitet. De välkomnar stadens ambition att inkludera medborgarna i en rättvis och inkluderande omställning. De efterlyser ett starkare regionalt och mellankommunalt perspektiv, samt en tydligare koppling till regionala planer som RUF5 2050 och Klimatfärdplanen för Stockholmsregionen. Regionen föreslår att byggsektorns klimatpåverkan bör lyftas fram tydligare.

Rena Mälaren/Hands2Ocean anser att programmet är bra som helhet men vill att staden ska sluta dumpa snömassor i vatten.

Salems kommun ställer sig positiva till förslaget till miljöprogram. De anser det vara värdefullt att arbetssätt för att nå målen finns med i programmet såsom exempelvis samverkan med boende, näringsliv och kommuner.

Samfundet S:t Erik tillstyrker programförslaget men framför några reservationer. De betonar vikten av att klimatmål kopplas till konkreta åtgärder och uppföljning och lyfter särskilt frågan om att minska rivningar givet att klimatbelastningen av nybyggnation är stor.

Stockholms handelskammare anser att miljöprogrammet bör fokusera på åtgärder som staden har kontroll över, att stadens upphandlingar bör ställa krav på hållbarhet men undvika specifika detaljer samt att en ökad dialog med näringslivet är nödvändig. Gällande miljözoner så lyfter de att de kan främja elektrifiering men att genomförandet bör ske i dialog med näringslivet. Vidare ställer de sig kritiska till målet att minska biltrafiken med 30 % till 2030 samt lyfter att flygförbindelser till och från huvudstaden spelar en viktig roll för Stockholms attraktivitet.

Stockholms Koloniträdgårdar stödjer programmets målområden men anser att kolonirörelsens roll bör inkluderas tydligare. De anför ett antal punkter kring hur rörelsen bidrar till programmets mål och ökad resiliens samt föreslår ett antal kompletteringar om att koloniområden ska bevaras och fler ska inrättas, att långsiktiga och tydligare villkor för markarrenda ska säkerställas och att samarbetet mellan staden och föreningarna ska stärkas.

Stockholms universitet ser generellt mycket positivt på de ambitiösa mål som Stockholms stad beskrivit i Miljöprogram 2030. Universitetet uppskattar programmets fokus på en rättvis omställning och betonar vikten av att inkludera olika intressenter och definiera "sårbara" grupper korrekt. Vidare noterar universitetet vikten av finansiering för att lyckas med genomförande. Universitetet ser positivt på programmets betoning på samverkan med olika samhällsaktörer, men efterlyser

konkretisering av vad som behöver göras, hur och vem som ska finansiera samverkansprojekten.

Svensk Handel ställer sig försiktigt positiva till Stockholms stads nya miljöprogramms höga miljöambitioner. De understryker att en förutsättning för att nå målen är en nära samverkan och dialog mellan kommunen och handeln. Organisationen lyfter en oro gällande införandet av Miljözon klass 3 i Stockholm, där organisationen varnar för riskerna med olika tolkningar och snäva tidsplaner som kan skada citys attraktivitet och näringsliv.

Sveriges Åkeriföretag tycker det är bra att staden reviderar sitt miljöprogram och kommer med ett antal medskick gällande bl.a. hållbarhetscertifieringar, upphandlingskrav, biobränsle, uppföljning, trafiksäkerhet, framkomlighet, stadsmiljözonen, miljözon klass 3, nattleveranser, geofencing, laddplatser för tung trafik, lastplatser, lägre och tyngre fordon.

Trafikverket välkomnar samverkan mellan staden och myndigheten och önskar en fortsatt dialog avseende utsläpp från trafiken på de statliga vägarna.

Tyresö kommun anser att programmet har en tydlig målstyrning och ansvarsfördelning, att även medborgarna involveras på ett bra sätt. De lyfter särskilt att de ser positivt på målen om ambitionen inom trafikområdet.

Upplands-Bro kommun ser positivt på att Stockholms stad föreslår ett ambitiöst program som svarar mot stadens höga ambitioner. De efterfrågar en ökad tydlighet gällande önskade effekter inom områdena klimatanpassning respektive rättvis omställning. Vidare lyfter de behovet att tydliggöra skillnaderna mellan tekniska och naturliga lösningar för koldioxidhantering, samt deras kostnadseffektivitet.

Vision Stockholm stad stödjer generellt förslaget då de ser att det ligger i linje med deras ambitioner och att det ger medlemmarna verktyg för att minska klimatpåverkan på arbetsplatserna. De betonar vikten av att involvera chefer och medarbetare i arbetet, uppmanar till ökad dialog och samverkan med fackliga organisationer och ser positivt på att anställda inom inköp, upphandling och avtalsuppföljning pekats ut som viktiga.

Visita Stockholm/Gotland stödjer stadens ambition att bli en ledande stad inom hållbarhet och klimatomställning samtidigt som de betonar att omställningen måste gå hand i hand med stärkt konkurrenskraft. De framför att de stödjer införandet av miljözoner men anser att tidplanen för stadens arbete är för snäv.

Världsnaturfonden WWF anför att miljöprogrammet tydligare bör beskriva sambandet mellan klimatkrisen och krisen för den biologiska mångfalden och betonar att dessa bör hanteras samtidigt. De understryker att naturbaserade lösningar ska prioriteras. De önskar att staden utvecklar sin roll som en ledare i omställningen, både nationellt och globalt särskilt när nationella och EU-ambitioner inte räcker till. De vill därför se att programmet klargör hur Stockholm kan använda och utveckla sin roll som förebild. Vidare uppmuntrar de Stockholm att samarbeta över förvaltnings- och bolagsgränser för att utveckla samordningen. De framför att antal förslag och önskemål om förtydliganden exempelvis gällande kompetensutveckling, definitioner av CCS, kolsänkor, lokal elproduktion, transporter, byggnation, matens klimatpåverkan och livsmedelsförsörjning.

ACAN (Architects Climate Action Network Sverige) har inkommit med svar på remissen på eget initiativ. De stöder förslaget till miljöprogram men framför ett antal reservationer framförallt kopplat till frågor som byggsektorn. De anför att det krävs en tydligare klimatbudget för stadens inköp, att gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation bör vara skarpare än Boverkets förslag och i linje med Parisavtalet, att en utsläppsbudget kopplat till byggande behövs, samt att termen klimatneutral behöver definieras. Vidare understryker de vikten av att tydliggöra hur bevarande av befintliga byggnader och minimering av rivningar ska genomföras samt att fokus på ligga på att minska avfallsmängderna från byggsektorn. De efterfrågar att uppföljningar ska delges externt. De anser även att programmet måste justeras för att överensstämma med portalparagrafen i Plan- och bygglagen, miljöbalkens allmänna hänsynsregler, klimatlagen, Sveriges klimatmål, nationella miljö kvalitetsmål, Agenda 2030 och Parisavtalet.

Cykelfrämjandet Storstockholm har svarat på remissen på eget initiativ. De anser att cykelns betydelse för att uppnå programmets mål bör lyftas fram mer. De framför att staden behöver beskriva hur staden kan öka acceptansen för bättre förutsättningar för cykel och att synergier tydligare behöver beskrivas i dokumentet.

Svensk mat- och miljöinformation har svarat på remissen på eget initiativ. De lyfter matens roll i negativ miljöpåverkan, särskilt genom ineffektiv matproduktion och höga växthusgasutsläpp. De föreslår att miljöprogrammet bör ge mer utrymme åt matens påverkan och integrera detta tydligare med programmets mål. Vidare ifrågasätter de generella påståenden om närproducerat och lyfter fram behovet av att inkludera globala perspektiv och analys vid upphandlingar för att undvika negativa effekter på biologisk mångfald. De lyfter även behovet av ökad samordning inom staden kopplat till livsmedel och efterfrågar tydligare kommunikation om klimatsmart mat, särskilt minskad animaliekonsumtion.

Föredragande borgarrådens synpunkter

Sedan Stockholms stad antog sitt första miljöprogram 1976 har ett omfattande och framgångsrikt miljö- och klimatarbete genomförts. Luften vi andas har blivit renare, vattendragen friskare, mer natur har skyddats och de direkta klimatutsläppen har minskat. Det arbete som stadens förvaltningar och bolag genomfört har gjort Stockholm till en världsledande stad inom miljö- och klimatmässig hållbarhet.

Detta räcker dock inte, Stockholm måste öka takten i omställningen. Det globala miljö- och klimatarbetet släpar efter och utrotningen av arter ökar, de rekordhöga utsläppen av växthusgaser fortsätter och värmeböljor samt extremväder blir alltmer frekventa. Världen befinner sig i en akut miljö- och klimatkris som hotar mänsklighetens framtid. Att agera kraftfullt är viktigare än någonsin. Givet Stockholms och Sveriges historiska utsläpp, som bidragit till att bygga vår ekonomiska välfärd, har vi dessutom ett särskilt ansvar att gå före och visa att det går att minska utsläppen i linje med Parisavtalets 1.5-gradersmål.

Det nya miljöprogrammet höjer därför stadens ambitioner inom miljö- och klimatområdet ytterligare. Nya mål för en rättvis omställning introduceras, fokus på biologisk mångfald stärks och de konsumtionsbaserade utsläppen adresseras kraftfullt. Att nå stadens mål kommer att vara utmanande och kräva förändrade arbetssätt och stärkt samverkan både inom staden och med näringsliv, civilsamhälle, akademi, andra offentliga aktörer och inte minst stockholmarna själva. Inom staden kommer det att vara avgörande med utbildningsinsatser för att rusta bolag och förvaltningar i deras miljö- och klimatarbete. Därtill behövs finansiering och ett välfungerande stöd.

Omställningen är utmanande, men inrymmer samtidigt också stora möjligheter att skapa en stad med hög livskvalitet, där både människor, djur och växter trivs. En stad där luften är ren att andas, vattendragen friska, bullernivåerna låga och miljöerna giftfria. Där naturen finns runt hörnet, den biologiska mångfalden stärks och utsläppen pressas ned. En stad där det är härligt att leva.

Miljöprogrammet är det övergripande styrdokumentet inom miljö och klimat för stadens nämnder och bolag och sätter ramarna för stadens miljöarbete. Arbetet med att nå målen konkretiseras i flera andra styrdokument, exempelvis klimathandlingsplanen som tagits fram parallellt med miljöprogrammet, kemikalieplanen och handlingsplanen för biologisk mångfald. Dessa planer förtydligas i flera fall ytterligare med specifika ämnesbaserade handlingsplaner eller lokala åtgärdsprogram. Bilagda förslag på indikatorer arbetas in i stadens löpande arbete genom att bli en del av stadens budget.

Utifrån inkomna remissvar har mindre justeringar och förtydliganden gjorts i det nya miljöprogrammet, exempelvis gällande den offentliga sektorns roll, utfasningsämnen, energiutvinning, ekosystemtjänster och buller.

Vi är fast beslutna om att Stockholms stad ska fortsätta att vara världsledande inom miljö- och klimatarbete. Vi välkomnar därför det nya miljöprogrammet och ser fram

emot att tillsammans med stockholmarna, civilsamhället, näringslivet och andra viktiga aktörer arbeta för en hållbar framtid.

Bilagor

1. Miljöprogram 2030, med spårade ändringar, dnr KS 2024/682-87.1
2. Miljöprogram 2030, dnr KS 2024/682-87.2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådens förslag.

Reservation av borgarråden Christofer Fjellner, Dennis Wedin och Andréa Hedin (alla M) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förslaget till Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver anföra

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser, kombinerat med ökad tillväxt.

Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete, vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till nytt miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna kräver förutom insatser från staden även handling från näringslivet, civilsamhället, akademien och alla som bor här. Det är en viktig poäng att hela samhällets krävs för att lyckas med omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Vi ställer oss exempelvis frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling i de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar är varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta

tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten i inte minst Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst för att barn som växer upp i Stockholm ska garanteras en hälsosam uppväxt. Det är viktigt att Stockholms luft uppfyller de högt ställda kraven på luftkvalitet som både Sveriges och EU:s lag ställer. Därför är det också viktigt att trafiken ställer om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud.

Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken är dåligt för Stockholms luftkvalitet, klimatet och kan knappast anses gå i linje med en rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport, kombinerat med att Stockholm Exergis första storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstiden för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Det nya avfallsdirektivet och lagstiftningar på området har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krockar också an till stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat gällande lagstiftning med övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer vad gäller urbant miljö- och klimatarbete – både i Sverige, Europa och resten av världen. Det kräver att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

På just det temat har Moderaterna sedan tidigare uttryckt stor oro över hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Denna oro delas av flera remissinstanser som likt oss menar att förbudet är allt för skarpt och snart i tid för att näringslivet och inte minst småföretagare får en ärlig chans att ställa om. Majoritetens miljözon i City riskerar bli en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte går i linje med att vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning.

Reservation av borgarrådet Jan Jönsson (L) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den

gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm.

Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Vi instämmer i många av förvaltningens synpunkter, till exempel angående utmaningarna kring ekologiska livsmedel, definitionen av närproducerat, och vikten av ett systematiskt arbete mot matsvinn. En problematisk aspekt som vi lyft tidigare är att det inte är rimligt att det enda sätt att nå miljömålen är att servera alltigenom vegetariska skolmåltider. Det måste kunna gå att servera en fisk- eller kycklingmåltid i veckan. Ett exempel är den kontraproduktiva effekt vi noterat på gymnasieskolor där elever istället går till närliggande lunchrestaurang och äter icke-vegetariska måltider. Skulle man inkludera denna effekt skulle inte måluppfyllelsen alls se likadan ut.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt föredragande borgarråds förslag.

Stockholm den 11 september 2024

Karin Wanngård
Kommunstyrelsens ordförande

Reservation av Christofer Fjellner, Johan Paccamonti och Kristina Lutz (alla M) som är likalydande med Moderaternas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Gabriel Kroon (SD) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis bifalla borgarrådsberedningens förslag till beslut
2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best practice-metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområden och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Detta inkluderar även bevarandet av koloniträdgårdar och tillskapandet av nya, då dessa bidrar till

biologisk mångfald men även fungerar som områden för rekreation och självförsörjning.

Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för både människors och djurs välbefinnande och skapar hög levnadskvalitet. Detta innefattar även att nyplantera träd när avverkning sker på grund av exempelvis almsjuka.

Grönytor bidrar också till klimatanpassningsprocessen och motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten. Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög i förhållande till den potentiella nyttan. De mest kostnadseffektiva åtgärderna, med klimat- och miljönytta i beaktning, bör alltid prövas. Åtgärder med varierande effektivitet måste vägas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs mer grönska och ett internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum, där problemen är som störst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar inte införas, på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Jan Jönsson (L) som är likalydande med Liberalernas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att återremittera Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är vår tids ödesfråga. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett slag i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet.

Föredragande borgarråd skriver att ”utifrån mindre remissvar har mindre justeringar och förtydliganden gjorts i det nya miljöprogrammet”. Centerpartiet ställer sig än en gång frågande till hur man i ett miljöprogram, som bland annat behandlar matens roll i den hållbara omställning, väljer att inte skicka miljöprogrammet på remiss till några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen. Det visar tyvärr på Stockholmsstyrets djupa oförståelse om svenskt lantbruk att stad och landsbygd måste kroka arm för att lösa framtidens utmaningar.

En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. I stället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad som menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp på riktigt. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att programmet bör skickas tillbaka till ritbordet.

Ersätтарыttrande av Nike Örbrink (KD) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan,
3. Att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmare är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Flera tunga remissinstanser, såväl interna som externa samt akademien, instämmer i detta. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är

tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Ärendet

Stockholms stads miljöprogram har reviderats mot bakgrund av det uppdrag som gavs i kommunfullmäktiges budget för 2023 samt utifrån den halvtidsuppföljning av innevarande program som genomförts under 2022.

I samband med framtagande av nu gällande Miljöprogram 2020-2023 gjordes ett nytag. Utgångspunkten blev att adressera de stora miljöproblemen utifrån såväl internationella överenskommelser som miljötillståndet i Stockholm. Programmet höjde ambitionerna på flera områden, och vägde in såväl Parisavtalet som de globala målen enligt Agenda 2030. I programmet togs även nya dimensioner med såsom inköpsarbetets och upphandlingens roll och påverkan. Innovation och utvecklad samverkan lyftes som arbetssätt för att utveckla de lösningar som krävs för att nå målen.

Nuvarande miljöprogramms målstruktur och perspektiv ligger i huvudsak fast även i förslaget till kommande miljöprogram. Kopplingen till Agenda 2030 har stärkts så att det tydliggörs att miljöarbetet även behöver främja den sociala och ekonomiska hållbarheten. Innebörden av en rättvis omställning har tydliggjorts och inarbetats i programmet. De utvecklade arbetssätt som nuvarande miljöprogram lyfter fram har preciserats ytterligare. Stadens kvalitetsprogram har i tillämpliga delar vägts in i miljöprogrammet.

Miljöprogram 2030 har getts en mer kommunikativ karaktär än tidigare miljöprogram. Syftet är att tillgängliggöra programmet för stadens medarbetare och stockholmarna, att underlätta kommande kommunikationsinsatser, och att förtydliga hur kommunikation är en integrerad del av att genomföra stadens miljöarbete.

Miljöprogrammets mål och delmål har utvecklats utifrån miljötillståndet i staden, internationella överenskommelse och nationella mål, målsättningar i kommunfullmäktiges budget för 2023 samt erfarenheter från uppföljning av innevarande miljöprogram.

Miljöprogram 2030 för Stockholms stad

Stockholms stads miljöprogram är ett stadsövergripande styrdokument och slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet innehåller 18 delmål som preciserar den strategiska inriktningen. Programmet fastställer vilka nämnder och bolagsstyrelser som är ansvariga för att genomföra åtgärder samt följa upp arbetet för respektive delmål och är utgångspunkt för handlingsplaner som konkretiserar genomförandet för att nå målen. Programmet fokuserar på vad staden som organisation själv kan göra men innehåller också målsättningar som uppnås tillsammans med andra, exempelvis näringslivet och stockholmarna.

Nedan sammanfattas innehållet i de sju målen.

En rättvis och inkluderande omställning handlar om att miljö- och klimatarbetet är avgörande ur ett rättviseperspektiv och bidrar till ett mer jämlikt samhälle. Stadens

verksamheter ska utformas så att de stärker en rättvis omställning och grupper som drabbas hårdast av miljöproblemen ska skyddas. Stockholmarna ska vara delaktiga och ha inflytande i omställningen. De som har störst påverkan på klimat och miljö behöver också bidra mest till omställningen.

Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck tar avstamp i Parisavtalet och det ansvar som en stad som Stockholm förväntas ta. Stockholm ska bli klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040 genom kraftigt minskade utsläpp och koldioxidlagring. I synnerhet behövs en kraftigt minskad klimatpåverkan från transportsektorn. Frågan om att minska klimatpåverkan från stadens måltider och livsmedel adresseras också särskilt. Stadens organisation ska vara fossilfri till 2030. Utsläppen till följd av stadens, boendes och verksammas konsumtion ska minska kraftigt, både de utsläpp som sker i Stockholm och i omvärlden.

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem innebär att stadens växter och djur ska leva i livskraftiga populationer och den biologiska mångfalden och den blågröna infrastrukturen ska stärkas. Vattenkvaliteten ska förbättras och på sikt ska god vattenstatus uppnås. Staden ska bidra till en starkt biologisk mångfald, både lokalt och i omvärlden.

Utöver arbetet med att minska klimatpåverkan behöver Stockholm anpassas till effekterna av ett förändrat klimat.

Ett klimatanpassat Stockholm handlar om att stärka stadsmiljöns motståndskraft med hänsyn till ett varmare och mer nederbördsrikt klimat. Staden behöver arbeta vidare med verksamhetsanpassning och ha rutiner och åtgärder på plats för att bedriva samhällsviktig verksamhet även under extrema väderhändelser. Särskild hänsyn ska tas till sårbara grupper.

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm bidrar till flera andra mål men är också ett viktigt mål i sig. Användningen av materiella resurser och energi behöver bli mer effektiv. Konsumtionen behöver vara inom hållbara nivåer och staden behöver förändra materialval, beteenden och konsumtionsmönster samt främja och möjliggöra cirkulära flöden. Resurser behöver cirkulera i stället för att gå till energiutvinning.

Ett giftfritt Stockholm handlar om att förekomsten av skadliga ämnen behöver minska för att inte vålla hälso- och miljömässiga problem. Staden ska minska användningen av skadliga ämnen och verka för ökad medvetenhet om detta bland stockholmarna och näringslivet. Staden behöver dessutom skaffa sig förbättrad kunskap om de förorenade områden som finns och arbeta för att åtgärda områden som bedöms utgöra en prioriterad miljö- och hälsorisk.

Stockholmarna ska inte utsättas för skadliga nivåer av buller eller luftföroreningar.
Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö innebär att utsläppen från framförallt trafiken minskar så att luftkvaliteten förbättras och bullret från trafiken minskar.

Utöver målen innehåller miljöprogrammet även ett avsnitt om genomförandet. För att lyckas med klimat- och miljöarbetet behövs en bredd av verktyg och utvecklade arbetssätt. *Inköp* är betydelsefullt för att uppnå majoriteten av miljöprogrammets mål. Staden är en stor köpare och det finns stor potential att göra en miljönytta via stadens inköp. *Samverkan* behöver utvecklas såväl internt inom stadens organisation som externt med bland annat näringslivet, civilsamhället och akademien. Stadens interna och externa *kommunikation* är en viktig strategisk process som ger stöd för att nå målen i programmet och som dessutom påverkar hur vårt arbete och staden uppfattas.

Innovation, digitalisering och lärande behövs för att tillvarata digitaliseringens möjligheter, inkludera nya arbetssätt, utveckla tjänster för invånare och näringsliv och för att sprida kunskap om det arbete som utvecklats.

Miljöprogrammet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi. Varje år görs en uppföljning av måluppfyllelsen. Under 2027 ska en mer omfattande halvtidsuppföljning och politisk uppföljning genomföras för att säkerställa att staden är på rätt väg för att nå målen år 2030.

Det nya miljöprogrammet fastslår också att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 28 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

I kommunfullmäktiges budget för 2023 framgår att Stockholm ska vara världsledande i att minska sina utsläpp och vara en förebild för andra. Stockholms stad ska vara klimatpositivt senast år 2030. Det framgår vidare att Stockholm ska vara en stad full av liv som också erbjuder en god livskvalitet med rent vatten och ren luft. Stadsnaturen och den biologiska mångfalden ska värnas och stärkas.

Sedan decennier är Stockholm en av världens ledande miljöstäder. En god lokal miljö har stor betydelse för människors välbefinnande, i synnerhet för barn. Samtidigt har de globala miljöhoten blivit allt allvarigare. Stockholm berörs i hög grad och har påverkan även utanför stadens gränser, och stadens miljöarbete måste därför vara både lokalt och globalt. FN:s klimatmål enligt Parisavtalet, det globala ramverket för biologisk mångfald och de miljörelaterade målen i Agenda 2030 har stor relevans för Stockholm och en given plats i det lokala miljöarbetet.

Stadsledningskontoret anser att föreliggande förslag till *Miljöprogram 2030 för Stockholms stad* ligger i linje med kommunfullmäktiges uppdrag i budget 2023. Förslaget till program är ambitiöst och möter ambitionerna i budget 2023 att staden ska vara världsledande och en förebild för andra.

Förslaget till miljöprogram föreslås få en programperiod fram till 2030 vilket är längre än tidigare program. På detta sätt kan miljöprogrammet bättre harmonieras med internationella mål i Parisavtalet, Agenda 2030, FNs resolution om en trygg, ren, hälsosam och hållbar miljö som en mänsklig rättighet, Klimatkontrakt 2030 och EUs mission om klimatneutrala och smarta städer 2030. Det går även i linje med flera av stadens målsättningar som sträcker sig till 2030, bland annat klimatpositivitet och fossilfri organisation, minskade utsläpp från konsumtionen och minskade utsläpp från vägtransporter. Det innebär även att stadens verksamheter får bättre planeringsförutsättningar, tid för implementering och en längre genomförandetid vilket främjar arbetet, inte minst avseende de stora och viktiga investeringar och omställningsprocesser som krävs för att bli en mer hållbar stad.

Miljöprogram 2030 för Stockholms stad har utformats för att underlätta kommunikationen av programmet. Ingresser och målbeskrivningar är utformade med ett kommunikativt anslag. Fackord och särskilda begrepp har förklarats. Utformningen är gjord för att vara tillgänglig och skapa engagemang och stötta såväl intern och extern kommunikation.

Stadsledningskontoret anser att implementeringen av *Miljöprogram 2030 för Stockholms stad* kommer att kräva ytterligare strukturella insatser för att bli framgångsrik. En plan för implementering ska tas fram och en styrgrupp för implementeringen bör inrättas. Därutöver bör särskilda samordningsgrupper för de olika målområdena vidareutvecklas eller initieras. Kommunikationsinsatser är en viktig del för att implementera och genomföra programmet såväl som intern

samverkan. Stadens stödfunktioner, interna nätverk och partnerskap med externa aktörer kan ytterligare stärkas för att möta de höga ambitionerna i miljöprogrammet.

Miljöprogrammet har en hög ambitionsnivå och de åtgärder som krävs kommer i vissa fall att vara resurskrävande och i andra fall innebära minskade kostnader. Det kan handla om exempelvis förändrade driftkostnader till följd av ökad skötsel eller avtalsuppföljning. Detta innebär att nämnder och styrelser måste göra kloka avvägningar med hänsyn tagen till miljönyttan relaterat till kostnaderna. I samband med investeringar är driftkostnadsperspektivet också viktigt att väga in. Det är viktigt att åtgärder utformas så att synergier med stadens andra mål nås.

Flera mål i miljöprogrammet har staden inte möjlighet att nå på egen hand. Samverkan med andra aktörer är därför helt central för programmets genomförande. Det gäller såväl statliga aktörer och kommunala aktörer i regionen som näringsliv, akademi och civilsamhälle och inte minst Stockholms invånare. I stadens externa samverkan kan staden ta en samordnande roll i att driva samverkansprocesser som är nödvändiga för att nå målen. Samverkan med regionens aktörer är också nödvändigt för att åstadkomma minskade klimatutsläpp och skapa en bättre motståndskraft mot klimatförändringarna. Ett innovationsfrämjande samarbete mellan näringsliv, akademi, civilsamhälle, invånare och staden är en förutsättning för att frigöra de resurser som krävs för att nå miljöprogrammets högt ställda mål.

Som bilaga till tjänsteutlåtandet finns förslag på indikatorer som tagits fram i samband med arbetet med målavsnitten i syfte att följa miljötilståndet. Bilagan är ett förslag på indikatorer som föreslås följas upp av kommunfullmäktige respektive berörda nämnder och bolagsstyrelser. Vilka indikatorer som slutligen följs upp fastställs av kommunfullmäktige i samband med beslut av budget samt av nämnder och bolagsstyrelser i samband med beslut av verksamhetsplaner. Några indikatorer, baserat på tillgång till data och tröghet i förändringarna av indikatorerna, föreslås följas upp med mindre regelbundna intervall.

Stadens miljöprogram är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS. Integreringen innebär att nämnder och bolagsstyrelser med genomförandansvar ska redovisa i verksamhetsplaneringen hur de avser bidra till att staden når dessa mål. Redovisningen sker genom att mål, indikatorer och aktiviteter taggas till respektive delmål. De mål, indikatorer och aktiviteter som tagits fram i verksamhetsplanerna följs sedan upp i samband med tertiärrapporter och verksamhetsberättelse precis som med annan uppföljning av verksamheten och budget. De mål, aktiviteter och indikatorer som nämnderna och bolagsstyrelserna föresatt sig, sammanställs och analyseras av de uppföljningsansvariga nämnderna och bolagsstyrelserna. Idag har dock denna integrering brister och uppföljningen behöver utvecklas i samband med att nytt miljöprogram beslutas för att ytterligare stärka styrningen och uppföljningen av programmet.

Miljöprogrammet följs upp årligen och uppföljningen redovisas till kommunfullmäktige. Under våren 2027 ska en grundlig halvtidsuppföljning

genomföras för att säkerställa att staden är på rätt väg för att nå målen 2030. Halvtidsuppföljningen och eventuell revidering av miljöprogrammet ska behandlas politiskt och ska tas upp till beslut i kommunfullmäktige under år 2027.

I kommunfullmäktiges budget för 2023 finns två aktiviteter gällande att analysera miljö- och klimatkonsekvenser i beslutsunderlag till nämnder och styrelser:

Kommunstyrelsen ska införa miljö- och klimatkonsekvenser som beredningskrav i stadens tjänsteutlåtanden.

Kommunstyrelsen ska i samarbete med miljö- och hälsoskyddsnämnden ta fram en metod som stöd till förvaltningar och bolagsstyrelser för införandet av miljö- och klimatkonsekvensanalys som beredningskrav i stadens tjänsteutlåtanden.

I och med beslut om miljöprogram införs detta i enlighet med ovanstående aktivitet. Kravet gäller de ärenden där en sådan analys är relevant med hänsyn tagen till stadens miljö- och klimatmål. Stadsledningskontoret avser att i samarbete med miljö- och hälsoskyddsnämnden återkomma med ett metodstöd för att underlätta bedömningen för när detta är relevant och som även ger tillvägagångssätt för analysen.

Stadsledningskontoret föreslår att ett antal styrdokument utgår i samband med beslut om nytt miljöprogram. Det är innevarande *Miljöprogram 2020-2023 för Stockholms stad* (dnr KS 2019/1040) som ersätts med det nya förslaget till miljöprogram. Därutöver anser stadsledningskontoret att ett antal styrdokument kan utgå eftersom de inte längre bedöms vara aktuella eller ha en styrande funktion och ersätts med nya målsättningar i förslaget till miljöprogram. Det gäller *Riktlinjer för förnybar energi i stadens egna fastigheter* (310-1382/2013), *Fossilbränslefri organisation 2030* (2018/000015) samt *Trädplan för Stockholm del 1: Policy Vård och förnyelse* (Utlåtande 1994:5 RIII (dnr KS 177/91)).

Stadsledningskontoret föreslår att kommunfullmäktige beslutar att godkänna *Miljöprogram 2030 för Stockholms stad* och att ge nämnder och styrelser i uppdrag att inarbeta programmet i sin verksamhetsplanering.

Remissammanställning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, förskolenämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, socialnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, överförmyndarnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, Stockholm Exergi AB, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, kommunstyrelsens pensionärsråd, kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Rådet till skydd för

Stockholms skönhet, Akademikerförbundet SSR Stockholms stad, Alternativ Stad, Avfall Sverige, Botkyrka kommun, Byggföretagen, Climate Live, Danderyds kommun, Digitaliseringskonsulterna, Driva (tidigare Gasnätet Stockholm AB), Ekerö kommun, Ellevio, Energiföretagen Sverige, Fastighetsägarna i Stockholm, Fossilfritt Sverige, Fridays For Future, Fridays For Future Stockholm, Friluftsförbundet region Mälardalen, Fältbiologerna i Stockholm, Förbundet för Ekoparken, Företagarna i Stockholms stad, Greenpeace Sverige, Gretas Gamlingar i Stockholms stad, Göteborgs stad, Haninge kommun, Hela Jorden, HSB Bostad, Huddinge kommun, Håll Sverige Rent Jordens Vänner, Järfälla kommun, Karolinska Institutet, Klimataktion Stockholm, Klimatklubben, Klimatkollen, Klimatkommunerna, Klimatriksdagen, Kommunal Stockholm, Kungliga Tekniska Högskolan (KTH), Ledarna, Lidingö stad, Länsstyrelsen Stockholm, Malmö stad, Medveten i stan, Medveten konsumtion, Mobility Sweden, Momentum/Fryshuset, Nacka kommun, Naturskyddsföreningen, Naturskyddsföreningen Stockholms län, Naturvetarna, New Weather Sweden, Norrtälje kommun, Nykvarns kommun, Nynäshamns kommun, Odlar ihop, Region Stockholm, Reformaten, Rena Mälaren (Hands2Ocean), Researchers Desk, Saco - Stockholm, Salems kommun, Samfundet S:t Erik, Scouterna Stockholm, SGBC, Sigtuna kommun, Sollentuna kommun, Solna kommun, Sportfiskarna Stockholm, STF Stockholm, Stockholms Byggmästareförening, Stockholms Handelskammare, Stockholms koloniträdgårdar, Stockholms universitet, Studieförbundet Stockholm Gotland, Sundbybergs stad, Swedavia, Svensk Dagligvaruhandel, Svensk handel, Svenska botaniska föreningen, Svenskt Näringsliv, Svenskt Vatten, Sveriges ingenjörer, Sveriges Kommuner och Regioner, Sveriges Åkeriföretag, Södertälje kommun, Trafikverket, Transportföretagen, Tyresö kommun, Täby kommun, Upplands Väsby kommun, Upplands-Bro kommun, Vallentuna kommun, Vaxholms stad, Vision Stockholm Stad, Visita Stockholm/Gotland, Våra barns klimat, Vårdförbundet, Världsnaturfonden WWF, Värmdö kommun, Zero Waste Stockholm, Återvinningsindustrierna och Österåkers kommun.

Stockholms Stadshus AB har underremitterat förslaget till dotterbolagen AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Bostadsförmedlingen i Stockholm AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Globe Arena Fastigheter AB, S:t Erik Markutveckling AB, Stockholms Stads Parkerings AB, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB, AB Stokab, Stockholm Business Region AB S:t Erik Försäkrings AB, Stockholmsmässan AB och Kulturhuset Stadsteatern AB. Stockholmsmässan AB har valt att avstå från att svara på remissen. Kulturhuset Stadsteatern AB och Stockholm Globe Arena Fastigheter AB har valt att ställa sig bakom miljöprogrammet i sin helhet.

HSB Bostad och HSB Stockholm har inkommit med ett gemensamt svar.

Danderyds kommun, Haninge kommun, Sollentuna kommun, Sveriges Kommuner och Regioner samt Värmdö kommun har meddelat att de avstår från att svara på remissen.

Överförmyndarnämnden, kommunstyrelsens pensionärsråd, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor, Alternativ Stad, Avfall Sverige, Botkyrka kommun, Climate Live, Digitaliseringskonsulterna, Ekerö kommun, Energiföretagen Sverige, Fossilfritt Sverige, Fridays For Future, Fridays For Future Stockholm, Fältbiologerna i Stockholm, Greenpeace Sverige, Hela Jorden, Huddinge kommun, Klimatklubben, Klimatkollen, Klimatriksdagen, Ledarna, Lidingö stad, Malmö stad, Medveten i stan, Medveten konsumtion, Naturskyddsföreningen, Naturskyddsföreningen Stockholms län, Naturvetarna, New Weather Sweden, Norrtälje kommun, Nynäshamns kommun, Odlia ihop, Reformaten, Researchers Desk, SACO Stockholm, Scouterna Stockholm, SGBC, Sigtuna kommun, Solna kommun, Sportfiskarna Stockholm, STF Stockholm, Stockholms Byggmästareförening, Studieförbundet Stockholm Gotland, Sundbybergs stad, Swedavia, Svensk Dagligvaruhandel, Svenska botaniska föreningen, Svenskt Vatten, Svenskt Näringsliv, Sveriges ingenjörer, Södertälje kommun, Transportföretagen, Täby kommun, Upplands Väsby kommun, Vallentuna kommun, Vaxholms stad, Våra barns klimat, Vårdförbundet, Zero Waste Stockholm, Återvinningsindustrierna och Österåker kommun har inte inkommit med svar.

ACAN (Architects Climate Action Network Sverige), Cykelförbundet Storstockholm samt Svensk mat- och miljöinformation har svarat på remissen på eget initiativ.

Innehållsförteckning

Stadsledningskontoret.....	30
Arbetsmarknadsnämnden	37
Exploateringsnämnden.....	38
Fastighetsnämnden.....	43
Förskolenämnden.....	46
Idrottsnämnden	46
Kulturnämnden	49
Kyrkogårdsnämnden	50
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	50
Servicenämnden	56
Socialnämnden.....	58
Stadsbyggnadsnämnden.....	60
Trafiknämnden	64
Utbildningsnämnden.....	66
Äldrenämnden	69
Bromma stadsdelsnämnd.....	70
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd.....	72
Farsta stadsdelsnämnd	75
Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd.....	77
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	79
Järva stadsdelsnämnd	80
Kungsholmens stadsdelsnämnd	85
Norra innerstadens stadsdelsnämnd	91
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	94
Skärholmens stadsdelsnämnd	97
Södermalms stadsdelsnämnd	99
Stockholms Stadshus AB.....	103
Stockholm Exergi	112
Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030	116
Rådet till skydd för Stockholms skönhet	118
Akademikerförbundet SSR Stockholms stad	120

Namn på remissinstansNamn på remissinstansKlistra in eller skriv text – 12 punkterByggföretagen.....	121
Namn på remissinstansNamn på remissinstansKlistra in eller skriv text – 12 punkterDriva	126
Ellevio	130
Fastighetsägarna Stockholm.....	131
Friluftsförbundet Region Mälardalen	138
Förbundet för Ekoparken.....	141
Företagarna Stockholms stad	143
Gretas Gamlingar i Stockholm stad	150
Göteborgs stad	155
HSB Stockholm och HSB Bostad.....	157
Håll Sverige Rent	160
Jordens vänner.....	162
Järfälla kommun	165
Karolinska Institutet	167
Klimataktion	168
Klimatkommunerna	170
Kommunal	171
Kungliga tekniska högskolan (KTH)	172
Länsstyrelsen Stockholm	177
Mobility Sweden	181
Momentum/Fryshuset.....	183
Nacka kommun	184
Nykvarns kommun.....	185
Region Stockholm	185
Rena Mälaren/Hands2Ocean	186
Salems kommun.....	187
Samfundet S:t Erik	187
Stockholms handelskammare	190
Stockholms Koloniträdgårdar	192
Stockholms universitet	194
Svensk Handel	195
Sveriges åkeriföretag	197

Trafikverket	200
Tyresö kommun.....	201
Upplands-Bro kommun.....	202
Vision Stockholms stad	203
Visita Stockholm/Gotland	204
Världsnaturfonden WWF	206
Reservationer m.m.....	214

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juni 2024 följande.

Arbetsmarknadsnämnden beslutade att hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen.

Reservation av Annika Friberg m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ann-Christine Carlberg (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Johan Kling (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Christina Tufvesson (L), se Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningen är positiv till föreslaget nytt miljöprogram.

Programmet syftar till att ange stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Programmet ska vara utgångspunkt för handlingsplaner som ska konkretisera genomförandet för att nå målen. Arbetsmarknadsförvaltningen anser att den strategiska inriktningen är tydlig i programmet men att det skulle vara en fördel om det i programmet även anges vilka handlingsplaner som kopplas till genomförandet av de olika målen.

Förvaltningen ser särskilt positivt på att målet om en *rättvis och inkluderade omställning* har lyfts in i programmet. Det stärker förutsättningarna för att skapa synergier mellan social och miljömässig hållbarhet. Det ökar även åtaganden och ansvar för åtgärder bland stadens samtliga nämnder och bolag samt helhetssyn.

Arbetsmarknadsnämnden föreslår en mindre justering i skrivningen på s.13 *Särskilt inom arbetsmarknadsinsatser och vuxenutbildning, inköp och upphandling samt stadsplanering kan hållbarhetsperspektivet stärkas för att bidra till en hållbar omställning, starkare ekonomi och rättvis omställning både lokalt och globalt.* Förvaltningen föreslår att ”vuxenutbildning” ändras till ”utbildning” för att synliggöra

att stadens samtliga utbildningsformer och inte bara vuxenutbildningen är viktig för att stärka en rättvis omställning.

Att investera i kompetens är en central faktor för att möjliggöra omställning men även för att minska sårbarheten för miljömässiga förändringar. Förvaltningen anser att kompetensdimensionen kan betonas ytterligare i programmet särskilt i förhållande till mål 1 då det är en förutsättning för att driva en inkluderande och rättvis förändring. Omställningen ställer krav på en bredd av nya kompetenser och färdigheter. Från generella kompetenser och kunskap om miljö- och klimat till teknisk expertis och yrkesspecifik kompetens. Att erbjuda kompetenshöjande insatser för stadens medarbetare är en åtgärd som bidrar till målet liksom att stadens utbildningsutbud svarar mot de kompetensbehov som omställningen kräver.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande. Exploateringsnämnden beslutar att överlämna exploateringskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

1. Exploateringsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation av Dennis Wedin m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Anders Edin (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Svante Linusson (C), se Reservationer m.m.

Ersätтарыttrande av Aron Modig (KD), se Reservationer m.m.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 17 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Exploateringskontoret välkomnar ett nytt miljöprogram som anger den strategiska inriktning för hur Stockholms stad ska bidra till att uppfylla de nationella miljömålen, Agenda 2030, Parisavtalet och det globala ramverket för biologisk mångfald.

Miljöprogrammets sju mål bidrar till ett Stockholm där det är attraktivt att bo och verka. Stockholms stads bostadsmål anger att 140 000 nya bostäder ska byggas till år 2035. För att kunna realisera den önskade utbyggnaden av staden behöver avväganden göras genom hela samhällsbyggnadsprocessen. Avväganden som bland annat handlar om att hantera målkonflikter, däribland stadens ambitioner inom miljö- och klimatområdet. Exploateringskontoret anser att Miljöprogram 2030 saknar denna större bild av att Stockholm har flera olika mål och önskar att programmet belyser målkonflikter och behovet av avväganden för att ta fram det sammantaget bästa för dagens och framtida stockholmare.

Det finns även potentiella målkonflikter inom ramen för miljö- och klimatområdet där exploatering i kollektivtrafiknära lägen är fördelaktigt ur ett klimatperspektiv, men kan stå i konflikt med ekologiska värden om det handlar om gröna områden.

En rättvis och inkluderande omställning

Exploateringskontoret instämmer i att förbättrade förutsättningar för kollektivtrafikresande, gång och cykel är viktiga åtgärder för att skapa goda förutsättningar för resande med låg klimatpåverkan för alla stockholmare. I Stockholm använder låg- och höginkomsttagare kollektivtrafiken i lika hög utsträckning, men eftersom höginkomsttagare gör fler resor är andelen kollektivtrafikresor lägre i denna grupp. Höginkomsttagare nyttjar cykel för resor i högre utsträckning än låginkomsttagare och kontoret bedömer att det finns potential att öka resandet med cykel i alla grupper.

I exploateringsprojekten arbetar kontoret i enlighet med stadens framkomlighetsstrategi som anger att kapacitetsstarka, hälsosamma och energisnåla färdmedel ska prioriteras. Gång och cykel ges högst prioritet följt av kollektivtrafik.

Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Stadens klimatmål anger att Stockholm ska minska utsläppen i enlighet med Parisavtalet och att Stockholm ska vara en internationell förebild genom att vara klimatpositivt år 2030. Exploateringskontoret bedömer att det krävs mycket omfattande insatser och en långsiktig finansiering för att uppnå målet.

Exploateringskontoret bidrar till målsättningarna om minskade utsläpp från trafiken och en minskad privatbilism genom att tillämpa framkomlighetsstrategin. Nya bostäder prioriteras i kollektivtrafiknära lägen. När staden växer kan det dessutom medföra förbättrade förutsättningar för en frekvent och kapacitetsstark kollektivtrafik i alla delar av staden.

Miljöprogrammet pekar ut ett antal inköpskategorier som bedöms viktiga för att nå målet om minskade klimatutsläpp, däribland anläggningsentreprenader. Målsättningen om halverade konsumtionsbaserade utsläpp motsvarar bygg- och anläggningssektorns färdplan för fossilfri konkurrenskraft. Vid upphandling av entreprenader ställer exploateringskontoret klimatkrav på material motsvarande kraven i Gemensamma miljökrav för entreprenader 2024 (gemensamma krav för Trafikverket, Stockholms, Göteborgs och Malmö stad). Kontoret har även tagit fram ett koncept för fossilfri entreprenad som först prövades i Slakthusområdet. Förutom krav på fossilfria bränslen ställdes krav på viss andel emissionsfritt utförande, återanvändning av massor och klimatberäkning. Upphandlingen har utvärderats och fler entreprenader med höga klimatambitioner har handlats upp.

Åtgärder som bidrar till minskade utsläpp i utförandeskedet är ofta kostnadsdrivande. Elektrifierade arbetsmaskiner är flera gånger dyrare och klimatförbättrade material innebär också ökade kostnader. Därutöver är tillgången på emissionsfria arbetsmaskiner än så länge begränsad och tillgången på eleffekt kan utgöra ett hinder. Det kan vara svårt att både få projektekonomin att gå ihop och vidta åtgärder som begränsar utsläppen, särskilt när det också finns krav på en hög produktionstakt av bostäder med rimliga hyror. Avvägningar mellan olika intressen, däribland stadens klimat- och miljöambitioner, behövs för att hitta det sammantaget bästa.

Exploateringskontoret tycker att miljöprogrammet på ett tydligare sätt bör lyfta behovet av att hitta kostnadseffektiva åtgärder. Utsläppsminskningståtgärder som tas fram under planering och projektering har generellt sett större potential att minska kostnaderna i genomförandet. Det kan röra sig om placering av bebyggelse och infrastruktur för att minimera behov av stabiliseringsåtgärder och schakt. Åtgärderna behöver vägas mot andra önskemål gällande platsens utformning och gestaltning.

Exploateringskontoret kan vidta åtgärder som effektiviserar masshanteringen och minskar behovet av transporter, driver på elektrifieringen och utvecklingen av material med lägre klimatpåverkan, men kontorets verksamhet är i sig energi- och materialintensiv. Att handla upp entreprenader som enbart använder fossilfria drivmedel inom arbetsområdet bedöms genomförbart och kostnadsökningen är begränsad. Det är svårare att garantera helt fossilfria transporter till och från arbetsområdet. Att halvera de konsumtionsbaserade utsläppen kommer kräva stora ansträngningar och riskera att medföra kostnadsökningar. Avväganden mellan stadens olika mål kommer behöva göras.

Gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan föreslås som en möjlig åtgärd. Exploateringskontoret har utrett gränsvärden som skulle innebära halverade utsläpp i byggskedet (modul A1-A5). Kontoret planerar för att införa gränsvärden, men gränsvärden som omfattar en byggnads hela livscykel bör ses som nästa steg efter gränsvärden för byggskedet.

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Exploateringskontoret tycker att fokus inom målområdet ska vara en sammanhängande och funktionell blågrön infrastruktur. För att bibehålla och stärka den biologiska mångfalden, samtidigt som staden växer, bör planeringen alltså ske på ett sådant sätt att den övergripande blågröna infrastrukturen inte bryts. Ytor med höga naturvärden eller hög ekologisk funktionalitet ska värnas så att en funktionell och sammanhängande blågrön infrastruktur säkras. De arter som är utpekade som prioriterade i handlingsplanen för biologisk mångfald och som har stor betydelse för den biologiska mångfalden i staden ska finnas i livskraftiga populationer i sammanhängande väl fungerande ekosystem på land och i vatten.

Utveckling av befintliga områden kan bidra till att stärka funktioner och samband i den blågröna infrastrukturen. Det sker exempelvis genom ekologisk grönytekompensation och är en integrerad del i exploateringskontorets ordinarie rutiner. När grönytor tas i anspråk genomförs ekologisk grönytekompensation i syfte att stärka funktioner och samband i den blågröna infrastrukturen och den biologiska mångfalden i staden, men leder inte till en nettovinst. Miljöprogrammets exempel med gröna tak är inte en del av den ekologiska grönytekompensation som staden gör, men däremot finns flera goda exempel på Stockholm Växer och Miljöbarometern, så som groddammarna i Rågsveds naturreservat.

För att kvartersmarken skall bidra till stadens gröna infrastruktur och en grön stad som erbjuder olika typer av ekosystemtjänster ställs krav på grönytefaktor (GYF) vid markanvisning för nyproduktion på stadens mark.

Miljöprogrammet anger att den svenska standarden ska tillämpas för skydd av träd vid anläggnings- och markarbeten. Standarden är ännu inte klar och exploateringskontoret kan därför inte bedöma om den kommer att täcka stadens behov. Reglering för skydd av träd bör i stället ske i Teknisk handbok.

Exploateringskontoret håller med om att multifunktionella lösningar ska eftersträvas där det bedöms lämpligt. Förslaget till miljöprogram exemplifierar detta med att en stadspark kan utformas så att den vid extrema regn kan nyttjas som skyfallsyta. Stadspark är inte ett vedertaget begrepp inom staden, och kontoret anser att idrottsplatser, fotbollsplaner, torg och olika typer av parker utgör mer relevanta exempel på funktioner som i stadsplaneringen kan utformas som mångfunktionella.

Exploateringskontoret anser att skrivningar om att krontäckningsgraden ska öka behöver förtydligas så att det framgår att det gäller för stadens gator och torg eller andra platser som riskerar att bilda värmeöar, inte för Stockholm som helhet. En ökad krontäckningsgrad är relevant i områden där människor riskerar att drabbas av värmeeffekter. För att nå stadens högt ställda bostadsmål kommer naturmark behöva exploateras, vilket innebär att krontäckningsgraden minskar. Stockholm har dessutom brist på större öppna gräsytor och dessa är viktiga för rekreation.

Förslaget till miljöprogram anger att platsgjutet gummi ska fasas ut. För att möta tillgänglighetskraven på lekplatser behövs släta material som fallskydd och i exploateringsprojekt undersöks alternativ till gummiasfalt, men det är inte säkert att de håller över tid. Exploateringskontoret anser att olika intressen ska vägas mot varandra för att hitta den bästa sammantagna lösningen för stockholmarna.

Ett klimatanpassat Stockholm

Vid planering av nya exploateringar följer kontoret Länsstyrelsens rekommendationer om att ny bebyggelse inte ska ta skada eller orsaka skada vid översvämning från minst ett 100-årsregn och att framkomligheten ska säkras. Samhällsviktig verksamhet planeras utifrån en högre säkerhetsnivå. Allmänna platser utformas med grönska för att minska risken för värmeöar. Merparten av staden är dock redan byggd och vissa områden riskerar att översvämmas vid kraftiga skyfall. För att få till ett mer kostnadseffektivt klimatanpassningsarbete anser exploateringskontoret att det behövs en finansieringsmodell som medger att befintliga risker som kan byggas bort eller reduceras i samband med en exploatering, kan komma tillstånd utan att belasta exploateringsprojektets ekonomi. Det kräver också ett utökat samarbete mellan ansvariga förvaltningar.

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Bygg- och anläggningsmaterial pekas ut som särskilt prioriterade flöden. Exploateringskontoret kan främja och möjliggöra cirkulära flöden genom att efterfråga återvunna material vid upphandling och ställa krav på återbruk vid rivning av anläggningar eller i de fall byggnader rivs. Utöver de åtgärder som omnämns i miljöprogrammet pågår ett par pilotprojekt i Norra Djurgårdsstaden där såväl grävatten som näringsämnen i avloppsvatten återvinns.

Ökat återbruk av schaktmassor och berg bedöms ha i särklass störst positiv påverkan på målet. Tillsammans med andra berörda förvaltningar och bolag genomför exploateringskontoret ett flertal aktiviteter i den nyligen beslutade handlingsplanen för masshantering. Masslogistikcentrum i Norra Djurgårdsstaden tar emot överskottsmassor från hela Stockholm och bergmassor från utbyggnaden av tunnelbanan. Med utökad behandlingsteknik med våtsikt kan uppemot 80 procent av massorna återanvändas. Brist på plats för fler anläggningar är det största hindret för ökat återbruk av jord- och bergmassor. Regionalt samarbete är av stor vikt för att effektivisera flödena.

Exploateringskontoret noterar att Miljöprogram 2030 innehåller ett åtgärdsförslag om att staden tillsammans med fastighetsägare ska utveckla gemensamma minimumkrav på återbrukade byggmaterial och demonterbarhet vid nybyggnation. Om det i förlängningen innebär ytterligare hållbarhetskrav vid markanvisning kommer det kräva en tydlig process och mer resurser för uppföljning. Uppföljningen av ställda krav är en viktig del i likabehandlingen av byggaktörer.

Ett giftfritt Stockholm

Exploateringskontoret ser positivt på att förorenad mark lyfts på ett nytt sätt i förslaget till miljöprogram. Programmet beskriver att historiska utsläpp och användning av farliga ämnen påverkar miljötillståndet i Stockholms mark- och vattenområden i dag. Genom de saneringsåtgärder som genomförs i samband med stadsutvecklingen bidrar exploateringskontoret på ett betydande sätt till målet om ett giftfritt Stockholm.

Utöver den sanering som sker i samband med exploatering kan det finnas områden som utgör en risk för människors hälsa och miljön. Exploateringskontoret har tillsammans med miljöförvaltningen tagit fram en lista på prioriterade områden. Områdena har identifierats bland annat utifrån risk. Framtida utredningar och åtgärder bör i första hand utgå från de områden som bedömts som prioriterade.

Vid efterbehandling bör innovativa och växtbaserade metoder som minskar behovet av schaktsanering övervägas, men erfarenhetsmässigt har det visat sig att alternativa metoder är svåra att tillämpa. Utvecklingen av nya metoder bör ske inom akademien och näringslivet, men när det bedöms lämpligt ställer sig exploateringskontoret positivt till att pröva nya efterbehandlingsmetoder i pilotprojekt och därmed bidra till utvecklingen.

Som indikator för att följa utvecklingen och måluppfyllelsen föreslås ”antal MIFO-objekt som setts över för eventuell omklassning”. Exploateringskontoret önskar att

indikatorn även omfattar identifierade MIFO-objekt. Flertalet MIFO-objekt är bara identifierade och inte riskklassade. Ökad kunskap om de ej klassade objekten skulle, utöver en bättre bild av risken för människors hälsa och miljön, också utgöra ett underlag vid bedömning av markens lämplighet för exploatering.

Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Buller och luftföroreningar är miljöproblem som drabbar många stockholmare. Genom att vidta åtgärder som minskar uppkomsten vid källan kan nya bostäder och verksamheter byggas i centrala lägen och på mark som redan är ianspråktagen. På så vis kan staden växa i områden med befintlig infrastruktur så som gator och olika ledningsslag. Det är både kostnadsmässigt och miljömässigt effektivt.

Exploateringskontoret arbetar med kapacitetsstarka trafiklösningar i enlighet med framkomlighetsstrategin och främjar hållbar mobilitet exempelvis genom att tillämpa projektspecifika och gröna parkeringstal. Därmed bidrar kontoret till att begränsa stockholmarnas exponering för buller och luftföroreningar.

Buller och luftföroreningar uppstår tillfälligt vid genomförande av kontorets entreprenader. Kontoret arbetar för en ökad andel elektrifierade arbetsmaskiner och transporter, men än så länge är kostanden för elektrifierade maskiner flera gånger högre än för konventionella maskiner. På vissa platser är tillgången på tillräcklig elffekt ett hinder. För att överkomma dessa hinder arbetar kontoret för att hitta extern finansiering och undersöker batteribaserade laddmöjligheter. Avväganden mellan olika intressen kommer dock behövas.

Styrning och uppföljning

Exploateringskontoret tycker att det är bra att val av åtgärder görs av respektive nämnd och bolagsstyrelse och att det ingår i den ordinarie verksamhetsplaneringen. Miljöprogrammet uppskattar inte kostnaderna för att uppnå stadens miljö- och klimatmål och finansiering av åtgärder förväntas ske inom ordinarie budgetarbete. Uppföljning av programmet föreslås ske i stadens integrerade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS. Exploateringskontoret vill understryka att systemet behöver utvecklas och förbättras så att det på ett mer effektivt sätt fungerar som styrning och samlad uppföljning av verksamhet och ekonomi.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 juni 2024 följande.

Fastighetsnämnden godkänner och överlämnar fastighetskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Henrik Virro m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Sergej Salnikov (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Frank Hojem (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Hansi Karppinen (L), se Reservationer m.m.

Ersättaryttrande av Lovisa Hedin (KD), se Reservationer m.m.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 16 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret ställer sig positivt till förslaget Miljöprogram 2030 i sin helhet och anser att det utgör en bra grund för stadens fortsatta strategiska och systematiska arbete med miljö- och klimatfrågor. Kontoret anser vidare att de föreslagna målen är ambitiösa men relevanta för att nå nationella och globala miljömål samt stadens övergripande målsättningar inom miljöområdet.

Det är också positivt att förslaget har utvecklats till ett mer kommunikativt dokument med mer omfattande beskrivande texter och faktarutor, med tydliga exempel som konkretiserar respektive delmål.

De delmål där fastighetsnämnden anges som genomförandeansvarig omfattar områden som kontoret redan arbetar med sedan tidigare och miljöprogrammets målsättningar stämmer i huvudsak väl överens med kontorets ambitioner.

Arbetet med åtgärder avseende flertalet huvudmål beskrivs i förslaget att de ska fortsätta i enlighet med det arbete som redan pågår och utifrån de målsättningar som slogs fast i det föregående miljöprogrammet. På flera områden har dock nya delmål preciserats och ambitionsnivån höjts.

Den största förändringen i förslaget för fastighetskontorets verksamhet är den kraftigt höjda ambitionsnivån gällande minskning av klimatpåverkande utsläpp som beskrivs under målet Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck. Utgångspunkten är målsättningen om att Stockholm ska bli klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040, genom kraftigt minskade utsläpp och koldioxidlagring.

Under delmålet 2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion anges att Stockholms konsumtionsbaserade växthusgasutsläpp ska halveras till 2030 jämfört med 2019. Delmålet omfattar både den offentliga konsumtionen från stadens inköp och invånarnas konsumtion samt de utsläpp som sker utanför Stockholms geografiska område. De byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och klimatpåverkan från ny- och ombyggnation genom inköp av bygg- och anläggningsentreprenader behöver minska väsentligt för att staden ska nå delmålet.

Det är ett ambitiöst och relevant delmål, men som kommer vara utmanande för kontoret att uppnå inom programperioden och kräva både ekonomiska och personella resurser som idag inte ryms inom budget. En omställning till klimatsmarta materialval, konstruktionslösningar och cirkulära arbetsmetoder i byggprojekten kommer att kräva tid för utveckling av nya rutiner och arbetssätt, kompetensutveckling och utbildning, samt påverka alla delar av projektprocessen inklusive projektens budget och tidplan. Det är i dagsläget osäkert hur detta ska hanteras inom

kontorets verksamhet, både vad det gäller tillgängliggörande av personalresurser för metodutveckling och kompetensutveckling samt vad gäller extra kostnader för genomförande av projekten.

Kontoret ser positivt på att en plan för implementering ska tas fram samt att man planerar en mer omfattande uppföljning och styrning under programtiden. Vidare anser kontoret att förslaget om att implementera en styrgrupp för implementeringen är positivt och bör i samband med antagandet av miljöprogrammet inrättas snarast.

Miljöprogram 2030 kommer på grund av sin höjda ambitionsnivå kräva ökad intern samverkan och samordning inom staden för att lyckas med målsättningarna för miljö- och klimatarbetet. Mer resurser kommer att behöva läggas på utveckling av samverkan och kontoret anser att staden i planen för implementering av miljöprogrammet bör inkludera resurser för att stötta och driva detta samverkansarbete mellan stadens olika verksamheter.

För delmål 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn anges fastighetsnämnden inte som genomförandeansvarig. Kontoret anser att även fastighetsnämnden bör vara genomförandeansvarig för åtgärder inom detta delmål, då kontoret arbetar med flera av de områden som anges under detta delmål, exempelvis att säkerställa god tillgång till laddinfrastruktur inom staden samt minska utsläppen av transporter av byggmassor.

Under delmålet 4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat beskrivs stadens övergripande trädsmål som innebär att varje träd som behöver fällas ska ersättas av två träd som planteras i närområdet. Målet gäller alla gator, torg och parker i hela staden. Kontoret anser att detta mål bör gälla samtliga träd som fälls på stadens mark, för att öka krontäckningsgraden utifrån ett klimatanpassningsperspektiv samt skapa fler naturliga kolsänkor.

Som bilaga till remissen finns förslag på indikatorer som tagits fram i samband med arbetet med målavsnitten i syfte att följa miljötilståndet. Kontoret vill påpeka vikten av att alla nya indikatorer behöver kompletteras med en tydlig definition av hur respektive indikator ska följas upp innan indikatorn blir obligatorisk. Ett exempel är indikatorn Mängd byggavfall för nyproduktion där det fortfarande saknas ett stadsövergripande metod- och systemstöd för att mäta och följa upp.

Beredningskravet om att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas, i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål, kan komma att innebära ett omfattande nytt ansvar och uppdrag för kontorets verksamhet, beroende på vilka beslut som ska omfattas och hur analysen ska gå till.

Kontoret vill betona vikten av att det finns ett genomarbetat och förankrat metodstöd för att underlätta bedömningen för när detta är relevant och som även anger tillvägagångssätt för analysen i god tid innan beredningskravet införs.

Kontorets bedömning är också att dessa analyser kommer att medföra ytterligare arbetsmoment i berörda nämnd- och styrelsebeslut, vilket kan komma att påverka behov av personella resurser.

Förskolenämnden

Förskolenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juli 2024 följande.

Förskolenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Linnéa Vinge (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Ismail Ali (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L), se Reservationer m.m.

Förskoleförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 13 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förskoleförvaltningen ställer sig generellt positivt till Miljöprogram 2030 med den inriktning som programmet anger samt de föreslagna målen som syftar till att uppnå en hållbar stad. Stadens utmaningar är stora och många och omfattar olika områden såväl på global som lokal nivå.

Frågan om en rättvis och inkluderande omställning, som betonas i programmet, anser förskoleförvaltningen är viktigt att ta fasta på. Det handlar om att utforma stadens verksamheter så att de stärker och bidrar till en rättvis omställning och att grupper som drabbas hårdast av miljöproblemen också skyddas.

Förvaltningen anser att det är särskilt angeläget att staden arbetar vidare med verksamhetsanpassning och skapar rutiner samt har åtgärder på plats för att kunna bedriva samhällsviktig verksamhet även under extrema väderförhållanden.

För att lyckas med klimat- och miljöarbetet anser förvaltningen att det behövs en bredd av verktyg och nya arbetssätt. Frågan om inköp är en viktig faktor som har stor inverkan och betydelse för att uppnå miljöprogrammets mål. Eftersom staden är en stor köpare bör det finnas en stor potential att göra miljönytta via de inköp som sker samt genom en utvecklad samverkan såväl internt inom staden som externt, exempelvis med näringsliv.

Slutligen vill förvaltningen betona vikten av medborgarnas engagemang i klimat- och miljöarbetet. Om alla som lever och bor i Stockholm inkluderas, involveras och känner delaktighet är det en framgångsfaktor. Det ska vara enkelt att ta ansvar, att agera, handla och leva miljöriktigt.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 maj 2024 följande.

Idrottsnämnden hänvisar till förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Anna Cederschiöld Stuart m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Leif Söderström (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Mikel Peterson (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Hanna Wistrand (L), se Reservationer m.m.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöprogrammets ambition ligger i linje med EU:s bestämmelse om att uppfylla Parisavtalets åtaganden och Sveriges nationella strategi gällande klimatanpassningsarbetet. Agenda 2030 och EU:s ramverk har vägts in i programmet liksom utvecklingen av de nationella miljömålen i Sverige.

Idrottsförvaltningen ser positivt på stadens elfte miljöprogram som tydligt visar hur stadens miljöarbete och ambition fortsätter att utvecklas. Förvaltningen anser dock att miljöprogrammet saknar en ekonomisk analys vilket ökar risken för att vissa åtgärder inte genomförs, framför allt när det gäller åtgärder för att stärka motståndskraften vid extremväder samt för en fossilfri organisation 2030.

Förvaltningens ambition är att bidra till ett klimatanpassat Stockholm och ser fram emot att fortsätta arbeta för en minskad miljö- och klimatpåverkan från idrottsverksamheten samt bidra till ett världsledande Stockholm när det gäller hållbarhet och klimatomställning.

Miljöprogrammet beskriver stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet som fördelas inom de sju områden där utmaningarna för stadens och omvärlden bedöms som störst och där sex av dem berör idrottsverksamheten.

Följande synpunkter inom de sex miljöområdena i miljöprogrammet berör idrottsnämndens ansvarsområde.

1 En rättvis och inkluderande omställning

Idrott är en inkluderande verksamhet. Förvaltningen instämmer i att en rättvis omställning med minskade spänningar, segregation och utanförskap gynnar miljön och klimatet.

2 Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

En av de största utmaningarna i världen idag är att minska utsläppen av växthusgas som har en enorm påverkan både på miljön och klimatet. En viktig etapp som bidrar till att minska utsläppen och som utgör ett av miljöprogrammets främsta mål är att eliminera fossilbränsleanvändningen. Genom att behålla målet från det utgående miljöprogrammet om ett klimatpositivt Stockholm 2030 och fossilfrihet till 2040

sätter staden en hög ambitionsnivå nationellt men även i förhållande till andra städer i EU.

Att minska klimatpåverkan från transportsektorn och uppnå en fossilfri organisation anses vara avgörande etapper för att nå upp till stadens främsta klimatmål, en klimatpositiv stad 2030 och fossilfrihet till år 2040. Idrottsförvaltningen anser att etappmålen att minska klimatpåverkan från transportsektorn och en fossilfri organisation 2030 är genomförbara men att de medför en utmaning när det gäller ersättningen av fossildrivna arbetsfordon vilket kommer att kräva större investeringar under de kommande åren.

3 Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Miljöprogrammet inkluderar nya riktlinjer och målsättningar som syftar till att bevara biologisk mångfald och den blågröna infrastrukturen i staden. Idrottsförvaltningen anser att strategin med de uppsatta målen är viktig för stadens gröna utveckling och betraktar de föreslagna åtgärderna inom landskap, ekosystemtjänster och varor samt uppföljning av skötsel och åtgärder som en viktig etapp som stärker den biologiska mångfalden och ekosystemet.

Förvaltningen anser dock att miljöprogrammet bör lyfta upp behovet om att utveckla kunskapen inom stadens arter, näringsväv och ekosystem i form av forskning och studier med inriktning mot att utöka den biologiska mångfalden och den blågröna infrastrukturen i Stockholm.

För att uppnå målet instämmer idrottsförvaltningen i att det är viktigt att använda inköp och upphandling som medel för att ställa krav på hänsyn till biologisk mångfald och bidra till stadens målsättning om att öka andelen ekologiskt producerade varor.

4 Ett klimatanpassat Stockholm

Idrottsförvaltningen ser positivt på att anpassningen av Stockholm till ett förändrat klimat med stärkt motståndskraft vid extremväder har lagts till i stadens nya miljöprogram som ett viktigt huvudmål. Miljöprogrammet ger en tydlig beskrivning av den rådande klimatförändringen på grund av ökande halter av växthusgaser och dess konsekvenser för stadens naturmiljö och samhälle.

Förvaltningen håller med om att samverkan mellan stadens förvaltningar och bolag är ett måste för att kunna genomföra åtgärder som stärker motståndskraften vid skyfall, värmeböljor och torka. Förvaltningen ser gärna ett förtydligande av stadens strategi med en tydligare fördelning av genomförande och finansieringsansvar samt gränsdragningar mellan stadens förvaltningar och bolag. Detta har varit en utmaning som har påverkat stadens arbete mot ett klimatanpassat Stockholm och de mål som sattes upp i klimathandlingsplanen 2020-2023.

5 Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Stockholm har blivit bättre på att använda sina resurser mer effektivt trots en ökad konsumtion av de naturliga resurserna som dessutom skapar svårigheter med hur avfallet ska hanteras. Att minska resursanvändningen och öka återanvändningen samt recirkulation av materiella resurser är viktiga åtgärder och förvaltningen ser positivt på att de även har lyfts upp i stadens nya avfallsplan 2025-2030.

Ökad samverkan mellan stadens förvaltningar och bolag gynnar stadens utveckling och hållbarhet. Idrottsförvaltningen saknar i programmet initiativet från staden att verka för fler interna digitala plattformar som kan underlätta och stärka det cirkulära perspektivet mellan stadens förvaltningar och bolag.

6 Ett giftfritt Stockholm

Kemikalieanvändningen finns i stor omfattning i dagens samhälle där världsproduktionen fortsätter att öka. Idrottsförvaltningen instämmer i att minskningen av kemikalieanvändningen är fundamental för att uppnå ett av miljöprogrammets centrala miljömål, ett giftfritt Stockholm.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juni 2024 följande.

1. Kulturnämnden överlämnar förvaltningarnas tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen
2. Ärendet justeras omedelbart.

Reservation av Hanna Werner m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Emelie Wassermann (SD), se Reservationer m.m.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 31 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen och Stadsarkivet anser att förslaget till Miljöprogram 2030 för Stockholms stad på ett bra sätt beskriver stadens miljömål och hur förvaltningarna ska arbeta för att uppnå målen.

Förvaltningarna håller med om att upphandling och inköp är ett viktigt verktyg för att nå stadens miljömål. Genom de stadsgemensamma ramavtalen finns det stora möjligheter att styra stadens verksamheter att göra hållbara val. Det kan gälla t.ex. inköp av hållbara livsmedel och att fasa ut plastprodukter ur sortimentet. Stadens förvaltningar behöver också få tydliga hållbarhetskrav att tillämpa vid upphandling av lokala ramavtal.

Det är även positivt att programmet beskriver innovation, digitalisering och lärande som verktyg för att uppnå programmets mål. Här skulle programmet kunna kompletteras med exempel från stadens verksamheter på hur innovation och digitalisering kan gå hand i hand med klimat- och miljönytta.

Förvaltningarna anser att det är ett bra förslag att nämnderna ska analysera miljö- och klimatkonsekvenser i samband med alla relevanta nämndbeslut som påverkar stadens miljö- och klimatmål. Det är dock viktigt att staden tar fram ett bra stödmaterial för miljö- och klimatkonsekvensanalyser, gärna kombinerat med utbildningar för handläggare som berörs.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 juni 2024 följande.

Kyrkogårdsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen

Reservation av Jan Tigerström m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ewa-Marie Ås (KD), se Reservationer m.m.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig positiv till revideringen av miljöprogrammet 2030. Det är ett viktigt dokument som säkerställer att miljöperspektivet beaktas i alla stadens verksamheter.

Kyrkogårdsförvaltningen ser det som positivt att revideringen av programmet getts en mer kommunikativ karaktär. Programmet behöver tillgängliggöras för stadens medarbetare och för stockholmarna. Stadens kommunikation är en viktig del av stadens arbete som kan skapa acceptans och engagemang för den förändring som behöver ske.

Arbetet inom stadens begravningsverksamhet präglas av hög medvetenhet kring aspekter som kan påverka klimatet och miljön och det pågår ett strukturerat miljöarbete avseende utsläpp, resursförbrukning och vård- och utveckling av biologiska värden. Kyrkogårdsförvaltningen har ett uttalat mål att gå från fossilfri till klimatneutral drift och att i närtid bli en klimatpositiv del av Stockholms stad. Detta mål skall uppnås bland annat genom fortsatt och utökad satsning på solceller, elmaskiner, biokolanvändning, egen produktion av växter, all skötsel i egen regi och kompetens-utveckling av medarbetare.

Förvaltningen föreslår att kyrkogårdsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 6 juni 2024 följande.

1. Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

3. Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att därutöver anför följande:

Världen befinner sig i en akut klimatkris och miljökris, där stigande temperaturer, översvämningar, torka, vattenbrist och massutrotning av arter hotar mänskligheten och livet på jorden. Omställningen till ett hållbart samhälle måste ha högsta prioritet och takten behöver öka kraftigt. I arbetet med att ställa om ska Stockholm vara en föregångare och förebild.

Vi välkomnar därför stadens nya miljöprogram som tydligt slår fast att utsläppen ska minska kraftfullt, att konsumtionsutsläppen ska halveras och att den biologiska mångfalden och blågröna infrastrukturen ska stärkas. En livskraftig natur motverkar artutrotningen och skapar starkare motståndskraft när klimatet förändras.

Miljöprogrammet höjer också ambitionerna i arbetet med att skapa frisk luft, friska vatten, god ljudmiljö och giftfria miljöer i staden.

Därutöver inrymmer miljöprogrammet ett helt nytt mål om att omställningen ska vara rättvis och inkluderande. Stadens verksamheter ska bidra till en rättvis omställning och de grupper som drabbas hårdast av miljöproblemen ska skyddas. En viktig utgångspunkt är också att de stockholmare som släpper ut mest måste minska sina utsläpp mest.

När det gäller samförbränning vill vi tydliggöra att det kan finnas potential i att skapa kolsänkor genom att samförbränna slam och biobränsle i kraftvärmeverk och sedan återföra den fosforrika askan till skogen och därmed öka skogstillväxten.

Stockholms stads nya miljöprogram sätter upp höga ambitioner för stadens miljö- och klimatomställning fram till 2030. Det är av yttersta vikt att staden vidtar kraftfulla åtgärder för att ställa om till en hållbar stad. Den planetära krisen eskalerar och Stockholm har ett ansvar att bidra i arbetet med att trygga livsförutsättningarna för nuvarande och framtida generationer.

Reservation av Torbjörn Erbe m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Tapani Juntunen (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Maja Boström (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Elin Hjelmestam (L), se Reservationer m.m.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 6 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till det föreslagna miljöprogrammet som är ambitiöst med högt ställda mål samtidigt som det ger förutsättningar för en effektiv implementering. Förvaltningen ser särskilt positivt på de ansatser som presenteras kring att utveckla implementering, styrning och uppföljning. Som ett led i att utveckla miljöförvaltningens stödjande funktion genomförs under 2024 ett pilotprojekt i syfte att utveckla erfarenhetsåterföringen från stödfunktionerna och kunna identifiera såväl

behov av operativa kommunikativa insatser som strategiska frågor som bör lyftas till miljöprogrammets kommande styrgrupp.

De synpunkter som framförs i detta svar är främst sådana som förvaltningen utifrån sin roll som expertstöd i stadens miljöarbete identifierat som viktiga för att skapa mer operativ kraft i implementeringen av programmet. Förvaltningen har även några medskick när det gäller begrepp och fakta som kan behöva ändras för att skapa tydlighet.

Implementering

Förvaltningen ser mycket positivt på de förslag till utvecklad implementerings- och styrningsorganisation som presenteras i tjänsteutlåtandet, men skulle vilja göra några preciseringar och tillägg.

Som nämns i tjänsteutlåtandet finns det idag brister i hur miljöprogrammet integrerats i ILS. Den bristande uppföljningen bottnar i att miljöprogrammet och dess underliggande handlingsplaner och åtgärdsprogram inte i tillräcklig grad beaktas vid verksamhetsplaneringen. I handlingsplanerna och åtgärdsprogrammen framgår vilket ansvar de genomförandeansvariga nämnderna och bolagen har.

För implementeringen vore det också önskvärt med en tydligare sammanställning av kopplingen mellan miljöprogrammets målområden och de handlingsplaner som finns idag. Detta skulle också göra det lättare att identifiera var det saknas handlingsplaner.

Stödfunktionerna är centrala i genomförandet och uppföljningen av miljöprogrammet. Deras funktion ser dock lite olika ut, olika nomenklatur används, och för flera mål finns ingen stödfunktion, exempelvis för mål 1 och mål 7 (avseende buller). För att stödfunktionerna fullt ut ska komma till nytta kan det vara lämpligt att i den fortsatta implementeringen se över nomenklaturen inte minst för att stödfunktionerna ska kunna kommuniceras på ett tydligare sätt än idag. Stödfunktionernas kompetens och kapacitet kan behöva justeras för att möta den ökade efterfrågan av stöd som kan bli en följd av de ökade ambitionerna i programmet. För de mål där det saknas stödfunktion behöver det utredas om sådana behövs för ett effektivt genomförande. När det gäller mål 4 *Ett klimatanpassat Stockholm* finns en utpekad stödfunktion för den del som handlar om skyfall i form av "skyfallsfunktionen" på trafikkontoret. Det finns däremot inte ett utpekad ansvar för samordningen av frågor kopplat till förhöjda temperaturer och värmebölja. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har en viktig roll i att följa upp påverkan av ett förändrat klimat. Ett särskilt fokus krävs för att minimera riskerna för känsliga grupper. I stadens fortsatta arbete vore det önskvärt med ett förtydligande om att miljö- och hälsoskyddsnämnden har ansvar för samordningen av arbetet med värmebölja enligt handlingsplan för klimatanpassning 2022-2025.

Det är även viktigt att förstärka kunskapen och den operativa kraften i genomförandeorganisationerna i staden. Det behövs utökade resurser som driver miljöarbetet i organisationerna utifrån en djup kunskap om verksamheten, medan stödfunktionerna kan bidra med ämneskompetens.

Implementeringen kan kräva omprioritering av resurser inom ram, men staden behöver även stärka sin förmåga att söka externa medel till genomförandet. Dock ser förvaltningen att konkurrensen om extern projektförfinansiering hårdnat under senare år. Därför krävs noggranna strategiska överväganden innan beslut tas om att avsätta resurser för att ansöka om projektmedel. Staden som helhet behöver också stärka sin förmåga att söka extern finansiering, då externfinansierade projekt blir viktiga som stöd i stadens arbete när konjunkturläget medför ett svårare ekonomiskt läge. Samverkan inom staden och med externa parter inom ramen för externfinansierade projekt är viktigt för att gemensamt kunna testa och utveckla arbetsätt och innovativa åtgärder.

En viktig stimulans för att komma igång med insatser för att nå miljöprogrammets mål är de centrala medelsreserverna. Dessa medel bör styras till de områden där man utifrån uppföljningen ser de största behoven. Men arbetet med miljöprogrammet behöver framförallt bli en integrerad del av respektive förvaltnings och bolags ordinarie arbete, även finansiellt.

Miljöprogrammet – sammanfattning

Förvaltningen föreslår att beskrivningen av mål 4 utvecklas så att stadsbyggnadsperspektivet blir tydligare: *”Ett klimatanpassat Stockholm handlar om att genom såväl stadsutveckling och exploatering som ombyggnad av befintliga miljöer stärka stadsmiljöns resiliens med hänsyn till ett varmare och mer nederbördsrikt klimat.”*

Mål 2 – Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

På sidan 22 förekommer på flera ställen ett resonemang om ”samförbränning av slam och biobränsle” som en kolsänka. Sådan förbränning är i sig ingen sänka eftersom kolet i bränslet kommer att släppas ut i atmosfären. Det är bara om förbränningen kombineras med koldioxidavskiljning och –lagring som det blir en kolsänka.

Förvaltningen föreslår därför att femte stycket ändras enligt nedan (tillägg understruket):

Fjärrvärme spelar en viktig roll för att nå stadens klimatmål. I kraftvärmeverken kan koldioxid från förbränning av biobränslen, till exempel skogsavfall och avloppsrenings slam, fångas in för att kunna lagras permanent (bio-CCS/BECCS). Även andra kolsänkor kan bli aktuella, exempelvis produktion av biokol och samförbränning av biobränsle och slam för askåterföring. Det är viktigt att staden undersöker nya tekniker som kan skapa kolsänkor utan negativa miljöeffekter”.

I listan med Exempel på åtgärder föreslås en ändring av sista punkten till: *Skydda och skapa fler naturliga kolsänkor i staden genom exempelvis restaurering av våtmarker, trädplantering och biokolsproduktion och samförbränning av slam och biobränsle*

Mål 3 – Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

På sidan 35, tredje stycket, föreslår förvaltningen en komplettering av den sista meningen enligt följande: *”Om byggnation ändå planeras i ekologiskt särskilt betydelsefulla områden ska utredningar göras för att minimera påverkan på den kommunala blågröna infrastrukturens ekologiska funktioner och spridningssamband genom naturvärdesinventeringar och spridningsanalyser.”*

Att endast lyfta att naturvärdesinventering ska göras riskerar att lägga tonvikten på naturvärden snarare än ekologiska funktioner och spridningssamband, vilket är huvudsyftet med utpekandet av den kommunala blågröna infrastrukturen. Det kan leda till beslut som ger större negativa förändringar på den blågröna infrastrukturen som helhet än om spridningsanalyser genomförs tillsammans med naturvärdesinventeringar.

Mål 4 – Ett klimatanpassat Stockholm

Miljöförvaltningen välkomnar det nya målet om att krontäckningsgraden ska öka med minst 30 procent i de områden där människor riskerar att drabbas av värmeöeffekter. Målet stämmer väl både med internationell praxis och med stadens egna analyser av vilken krontäckningsgrad som ger positiva effekter på stadens motståndskraft mot extremvärme. Närhet till gröna och svalkande miljöer är en central fråga för att på sikt säkerställa en god och hälsosam bebyggd miljö.

Mål 5 – Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

I listan över prioriterade flöden (s 48) bör näringsämnen läggas till. Näringsämnen är utpekade som ett prioriterat flöde för cirkularitet i EU:s handlingsplan för cirkulär ekonomi och ett flöde där staden har stor rådighet att påverka cirkulariteten.

Under 5.2 Cirkulära kretslopp av resurser (s 52) står:

”Genom att möjliggöra en effektiv logistik för schaktmassor och byggavfall samt återanvändning av dessa kan ett betydande antal transporter undvikas och uttag av nya material minska.”

Det är definitionsmässigt viktigt att det *inte* är avfall staden ska återbruka. Återbruket sker för att förebygga uppkomsten av avfall. Logistikeffektivisering utgör inte den stora potentialen i sammanhanget, den finns i att planera för att avfall inte uppstår och därefter i materialåterbruk. Förvaltningen föreslår att meningen ersätts med följande:

”Genom cirkulär planering, möjliggörande för återbruk och effektiv logistik kan bygg- och anläggningsprojektens resursförbrukning och avfallsmängder minska.”

Mål 6 – Ett giftfritt Stockholm

I listan med exempel på åtgärder under delmål 6.1 (s 57) finns denna punkt:

”Platsgjutet gummi i offentlig miljö ska stegvis fasas ut. Vid anläggning av nya ytor samt uppgradering av befintliga ytor ska miljövänliga, biologiskt nedbrytbara material vara norm. Alternativa material ska löpande undersökas.”

Platsgjutet gummi bedöms vara en mycket mindre betydande källa till mikroplastspridning (40 ggr mindre på nationell nivå) än konstgräs med granulat. Förvaltningen föreslår därför att exemplet kompletteras med en skrivning om att *spridningen av mikroplaster från konstgräs ska minska.*

Mål 7 – Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Stadens målsättning är att luftkvaliteten i Stockholm ska förbättras och halterna av luftföroreningar ska sänkas. Förvaltningen noterar att det nyligen beslutade Åtgärdsprogrammet för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län har som syfte att på kort sikt klara miljökvalitetsnormerna för luft. I dagsläget saknas det en handlingsplan för att minska trafikens påverkan på luftkvaliteten som styr mot halter under gällande miljökvalitetsnormer.

Arbetsätt

Inköp och upphandling är ett av stadens viktigaste verktyg för omställning till ett mer hållbart samhälle. För att få effekt av ambitionerna med hållbar upphandling behöver arbetet stärkas och samordnas mellan alla de olika berörda nivåerna; den operativa (serviceförvaltningen och andra upphandlande enheter) den strategiska (stadsledningskontoret) och den stödjande (miljöförvaltningen).

I avsnittet om inköp talas det om vikten av att ställa krav samt att följa upp och föra dialog med leverantörsmarknaden. En dimension som saknas är att staden också behöver arbeta mer systematiskt med information till de som i slutändan gör inköpen/avropar från avtalen. För många områden är det i slutändan de som avgör vilken miljönytta som faktiskt uppnås och det är viktigt att synliggöra att också de är en del av stadens inköpsorganisation som är med och påverkar.

Styrning

Förvaltningen ser positivt på att det är tydligt redan i beslutspunkterna i tjänsteutlåtandet att samtliga nämnder ska inarbeta Miljöprogram 2030 för Stockholms stad i sin verksamhetsplanering. Under ”Styrning och uppföljning” i miljöprogrammet skulle det som står om handlingsplanerna kunna förstärkas med att de preciserar vad som behöver göras av respektive nämnd och bolag för att målen i miljöprogrammet ska nås och att nämnderna och bolagen bör utgå från dessa för att sätta sina aktiviteter i verksamhetsplaneringen. Förvaltningen föreslår att sista meningen i andra stycket ändras till *”Nämnderna och bolagsstyrelserna ska ta fram ~~egna~~ åtgärder och aktiviteter som kopplar till respektive delmål baserat på programmets målsättningar och dess handlingsplaner.*

Indikatorer

I tjänsteutlåtandet finns en kortfattad beskrivning av hur förslagen till indikatorer är tänkta att användas, att de är förslag för såväl kommunfullmäktige som nämnder och bolag att använda för att följa upp genomförandet av vidtagna åtgärder. För att indikatorerna i högre grad ska användas i de genomförandeansvariga nämndernas och

bolagens rapportering av arbetet med miljöprogrammet bör denna beskrivning även inkluderas i programmet.

Det finns två indikatorer om matsvinn, dels en under delmål 2.5, dels en under 5.1. Förvaltningen föreslår att indikatorn kopplad till delmål 2.5 behålls och att indikatorn kopplad till 5.1 stryks. Förvaltningen föreslår vidare att indikatorn under delmål 2.5 följs upp av kommunstyrelsen, som är uppföljningsansvarig även för delmålet, eventuellt med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden. Uppföljning av indikatorn kräver att en gemensam mätmetod för matsvinn tas fram och beslutas. Förvaltningen föreslår att staden följer livsmedelverkets rekommendationer på nyckeltal:

1. Totalt matsvinn i gram per ätande person och /eller totalt matsvinn i kilogram (baserat på 1-2 veckors mätningar årligen)

Vid mätning ute i verksamheterna bör matsvinnet delas upp i kökssvinn, serveringssvinn och tallrikssvinn.

Serviceämnden

Serviceämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 maj 2024 följande.

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation av Anette Hellström m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Serviceförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Serviceförvaltningen berörs av programmet ur flera aspekter, främst genom verksamhetsområde upphandling och inköp.

Serviceförvaltningen är i sak mycket positiv till miljöprogrammet och de höga ambitionerna för stadens miljöarbete. Som Sveriges största kommun och huvudstad ska staden vara ett föredöme i miljöfrågorna. Även att utgå från åtaganden som gjorts i internationella sammanhang med utgångspunkt i Parisavtalet och det globala ramverket för biologisk mångfald, samt Agenda 2030 ger rätt intention för programmet.

Dock anser förvaltningen att det är problematiskt att förslaget är så omfattande och långt och använder i många fall en svårbegriplig terminologi. Risken är att det blir svårt för både medarbetare och invånare att ta till sig programmet och att budskapen försvinner. De som är intresserade och insatta förstår det som står i programmet, och övriga som staden önskar nå riskerar att inte märka med programmet vilket är oroande. Ett förslag är att använda sig av de pedagogiska presentationsbilderna (10-27) från remisshearingen som beskriver allt på ett lättbegripligt och tydligt vis. Alla intresserade kommer att kunna läsa, förstå och ta till sig detta. Det föreslagna miljöprogrammet skulle kunna läggas som en bilaga som en fördjupningstext för den särskilt intresserade.

Förvaltningen ser även risker med att programmet innehåller för detaljerade projekt med mera som kommer resultera i att programmet blir inaktuellt i förtid.

Förvaltningen anser att programmet borde vara mer pedagogiskt, lättbegripligt och visionärt gällande de mest kärnfulla målen med stadens miljöarbete. De omfattande detaljerna kan återfinnas i någon form av tillämpningsanvisningar eller i efterföljande handlingsplaner. Det gör att samtliga medarbetare kan ha en övergripande kunskap om programmet och att endast de med särintresse eller befattning som kräver detaljkunskap sätter sig in i tillämpningsanvisningen. Ett gott exempel på när staden har anammat detta förhållningssätt är Kvalitetsprogrammet med bilagor.

Så som förslaget är utformat är det svårt att förstå vem mottagare av programmet är, texten är bitvis komplicerad och repetitiv. Det finns även en del målkonflikter i programmet som programmet inte reder i, och i avsaknad av tillämpningsanvisning blir det svårt för läsaren att avgöra vilka mål som är prioriterade. Som exempel kan förvaltningen lyfta följande;

- *Rättviseperspektivet ska inkluderas i alla beslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. ...särskilt fokus på sårbara grupper, såsom barn, äldre, personer med funktionsnedsättning eller innevånare i socioekonomiskt svagare områden. Åtgärder som riktar in sig på dessa grupper ska prioriteras. Har de alltid samma behov? Finns någon prioritering dem emellan? Vem ansvarar för detta?*

Flera av de föreslagna exemplen är stora och omfattande och svåra att veta hur tanken är att de ska omhändertas. Tex åtgärder för en fossilfri organisation lyfts förslaget att ”verka för transportoptimering av avfallsinsamling och samlastning av varuleveranser” (sid 25). Det är ett stort komplext förslag och en tydlighet om vad som menas behövs.

Vidare vill serviceförvaltningen lyfta att kategori livsmedel och måltider, som förvaltningen leder, hade förmånen att på förhand få granska det ny tillkomna stycket 2.5 *Minskad klimatpåverkan från mat* och noterar tacksamt att flera av de kommentarer och synpunkter lämnade är korrigerade. Ett antal oklarheter kvarstår dock.

Dels är det frågan om närodlat/producerat som behöver utmanas och problematiseras. Det är i sak bra ur ett transportperspektiv, men vad menas med närodlat/producerat? Det finns ingen gängse definition så det behöver staden ta fram. Menar man varor från Stockholmsområdet eller svenskt? Man bör också ha med sig att lokala varor sällan har annan märkning, till exempel ekologiskt. Det finns således risk för målkrockar och en tydlighet för hur beställare ska tänka efterfrågas. Vad väger tyngst, svenska äpplen eller ekologiska från Spanien? Beställaren kommer alltid att välja det den mäts på (indikator). Det är också viktigt att ha med sig att det inte går att upphandla utifrån geografisk begränsning då det inte är förenligt med LOU samt att

det kan finnas marknadsbegränsningar i förutsättningar att tillgodose önskar produkter.

Förslaget om att utveckla system för inköp, utveckla upphandlingssystem och arbetssätt (till exempel sid 38; under 3.3 stärkt biologisk mångfald, samt delvis även sid 66, Inköp) är positivt, men vad innebär det? Om man menar att utveckla själva inköpssystemet (Agresso) för att förenkla valet vid inköp och även underlätta vid planering, så är det positivt. Idag är det svårt att se helheten.

Gällande föreslagna indikatorer anser förvaltningen följande;

Klimatpåverkan – positivt att förslaget separerar redovisningen för livsmedel och måltider. Måltider bör dock också vara per kg livsmedel (inte portion), för jämförbarheten med livsmedel ska vara möjlig. Man bör också ha med sig att när det gäller måltider kommer det innebära ökad administration vid uppföljning. Särskilt för de förvaltningar som har flera avtal med kanske olika leverantörer. De behöver då stöd för att räkna. Trots att detta utretts flera gånger utan konkret resultat/beslut anser förvaltningen att detta behöver utredas vidare. Men viktigt då att uppdraget utförs av en funktion med redovisningskompetens snarare än matkompetens.

Eko – Fördelaktigt att andel inköpta ekologiska livsmedel i kg nu också ska mätas. Att mäta i kg visar tydligare på ambition och driver på för en rättvis omställning och likvärdighet. Vi ser gärna att denna indikator även är en KF-indikator.

Förvaltningen ifrågasätter dock borttagandet av *andel ekologiska måltider i kronor*, och anser att den indikatorn ska kvarstå. Om det är så att förslaget menar att det ska inkluderas i livsmedel (eftersom det är livsmedlen i måltiden som räknas) bör det förtydligas. Risk finns att man tappar incitamentet att ställa krav på ekologiska måltider i måltidsupphandlingar.

Andel animalier i nivå med svenska djurskydd – Denna kan i dagsläget inte mätas. Staden kan endast mäta animalier med svenskt ursprung (som motsvarande indikator 2022/2023).

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 maj 2024 följande.

1. Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Reservation av Yvonne Fernell-Ingelström m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Kristin Jacobsson (C) se Reservationer m.m.

Reservation av Gabriel Kroon (SD) se Reservationer m.m.

Ersätтарыttrande av Maurice Forslund (KD), se Reservationer m.m.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Målet En rättvis och inkluderande omställning handlar om hur miljö- och klimatarbetet ska bidra till ett mer jämlikt samhälle. Stadens verksamheter ska utformas så att de stärker en rättvis omställning och grupper som drabbas hårdast av miljöproblemen ska skyddas. Stockholmarna ska vara delaktiga och ha inflytande på omställningen. Socialförvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till förslag om Miljöprogram 2030. Socialförvaltningen är positiv till målet En rättvis och inkluderande omställning och att det i miljöprogrammet lyfts fram att staden ska säkerställa att klimatåtgärder främjar ett mer jämlikt samhälle och skyddar utsatta grupper.

Socialförvaltningen förordar att begreppet utsatta grupper och personer byts ut mot begreppet sårbara grupper och personer. Europeiska kommissionen använder begreppet sårbara grupper när de beskriver hur människor påverkas av klimatförändringar. Där beskrivs sårbara grupper som följer:

Sårbara grupper.

Människor som bor i låginkomstområden med dålig infrastruktur och andra grupper med sämre inkomster och tillgångar drabbas hårdare av klimatförändringarna men har sämre möjligheter att hantera dem.

Kvinnor kan drabbas oproportionerligt hårt och missgynnas när det krävs kostsamma anpassningsåtgärder. Samtidigt är kvinnorna viktiga aktörer när det gäller klimatanpassning och hållbara metoder i allmänhet.

Arbetslösa och socialt marginaliserade personer hör till dem som är mest utsatta för klimatrisker.

Europa har en åldrande befolkning där många redan har nedsatt rörlighet eller hälsoproblem och det gör att en stor andel av befolkningen är extra sårbar för climateffekterna.

Att vara sårbar är också, för de flesta, lättare att identifiera sig med än att vara utsatt vilket socialförvaltningen anser främjar inkludering och därmed svarar bättre mot målet om en rättvis och inkluderande omställning.

Miljöprogram 2030 är överlag ett ambitiöst och omfattande dokument men det är tydligt att socialförvaltningen är en relativt liten aktör i planen. Som en mindre aktör i planen kommer exempelvis delmål 2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion generera behov av att lägga mer resurser på arbetet med miljö och klimat för att kunna bidra och uppnå målen. Delmål 2.4 omfattar bland annat den offentliga konsumtionen från stadens inköp, och vikten av kompletterande verktyg blir betydelsefull för att underlätta implementeringen av programmet för stadens nämnder och bolag.

Socialförvaltningen anser att staden bör se över källsortering och återvinning i anslutning till avfallsplanen så att stadens nämnder och bolag får bättre möjligheter till detta. I dagsläget är kunskap och möjligheterna internt inom staden till källsortering och återvinning olika eller begränsade. Marknaden är avreglerad med undantag av matavfallshantering. Det krävs med stor sannolikhet tydligare regelverk, utbildning och en upphandling av dessa tjänster för att förvaltningar ska kunna säkerställa hela kedjan för sortering och återvinning på ett bra sätt.

Målen för konsumtion är högt satta och kommer fortsätta vara en utmaning för nämnden när det gäller verksamheter som tillhandahåller kost samt utbyte av fossila produkter. Det är positivt att det finns utpekade idéer om hur nämnder ska samarbeta.

Socialförvaltningen ser gärna att Miljöprogram 2030 innehåller mer information om upphandling inom vård och omsorg. Nämnden upphandlar boenden i olika former och det är en utmaning att ställa och utvärdera långtgående miljökrav förutom att leverantörer ska ha en miljöpolicy och att de i valda delar ska följa Stockholm stads miljöpolicy. Nämnden behöver utveckla och agera innovativt inom området, och vägledning för en sådan utveckling skulle underlätta.

Socialnämnden har direkt rådighet över främst: transporter (inte använda bil), inköp (ekologiskt och plastfritt) och avfallshantering (återvinning).

Staden har som målsättning att minska utsläpp från trafiken med 80 procent till 2030, och behöver således utveckla fossilfria transporter. En viktig förutsättning för elektrifiering av transportsystemet är en fortsatt tillgång till el. Det är viktigt att betänka hur en fossilfri transportflotta står i relation till civil beredskap.

Kommunstyrelsen föreslår införa miljö- och klimatkonsekvenser som beredningskrav i stadens tjänsteutlåtanden. För att underlätta för förvaltningarna och samstämmighet i nämndhandlingarnas miljö- och konsekvensanalyser behövs tillämpbara anvisningar och metoder.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

1. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.
2. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation av Johan Nilsson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Julian Kroon (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Jonas Naddebo (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Björn Ljung (L), se Reservationer m.m.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 30 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadsnämnden är ansvarig för stadens övergripande fysiska planering och stadens planläggning avseende mark- och vattenområdets användning, bebyggelsen och bebyggelsemiljöns utformning och även stadens inrättande och upphävande av naturreservat och djur- och växtskyddsområde enligt miljöbalken. Nämndens ansvarsområden berör därmed alla sju mål i miljöprogrammet och nämnden har ett på så vis ett stort ansvar för att staden som helhet ska nå miljö- och klimatmålen.

Den översiktliga planeringens viktigaste uppgift är att peka ut en långsiktigt hållbar fysisk utveckling av staden där så många mål som möjligt kan säkerställas. I en allt tätare stad blir målkonflikterna fler och synergieffekter behöver eftersträvas för att uppnå måluppfyllelse. Miljöprogrammets mål är viktiga styrande underlag i den kontinuerliga översiktliga planeringen och i förlängningen när en ny översiktsplan ska tas fram. Stadsbyggnadskontoret vill lyfta att trots att synergier eftersträvas så finns inneboende målkonflikter, i miljöprogrammets mål sinsemellan och i förhållande till andra övergripande mål och uppdrag i kommunen så som bostadsförsörjning, där avvägningar kommer att göras inom ramen för den fysiska planeringen.

Stadsbyggnadskontoret anser att remitterat miljöprogram har identifierat stadens huvudsakliga miljöutmaningar och att målsättningarna är tydliga och ambitiösa. Programmet håller en bra nivå för att kunna fungera över tid och som utgångspunkt för handlingsplaner där mer specificerade åtgärder konkretiseras.

Synpunkter kring målen

En rättvis och inkluderande omställning

Genom det nya miljömålet poängteras vikten av en rättvis och inkluderande omställning mot ett mer hållbart samhälle. Stadsbyggnadskontoret ser att kommunikation och dialog blir viktiga verktyg i omställningen. Stockholmare och aktörer som är med och driver omställningen behöver vara delaktiga vilket kan öka acceptansen för de förändringar som följer av att genomföra miljöprogrammet.

Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Stadsbyggandet och den växande staden orsakar stora klimatpåverkande utsläpp. Dels från de bygg- och anläggningsarbeten som en förändrad markanvändning medför och dels från de transporter som genereras av de fler som bor och verkar på den färdigbyggda platsen. Detta syns bland annat när klimatutsläppen från stadens egna inköp mäts, där bygg- och anläggningsentreprenader står för den största andelen av utsläppen. Stadsbyggnadskontoret ser positivt på den höjda ambitionsnivån och mer preciserade delmålet om halverad klimatpåverkan från konsumtion inom vilken stadsbyggnadets klimatpåverkan delvis ryms.

Under delmål 2.1 lyfts att existerande skog och mark i staden utgör en naturlig kolsänka. Stadsbyggnadskontoret vill lyfta att välfungerande kustekosystem också utgör effektiva kolsänkor.

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

I kapitlet lyfts att de målkonflikter som uppstår, särskilt vad gäller ytanspråk, kräver nytänkande för att hitta innovativa och mångfunktionella lösningar, exempelvis att en stadspark också kan fungera som skyfallsyta vid behov. I detta sammanhang vill stadsbyggnadskontoret poängtera att innovativa och mångfunktionella lösningar är nödvändiga i en allt tätare stad men att målkonflikter och avvägningar kring ytanspråk också kan innebära inskränkningar av både funktioner och värden i de fall markanspråken inte är förenliga.

Under delmål 3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur lyfts att naturvärdesinventeringar alltid ska göras om byggnation planeras inom ekologiskt särskilt betydelsefulla områden. Stadsbyggnadskontoret vill här kommentera två saker; att naturvärdesinventeringar i regel alltid görs vid planerad exploatering av naturmark - inte bara inom ekologiskt särskilt betydelsefulla områden samt att inte bara naturvärden utan även områdets funktion för stadens blågröna infrastruktur behöver utredas och analyseras.

Stadsutveckling lyfts i remitterat miljöprogram som en möjlighet för staden att bidra till att den biologiska mångfalden stärks genom förstärknings- och kompensationsåtgärder. Här har plan- och exploateringsprocessen en viktig roll att minska negativ påverkan på naturmiljöer genom anpassning och skyddsåtgärder och att förluster kan kompenseras. Kompensation behöver ske så att samma ekologiska funktion som förloras också är den som kompenseras.

I remissen lyfts att 21 procent av stadens mark är skyddad och att mer ska skyddas. Stadsbyggnadskontoret upplyser om att det i dagsläget är 20 procent av stadens totala mark- och vattenyta som är skyddad genom formella skydd i naturreservat, kulturreseptat och nationalstadspark. Till den formellt skyddade naturen räknas inte strandkydd.

Inom ramen för budgetuppdraget att ta fram en strategi för skydd av naturområden kommer stadsbyggnadskontoret under ledning av stadsledningskontoret och i samverkan med de andra tekniska förvaltningarna att utreda hur den fortsatta utvecklingen av formellt skyddad natur kan se ut i staden.

I remitterat förslag till miljöprogram står att ”Vid bygg, anläggnings- eller markarbete ska befintliga träd alltid skyddas enligt framtagen svensk standard för arbete vid träd”. Det finns ingen standard med det namnet men det finns en Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0, av Johan Östberg och Örjan Stål. SIS har påbörjat ett arbete med att ta fram en standard för skydd av träd vid olika typer av bygg- och markarbeten men det arbetet är inte klart.

Ett klimatanpassat Stockholm

I förslaget till miljöprogram anges att i de områden där människor riskerar att drabbas av värmeöffekter är målet att krontäckningsgraden ska öka till minst 30 procent. Stadsbyggnadskontoret anser att det är positivt med en tydlig ambition om en ökad krontäckningsgrad då det är ett effektivt verktyg som staden kan styra över och som påverkar stadsmiljöer i ett varmare klimat, men ambitionen om minst 30 procent är högt ställd på områdesnivå. De täta miljöer som idag är utsatta för värmestress kan rimligtvis inte bli så trädrika på områdesnivå. Förslagsvis behålls målsättningen om 30 procent men ”minst” stryks.

Som indikator för mål fyra föreslås ”Krontäckningsgrad på stadens gator och torg” där stadsbyggnadsnämnden föreslås som uppföljningsansvarig.

Stadsbyggnadskontoret vill förtydliga att stadsbyggnadsnämnden inte har ansvar för att genomföra åtgärder för att öka krontäckningsgraden på stadens gator och torg och föreslår att ansvarig nämnd, trafiknämnden, är uppföljningsansvarig.

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Stadsbyggnadskontoret ser positivt på att bygg- och anläggningsmaterial pekats ut som ett av stadens prioriterade flöden för cirkulär omställning. Som lyfts i miljöprogrammet är bevarandet av befintliga byggnader och minskning av rivningar en viktig del i detta arbete. Kontoret vill tillägga att även andra befintliga byggda strukturer som exempelvis vägar, konstruktioner och teknisk infrastruktur, behöver uppmärksammas precis som byggnader för att öka resurshushållningen.

Genomförande

Stadsbyggnadskontoret ser generellt att det behövs ett ökat fokus på genomförandet för att säkerställa måluppfyllelse. Det remitterade miljöprogrammet lyfter att miljö- och klimatarbetet kräver arbetssätt som utvecklas över tid med ständiga förbättringar där arbetssätt, processer, strukturer, styrning och kompetenser justeras utifrån gjorda erfarenheter och utvärderingar. Stadsbyggnadskontoret instämmer i att utvecklad styrning, processer och arbetssätt i kombination med kontinuerlig kunskapshöjning är avgörande för att miljömålen ska nås.

I stadsledningskontorets tjänsteutlåtande för remissen anges att en styrgrupp för implementeringen bör inrättas. Stadsbyggnadskontoret anser att det är positivt att stärka genomförandeperspektivet genom en styrgrupp, förutsatt att alla nämnder med ansvar för åtgärder och måluppfyllnad ingår, om styrgruppen ska fatta genomförandebeslut. Annars behöver genomförandebeslut, enligt stadsbyggnadskontoret, alltid tas av respektive ansvarig nämnd.

I miljöprogrammet anges att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Det förtydligas i stadsledningskontorets tjänsteutlåtande att stadsledningskontoret och miljö- och hälsoskyddsnämnden ska återkomma med metodstöd för detta.

Stadsbyggnadskontoret ser positivt på att det förtydligas när och hur sådana analyser ska genomföras, vad de förväntas innehålla och hur de ska bidra i de ärenden där de

tas fram. Inom planprocessen finns en systematiserad och lagstiftad skyldighet kring bedömning av miljökonsekvenser. För nya planer görs en tidig så kallad undersökning av betydande miljöpåverkan, och i de fall planen bedöms bidra till betydande miljöpåverkan ska en miljökonsekvensbeskrivning genomföras.

Övriga kommentarer

I förordet lyfts att Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställning. Stadsbyggnadskontoret ser att det kan behöva förtydligas om stadens målsättning är att vara världsledande inom alla miljöprogrammets delar, som kan sägas omfattas av begreppet hållbarhet, eller om ambitionsnivån främst gäller klimatomställningen.

Utöver miljöprogrammets sju miljömål med tillhörande delmål presenteras i löptexten i miljöprogrammet flera ytterligare mål, exempelvis kopplat till transporter och utsläpp och stadens övergripande trädmål. För att förtydliga läsningen, och den sammantagna bilden av stadens miljö- och klimatambitioner, skulle dessa ytterligare mål kunna lyftas ut och punktats upp i marginalen intill löptexten för varje miljömål. Det gäller även nationella och internationella mål och överenskommelser som nämns och som berör staden.

Trafiknämnden

Trafiknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande. Trafiknämnden beslutar enligt förslag från ordföranden Lars Strömgren (MP), Ulf Walther m.fl. (S) och Tobias Johansson m.fl. (V):

1. Trafiknämnden godkänner trafikkontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Trafiknämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.
3. Trafiknämnden beslutar att därutöver anföra:

Staden har som målsättning att fram till år 2030 minska utsläppen från transportsektorn med 80 procent jämfört med år 2010 och minska biltrafikarbetet med 30 procent från 2017 års nivå. Trafiknämnden har ett stort ansvar för att genomföra åtgärder inom ramen för miljöprogrammet för att staden ska kunna nå sina och Parisavtalets mål.

Transporter är den största källan till klimatutsläpp inom Stockholm och en större effektivitet krävs i transportarbetet. I stadens budget och styrdokument tar den rödgröna majoriteten ansvar för detta, bland annat genom stora satsningar på infrastruktur för gång, cykel och kollektivtrafik.

Omställningen till ett utsläppsfritt trafiksystem behöver gå snabbare. Därför ska laddinfrastrukturen för elfordon byggas ut kraftigt i hela staden. Målsättningen är att trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri år 2030. Ett viktigt steg på vägen är införandet av miljözon klass 3 i delar av City.

Trafiknämnden ska prioritera framkomligheten för gående, cyklister och resenärer i kollektivtrafiken. Stockholm ska vara en grön promenadstad och Europas främsta cykelstad. Bussarna ska komma fram i tid. Det ska alltid vara mest attraktivt att välja ett klimatsmart och kapacitetsstarkt färdmedel. På detta vis kombineras en god stadsmiljö och en levande stad med minskade utsläpp.

Reservation av Dennis Wedin m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Anders Lindman (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Markus Berensson m.fl. (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Sara Svanström (L), se Reservationer m.m.

Ersätтарыtrande av Destiny Zandi Lindgren (KD), se Reservationer m.m.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 8 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Trafikkontoret välkomnar det samlade och ambitiösa grepp som miljöprogrammet tar för att förbättra miljön i staden. Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatanpassning.

Som bilaga till programmet finns inte bara förslag på indikatorer för att följa utvecklingen på miljöområdet utan även en sammanställning av ansvariga för genomförande och uppföljning vilket trafikkontoret ser som positivt.

Som miljöprogrammet ser ut så finns ett tydligt uppföljningsansvar men det är otydligare vad gäller ansvar för konkreta åtgärder. Detta kan med fördel förtydligas i underliggande handlingsplaner. Det framgår inte tydligt om varje förvaltning/bolag bör ta fram detta. Eftersom samverkan mellan olika bolag och förvaltningar är avgörande för att uppnå målen i miljöprogrammet är det värdefullt om programmet bidrar till att klargöra spelplanen för en sådan samverkan.

Trafikkontoret ser positivt på att en plan och styrgrupp för implementeringen tas fram.

Skapa en tydlighet gällande interna strukturer för ansvarsfördelning och samordning som för Trafiknämndens del behöver ansvaret brytas ned ytterligare vad gäller ansvaret. Det behöver framgå att varje förvaltning/bolag bör konkretisera programmet i en egen handlingsplan och även ansvar på avdelningsnivå. Som miljöprogrammet ser ut så finns ett tydligt uppföljningsansvar men det är otydligare vad gäller ansvar för konkreta åtgärder. Då behöver det vara tydligt i underliggande handlingsplaner.

Kopplingen med de globala och nationella målen är pedagogisk och viktig i programmet. Trafikkontoret ser att det även skulle vara möjligt att addera mål 9 om hållbar industri, innovationer och infrastruktur.

Andra aspekter som kan förtydligas är hur staden i större utsträckning kan verka för en ökad tillgång till andra fossilfria drivmedel såsom biogas, etanol och biodiesel som

komplement till elektrifieringen. Likaså ett resonemang om betydelsen av att jämföra den totala klimatpåverkan som genereras av konsumtion av varor och produkter, då det vid uppdelning i produktion, livslängd, förutsättningar för återanvändning osv. kan ge en missvisande bild av hur stora CO2-utsläppen egentligen är.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

1. Utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation av Hanna Werner m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Mats Johnsson (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Michaela Zankl (C) se Reservationer m.m.

Reservation av Jan Jönsson (L) se Reservationer m.m.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 22 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Utbildningsförvaltningen ställer sig positiv till det nya förslaget till miljöprogram och dess inriktningsmål. Målen är i linje med förvaltningens övergripande målsättningar och det miljö- och klimatarbete som bedrivs på skolorna. Förvaltningen vill samtidigt lyfta några områden där arbetet med programmets mål är utmanande. Förvaltningen föreslår också en förändring av programtexten för att den bättre ska spegla verkligheten, avseende beskrivningen av naturskolorna.

Miljöprogrammet och eleverna (mål 1.2)

Utbildningsförvaltningen välkomnar att det nya miljöprogrammet har ett tydligare fokus på att stärka kunskaperna om miljö- och klimatfrågor hos barn och unga inom förskola, grundskola och gymnasieskola. Förvaltningen anser att även barn och unga inom anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola ska omfattas, även om detta kan antas vara underförstått av programtexten.

Som nämns i programförslaget har läroplanerna ett stort fokus på miljö- och klimatfrågor, såväl i de enskilda ämnena som i de inledande portalkapitlen. Miljö- och klimatfrågor ingår i dag som en naturlig del i elevernas undervisning.

Förvaltningen ställer sig positiv till att miljöprogrammet har målsättningen att öka invånarnas delaktighet och inflytande i miljö- och klimatfrågor. Detta kan, förutom de exempel som nämns i programmet, ske genom exempelvis elevråd eller klimatråd lokalt på skolorna. På så sätt lär sig eleverna att de kan påverka utvecklingen i en mer hållbar riktning även lokalt på skolan.

Förslag till ändrad text om naturskolor (mål 1.2)

Förvaltningen vill betona att det i staden finns fler naturskolor än mobila naturskolan, som nämns i exemplet på sidan 16. I staden finns såväl Fältlabets mobila naturskola, Eggeby gårds naturskola, Naturens hus och Baltic Sea Science Center att boka för olika typer av naturundervisning. Därför föreslår förvaltningen att formuleringen "...den mobila naturskolan" ändras till "...stadens naturskolor".

Skolverksamhetens miljöpåverkan

Utöver vad som beskrivs kring undervisning så innebär miljöprogrammet en fortsatt ambitionshöjning inom områden som skolbyggnation, skolmåltider, avfallshantering, inköp och kemikalier. Förvaltningen är positiv till förslaget men vill lyfta några områden där implementeringen av programmet kan innebära utmaningar.

Skolbyggnader och skolgårdar (mål 2.4 och 4.1)

Programmet föreslår att nya byggnadsmaterial ska prövas i syfte att minska påverkan på miljö och klimat. Detta kan i förlängningen bidra till högre lokalhyror för ny- och tillbyggnadsprojekt. Även klimatanpassning av skolgårdar och lokaler kan innebära ökade hyreskostnader. Förvaltningen motsätter sig inte förslagen men vill belysa att de medför ökade kostnader, vilket är problematiskt om det får effekten att en ökad andel av utbildningsnämndens budget måste läggas på hyror.

Förvaltningen ser positivt på programmets skrivningar om skolgårdars värde, och de möjligheter en skolgård skapar för exempelvis ekosystemtjänster och ökad krontäckning. Genom att skapa grönare gårdar med mindre andel hårdgjord yta kan skolgårdarna också bidra till ett bättre lokalklimat vid värmeböljor. Detta kräver dock att tillräckligt med friyta ges till skolgårdar.

Skolmåltider (mål 2.5)

Skolmåltiderna står för en väsentlig del av skolornas påverkan på klimat och miljö. Miljöprogrammet innebär en ytterligare ambitionshöjning inom detta område. Förvaltningen är positiv till förslaget men vill peka på ett antal utmaningar.

Ekologiska livsmedel

Ekologiska livsmedel kan vara ett dyrare alternativ än konventionella livsmedel. Det finns också utmaningar med att grossisterna inte kan leverera tillräckliga volymer till skolorna, eller varor av tillräcklig kvalitet. Incitamenten och de praktiska möjligheterna att välja ekologiska alternativ behöver öka ytterligare.

Förvaltningen menar att staden, via sin livsmedelsupphandling, bör styra ännu mer vad gäller utbudet av ekologiska produkter. En metod är att minska antalet varor i sortimentet med både konventionella och ekologiska alternativ. Att för vissa produkter enbart erbjuda ekologiska alternativ skulle ge viktiga signaler till producenter, grossister och stadens verksamheter.

Sortimentet bör även spegla vilken typ av måltider som stadens verksamheter ska producera. Både ur ett folkhälsoperspektiv och ett klimatperspektiv behöver sortimentet renodlas. Innehållet av prefabricerade vegetariska produkter med tveksamt näringsinnehåll bör begränsas. Matlagning från rena råvaror behöver prioriteras.

Förvaltningen anser det positivt att de ekologiska inköpen föreslås redovisas i kg inköpta livsmedel. Förvaltningen anser att det hade varit önskvärt om även indikatorn redovisades i enheten kg och inte i kronor. Att mäta i enheten kg i stället för kronor skulle gynna inköpen av så kallade ”basvaror” med stora volymer för skolorna och där staden bör öka inköpen av vegetabilier, såsom exempelvis rotfrukter och baljväxter.

Begreppen närodlat och närproducerat

I miljöprogrammet används begreppen närodlat och närproducerat. Förvaltningen anser att staden behöver utveckla en definition av dessa begrepp, så att det blir tydligt för verksamheterna vad som avses. Verksamheterna behöver också vägledning i målkonflikter som uppstår mellan exempelvis importerade ekologiska produkter och närproducerade icke ekologiska produkter. Förvaltningen vill också påpeka att det i nuvarande upphandlingslagstiftning finns juridiska begränsningar kring möjligheten att upphandla produkter från ett begränsat geografiskt område.

Stadsövergripande samordning

Förvaltningen är mycket positiv till att öka den stadsövergripande samordningen, uppföljningen och styrningen för att nå målen kopplade till måltider. En utökad samverkan och stadsövergripande utbildningsinsatser skulle öka förutsättningarna att nå klimat- och miljömålen inom måltidsverksamheten.

Matsvinn

En systematisk uppföljning av matsvinnet i verksamheterna är ett bra arbetssätt för att minska svinnet. Förvaltningen vill betona vikten av att hitta arbetssätt och mätmetoder som är genomförbara ur såväl praktiska som arbetsmiljöperspektiv. Förvaltningen saknar målvärde, stöd- och redovisningssystem och för målområdet matsvinn.

Förklarande text till ikoner

Miljöprogrammet är i sin helhet tydligt. Önskvärt vore dock att de ikoner som beskriver Sveriges miljömål i inledningen av varje kapitel får en förklarande text, så som de hade i det föregående miljöprogrammet. Detta för att programmet ska vara lättare att förstå för den breda allmänheten.

Bilaga 2: Förslag till indikatorer

Förvaltningen anser att indikatorn för att mäta klimatpåverkan från upphandlade måltider behöver utredas vidare. Detta eftersom det finns en del utmaningar kopplat

till antalet leverantörer och hur utfallet ska redovisas. Indikatorn kräver även att leverantören har ett stödsystem för att kunna redovisa uppföljningen till den upphandlande verksamheten.

Förvaltning anser att matsvinn ska vara en gemensam indikator i hela staden och mätas i enheten kg per verksamhet.

Konsekvenser för barn och barns rättigheter samt jämställdhet

Då ärendet är svar på en remiss från kommunstyrelsen gör förvaltningen ingen egen analys av ärendets konsekvenser för jämställdhet eller för barn och barns rättigheter. Förvaltningen förutsätter att en sådan analys vid behov görs av kommunstyrelsen i den fortsatta hanteringen av ärendet.

Förslag till beslut

Utbildningsförvaltningen föreslår att utbildningsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen. Beslutet föreslås justeras omedelbart med anledning av remissens svarstid.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 juni 2024 följande.

Äldrenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen gällande miljöprogrammet 2030 för Stockholms stad och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Reservation av Liliane Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Margita Jacobsson (L) se Reservationer m.m.

Reservation av Nike Örbrink (KD), se Reservationer m.m.

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att miljöprogrammet har en tydlig struktur med tydliga mål och delmål och ser positivt på att det har tillkommit ett delmål gällande minskad klimatpåverkan från mat.

Miljöprogrammet är ett omfattande dokument och förvaltningen anser att innehållet behöver tillgängliggöras för stadens verksamheter och medborgare i en förenklad och sammanfattad version.

I programmet finns flera genomförandeansvariga till varje delmål vilket kan resultera i att ingen tar ansvar. Förvaltningen föreslår därför att det utses en huvudansvarig till varje delmål som tillsammans med övriga genomförandeansvariga driver arbetet framåt.

Under mål 1.2 En rättvis och inkluderande omställning är förvaltningens förslag att även äldrenämnden står med som genomförandeansvariga eftersom det gäller sårbara grupper där äldre ingår.

I målet Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck, delmål 2.5 anges att en ökad stadsövergripande samordning, uppföljning och styrning krävs för att nå målet. Förvaltningen anser att det finns behov av ett förtydligande om vad det innebär med en stadsövergripande samordning.

För målen Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck, delmål 2.5 och Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem, delmål 3.3 anges begreppen närodlat och närproducerat. Förvaltningen anser att det behövs en definition av närodlat och närproducerat. Detta för att tydliggöra begreppen för stadens verksamheter samt underlätta vid inköp av måltider och livsmedel.

I bilaga 2, förslag till indikatorer under delmål 2.5 klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och upphandlade måltider bör äldrenämnden vara uppföljningsansvarig för sammanställning av stadens äldreomsorg för dessa indikatorer. Indikatorn för klimatpåverkan från upphandlade måltider bör förtydligas då ingen mätmetod anges.

Äldreförvaltningen föreslår att äldrenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen gällande miljöprogrammet 2030 för Stockholms stad och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 maj 2024 följande. Nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen och översänder det till kommunstyrelsen.

Reservation av Mattias Keresztesi m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Findel Madison (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Stefan Ennerfelt (L), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Johan Duvdahl (C), se Reservationer m.m.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 10 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Bromma stadsdelsförvaltning ser positivt på den höjda ambitionsnivån i Stockholms stads Miljöprogram 2030.

Programmet tar upp att det år 2027 kommer att göras en halvtidsuppföljning och politisk granskning för att säkerställa stadens fortskridande mot målen för år 2030. Det är positivt att programmet sträcker sig över en längre tid samt följer internationella planer. En halvtidsöversyn och eventuell revidering kan vara viktig för att programmet ska förbli aktuellt under hela löptiden.

I programmet saknas det tydliga hänvisningar till relevanta styrdokument, särskilt med tanke på att miljöprogrammet fungerar som ett paraplydokument. Dokumenthierarkin kan vara oklar när det gäller miljöprogrammet med tillhörande handlingsplaner och andra styrdokument. För att förtydliga och tillgängliggöra för läsarna är det nödvändigt att se över och förtydliga hierarkin samt hänvisningarna till de olika dokumenten.

I programmet betonas ambitionshöjningen avseende konsumtionsbaserade utsläpp samt målet om en rättvis omställning. Detta innebär att Stockholm stad som organisation och alla förvaltningar och bolag kommer att behöva göra ytterligare ansträngningar. Stadsdelsnämnderna tilldelas en mer central roll i omställningen, och det lokala arbete för omställning kommer att kräva ytterligare resurser och utökad ansvar, vilket också innebär ökade kostnader och kompetenser. Dessutom kommer det utökade fokuset på näringslivet och invånare att kräva ökade insatser från alla parter.

För att säkerställa att programmet uppnår önskade resultat och utfall är det nödvändigt att mätmetoderna för de föreslagna indikatorerna är tydliga och inte öppna för tolkning. Vidare är det avgörande att det finns system och program som kan hantera insamlad data på ett användarvänligt sätt. Det är positivt att indikatorerna för klimatpåverkan från livsmedel och måltider samt för ekologiska livsmedel är specificerade och mer detaljerade.

När det gäller mätningen av energiförbrukning är det av vikt att klargöra genomförandet av mätningarna. En fråga som uppstår är om varje stadsdelsförvaltning behöver genomföra individuella mätningar baserat på lokalyta, vilket kan kräva ytterligare resurser, eller om det finns möjlighet att integrera mätningen i befintliga system. Att ha tydliga riktlinjer för mätningen av energiförbrukning är viktigt för att indikatorn ska vara relevant och för att möjliggöra jämförelser över tid och mellan olika enheter eller stadsdelsområden. För att stadsdelsnämnderna ska kunna arbeta mot mål 1 i miljöprogrammet behövs en tydlig metodik. Samordnade initiativ kan effektivisera och skala upp hållbarhetsinsatser över hela staden. Det är även av vikt att se till att undvika att fokus hamnar på sårbara grupper istället för de som släpper ut. När det gäller konsumtionsbaserade utsläpp behöver det förtydligas hur arbetet ska genomföras. Det är oklart vilken part som ska ta ledningen i denna fråga, även om stadsdelarna har ett utökad ansvar är det inte tydligt var huvudansvaret ligger.

För att säkerställa enhetlighet och effektivitet i kommunikationen kring stadens miljöarbete är det viktigt att ha ett gemensamt budskap och en central samordning för att kommunicera miljöprogrammet. Det kräver ett enhetligt kommunikationsmaterial och en tydlig handlingsplan som alla stadsdelsförvaltningar och dess funktion för kommunikation kan ta del av och följa.

Implementeringen av miljöprogrammet kommer i och med den höjda ambitionsnivån att kräva en utökad och löpande samverkan mellan nämnder och bolag inom de olika målområdena. På fackförvaltningarna finns även specialistkompetens som stadsdelsförvaltningarna i högre grad skulle gynnas av att få ta del av, exempelvis

inom områden som inköp och upphandling. En genomförandeorganisation för miljöprogrammet kommer att vara avgörande för en god måluppfyllelse där nya former för utbyte, lärande och genomförande behöver vara centralt.

Genom att ytterligare följa upp avtal och återkoppla resultatet av indikatorer och aktiviteter kan staden centralt göra en mer objektiv och standardiserad bedömning av framsteg och resultat. Dessutom möjliggör det jämförelser mellan olika förvaltningar och bolag samt identifiering av eventuella brister och områden som behöver förbättras.

Ett av hoten mot den biologiska mångfalden är invasiva arter, vilket förväntas förstärkas av ett förändrat klimat och därmed öka vikten av frågan för staden. Detta ämne skulle kunna få ett större utrymme i programmet. Vidare är det nödvändigt att tillhandahålla resurser för att bekämpa dumpning av trädgårdsavfall på park- och naturmark, vilket är en av huvudorsakerna till spridningen av invasiva arter och växter.

Åtgärder för att nå programmets mål om klimatanpassning skulle med fördel kunna samordnas mer centralt då detta berör flera områden såsom trygghet, säkerhet och beredskap, lokalfrågor samt stadsmiljöfrågor. Likaså skulle en förstärkt samverkan mellan bolagen och förvaltningen vara av betydelse för att uppnå målen relaterade till verksamhetsanpassning. Genom att samordna insatser på ett centralt plan kan staden säkerställa en mer effektiv och sammanhållen strategi för att hantera klimatrelaterade utmaningar samt optimera våra resurser för att skapa en mer motståndskraftig stadsmiljö. Det kan uppstå utmaningar gällande ägarskapet av vissa frågor, vilket kan hämma arbetsprocessen och skapa svårigheter med prioriteringar. Bedömningen av vad som bör prioriteras måste även ta hänsyn till rättviseperspektivet inom klimatanpassning. Det är nödvändigt att acceptera risken för händelser orsakat av extremväder i nuläget och att staden tar ställning till prioriteringar.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Henrik Virro m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Emelie Wassermann (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Christina Peterson (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Peter Backlund (L), se Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen välkomnar att Miljöprogram 2030 har en hög ambitionsnivå och att justeringar har gjorts för att miljöprogrammet ska harmonisera med internationella överenskommelser såsom Parisavtalet och Agenda 2030.

Förvaltningen vill lämna följande synpunkter.

En rättvis och inkluderande omställning

Under delmålet 1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen framgår att stadsdelsförvaltningarna tillsammans med flertalet andra förvaltningar ska ha ett kommunikativt ansvar där man bidrar till och tar vara på invånarnas engagemang i miljö- och klimatfrågor. Detta blir ett nytt uppdrag för stadsdelsförvaltningarna, då denna typ av kommunikation främst skett genom stadens centrala funktioner tidigare. Samtidigt har stadsdelarna också många kontakter med invånarna och bör ha bra möjligheter att hitta kommunikationsvägar. Förvaltningen ser positivt på denna satsning, med förbehållningen att tydliga riktlinjer och tillräckliga medel behövs för att genomföra arbetet.

Livsmedel och måltider

Under delmål 3.3 Staden bidrar till stärkt ekologisk mångfald i omvärlden finns två indikatorer för ekologiska livsmedel. Den första lyder ”Andel inköpta ekologiska livsmedel i kronor”. Förvaltningen noterar att indikatorn endast omfattar livsmedel och inte måltider, vilket är en ändring från tidigare formulering. Vid avtalsuppföljning för måltidsentreprenader är det nödvändigt att det finns tydligt formulerade mål om vad som förväntas av entreprenaden. Om tydliga krav saknas för hur mycket ekologiska livsmedel de upphandlade måltiderna ska innehålla finns en risk att krav på ekologiskt uteblir i upphandlingarna. Det skulle innebära att upphandlade entreprenader inte möter samma krav som stadens egna verksamheter. Därför föreslår förvaltningen att en egen indikator läggs till för måltider, där andelen ekologiska livsmedel i upphandlade måltider mäts.

Den andra indikatorn under delmål 3.3 är ny och lyder ”Andel inköpta ekologiska livsmedel i kg”. Förvaltningen anser att det är bra att man lägger till denna indikator då den bättre reflekterar hur mycket ekologisk mat som serveras i verksamheterna. Förvaltningen skulle önska att indikatorn ligger som en KF-indikator, vilket inte framgår nu.

Ekologisk kompensation

Under delmål 3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur beskrivs att den ekologiska kompensationen som verktyg och metod ska utvecklas. Förvaltningen välkomnar denna satsning då det under senaste åren inträffat ett flertal gånger att en utlovad ekologisk kompensation i slutändan blivit betydligt mindre omfattande än planerat då medlen för att genomföra kompensationsåtgärden saknats i projektets slut. Förvaltningen vill understryka vikten av att ekologisk kompensation ses som en obligatorisk åtgärd och inte något som det ska gå att dra in på i slutet av ett projekt.

Vidare är det, som också lyfts i delmålet, väsentligt att kompensationsåtgärden får tillräcklig kvalitet och omfattning.

I texten till delmål 3.1 lyfts att exploatering kan bidra till en ökad biologisk mångfald om rätt kompensationsåtgärder sätts in. Förvaltningen föreslår att det förtydligas i texten att det främsta alternativet för biologisk mångfald alltid är att undvika exploatering av naturmark, i och med att det är mycket svårt att fullt ersätta de naturvärden som går förlorade när naturmark tas i anspråk.

Till delmål 3.1 finns också en indikator för ekologisk kompensation som lyder ”Andel enskilda exploateringsprojekt som tar ekologiska värden och funktioner i anspråk där ekologiska kompensationsåtgärder genomförs”. Förvaltningen anser att det är mycket bra att denna fråga bevakas och följs genom en KF-indikator. Förvaltningen vill poängtera att det kopplat till denna indikator behöver vara tydligt vad som är en godkänd ekologisk kompensation, så att åtgärder med för låg kvalitet inte räknas in i indikatorn.

Klimatanpassning

Förvaltningen vill lyfta att det i takt med att fler anläggningar för omhändertagande av dagvatten byggs, finns ett behov av att göra gränsdragningar över var ansvaret för drift och underhåll ska ligga. I nuläget görs detta från fall till fall, vilket inte är resurseffektivt.

Förvaltningen anser att trädmålet, där varje fällt träd ska ersättas av två nya träd är bra. Förvaltningen anser att det vore önskvärt att också exploateringsprojekt omfattas, det vill säga att träd som tas ned i samband med exploateringar också behöver ersättas i enlighet med stadens trädmål.

Förorenade områden

Rörande avsnittet om förorenade områden vill förvaltningen lyfta det problematiska i att stadsdelsförvaltningarna är hänvisade till stadsmiljöavdelningarnas driftsbudgetar för undersökning och åtgärd av förorenade områden. Att åtgärda ett förorenat område kan ofta uppgå till stora belopp som utgör en betydande del av driftsbudgeten. Det är önskvärt att staden ser över andra möjligheter till finansiering i dessa fall, så att stadsdelsförvaltningarna inte behöver dra ner på annan verksamhet för att kunna hantera förorenade områden.

Arbetsätt och organisation

Under flera av delmålen lyfts upphandling och inköp som en viktig funktion. Hänsyn ska tas till varors kemikalieinnehåll, cirkularitet, energieffektivitet med mera. Förvaltningen vill därför lyfta behovet av utbildningsinsatser och tydliga riktlinjer i dessa frågor.

Miljöprogrammet är ett viktigt styrdokument och uppfyllandet av miljöprogrammets mål utgör en stor del av stadens budget och verksamhetsplanering. Därför är det viktigt att målen också åtföljs av tillräckliga medel.

Stadsdelsnämnderna står med som genomförandeansvariga i 16 av 18 delmål och deras resultat är viktiga för att staden ska nå sina mål. Arbetet hålls ihop av stadsdelsförvaltningarnas miljösamordnare, men denna tjänst är inte inskriven som ordinarie verksamhet, utan tilldelas centrala medel från år till år. Detta kan medföra att stadsdelsförvaltningarna riskerar att stå utan någon som håller ihop klimat- och miljöarbetet om medlen skulle utebli. Förvaltningen föreslår att funktionen miljösamordnare skrivs in som en del av ordinarie verksamhet. Detta skulle förbättra förutsättningarna för ett långsiktigt miljöarbete och ge en bättre möjlighet för förvaltningarna att säkra rätt kompetens för uppdraget.

Jämställdhetsanalys

Jämställdhet mellan män och kvinnor tas inte upp inom miljöprogrammet. Förvaltningen vill därför lyfta att ett genusperspektiv kan ha relevans särskilt för arbetet med klimaträttvisa. I Nordiska ministerrådets publikation Klimat, kön och konsumtion. En forskningsöversikt med genusperspektiv på hållbara livsstilar (2022, Jimmy Sand, utredare, Nationella sekretariatet för genusforskning, för Nordisk information för kunskap om kön, NIKK, Göteborgs universitet) framgår att män och kvinnor har olika utsläpp och att män som grupp har större utsläpp. I framtida arbete med målet En rättvis och inkluderande omställning kan det därför finnas en vinst i att inarbeta ett genusperspektiv i begreppet klimaträttvisa.

Barnrättsperspektiv

Miljöprogram 2030 gynnar barns rättigheter genom att dess huvudsyfte är att få till en bra miljö och ett stabilt klimat för kommande generationer. Särskilt arbetet med Kemikaliesmart förskola och ekologiska livsmedel inom stadens verksamheter gynnar barn på ett mer direkt sätt. Under det första delmålet, 1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning lyfts särskilt att barn utgör en sårbar grupp som ska skyddas och att barns behov är prioriterade.

Förvaltningen föreslår att Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen om förslag till Miljöprogram 2030.

Reservation av Olof Peterson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Leif Söderström (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Christer Eriksson (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Rikard Werge (L), se Reservationer m.m.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget till nytt miljöprogram. Programmets innehåll är mycket ambitiöst med högt ställda mål. Målen beskrivs som nödvändiga och möjliga att nå och förvaltningen instämmer i detta. Det innebär nya arbetssätt och mer samverkan och kommunikation mellan stadens verksamheter och med ett större och tydligare fokus på miljö- och klimat inom samtliga förvaltningar och bolag i staden.

Miljöprogrammet är omfattande och faktsäckat. För att programmet ska bli enkelt att kommunicera vore det önskvärt att en kortversion tas fram. Det är viktigt både för stadens verksamheter och för stockholmarna.

Förslaget till miljöprogram föreslås gälla till 2030 vilket är en längre period än tidigare programs gällandetid vilket är bra. Det stämmer överens med flera av stadens mål och internationella mål som Agenda 2030.

Flera gånger belyser programmet vikten av effektiv och samordnad intern och extern kommunikation. Förvaltningen anser att berörda fackförvaltningar bör ta ledningen i den frågan. Stadsdelsförvaltningar har ofta begränsade kommunikationsresurser och är i beroende av samordning från annat håll. Ofta kan stadsdelsförvaltningarna bidra med god kännedom om lokala målgrupper och egna utarbetade kanaler.

När det gäller intern styrning och intern kommunikation är detta centralt för att stadens förvaltningar ska bli framgångsrika med sitt arbete. Detta ställer extra stora krav på just stadsdelsförvaltningar som har ett brett uppdrag, en bred palett av verksamheter. Det ställer naturligtvis höga krav på intern kommunikation och styrning i stort.

Förvaltningen instämmer i mål och delmål men har några kommentarer till förslaget.

Stadens organisation ska vara fossilfri till 2030. Farsta stadsdelsnämnd har beslutat om parkskötsel i egen regi från 2026. I dagsläget har parkentreprenören fossilfria lövblåsar, i övrigt är det fossila bränslen som används för arbetsmaskiner. Det finns exempelvis fossilfria gräsklippare men kapaciteten räcker inte för de stora arealer som klipps i stadsdelsområdet. Utvecklingen går framåt men det är tveksamt om det möjligt att kräva en helt fossilfri maskinpark under kommande avtalsperiod.

Förekomsten av invasiva arter är ojämnt fördelad över staden vilket betyder att kostnad för bekämpning skiljer sig inom stadens förvaltningar. Farstas kostnad för att bekämpa enbart björnlöka kommer att uppgå till cirka 1,4 miljoner kronor under 2024. Denna kostnad ryms inte i förvaltningens driftbudget och behöver därför regleras för rättvisare fördelning av kostnader inom stadens förvaltningar.

Förvaltningen är positiv till nya naturreservat och fler biotopskyddsområden men anser att det bör vara möjligt att erhålla driftmedel från kommunstyrelsen för exempelvis friställning av ekar, eller vidta andra åtgärder som stärker den biologiska

mångfalden, även om träden inte växer inom ett skyddat naturområde. Detta är inte möjligt idag.

Klimatpåverkan av livsmedel och måltidsentreprenader i stadens verksamheter kan minska med kunskapsöverföring och mer samverkan mellan verksamheter. Det handlar också om att öka kraven i upphandlingar.

Förändringar tar tid men andelen ekologiska livsmedel i förvaltningen har ökat succesivt och är på god väg att nå målet 70 procent. Vad gäller övriga måltidsentreprenader behöver staden generellt ställa högre krav och öka andelen ekologiska livsmedel.

Matsvinnet kan minska inom alla verksamheter. Förskolor och äldreomsorg har vägt matsvinn i ett par år. Även för detta område är matentreprenader ett problem. En förskola med eget tillagningskök kan anpassa portionerna till antalet barn. Måltider som beställts levereras även om många barn är frånvarande vilket ger ett ökat matsvinn.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 30 maj 2024 följande.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Johan Nilsson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Henrik Falk (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Henrik Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget och särskilt till den höjda ambitionsnivån samt programmets ansats att stimulera till samverkan inom klimat- och miljöområdet.

De synpunkter och förslag förvaltningen önskar framföra är följande:

Implementeringen av miljöprogrammet kommer i och med den höjda ambitionsnivån att kräva en utökad och löpande samverkan mellan nämnder och bolag. På fackförvaltningarna finns specialistkompetens som stadsdelsförvaltningarna skulle gynnas av att få ta del av i större utsträckning, exempelvis inom områden som inköp och upphandling. Genomförandeorganisationen för miljöprogrammet kommer att vara avgörande för en god måluppfyllelse där nya former för utbyte, lärande och genomförande behövs inom samtliga målområden.

Förvaltningen är positiv till utvecklingen av miljöprogrammets arbets- och förhållningssätt. Särskilt den tydligare kopplingen till stadens kvalitetsprogram samt de skarpare formuleringarna inom samverkan och kommunikation. För att skapa så goda förutsättningar som möjligt finns dock ett behov av en större samordning inom staden i kommunikationsarbetet samt en tydligare ansvarsfördelning mellan nämnder och bolag. Förslagsvis genom en handlings- eller kommunikationsplan med tydliga mål som också har koppling till stadens integrerade ledningssystem. En utökad samverkan och dialog med invånare, näringsliv och civilsamhälle kommer även att ställa högre krav på enhetliga budskap inom staden. Önskvärt vore om det kunde tas fram ett gemensamt material för kommunikation och riktlinjer för hur man på bästa sätt lotsar vidare frågor och engagemang som inte ryms inom förvaltningens ansvarsområden. Förslagsvis skulle en funktion som miljölots inom staden kunna möjliggöra att lokala initiativ och frågor kan skickas vidare till rätt nämnd eller bolag inom staden.

Förvaltningen är positiv till den tydligare integreringen av ett rättviseperspektiv i miljöprogrammet samt kopplingen till arbetet med mänskliga rättigheter. Det utökade ansvaret för stadsdelsnämnderna i det lokala omställningsarbetet som nämns under målområdet en rättvis och inkluderande omställning kommer dock att kräva nya arbetssätt. Förvaltningens klimat- och miljöarbete är i huvudsak internt och att arbeta externt innebär därmed ett förändrat och utökat uppdrag. För att skapa så goda förutsättningar som möjligt kan en omprioritering eller ytterligare fördelning av resurser att vara nödvändig.

Under delmålet en fossilfri organisation till 2030 ser förvaltningen ett behov av att synliggöra beredskapsperspektivet och de målkonflikter som finns mellan fossilfria drivmedel och krisberedskap.

I flertalet målområden i miljöprogrammet framhålls det som viktigt att ekosystemtjänster upprätthålls och att den biologiska mångfalden ska bevaras samtidigt som exploateringsgraden ska öka. För att arbeta för ett Stockholm med livskraftiga ekosystem krävs stora arealer. Mångfunktionella lösningar är viktiga men inte tillräckliga. Förvaltningen efterlyser därför en samordning och tydlighet gällande hur frågan ska hanteras samt hur de olika perspektiven ska viktas mot varandra.

Vid sidan av fragmentering och förlust av habitat är invasiva främmande arter det största hotet mot biologisk mångfald. Under målområdet ett Stockholm med livskraftiga ekosystem nämns invasiva arter endast som exempel på en åtgärd under delmål stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur. Förvaltningen skulle gärna se att ett utökat utrymme gavs till frågan samt att mer resurser avsattes för att kunna arbeta med bekämpning av invasiva arter på lokal nivå. Exempelvis genom att motverka dumpning av trädgårdsavfall i park- och naturmark. Vidare är målsättningen om kemiska bekämpningsmedel problematisk i relation till invasiva arter som jätteloka och parkslide då metoden fortfarande är den bästa utifrån ett livscykelperspektiv.

Klimatanpassningsfrågor tangerar både miljösamordning, säkerhets- och beredskapsarbete, samhällsplanering, stadsmiljöverksamhet och lokalplanering på lokal nivå. Dessa är viktiga områden som skulle gynnas av en utvecklad och utökad samordning över staden både vad gäller anpassningar i stadsmiljön och verksamhetsnära åtgärder. Det riskerar annars uppstå utmaningar gällande ägarskap av vissa frågor och åtgärder, vilket kan hämma arbetsprocessen och skapa svårigheter med prioriteringar. Förvaltningen saknar även perspektivet om extremväder under vinterhalvåret där stormar och kraftiga snöfall orsakar kostsamma skador och framkomlighetsproblem i stadsmiljön. Vidare skulle en tydligare koppling kunna göras till målområdet ett Stockholm med livskraftiga ekosystem och hur biologisk mångfald bidrar till robusta ekosystem som kan stå emot störningar och påverkan från klimatförändringarna.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 23 maj 2024 följande.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Saad Gourrada (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Aras Amin m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Michaela Hollis (KD), se Reservationer m.m.

Reservation av Fatima Nur (L), se Reservationer m.m.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget.

Miljöprogram 2030 ger stöd i arbetet att nå målet att Stockholms stad ska vara klimatpositivt senast år 2030. Förslaget ligger i linje med Stockholms stads ambition att vara världsledande i att minska utsläppen och vara en förebild för andra.

Programmet lyfter betydelsen av en god lokal miljö för människors välbefinnande och kopplar det lokala arbetet till de globala miljöhoten. Implementeringen av programmet kommer att kräva lokala strukturella insatser för att kunna genomföras. En plan för implementering kommer att behöva arbetas fram för det lokala arbetet inom Hässelby-Vällingby och sedan koppla mål, aktiviteter och indikatorer till stadens system för ledning och styrning, ILS.

Inom Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning finns områden som behöver skyddas och utvecklas. Det handlar om naturområden med viktiga naturvärden för biologisk mångfald som också är platser för rekreation. Speciellt värdefullt anses det naturreservat som finns inom stadsdelsområdet. För reservatet finns en särskild skötselplan framtagen för att främja och utveckla den biologiska mångfalden. Den

generella tilldelningen av medel täcker inte nödvändiga åtgärder. Övriga naturområden inom stadsdelsområdet sköts i enlighet med det parkskötselavtal som finns och som också värderar liknande skötsel som naturreservaten. Uppföljning av dessa avtal är en viktig del för att nå ett bra resultat.

Arbetet med att stärka motståndskraften vid extremväder behöver intensifieras. Det handlar om att utreda behovet av och möjligheterna för att erbjuda svala platser i händelse av värmebölja och att skapa lösningar för att omhänderta dagvatten vid skyfall i kombination med mer grönska och vegetation.

Ett flertal av de aktiviteter som Hässelby-Vällingby ska arbeta med för att efterleva lagkrav, nå uppsatta mål, delmål och indikatorer kommer att kräva särskilda medel. När det gäller mer komplexa och omfattande processer som sanering av förorenad mark är det önskvärt att en central process hos kommunstyrelsen arbetas fram. Detta för att skapa likvärdighet för Stockholmsborna och ge vägledning för stadsdelarna. Sanering av markföroreningar är kostsamt, medel för att hantera föroreningar samt bekämpning av invasiva arter ryms inte inom stadsdelarnas driftsbudgetar. Detta behöver därför regleras. Inom stadsdelen finns en underhållsskuld och riktade medel skulle ge möjlighet att inventera och åtgärda både inomhusmiljön och gifter i utomhusmiljön.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner tjänsteutlåtandet och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Järva stadsdelsnämnd

Järva stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Järva stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Ole-Jörgen Persson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ghazal Saberian (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Patrick Amofah (C), se Reservationer m.m.

Järva stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Generellt om miljöprogrammet

Förvaltningen ställer sig positiv till det nya förslaget till miljöprogram för Stockholm med sikte 2030 och dess förhöjda ambitioner. Förvaltningen anser att miljöprogrammet håller samman de olika dimensionerna av miljö- och klimatarbetet på ett bra sätt samt att det ger en bra överblick över det arbete som behöver göras för att nå målen. Miljöprogrammet har en tydlig struktur och är enkelt att läsa tack vare de definitioner som görs genomgående i programmet. Förvaltningen saknar dock en definition på begreppet ”värmeeffekter”.

Genomförande, implementering och styrning

Kopplingen mellan programmets mål och befintliga handlingsplaner och strukturer

I och med att miljöprogrammet är stadens paraplydokument inom miljö- och klimatområdet saknar förvaltningen tydligare hänvisningar till och kopplingar mellan målen och relevanta handlingsplaner inom miljö- och klimatområdet i programmet. Som miljöprogrammet ser ut i denna form finns det oklarheter kring vilka handlingsplaner som är kopplade till målen.

Förvaltningen anser vidare att avsnittet om arbetssätt för att nå målen även bör omfatta och diskutera förutsättningar för att implementera miljöprogrammet. Miljö- och klimatarbetet på stadsdelsnämnderna är inte enhetligt och implementeringen av miljöprogrammet innebär utmaningar för stadsdelsförvaltningarna.

En sårbarhet i arbetet med att förverkliga programmet är i dagsläget arbetet med att ta fram relevanta åtgärder och aktiviteter. Miljöprogrammet förverkligas genom att omsättas till aktiviteter och det som inte omsätts till aktiviteter riskerar falla mellan stolarna. Delar av miljöarbetet är därmed också begränsat till hur relevanta åtgärder och aktiviteter som respektive nämnd och bolag lyckas ta fram. I dagsläget hänger mycket på stödfunktionernas kunskap om ett specifikt målområde och verksamhet för att skapa relevanta åtgärder. För att göra detta mindre sårbart behöver lokala stödfunktioner ha tillgång till relevant stöd från centralt håll. Vidare anser förvaltningen att denna sårbarhet är kopplad till frågan om ägandeskap och att stadens miljöprogram i allmänhet och avsnittet om arbetssätt för att nå målen i synnerhet, i större utsträckning kan bidra till att sprida och fördela en känsla av ägandeskap kring miljöarbetet inom samtliga verksamhetsområden. Bland annat genom att tydligare lyfta fram hur befintliga strukturer och funktioner på respektive förvaltning och centralt behöver ta ansvar för att arbeta innovativt och utvecklande med de delar i miljöprogrammet som är direkt kopplade till dessa strukturer/funktioner. Därtill föreslår förvaltningen att det i en bilaga sammanställs och synliggörs vilka befintliga strukturer och funktioner i staden (som till exempel funktioner för inköp och upphandling, krisberedskap och civilt försvar, RSA, kontinuitetsplaner, stadsutveckling och stadsmiljö) som behöver ha en aktiv roll i omställningsarbetet med tanke på ett eller flera målområden.

Inköp

I miljöprogrammet beskrivs vidare inköp och hållbara val som ett betydelsefullt verktyg för att uppnå majoriteten av målen. Förvaltningen ställer sig frågande till varför upphandling, och specifikt centrala upphandlingar, inte lyfts upp som ett särskilt verktyg i miljö- och klimatarbetet i och med att centrala upphandlingar styr en stor del av de inköp som görs i staden.. Förvaltningen föreslår vidare att vikten av avtalsuppföljning och hantering av brister som upptäcks i och med uppföljningen tydliggörs och utvecklas i avsnittet om arbetssätt i miljöprogrammet.

Förvaltningen ser även utmaningar med hur stora delar av miljöarbetet i staden knyts till enskilda medarbetares val vid inköp eller kunskaper om vilka rättigheter

verksamheterna har enligt avtalen och hur man ska agera när avtalet inte efterlevs. Arbetet blir sårbart eftersom det bygger på enskilda medarbetares kunskaper, medvetenhet och intresse att göra hållbara val. När grundläggande kunskap hela tiden behöver underhållas (genom kommunikations- och utbildningsinsatser) till följd av exempelvis personalomsättning blir det svårare att ta nästa steg i omställningsarbetet. Som en del av att utveckla arbetssätt för att nå målen ser förvaltningen därför ett behov av att samtidigt utveckla befintliga strukturer och system för att underlätta hållbara inköp som inte är avhängiga den enskilda medarbetarens medvetna val. Det ska vara lätt att göra rätt för de medarbetare som köper varor eller följer upp avtal.

Hållbarhetsnätverk och central organisation för miljöarbetet

För att möta en del av dessa utmaningar har förvaltningen nyligen inrättat ett förvaltningsövergripande hållbarhetsnätverk som samlar viktiga funktioner från avdelningarna kring hållbarhetsfrågor, både sociala och ekologiska. Nätverket, som tar avstamp i ett helhetsperspektiv, syftar till att utveckla och harmonisera förvaltningens hållbarhetsarbete genom att nå ut med styrning, skapa ett forum och kommunikationsvägar för frågorna och dela erfarenheter med varandra.

Förvaltningen ser vidare ett behov av att inrätta en genomförande och uppföljande organisation centralt i staden som arbetar integrerat med hållbarhet med uppdrag att samordna arbetet, stödja genomförandet och utveckla uppföljningen. Genom att samordna insatser på en central nivå kan staden säkerställa en mer effektiv och sammanhållen strategi för att hantera utmaningar och maximera användningen av resurserna. Genom ökad samverkan och förstärkt återkoppling kan staden och förvaltningarna följa upp miljöprogrammet på ett sätt som inte enbart baseras på intern uppföljning. Genom ytterligare avtalsuppföljning och återkoppling på utfallet av indikatorer och aktiviteter samt centralt stöd i analys av dessa kan staden centralt möjliggöra en mer objektiv och standardiserad bedömning av framsteg och resultat. Dessutom möjliggör detta jämförelser mellan olika förvaltningar och bolag samt identifierar eventuella brister och områden som behöver förbättras.

Intern och extern samverkan

Avseende intern och extern samverkan finns det vidare otydligheter kring rådighet i genomförandet av åtgärder, bl.a. energieffektiviserande åtgärder i lokaler och åtgärder för klimatanpassning i stadsmiljö. Otydlighet och brist på etablerad samverkan med övriga parter, t.ex. stadens fastighetsbolag, försvårar genomförandet av åtgärder. Att stadens förvaltningar och bolag ingår i samma kommunkoncern har med andra ord inte det genomslag som det borde ha i praktiken.

Miljö- och klimatkonsekvensanalyser

En annan ny aspekt i miljöprogrammet är att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Förvaltningen bedömer att det inte finns tillräckliga kunskaper och kompetenser för att genomföra relevanta och kvalitativa miljö- och

klimatkonsekvensanalyser i dagsläget, därför är det av vikt att staden centralt tar fram en tydlig metodbeskrivning för konsekvensanalyser. Det behöver i denna metodbeskrivning även tydligt framgå vad som är syftet med dessa konsekvensanalyser och vad man tänker sig att de ska bidra med i arbetet med omställningen. Är syftet att ta fram underlag som förklarar varför ett beslut är det bästa ur miljösynpunkt eller snarare synliggöra eventuella intressekonflikter som beslutsfattare behöver ta ställning till när de fattar beslut?

Frågan om intressekonflikter sträcker sig även bortom dessa miljö- och klimatkonsekvensanalyser. Det uppstår inte sällan intressekonflikter mellan sociala värden som till exempel tillgänglighet och trygghet och ekologiska värden i olika delar av genomförandet. Förvaltningen föreslår att avsnittet om arbetssätt för att nå målen inkluderar en diskussion om hur staden kan hantera, bättre lyfta fram och ibland uppehålla sig något längre vid dessa intressekonflikter för att hitta nya lösningar snarare än att välja det ena eller det andra.

Finansiering

En annan utmaning är finansieringen av miljöprogrammets genomförande. En del åtgärder som krävs för omställningen är kostsamma och kan dessutom vara lagkrav som till exempel bekämpning av invasiva arter, sanering av förorenade marker och källsortering på offentlig mark, frågan är hur och vem som ska finansiera dem. I dagsläget finns det möjlighet till finansiering inom ramen för bl.a. klimatinvesteringsmedel, dessa är dock begränsade till utsläppsminskade åtgärder och åtgärder för klimatanpassning och är administrativt belastande i och med att utsläppsbesparingen måste kvantifieras. Förvaltningen efterfrågar därför mer driftsrelaterade medel och enklare ansökningsförfaranden.

Kommunikation

När det gäller kommunikation och påverkansarbete vill förvaltningen lyfta vikten av att säkerställa enhetlighet och effektivitet i kommunikationen kring stadens miljöarbete. Detta genom att ha ett tydligt och gemensamt budskap och en central samordning för att kommunicera miljöprogrammet, inte minst externt till civilsamhälle och invånare. Det kräver ett enhetligt kommunikationsmaterial och en tydlig handlingsplan som alla stadsdelsförvaltningar kan ta del av och följa.

Mål 1 Rättvis och inkluderande omställning och delmål 2.4 halverad klimatpåverkan från konsumtion

Förvaltningen ställer sig mycket positiv till det nya målområdet om en rättvis och inkluderande omställning och att kopplingen mellan de sociala och ekologiska dimensionerna av hållbarhet förtydligas i programmet. Förvaltningen ser samtidigt behov av att dessa dimensioner på ett tydligare sätt kopplas samman även i befintlig uppföljning och budgetens mål 3.7.

I programmet beskrivs att det är stora skillnader inom staden hur stockholmarna bidrar till och påverkas av miljö- och klimatförändringar utifrån skilda lokala och

socioekonomiska förutsättningar. Förvaltningen anser att det tydligare kan framgå hur det här påverkar arbetet för att stärka en rättvis omställning. I stora delar av Järva ligger utsläppsnivåerna lägre i förhållande till andra områden i Stockholm vilket är kopplat till sämre levnadsvillkor så som större andel invånare som lever i ekonomisk utsatthet och trångboddhet (Återblick på Skillnadernas Stockholm, 2024). Järva är samtidigt en av de varmaste punkterna i staden. Med utgångspunkt i beskrivningen av mål 1 anser förvaltningen att arbetet för en rättvis omställning i Järva bör handla om att förbättra levnadsvillkoren bland boende på ett hållbart sätt. Programmet ger i sin nuvarande form dock lite stöd för och exempel på hur ett sådant arbete skulle kunna se ut. Hur kan levnadsvillkor förbättras utan att bidra till mer klimatpåverkan?

Förvaltningen ser vikten av att ”särskild hänsyn ska tas till utsatta grupper” och att staden arbetar aktivt för att dessa gruppers erfarenheter och behov utgör utgångspunkt i omställningsarbetet.

Samtidigt undrar förvaltningen hur stadens miljö- och klimatarbete – som i stort handlar om att göra en omställning – särskilt riktar sig mot de grupper/områden som är överrepresenterade när det gäller stor klimatpåverkan. Det fokus som i programförslaget läggs på ”sårbara” grupper får inte riskera att osynliggöra orsakerna bakom denna sårbarhet. I beskrivningen av målområde 1 i programmet anges till exempel att rättvis omställning på individnivå och i ett lokalt perspektiv ”[ofta] definieras som att alla invånare behöver bidra och att de som använder mer naturresurser och orsakar störst miljö- och klimatpåverkan behöver bidra mer.” Förvaltningen anser med utgångspunkt i rådande behov och levnadsvillkor i Järva att målet om en rättvis och inkluderande omställning kräver analyser som skapar både gemensamma och specifika insatser i stadens miljöarbete. Stadens miljöarbete avseende exempelvis minskade utsläpp/minskad konsumtion bör eventuellt ha ett fokus i Järva och ett annat i områden där utsläppsnivåerna till följd av bättre levnadsvillkor är betydligt högre per invånare. Förslagsvis kan mål 1 om rättvis omställning och vad det innebär för respektive stadsdelsförvaltning konkretiseras med hjälp av övriga mål. Stadsdelsförvaltningarna kan även bidra med underlag och behovsbeskrivningar i mer övergripande analyser om vad stadens arbete med rättvis omställning bör fokusera.

Förslag till indikatorer

Förvaltningen ställer sig generellt positiv till de föreslagna indikatorerna, samt att indikatorer som belyser klimatpåverkan från livsmedel och måltider och ekologiska livsmedel är mer detaljerade. Förvaltningen anser att indikatorn om andel inköpta ekologiska livsmedel i kilo ger en mer rättvisande och relevant bild av verkligheten än indikatorn i kronor, då andelen inte skulle påverkas varken av dyra produkter eller prisutveckling över tid. Samtidigt vill förvaltningen poängtera vikten av att centralt tydliggöra både vad indikatorerna omfattar och hur de ska mätas och följas upp. Detta för att säkerställa dels att alla förvaltningar mäter rätt sak på rätt sätt, dels jämförbarhet mellan verksamheter, nämnder och bolag. Det är också viktigt att det

finns upphandlade system/program som kan hantera den data som kommer in och som är användarvänliga.

Indikatorerna genererar dessutom en stor mängd av data, vilket staden skulle kunna ta tillvara på ett bättre sätt. Förvaltningen efterfrågar stöd i arbetet med att utifrån utfall analysera och utveckla resultaten, som underlättar för förvaltningarna och verksamheterna att vidta relevanta åtgärder för ökad måluppfyllelse. Förvaltningen ser även ett behov av en övergripande och fördjupande analys, förslagsvis var tredje år, där utfallen sätts i ett sammanhang och jämförs mellan förvaltningarna. Med en sådan analys skiftar fokuset från utvecklingen av en förvaltnings utfall över tid till en mer samlad bild av samtliga förvaltningars utfall samtidigt som utmaningar belysas.

För en del av de indikatorer som stadsdelsförvaltningen anser vara berörd av har stadsdelsförvaltningarna inte uppföljningsansvar, t.ex. matsvinn i stadens verksamheter. I dessa fall kan det innebära svårigheter för stadsdelsförvaltningen att styra upp indikatorerna, och risken är att implementeringen försvåras och att inte tillräckliga resurser för genomförandet tillsätts. Dessutom krävs det att stadsdelsförvaltningarna får från uppföljningsansvariga aktörer tydliga underlag och stöd i åtgärder för ökad måluppfyllelse.

Avseende indikatorn om energianvändning i stadens organisation är det av vikt att förtydliga hur mätningen ska genomföras. Frågan är om varje stadsdelsförvaltning behöver utföra mätningar baserat på lokalyta, vilket kan kräva betydande resurser, eller om det finns möjlighet att integrera mätningen i ett befintligt system, såsom i Lois. Att ha tydliga riktlinjer för mätningen av energiförbrukning är avgörande för att indikatorn ska vara relevant och för att kunna jämföra över tid och mellan olika enheter eller områden.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Henrik Sjölander m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Liliane Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Anette Nordvall (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Charlotta Schenholm (L), se Reservationer m.m.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet i stort

Förvaltningen ser det som mycket positivt att det nya miljö-programmet höjer ambitionerna, i samstämmighet med Parisavtalet och de globala målen enligt Agenda 2030. Förvaltningen välkomnar att programmet nu har ett tydligare fokus på kommunikation, samverkan och pedagogik som särskilt viktiga arbetsområden för att realisera miljö- och klimatmålen i staden, och att själva programmet har ett tydligt och kommunikativt upplägg. Förvaltningen ser det också som en fördel att miljöprogrammet föreslås få en förlängd programperiod fram till 2030 så stadens verksamheter får bättre planeringsförutsättningar för de viktiga investeringar och omställnings-processer som krävs.

Stadsledningskontoret anger att implementeringen av miljöprogrammet kommer att kräva ytterligare strukturella insatser och ska ta fram en plan för implementering och inrätta en styrgrupp. Förvaltningen undrar vilka strukturella insatser det är och vad det kommer att innebära för förvaltningens verksamheter.

Stadsledningskontoret fastslår att en analys av miljö- och klimat-konsekvenser, inklusive ett rättviseperspektiv, ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Likaså ska kommunstyrelsen ta fram en metod som stöd till förvaltningar och bolagsstyrelser för införandet av miljö- och klimatkonsekvensanalys som beredningskrav i stadens tjänsteutlåtanden. Förvaltningen välkomnar detta metodstöd och ser att det med fördel även kan inkludera de övriga perspektiv som är viktiga vid sidan av miljö, klimat och rättvisa så som jämställdhet, tillgänglighet, äldrevänlig stad, och barnperspektivet.

Indikatorer

Till programmet föreslås ett större antal indikatorer (bilaga 2). Förvaltningen ser att de föreslagna indikatorerna behöver förtydligas då det i flera fall är oklart hur indikatorerna ska mätas och vilken förvaltning/bolag som berörs av dem. Den nya före-slagna obligatoriska nämndindikatorn ”Relativ energianvändning” behöver till exempel definieras ytterligare. Angiven definition är Olika mätmetoder baserat på verksamhet. Det skulle vara effektivt att kunna mäta energianvändningen per lokal för att på så sätt få fram förbrukningen per kvadratmeter i respektive objekt, men energianvändningen ingår ofta i lokalhyran vilket gör det svårt för förvaltningen att följa upp förbrukningen.

Mål 1 En rättvis och inkluderande omställning

Programmet anger att stadens miljö- och klimatarbete i större utsträckning behöver nå ut till Stockholmsborna i egenskap av kunder och brukare av stadens tjänster, och att stadsdelsnämnderna ska ges en tydligare roll i omställningsarbetet och i kontakterna med invånarna. Förvaltningen ser behov av vägledning för hur ett arbete med rättvis- och jämställdhetsaspekterna i omställningen kan genomföras. Stockholm har blivit utvald som en av 100 städer att delta i EU-missionen om klimatneutrala och smarta städer 2030. Förvaltningen, som deltar i EU-projektet SCALE Stockholm tillsammans med fem andra stadsdelar, ser här nya möjligheter att dela erfarenheter

och utveckla arbetsformer tillsammans för att ställa om för klimatet, så som programmet förespråkar.

Förvaltningen ser att en ökad insats behöver ökade resurser och ökat stöd från staden. För att kommunicera stadens miljö- och klimat-arbete till de stockholmare som brukar stadens tjänster och för att kunna vara en förebild med vårt beteende i omställningen behöver infrastrukturen komma på plats, som till exempel återvinningskärl för alla fraktioner (som kräver funktionellt utrymme från fastighetsägarna och flexibla tömningslösningar från staden), återanvändningsbara liggunderlägg i äldreomsorgen (som kräver ökade tvättmöjligheter) och energismarta lösningar i lokalerna. Det vi gör i vårt dagliga arbete uppmuntrar andra medarbetare och brukare till att göra likadant.

Programmet anger att Stockholms stad ska bidra till att skapa goda förutsättningar för ett vitalt samarbete med civilsamhället, bland annat genom att vidareutveckla föreningsstöd riktat till miljö- och klimatarbete (mål 1.2). Stadsdelsnämnden bidrar varje år till föreningar som kompletterar nämndens verksamhet. Förvaltningen föreslår att nämndens riktlinjer för föreningsstöd förtydligas med att föreningar som jobbar med klimat och miljö har möjlighet att ansöka om föreningsstöd.

Mål 2 – Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

I syfte att bidra till minskade utsläpp av växthusgaser ställer förvaltningen stadsgemensamma miljökrav i avtal med parkdrift- och anläggningsentreprenader på bland annat drivmedel till fordon och arbetsmaskiner. Förvaltningen ser ett behov av kompetensstöd kring upphandling samt tydligare delmål för att stadens målsättning om en fossilbränslefri stadsmiljöverksamhet ska kunna uppnås.

För att stadsmiljöverksamheten ska kunna minska sina transporter är tillgången till kommunaltekniska ytor viktig. Tillgången är en förutsättning för att förvaltningen ska kunna fortsätta förbättra sitt arbete med återbruk och lagring av material som använts vid investeringar och skötsel av parker och grönområden. Förvaltningen upplever det svårt att få gehör för detta behov i samband med stadsutveckling och efterfrågar en stadsövergripande diskussion om hur tillgången på denna typ av ytor ska säkras. Kostnad för att etablera och driva dessa ytor behöver också belysas.

Förvaltningen har infört källsortering i vissa parker. För ytterligare utbyggnad inväntar stadsdelsförvaltningen att ett stadsövergripande strategiskt beslut tas kring hur tömning och transporter till och från dessa kärl ska genomföras. Exempelvis kräver mindre parkvägar ofta mindre fordon för transporter, vilket gör att transporter till kärl i park inte kan göras av samma fordon som används på gata. I den täta stenstaden är parkmark en bristvara. Förvaltningen anser därför att det är av stor vikt att finna lösningar kring den fastighetsnära avfallshanteringen som innebär att grönyta inte tas i anspråk.

Mål 3 – Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Förvaltningen ser positivt på programmets föreslagna stadsöver-gripande samordning för måltids- och livsmedelsfrågor då det finns ett stort fokus på detta område. Sex indikatorer är kopplade till livsmedel: två till ekologiska livsmedel (mäter i kilo och i kronor), två till klimatpåverkan från livsmedel och från måltider, en till matsvinn och en till andel inköpta animalier med krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning.

I en stad som expanderar är ekologisk kompensation ett viktigt verktyg för att kunna värna och bibehålla de ekologiska funktioner som finns i grönstrukturen. Kompensationen ska vara i paritet till de värden som går förlorade i och med exploateringen. Stadens arbete med ekologisk kompensation bedrivs idag huvudsakligen inom ramen för enskilda exploateringsprojekt. Det saknas ett sammanhållet arbete med ekologisk kompensation på strategisk nivå där ny metodik kombinerat med innovativa finansieringsmodeller för kompensation tas tillvara och utvecklas. En tydligare beslutsgång efterfrågas med möjlighet att delta i framtagandet av kompensationsåtgärder. De gröna kilarna, som fungerar som spridningskorridorer, är exempelvis viktiga element för biologisk mångfald, som behöver skyddas i samband med exploatering.

Förvaltningen anser även att det finns behov av en stärkt områdes-planering i samband med exploatering i staden. Det bör finnas krav på viss tillgänglig grönyta inom ett större område, för att möjliggöra exempelvis ökad krontäckningsgrad och dagvattenhantering. Det stadsövergripande trädmålet, som bland annat innebär att ett ned-taget träd ska ersättas med två i anlagda parker, ska följas av samtliga berörda förvaltningar i staden. Ambitionen i förvaltningen är att om möjligt alltid ersätta träd som tas ned, både med tanke på klimat och biologisk mångfald men även av kulturhistoriska och estetiska skäl. I det framtagna trädmålet saknas dock en beskrivning av vad som definieras som träd och vad som avses med anlagd park, vilket öppnar upp för tolkningar och missförstånd. Beroende på hur man ska tolka begreppet träd och anlagd park så kan trädmålet också innebära stora merkostnader, vilket förvaltningen ser som en utmaning. Förvaltningen anser även att det i dagsläget saknas övergripande områdesvisa trädplaner för ökad kron-täckningsgrad på hårdgjorda ytor, som skulle underlätta för flera förvaltningar att arbeta åt samma håll.

Mål 4 – Ett klimatanpassat Stockholm

Förvaltningen ser positivt på programmets åtgärdsförslag att inrätta stödfunktioner till stadens verksamheter för att stötta i arbetet med verksamhetsanpassning och att reducera risker vid extrema väder-händelser, samt att utveckla samarbets- och finansieringsmodeller för stadens förvaltningar och bolags klimatanpassningsåtgärder.

Ett förändrat klimat kommer bland annat innebära en ökad och alltmer intensiv nederbörd, med större behov av utjämning och fördröjning av vattenflöden. Högre krav på lokalt omhändertagande av dagvatten vid ombyggnationer och exploatering innebär också att parkmark kan behöva tas i anspråk för rening och fördröjning. Detta ställer krav på samarbeten, nya avtal och diskussion kring fördelning av medel

mellan fackförvaltningarna, stadsdelsförvaltningarna och ledningsägare. Multifunktionella ytor ställer höga krav på en förtydligad gränssnittslista, till exempel gällande dagvattenan-läggningar som förläggs i parkmiljö men som omhändertar trafik-dagvatten. Dessa ytor är dessutom ofta kostsammare att både investera i och framförallt att underhålla.

Mål 5 Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Programmet pekar på att det krävs ökad samverkan inom staden för att förbättra möjligheterna till källsortering och öka utsorterings-graden i stadens verksamheter (mål 5.2). Trots att stadens förvaltningar och fastighetsbolag ska arbeta aktivt med att erbjuda sorteringsmöjligheter till verksamheter sker detta inte på flera av förvaltningens förskolor. Likaså finns det några fall inom äldre-omsorgen där återvinningsrummen är små, trånga och delas av flera verksamheter, vilket skapar dagliga och onödiga utmaningar för medarbetarna att kunna göra rätt. Genom kommunikation ska verksamheter och medborgare inspireras till hållbara beteenden. Då är det av avgörande betydelse att infrastrukturen är på plats.

Arbetsätt för att nå målen

Intern och extern samverkan

Stadsledningskontoret skriver att särskilda samordningsgrupper för de olika målområdena bör vidareutvecklas eller initieras. Detta ser förvaltningen som mycket angeläget för ett framgångsrikt arbete.

Förvaltningen tror på samverkan: brett kring olika områden och aktiviteter - både mellan avdelningar inom förvaltningen, samt med andra stadsdelsförvaltningar och med andra förvaltningar och bolag i staden. Redan idag pågår en hel del samverkan dagligen i stadens ordinarie verksamheter, men ofta med andra fokus än miljö och klimat. En utmaning är att inkludera och integrera miljö- och klimat- och även rättviseperspektivet i det dagliga arbetet, så att det får ta en självklar plats.

Samverkan mellan olika nyckelgrupper i och mellan stadsdels-förvaltningarna, som till exempel lokalsamordnare och intendenten, skulle kunna ökas, så att de kan utveckla sina kunskaper inom ett för klimatet viktigt område som är under stor och snabb utveckling. Likaså skulle befintliga nätverk för inköpare och upphandlare kunna vara lämpliga forum för att gemensamt arbeta för ökad cirkularitet, stärkta rättviseperspektiv och minskad konsumtion. Ett gott exempel på samverkan mellan nyckelfunktioner är stadsdels-förvaltningarnas miljösamordnarnätverk, som förstärks genom miljöförvaltningens aktiva deltagande och stöd.

En utmaning med samverkan i stadens organisation när det gäller nya, större initiativ är att det ofta kan vara otydligt vem som kan/ska initiera, leda och delta. Det kommer troligen kräva en annan samarbetsform än den linjära som är en fundamental del av stadens struktur. Här kommer innovation in som lyfts i programmet:

”innovationsarbete går ofta på tvärs med inarbetade strukturer, arbetsätt och processer. Det ... ställer krav på en annan styrning och ledning jämfört arbetet med

ständiga förbättringar.” Ett exempel som tydligt sätter fokus på behovet av strukturerad samverkan är arbetet med klimatanpassning eftersom klimatet inte tar hänsyn till vare sig geografiska eller organisatoriska gränser. Förvaltningen efterlyser också ett samverkansforum i staden för gemensam utveckling av arbetet inom ramen av Agenda 2030, där även stadsdels-förvaltningarna kan delta.

Inköp

Programmet anger att ett omfattande arbete krävs för att minska och förändra den offentliga konsumtionen i staden för att minska klimatpåverkan vid offentlig konsumtion, stärka rättvise-perspektivet, och sätta ett stopp för inköp av varor i vilka innehållet av kemikalierna PFAS, ftalater, bisfenoler och svårnedbrytbara ämnen är känt. Det här ställer höga krav på förvaltningens med-arbetare. Stöd och utbildning kommer behövas vilket programmet också lyfter, till exempel genom kompetensutveckling för stadens medarbetare inom inköp, upphandling och avtalsuppföljning. Förvaltningen välkomnar dessa kompetensutvecklingsförslag och efterfrågar också stödmaterial med tydliga anvisningar som medarbetarna kan följa i det dagliga arbetet.

Kommunikation och påverkansarbete

Programmet anger att en ambitionshöjning kring kommunikation och dialog är nödvändig för att även nå ut till grupper som idag är svåra att nå; och att staden behöver stödja och visa på hållbara val som är lättillgängliga för invånarna. Förvaltningen tycker det är mycket positivt att programmet nu inkluderar kommunikation som ett särskilt viktigt verktyg, och föreslår att det tas fram en kommunikationsplan som kan stödja förvaltningar och bolag i det ambitiösa arbetet. Förvaltningen önskar också hjälp med fram-tagande av kommunikationsmaterial, så som till exempel filmer eller Power Points om de olika delmålen, som varje förvaltning kan komplettera med sin lokala profil.

I samband med att staden ska samverka med civilsamhälle, invånare och näringsliv för minskad konsumtion, minskad användning av plast samt ökad materialåtervinning; och arbeta systematiskt med kommunikation för att påverka och förbättra beteenden kopplat till miljö och klimat, blir stadens evenemang viktiga kommunikativa och pedagogiska arenor för stockholmarna där staden kan statuera goda exempel för till exempel ökad återvinning. När besökare producerar förpackningsavfall på stadens evenemang bör de också av staden ges möjlighet att sortera avfallet.

Innovation, digitalisering och lärande

Programmet lyfter att det nu finns behov av nya lösningar som behöver utgå från användarperspektivet och att nämnder och bolagsstyrelser behöver utveckla strukturer, arbetssätt och stöd för att tillvarata medarbetarnas idéer. Förvaltningen anser att det är centralt i detta avseende med utbildning och pedagogiskt stöd för medarbetarna för att kunna genomföra miljö- och klimatarbetet i verksamheterna. Staden och förvaltningen behöver lägga mer resurser på att översätta målen och dess

inneboende handlingar till medarbetarnas verklighet, så att det blir lätt för dem att göra rätt i en arbetsvardag som ofta är fylld av aktiviteter. Det betonas flera gånger i programmet att beteende är viktigt.

Ekonomiska aspekter

Stadsledningskontoret anger att de åtgärder som krävs i programmet i vissa fall kommer att vara resurskrävande och i andra fall innebära minskade kostnader. Nämnder och styrelser uppmanas göra kloka avvägningar med hänsyn tagen till miljönyttan relaterat till kostnaderna, samt väga in driftkostnadsperspektivet. Förvaltningen vill här lyfta fördelningssystemet för drift och investering i parker och grönområden, som idag inte ger det nödvändiga tillskott av medel som behövs för att kunna sköta nya parkmiljöer och reinvestera i de befintliga. Fler parkbesökare och efterfrågan på fler funktioner ställer höga krav på skötsel och förnyelse av parkerna så att de blir långsiktigt hållbara, samtidigt som parkernas karaktärer samt natur- och kulturvärden värnas. För att kunna öka kron-täckningsgraden, investera i och sköta multifunktionella ytor, höja miljökraven för entreprenörer och återbruka material anser förvaltningen att det krävs en utvecklad stadsmiljönyckel. Systemet med att söka årliga centrala medel innebär för stadsmiljöarbetet inte en långsiktigt fungerande modell. Klimatinvesteringar eller medel för biologisk mångfald är ettåriga och ger inte utrymme för att till exempel kunna hantera etableringsskötsel av nyplanterade träd, som måste ske upp till 5 år efter plantering.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Norra innerstadens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Amelie Langby m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Anders Lindman (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Daniele Fava (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Linnea Sandström Lange (L), se Reservationer m.m.

Ersätтарыttrande av Gaby Roseen (KD), se Reservationer m.m.

Norra innerstadens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till det föreslagna miljöprogrammet då det är välgrundat utifrån bland annat miljötillståndet i staden, internationella överenskommelser och nationella mål.

Gångse giltighetstid för stadens styrdokument har varit fyra år. Giltighetstiden för miljöprogrammet har förlängts till sex år, vilket förvaltningen tror både har fördelar

och nackdelar. Positivt utifrån perspektivet att programmet bättre harmoniserar med andra nationella och internationella överenskommelser och program samt att staden får mer tid att implementera arbetet och hinna uppnå resultat. Långa giltighetstider kan dock även medföra negativa aspekter såsom att programmet baseras på en verklighet och kunskapsnivå som rådde när det författades. Utvecklingen går i en snabb takt och miljöprogram 2024-2030 riskerar att bli inaktuellt redan under sin giltighetstid. Förvaltningen saknar en problematisering kring ekonomiska aspekter och hur de påverkar möjligheterna till måluppfyllnad. Det är exempelvis kostnadsdrivande att ställa utökade krav på entreprenörer och leverantörer samt implementera nya sätt att arbeta. Möjligheten till att nå en högre grad av måluppfyllnad kan komma begränsas om mer ska inrymmas inom de befintliga budgetramarna. Förvaltningen anser att stadsmiljönyckeln behöver ses över och utvecklas för att bättre motsvara nya krav på skötsel, innehåll och funktioner i stadens parker och grönområden.

Investeringar kommer att krävas för uppfyllnad av miljöprogram 2024-2030. Förvaltningen menar att staden bör utreda möjligheten att ersätta det befintliga systemet för klimatinvesteringsmedel med ett system där centrala investeringsmedel kan sökas för en bredare palett av investeringar som kopplar an till uppfyllnad av miljöprogram 2024-2030.

Förvaltningen ser också att miljö- och klimatsamordnaren har en tydlig nyckelroll för att driva arbetet framåt med miljöprogram 2030 och övriga styrdokument inom området. I dagsläget får stadsdelsförvaltningarna årligen särskilda medel för rollen vilket medför att rollen kan uppfattas som en tidsbegränsad särskild satsning vilket kan skapa osäkerhet kring långsiktiga satsningar.

I målområde 1 om ”En rättvis och inkluderande omställning” står det att stadsdelsförvaltningarna ska ges en tydligare roll i hur invånarna ska göras delaktiga och ges inflytande i omställningen. Förvaltningen ser behov av samordning och vägledning kring hur ett arbete kring rättvis- och jämställdhetsaspekterna i omställningen kan genomföras, utifrån stadsdelsförvaltningarnas uppdrag och rådighet. Indikatorer saknas för målområdet vilket förvaltningen efterfrågar för att lättare förstå det nya uppdraget, dess omfattning och hur resultatet av förvaltningens arbete ska mätas.

Målområde 2 om ”Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck”. Förvaltningen ställer de stadsgemensamma miljökraven i avtal med parkdrift- och anläggningsentreprenörer. Miljökraven omfattar bland annat krav på drivmedel till fordon och arbetsmaskiner.

Förvaltningen ser ett behov av kompetensstöd kring dessa frågor vid upphandling samt tydligare delmål för att stadens målsättning om en fossilbränslefri stadsmiljöverksamhet ska kunna uppnås.

Tillgången på kommunaltekniska ytor är viktig i förvaltningens arbete med lagring av material, återbruk och ett sätt att minska antalet tunga transporter i staden. Förvaltningen anser att frågan behöver behandlas i kommande översiktsplanarbete.

Förvaltningen har infört källsortering i vissa parker. För ytterligare utbyggnad inväntar stadsdelsförvaltningen att ett stadsövergripande strategiskt beslut tas kring hur skötseltransporter till och från dessa kärl ska genomföras. Exempelvis kräver mindre parkvägar ofta mindre fordon för transporter, vilket gör att transporter till kärl i park inte kan göras av samma fordon som används på gata. I den täta stenstaden är parkmark en bristvara. Förvaltningen anser därför att det är nödvändigt att finna lösningar kring den fastighetsnära avfallshanteringen som inte innebär att grönyta tas i anspråk.

Målområde 3 om "Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem".

I en stad som expanderar är ekologisk kompensation ett viktigt verktyg för att kunna värna och bibehålla de ekologiska funktioner som finns i grönstrukturen. Kompensationen ska vara i paritet till de värden som går förlorade vid en exploatering. Stadens arbete med ekologisk kompensation bedrivs idag huvudsakligen inom ramen för enskilda exploateringsprojekt. Det saknas ett sammanhållet arbete med ekologisk kompensation på strategisk nivå där ny metodik kombinerat med innovativa finansieringsmodeller för kompensation tas tillvara och utvecklas. En tydligare beslutsgång efterfrågas med möjlighet att delta i framtagandet av kompensationsåtgärder. De gröna kilarna, som fungerar som spridningskorridorer, är exempelvis viktiga element för biologisk mångfald, vilka behöver skyddas i samband med exploatering.

Förvaltningen anser att det finns behov av en stärkt områdesplanering i samband med exploatering i staden för att säkerställa att tillräcklig grönyta avsätts för att möjliggöra ökad krontäckningsgrad och en god dagvattenhantering.

Det stadsövergripande trädmålet, som bland annat innebär att ett nedtaget träd ska ersättas med två i anlagda parker, ska följas av samtliga berörda förvaltningar i staden. Förvaltningen är positiv till det föreslagna trädmålet och har ambitionen att ersätta träd som tas ned, både med tanke på klimat och biologisk mångfald men även av kulturhistoriska och estetiska skäl. Förvaltningen efterfrågar en tydlig beskrivning av vad som definieras som träd och vad som avses med "anlagd park". Efterfrågas gör även en beskrivning av hur trädmålet ska finansieras.

Förvaltningen anser även att det i dagsläget saknas övergripande områdesvisa trädplaner för ökad krontäckningsgrad på hårdgjorda ytor, vilket skulle underlätta och medföra att förvaltningar arbetar åt samma håll.

Målområde 4 om "Ett klimatanpassat Stockholm".

Ett förändrat klimat kommer bland annat innebära en ökad och alltmer intensiv nederbörd, med större behov av utjämning och fördröjning av vattenflöden. Högre krav på lokalt omhändertagande av dagvatten vid ombyggnationer och exploatering

innebär också att parkmark kan behöva tas i anspråk för rening och fördröjning. Detta ställer krav på samarbeten, nya avtal och diskussion kring fördelning av medel mellan fackförvaltningar, stadsdelsförvaltningar och ledningsägare.

Multifunktionella ytor ställer höga krav på en förtydligad gränssnittslista, till exempel gällande dagvattenanläggningar som förläggs i parkmiljö men som tar hand om dagvatten från trafik och intilliggande fastigheter. Dessa ytor är dessutom ofta kostsammare att både investera i och att underhålla.

Målområde 5 om ”Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm”. Konsumtionsmönster och materialval behöver förändras till förmån för cirkulära flöden. Stadens förvaltningar och bolag ska gå från användande av engångsprodukter till flergångsalternativ.

Förvaltningen vill lyfta att denna omställning kräver att verksamheterna har resurser och organisation för att kunna hantera nya flöden där flergångsprodukter behöver tvättas och på andra sätt hanteras.

Stadens verksamheter är under ständig utveckling vilket ger upphov till ett stort flöde av inventarier och andra produkter som köps in, avyttras via Stocket eller slängs. I syfte att minska konsumtion och öka cirkulära flöden föreslår förvaltningen att det bör utredas om staden kan införa ett system för leasing av inventarier på ett liknande sätt som de arbetar i andra kommuner, exempelvis Göteborgs stads leasing AB (GSL).

Till ärendet tillhörande ”Bilaga 2 förslag till indikatorer” listas ett större antal förslag på indikatorer. Förvaltningen anser att de föreslagna indikatorerna i listan behöver förtydligas då det är oklart hur indikatorn är tänkt att fungera och vilken förvaltning/bolag som berörs av indikatorn.

Vidare anser förvaltningen det positivt att indikatorn för andel ekologiska livsmedel i kronor kompletterats med en indikator för andelen ekologiska livsmedel i kilo.

Förvaltningen erfar att indikatorn ”Relativ energianvändning” är problematisk. Dels på grund av att rådighet i vissa fall saknas där hyresgästen står för energikostnaden samt i de fall där energianvändningen ingår i lokalhyran men fastighetsägaren saknar möjlighet att särredovisa energianvändningen som hör till lokalen.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Kristina Lutz m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Sergej Salnikov (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Henrietta Ludwig (C), se Reservationer m.m.

Ersättaryttrande av Ann Hultmark Fridner (L), se Reservationer m.m.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till det föreslagna Miljöprogrammet 2030 med syftet att förbättra miljötillståndet och minska utsläppen såväl i staden som globalt knyter det väl an till nationella mål och internationella överenskommelser.

Stadsdelsnämnden bidrar genom förvaltningens arbete inom samtliga av programmets målområden. Förvaltningen vill lyfta fram att arbetet med ett minskat globalt klimatavtryck sker genom verksamheternas beteendeförändringar kopplat till energiförbrukning, ökad andel klimatsmart mat och minimerat matsvinn samt riktade energieffektiviserande åtgärder. Åtgärder som bidrar till ett klimatanpassat Stockholm med livskraftiga ekosystem sker löpande genom att utveckla verksamhetsnära platser, parker, naturområden och naturreservat med fokus på biologisk mångfald och klimatanpassning.

Då miljöprogrammet fungerar som paraplydokument till ett antal handlingsplaner och andra vägledande dokument ser förvaltningen nytta av att kopplingen till dessa tydliggörs i programmet med hänvisningar under respektive mål. Staden har en bred flora av styrdokument som innefattar miljö- och klimatarbetets inriktning, vilka både angränsar och ibland överlappar varandra. Därav bör en översyn ske samt en tydlig dokumenthierarki skapas.

Förvaltningen ser behov av att samverka mellan stadens förvaltningar och bolag vidareutvecklas i syfte att gemensamt säkerställa måluppfyllelse.

Stadsdelsnämndernas ansvarsområden och omslutning gällande stadsmiljö utgör en mindre del av staden som helhet och möjligheten att på egen hand nå målen är låg.

Förvaltningen ser ett behov av att anpassa möjligheten att söka centrala medel till utformningen i miljöprogrammet för att nå en ökad måluppfyllelse, exempelvis genom att möjliggöra ansökningar som avser flera budgetår och omfatta åtgärder som är i linje med målsättningarna. Ett exempel på det är kostnader för att bryta upp fallskyddsunderlag och ersätta detta.

Förvaltningen lämnar kommentarer och förslag kopplat till miljöprogrammets respektive målområde nedan.

Målområde 1, En rättvis och inkluderande omställning

Förvaltningen ser OSA-anställningar, feriejobb, samhällsvägledning, stadsdelsmammor, föräldraskapsutbildningar, mm. som framgångsrika verktyg i arbetet med delaktighet i linje med en inkluderande omställning och föreslår fortsatta satsningar.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd har under flera år fördelat föreningsbidrag till lokalt förankrade föreningar inom miljö- och klimat, förvaltningens erfarenhet är dock att miljö- och klimatföreningarna inte utgår från stadsdelsområdenas indelning. Förvaltningen ser behov av att föreningsstöd inom miljö- och klimatarbete samordnas av Miljöförvaltningen som ansvarig fackförvaltning.

Förvaltningen menar att staden behöver samordnas och bistå stadsdelsförvaltningarna med vägledning och kommunikationsmaterial kring hur ett arbete med rättvisaspekterna i omställningen kan genomföras i samverkan med de innevånare som inte nås via förvaltningens verksamhetsområden utifrån stadsdelsförvaltningens uppdrag och rådighet.

Gällande stadens upphandlingar så bör fokus vara på att ställa rätt kvalitetskrav ner på produktnivå för att möjliggöra ett anbudssortiment/utbud som möjliggör att uppfylla stadens målsättningar.

Om begreppet styrsystem syftar till systemstöd som kostdatasystem och inköpssystem som Agresso så är det en möjliggörare vilken kan bidra redan i planeringsskede samt vid inköp.

Målområde 2, Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Närproducerad mat lyfts som en framgångsfaktor i programmet både för minskade utsläpp och ökad livsmedelsförsörjning. Förvaltningen instämmer och kan bidra genom att rikta verksamheternas inköp. För att genomföra detta behöver begreppet närproducerad definieras och upphandlingen möjliggöra det.

Förvaltningen anser att all omsorgsverksamhet bör arbeta utifrån konceptet likt det som är framtaget för vård och omsorgsboenden ”Hållbar äldreomsorg”. Med små justeringar kan det fungera även inom hemtjänst och verksamheter för personer med funktionsnedsättning.

Målområde 3, Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Under 3.1 finns ett exempel på åtgärder, Utveckla ett verktyg för systematisk ekologisk kompensation som tar hänsyn till biologisk mångfald och övriga ekosystemtjänster. Detta verktyg bör kompletteras med en finansieringsmodell.

Förvaltningen anser att kommunfullmäktiges budgetuppdrag kring ekologiskt särskilt betydelsefulla områden ska omhändertas i övergripande stadsplanering likväl i planprocessen behöver tydliggöras som en del i målarbetet.

Förvaltningen noterar att måltider har fallit bort ur indikatorn för ekologisk andel. En separat indikator bör införas för att även fortsättningsvis kunna följa utfallet för ekologisk andel i måltider.

Målområde 4, Ett klimatanpassat Stockholm

Förvaltningen vill lyfta att samverkan och samordning inom staden är viktig för att lyckas skapa en stad som är robust nog att klara klimatförändringarnas effekter.

Förvaltningen ser ett behov av motsvarigheten till de lokala åtgärdsprogram för vatten (LÅP) och de stadsdelsvisa åtgärdsförslagen för biologisk mångfald (SÅF) gällande klimatanpassningar. Den bör utgå från en stadsövergripande inventering och innehålla åtgärdsförslag och prioriteringar som förvaltningen kan genomföra.

Målområde 5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Nedskräpning i form av såväl förpackningar som miljöfarligt avfall är ett stort problem inte minst i skyddade områden så som naturreservat. Förvaltningen anser att staden behöver stärka dialogen med externa aktörer för att komma åt producentansvaret.

Förvaltningen föreslår att SVOA ges i uppdrag att ta fram en mindre Pop-up återbruk för att möjliggöra uppställning på trängre platser. Vilket skulle ge fler innevånare tillgång till återvinning och ökad cirkulär ekonomi genom återbruk.

Målområde 6. Ett giftfritt Stockholm

Programmet har utrymme att än mer tydliggöra att staden ska ställa och följa upp relevanta kemikaliekraav vid upphandlingar av till exempel äldreboende, hemtjänst, LSS-boende, förskolor, skolor.

Riktade medel inom ramen för centrala medelsreserven med möjlighet att ansöka för genomförande av kemikalieplanen skulle ge möjlighet att inventera och åtgärda både inomhus- och utomhusmiljön.

I programmet föreslås att platsgjutet gummi i offentlig miljö ska fasas ut. Förvaltningen vill lyfta fram vikten av att en avvägning om platsens tillgänglighetsanpassning tas i beaktan vid materialval.

Målområde 7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Målet har ett stort fokus på barn och bör utvecklas till att bättre inkludera övriga sårbara grupper som exempelvis äldre kopplat till både frisk luft och minskat buller. Samt inkludera en bredare aspekt av förbättrad ljudmiljö i exempelvis offentliga miljöer.

Förvaltningen föreslår att Skarpnäcks stadsdelsnämnd godkänner tjänsteutlåtandet och överlämnar det som svar på remissen.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

1. Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och lämnar det som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Tapani Juntunen m.fl. (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Alice Vestlin (C), se Reservationer m.m.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att föreliggande förslag till Miljöprogram 2030 för Stockholms stad ligger i linje med kommunfullmäktiges uppdrag i budget 2023.

Förvaltningen ser en styrka i att miljöprogrammet föreslås gälla till 2030 då det enklare kan integreras med andra hållbarhetsambitioner som staden har åtagit sig. Programtiden är dock relativt lång och underliggande handlingsplaner kommer att löpa ut innan 2030. Därför anser förvaltningen att föreslagna halvtidsuppföljningen kommer att vara viktig för att säkerställa att programmet fortfarande är aktuellt och utgör ett effektivt verktyg för att nå stadens mål.

Målet En rättvis och inkluderande omställning i förslaget till miljöprogram är nytt. I förslaget beskrivs att stadsdelsnämnderna behöver ges en tydligare roll i omställningsarbetet och i kontakterna med invånarna. Förvaltningen ställer sig positiv till detta och uppmuntrar arbetet med att inkludera civilsamhället i arbetet för att nå stadens miljömål. Förvaltningen ser dock ett behov av stöd för stadsdelarnas arbete med detta mål. Det finns exempelvis en stor potential att arbeta med en rättvis och inkluderande omställning som ram för arbetet med åtgärder under andra mål i programmet, framförallt mål 5 Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm. Detta mål är relevant i arbetet med att minska de konsumtionsbaserade utsläppen. Förvaltningens egna konsumtionsbaserade utsläpp går att påverka genom rutiner för hållbar upphandling och andra verktyg. Men för att främja och möjliggöra cirkulära flöden samt påverka medborgarnas konsumtionsbeteenden behöver arbetet koordineras med detta mål.

Programmet har en omfattande modell för arbetssätt som ska bidra till att staden ska kunna uppnå de föreslagna målen. Förvaltningen ser positivt på att samverkan framhävs som ett viktigt arbetssätt, såväl internt som med stockholmare och andra målgrupper och intressenter.

Skärholmsborna påverkas av 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn. Detta genom att möjliggöra för stockholmarna att resa fossilfritt genom att främja gång, cykel och kollektivtrafik och investera i infrastruktur för dessa transportsätt. Minskad trafik och elektrifiering ger dessutom flera positiva effekter som minskade problem med luft, buller och förorenat vatten. Det gör också stadens gator och andra offentliga rum till mer attraktiva vistelsemiljöer. Området Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm kan bidra till att skärholmsborna får utökade möjligheter att hyra, byta, dela eller låna resurser samt ökar möjligheterna att återbruka och återvinna textil.

Området 2.3 En fossilfri organisation 2030 påverkar förvaltningens verksamheter som har fordon i drift. Inom avdelningen för stöd och service i egen regi är fordon i

bruk dygnet runt och det är därför en utmaning att nå en omställning till en helt eldriven flotta. Förvaltningen har parkdrift i egen regi vilket innebär att omställningen av parkdriftens omställning till att bli fossilfri redan har påbörjats. Arbetet kommer att fortsätta enligt plan men påverkas genom att Skärholmens parkdrift kommer att behöva vara en förebild och exempel för andra stadsdelar som ska gå över till egen regi.

Förvaltningens ekonomi bedöms påverkas av fler investeringar i klimatanpassningsåtgärder, kolsänkor, biologisk mångfald och omställning till en fossilfri fordonsflotta. Inom område 3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden är målet att andelen ekologiska livsmedel till stadens verksamheter vara minst 70 procent vid 2030. Det varierade utbudet och stora efterfrågan på ekologiska livsmedel kan påverka kostnaden inom avdelningar som har matservering.

I förslaget till miljöprogram finns en sammanställning av ansvariga nämnder och bolag för genomförande och uppföljning. Av den framgår att stadsdelsnämnder har genomförandansvar för delmål 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 6.1, 6.2, och 7.2. Genomförandet av målen konkretiseras i stadens kommande handlingsplaner på miljö- och klimatområdet. Stadsdelsnämnder har inte uppföljningsansvar för något mål.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 13 juni 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen med följande tillägg:

I målområde 1 En rättvis och inkluderande omställning tror vi att ett utvecklat och utbyggt föreningsbidrag där även klimatomställningen inkluderas kan bidra till en mer inkluderande omställning och samtidigt utveckla den lokala demokratin.

I målområde 2 Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck vill vi lyfta det pågående arbetet med att återöppna tillagningsköket i anslutning till Hornstulls servicehus. Genom samordning, i stället för upphandling, skapar vi ett kluster i området som är tillräckligt stort för att vi ska kunna starta om restaurangen. Med en nyöppning kan vi använda lokaler som idag står tomma, väsentligt förkorta mattransporterna samtidigt som vi kan ge fler tillgång till ekologisk och säsongsanpassad mat till ett bra pris.

I målområde 3 Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem är en avgörande framgångsfaktor att vi får tillräckligt med resurser för att vårda, bevara och utveckla parkerna. Det är en fråga som är viktig för långt fler än oss som bor i stadsdelsområdet. Inte minst behöver vi kunna nyplantera träd i linje med stadens trädsmål, detta för att möta behovet av närhet till svala miljöer och lokala klimatanpassningar.

I målområde 7 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö vill vi lyfta vikten av att värna den levande staden. Under senare år har Södermalm och staden i stort haft flera exempel på publika verksamheter som fått anpassa eller stänga på grund av ljudnivåerna. Här är det viktigt att vi hittar en klok avvägning mellan nytta och nöje. Kanske kan Malmö stad och deras arbete med kulturljudzoner tjäna som inspiration

Reservation av Jonas Nilsson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Martin Westmont (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Lars Rottum Krangnes (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Anne-Lie Elfvén (L), se Reservationer m.m.

Ersätтарыttrande av Erik Ehre (KD), se Reservationer m.m.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till revideringen av Miljöprogrammet. Om Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställningen krävs en stor omställning och hårt arbete.

Då miljöprogram 2030 ska fungera som ett paraplydokument till ett antal handlingsplaner och styrdokument som konkretiserar genomförandet, så anser förvaltningen att det är viktigt att programmet är kärnfullt så det är lättare att ta till sig. En del fakta skulle kunna lyftas över till handlingsplanerna. Förvaltningen skulle även se en fördel med att man i miljöprogrammet tydliggör kopplingen till respektive handlingsplan/styrdokument förslagsvis under varje mål eller i en bilaga.

I målområde 1 ”En rättvis och inkluderande omställning” står det att stadsdelsförvaltningarna ska ges en tydligare roll i hur invånarna ska göras delaktiga och ges inflytande i omställningen. Förvaltningen ser behov av samordning och vägledning kring hur ett arbete kring rättvise- och jämställdhetsaspekterna i omställningen kan genomföras, utifrån stadsdelsförvaltningarnas uppdrag och rådighet. Förvaltningen deltar just nu i ett tvåårigt stadsgemensamt projekt kallat SCALE Stockholm, lett av miljöförvaltningen inom detta målområde. Förvaltningen ser främst sitt uppdrag i att bedriva sitt påverkansarbete för en rättvis och mer inkluderande omställning genom befintliga verksamheter inom förskola, äldreomsorg och sociala.

Målområde 2 om ”Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck”.

Närproducerad mat lyfts som en framgångsfaktor i programmet både för minskade utsläpp och ökad livsmedelsförsörjning. För att genomföra detta behövs begreppet närproducerad definieras och upphandlingen möjliggöra det.

Förvaltningen ställer de stadsgemensamma miljökraven i avtal med parkdrift- och

anläggningsentreprenörer. Miljökraven omfattar bland annat krav på drivmedel till fordon och arbetsmaskiner. Förvaltningen ser ett behov av kompetensstöd kring upphandling/uppföljning i dessa frågor samt tydligare delmål för att stadens målsättning om en fossilbränslefri stadsmiljöverksamhet ska kunna uppnås.

För att öka och stärka naturliga kolsänkor är det viktigt att medel tilldelas eller kan sökas för att möjliggöra nödvändiga trädplanteringar och tillförsel av biokolsbäddar.

Tillgången på kommunaltekniska ytor är viktigt både för att erhålla minskade transporter och för att utveckla förutsättningarna för återbruk och lagring av material. Förvaltningen upplever att kommunaltekniska ytor inte prioriteras i planeringen och efterlyser en stadsövergripande diskussion om hur tillgången på denna typ av ytor ska säkras och finansieras.

Från och med år 2026 har kommunerna ansvar för källsortering på offentliga platser såsom i parkerna. Beträffande utveckling av källsortering i parkerna inväntar stadsdelsförvaltningen att ett stadsövergripande strategiskt beslut tas kring hur tömning och transporter till och från dessa kärl ska genomföras. Exempelvis kräver mindre parkvägar ofta mindre fordon för transporter, vilket gör att transporter till kärl i park inte kan göras av samma fordon som används på gata. Förvaltningen anser därför att det är av stor vikt att finna lösningar kring den fastighetsnära avfallshanteringen som inte innebär att grönyta tas i anspråk då det råder brist på parkytor i innerstaden.

Målområde 3 om ”Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem”.

Då förvaltningen har många verksamheter som serverar måltider är livsmedelsinköpen till mängd stora. Till våra verksamheter ser vi ett stort behov av att ha ett bra upphandlat sortiment där det ska vara lätt att göra rätt. Det vill säga fler ekologiska varor i sortimentet. Idag har t.ex. äldreomsorgen problem med att köpa in ekologiska halvfabrikat.

I en stad som expanderar är ekologisk kompensation ett viktigt verktyg för att kunna värna och bibehålla de ekologiska funktioner som finns i grönstrukturen. Kompensationen ska vara i paritet till de värden som går förlorade i och med exploateringen. Stadens arbete med ekologisk kompensation bedrivs idag huvudsakligen inom ramen för enskilda exploateringsprojekt. Det saknas ett sammanhållet arbete med ekologisk kompensation på strategisk nivå där ny metodik kombinerat med innovativa finansieringsmodeller för kompensation tas tillvara och utvecklas. En tydligare beslutsgång efterfrågas med möjlighet att delta i framtagandet av kompensationsåtgärder. De gröna kilarna, som fungerar som spridningskorridorer, är exempelvis viktiga element för biologisk mångfald, vilka behöver skyddas i samband med exploatering.

Idag saknas en strategi för staden vad gäller hantering av invasiva arter så som parkslide vid drift/underhåll och vid exploatering. Viktigt att en sådan strategi tas

fram för att uppnå ett framgångsrikt resultat. Viktigt att det också avsätts medel för att kunna utföra nödvändiga insatser.

Målområde 4 om ”Ett klimatanpassat Stockholm”.

Förvaltningen efterlyser goda exempel och stöd i arbetet med att utveckla stadens arbete med mångfunktionella lösningar och ekosystemtjänster. I stadsmiljön finns många intressenter med olika behov vilket är en utmaning att hantera i dessa sammanhang. Insatser som ökar den biologiska mångfalden och bidrar till ekosystemtjänster kan också innebära negativa konsekvenser, såsom fästingar/ormar vid anläggande av höggräs.

För att nå en krontäckningsgrad på 30 % kan innebära en utmaning då det kan konkurrera med andra behov i parkerna, exempelvis av öppna ytor för lek samt solytor.

Målområde 5 om ”Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm”.

Konsumtionsmönster och materialval behöver förändras till förmån för cirkulära flöden. Stadens förvaltningar och bolag ska gå från användande av engångsprodukter till flergångsalternativ. Förvaltningen vill lyfta att denna omställning kräver att verksamheterna har resurser och organisation för att kunna hantera nya flöden där flergångsprodukter behöver tvättas och på andra sätt hanteras.

Förvaltningens verksamheter är uppmanade att använda Stocket återbruk innan nya inventarier införskaffas eller förs bort. Förvaltningen har även goda erfarenheter av att skicka stolar och fätöljer på omklädnad med goda resultat.

Bilaga 2 som tillhör programmet listas det förslag på ett antal indikatorer. Förvaltningen anser att listan behöver utvecklas och fördjupas där man noga avväger nyttan med indikatorn och har från början en plan för hur alla indikatorer ska redovisas och av vilka förvaltningar/bolag som berörs eller ansvarar för dem.

Den föreslagna obligatoriska nämndindikatorn ”Relativ energianvändning” behöver definieras ytterligare. Indikatorn är svår eftersom förvaltningen flera fall antingen inte har rådighet över energianvändningen eller där energianvändningen ingår i lokalhyran och fastighetsägaren saknar möjlighet att särredovisa energianvändningen.

Jämställdhetsanalys

Förvaltningen uppfattar inte att förslaget som lyfts i ärendet ger direkta eller indirekta konsekvenser för förvaltningens målgrupper beroende på att de är kvinnor/flickor eller män/pojkar. Miljöprogrammet 2030 bedöms kunna ge positiva effekter oavsett om de är kvinnor/flickor eller män/pojkar.

Barnrättsanalys

Miljöprogrammet 2030 är förenligt med barnkonventionens Artikel 6 som handlar om barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 12 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningens synpunkter

Koncernledningen anser att miljöprogrammet är väl genomarbetat och omfattar de viktigaste målområdena för klimat och miljö. Koncernledningen har även varit aktivt involverad i framtagandet av miljöprogrammet.

Koncernledningen ställer sig som helhet bakom dotterbolagens remissvar och hänvisar till dessa för en mer detaljrik återkoppling. Särskild vikt bör läggas på remissvaren från bolagen med störst påverkan inom miljöområdet, vilket inkluderar de byggande och fastighetsägandebolagen samt Stockholms Hamn AB inom transportområdet och Stockholm Vatten och Avfall AB vars verksamhet har betydande påverkan inom flera av miljöprogrammets målområden.

Koncernledningen noterar att det nya miljöprogrammet fastslår att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Koncernledningen ser det som betydelsefullt att en handledning för hur detta ska tillämpas kommer på plats så att effektiva och likartade analyser kan användas i hela kommunkoncernen.

Koncernledningen noterar att miljöprogrammet lägger stort fokus på inköp och upphandling för att styra utvecklingen åt rätt håll. Koncernledningen anser att det är viktigt att staden samverkar brett med andra kommuner, offentliga förvaltningar och större aktörer i det privata näringslivet för att gemensamt höja kravnivån. Detta för att höjd kravnivå ofta är kostnadsdrivande och följaktligen kan agera konkurrenshämmande för kommunkoncernen.

Koncernledningen vill också framhäva betydelsen av att verksamheterna gör välgrundade ekonomiska avväganden gällande vilka aktiviteter som prioriteras. Givet de omvärldsförutsättningarna som påverkar bolagens ekonomi ur olika aspekter måste väl avvägda beslut fattas om vilka aktiviteter som ger störst nytta i förhållande till insats.

I kommunstyrelsens tjänsteutlåtande beskrivs att miljöprogrammet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi (ILS). Varje år görs en uppföljning av måluppfyllelsen. En plan för implementering ska tas fram och en styrgrupp för implementeringen bör inrättas. Därutöver bör särskilda samordningsgrupper för de olika målområdena vidareutvecklas eller initieras. I detta arbete måste stor hänsyn tas till att

bolagskoncernen kommer från och med verksamhetsår 2025 omfattas av EU:s nya direktiv gällande hållbarhetsrapportering, CSRD, (Corporate Sustainability Reporting Directive). CSRD och dess redovisningsstandard ESRS (European Sustainability Reporting Standards) kommer vara lagstadgat och innehålla i detalj hur bolagen ska redovisa och arbeta med frågor kopplat till hållbarhet ur flera perspektiv. Koncernledningen arbetar intensivt inför införandet och koncernstyrelsen har förelagts en lägesrapport samt information inför kommande beslut. Koncernledningen vill poängtera vikten av samordning av rapportering i de delar där det är möjligt. En sådan samordning får utvecklas framgent i takt med att arbete med CSRD fortskrider.

Koncernledningen ser positivt på att det i miljöprogrammet återfinns vissa aspekter av social hållbarhet. Samtidigt har staden andra program inom social hållbarhet, till exempel ”Program för att jämställt Stockholm” och ”Program för lika rättigheter och möjligheter”. Koncernledningen bedömer att det kan bli en utmaning att hållbarhetsområdet hanteras inom ramen för flertalet program och planer. En tydligare överblick minskar risken för målkonflikter. Koncernledningens bedömning är att det på sikt vore värdefullt om program inom hållbarhetsområdet samordnas för att ge en mer samlad styrning av hållbarhetsfrågorna och därmed efterlikna bolagens arbete med CSRD mer.

Underremiss

Svenska Bostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse (bilaga 1):

Programmet beskriver vikten av invånarnas förändrade beteenden, med delaktighet och involvering som primära verktyg för att få detta att ske. Bolaget instämmer i detta, men i praktiken har staden låg rådighet över privatpersoners agerande och privata bolags affärer. Bolaget lyfter fram behovet av systemförändring med fokus på åtgärder staden har rådighet över. Bolaget föreslår att programmet kompletteras med ett utredningsuppdrag för vilka systemförändringar som krävs och hur staden ska använda sin rådighet för att åstadkomma dessa.

För att åstadkomma en stor förändring på begränsad tid är skala en av de viktigaste parametrarna att ta hänsyn till. Programmet lyfter många områden. Bolaget föreslår att det förtydligas vilka de viktigaste är. Som exempel nämns nybyggnation vid ett flertal tillfällen. Ombyggnad, renovering och underhåll av befintligt bestånd omnämns mer sparsamt.

Programmet lägger fokus på inköp och upphandling. Bolaget vill framhålla att det är önskvärt att staden samordnar utvecklingen och skärpningen av krav då det som enskilt bolag ofta är kostnadsdrivande att gå först. Bolaget ser positivt på att programmet lyfter vikten av samarbete mellan stadens olika verksamheter, detta kommer att bli än mer viktigt framöver för att hantera målkonflikter. Bolaget ger flera exempel på detta, ett av exemplen är vikten av att stadens krav och myndighetsutövning i exploateringsprojekt driver mot önskad utveckling och inte skapar målkonflikter såsom att det i nuläget står i standardtexten i markanvisningar att underjordiska garage ska byggas. Detta driver klimatutsläpp samtidigt som

tillskapande av fler parkeringsplatser sannolikt inte bidrar till att minska biltrafiken. Fler exempel och genomgång av dessa finns i remissvaret.

Utöver de arbetssätt för att nå målen som finns i programmet, vill bolaget komplettera med två faktorer – ledarskap och förändringsledning. Bolaget föreslår kompetensutveckling av stadens ledare inom området förändringsledning samt att staden upprättar en struktur där samtliga förvaltnings- och bolagschefer får personliga och konkreta mål kring vad deras verksamheter ska bidra med. Bolaget har även ett antal frågor kring indikatorer som bör tas med i den vidare behandlingen, se remissvaret för en beskrivning av dessa.

S:t Erik försäkrings AB remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget ställer sig i stort bakom förslaget till nytt miljöprogram, särskilt insatser mot klimatanpassning och stärkt motståndskraft vid extremväder, men vill lyfta några punkter som kan komma att påverkas

- Ökade kostnader med anledning av klimatsmarta material och arbetssätt kan innebära höjda försäkringspremier
- Ökade kostnader för återbruk vid rivning och ombyggnad kan innebära att försäkringstagarna (stadens bolag och förvaltningar) får stå för en större del av skadekostnaderna själva.
- Beroende på val av material kan möjligheten till återförsäkring påverkas och försäkring försvåras
- Vid ombyggnad/nybyggnad bör åtgärder mot klimatförändringar ingå som ett obligatoriskt moment.

Stockholms Hamn AB:s remissvar har i huvudsak följande lydelse

I miljöprogrammet presenteras endast *förslag* på åtgärder för att uppnå mål och delmål. Stockholms Hamnar konstaterar att detta leder till höga krav på att tydliga och konkreta handlingsplaner tas fram för att säkerställa att ”rätt”, dvs. de mest effektiva åtgärderna vidtas. För arbetet med handlingsplanerna vill Stockholms Hamnar betona vikten av intern och extern samverkan för att fastställa de åtgärder som ska vidtas. Särskilt relevant anser Stockholms Hamnar det är att utveckla (gemensamma) handlingsplaner för det nya målområdet *En rättvis och inkluderade omställning*. Stockholms Hamnar ser samtidigt arbetet för omställningen till en mer hållbar sjöfart som en betydelsefull insats som bidrar till en rättvis omställning på global nivå.

Även inom andra områden kommer Stockholms Hamnar att vara en aktiv part då hamnar utgör en viktig länk i logistikkedjor för gods och energi. Stockholms Hamnar ser bland annat möjligheten av att vara en nod i en logistikkedja för CCS (Carbon Capture and Storage), för att bidra till målet om ett klimatpositivt Stockholm 2030.

Målområdet *Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck* berör Stockholms Hamnar till stor del och Stockholms Hamnar anser att det är bra att transportsektorn har ett eget delmål (2.2), då mycket fokus behöver läggas på denna aspekt. Stockholms Hamnar har inte full rådighet över alla åtgärder inom målområdet men vill spela en aktiv roll för att bidra till omställningen till en mer hållbar sjöfart. Arbetet kommer att fortsätta med utbyggnad av elanslutning av fartyg vid kaj i hamnområden (i enlighet med Fit for 55) och i dialog med kunder samt energi- och drivmedelsbolag arbeta för en övergång till eldrift och användande av hållbara bränslen. Stockholms Hamnar vill i detta sammanhang betona att det är viktigt med ett teknikneutralt förhållningssätt när det gäller att uppnå fossilfria transporter. Det är inte rimligt eller möjligt med enbart eldrift av fordon, man behöver vara öppen också för andra tekniklösningar som leder till en klart minskad klimatpåverkan.

Förslaget i delmål 2.4 att halvera klimatpåverkan från konsumtion är angeläget, men enligt Stockholms Hamnars bedömning är det svårt att formulera effektiva åtgärder för att kunna uppnå. Störst möjlighet har bolag och förvaltningar förstås att genomföra åtgärder i sina respektive verksamheter, jämfört med att uppnå detta mål för invånarna i Stockholm.

Stockholms Hamnar delar miljöprogrammets syn om att energieffektiviseringar är fortsatt viktiga och en del av ett resurshushållningsperspektiv. Minskningsmål är utmanande men det är en stor fördel att energianvändningen enligt programförslaget ska relateras till verksamhetens utveckling. Stockholms Hamnar vill betona vikten av en dialog om vad som är ambitiösa och rimliga målnivåer.

I miljöprogrammet föreslås att en analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Stockholms Hamnar välkomnar framtagandet av ett metodstöd för detta arbetssätt.

S:t Erik Markutveckling AB:s remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolagets fastighetsbestånd är i huvudsak förvärvat i stadsutvecklingssyfte. I de flesta fall är syftet med ägandet att byggnaderna ska rivas till förmån för ny stadsstruktur eller byggas om eller och få ny eller ändrad användning. Tiden i avvaktan på försäljning/rivning/avveckling eller slutlig ombyggnad varierar mycket. Den ändrade användningen kan vara tillfällig eller permanent.

Det nya miljöprogrammet höjer ambitionsnivån avseende resurseffektivitet och cirkularitet inom bygg- och anläggning. Bolaget anser att tillämpningen behöver kunna vägas mot syftet med ägandet av en viss byggnad, dess framtida användning, förväntade livslängd och totalekonomi. Det är god resursekonomi att använda byggnader som förvärvats för att ge plats åt framtida stadsstruktur i tillfälliga användningar men det är inte god ekonomi att lägga ner stora resurser på miljöåtgärder i byggnader som ska rivas eller få nya permanenta användningsområden bara inom några år. Bolaget anser att miljöprogrammet skulle

kunna utvecklas och preciseras med avseende på sådana målkonflikter kopplade till stadens övergripande stadsutvecklingsplaner.

För att kunna realisera den önskade utbyggnaden av staden behöver avvägningar avseende befintliga byggnaders framtida användningsområden kunna göras. Bolaget anser att Miljöprogram 2030 även behöver belysa och ge utrymme för att hantera denna målkonflikt.

SISABs remissvar har i huvudsak följande lydelse

SISAB välkomnar ett nytt miljöprogram med höjda ambitioner och lämnar följande kommentarer. Den föreslagna indikatorn Fossila drivmedel i stadens egna och upphandlade verksamhet kan skapa utmaningar i att rapportera rätt statistik, givet den stora mängden avtal varje bolag och förvaltning har, samt att samma fordon kan utföra arbete åt flera.

I programmet lyfts bland annat behovet av att ställa krav på gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation utifrån klimatberäkningar och livscykelanalyser. Vissa aspekter är viktiga att beakta vid formulering av gränsvärden och eventuella målvärden för indikatorer. Just förskolebyggnaders klimatpåverkan har stor spridning. Detta framförallt för att förskolor är de byggnader med mest varierat stommaterial. Det påvisar utmaningen att framöver bygga förskolor med två våningar, i annat stommaterial än trä och samtidigt klara gränsvärdet.

Det är eftersträvaransvärt att ha ett livscykelperspektiv och ett verksamhetsperspektiv med olika bedömningar av krav som ska införas. Analyser visar exempelvis att klimatkraven kan premiera mindre byggnader för förskola, vilket inte är detsamma som att byggnaden uppfyller kraven för hur verksamheten vill organisera sitt arbete. Gränsvärden som omfattar hela livscykeln främjar hållbarhet och motverkar kortsiktiga lösningar med stort underhållsbehov. Om byggnaderna kräver ett stort underhåll kan det i förlängningen leda till totalt sett högre utsläpp än om man byggt byggnader som är mer hållbara över tid. Vid utformning av mål och gränsvärden behöver hela livscykelperspektivet beaktas.

Höga temperaturer inomhus, men också på gårdar, är en utmaning för bolaget framåt. Här är det viktigt att möjliggöra för installation av effektiva lösningar för att hantera höga temperaturer. SISAB förstår vikten av att fasa ut platsgjutet gummi, men ser gärna att detta kan göras under lång tid och då i samband med att befintlig lekutrustning ändå byts ut p.g.a. naturligt slitage.

SISAB ser gärna att varje åtgärd i respektive handlingsplan kopplat till miljöprogrammet kopplas till ett miljömål och gärna följer miljöprogrammets rubriker/mål. Bolaget anser att rättviseperspektivets innebörd och betydelse kan förtydligas ytterligare.

Stockholmsshems remissvar har i huvudsak följande lydelse

Ett förtydligande där det framgår hur Miljöprogrammet hänger ihop med övriga åtaganden, planer och uppföljningar som sker inom stadens regi vore önskvärt. Det samma gäller hur miljöprogrammet är kopplat till taxonomiförordningen.

För att lyckas med klimat- och miljöarbetet behövs en bredd av verktyg och utvecklade arbetssätt. Inköp är betydelsefullt för att uppnå majoriteten av miljöprogrammets mål. Staden är en stor inköpare och det finns stor potential att göra miljönytta via stadens inköp. Samverkan behöver utvecklas såväl internt inom stadens organisation som externt med bland annat näringsliv, civilsamhället och akademien. Ytterligare en nyckel för att lyckas med omställningen är att Stockholms stads verksamheter systematiskt fördjupar invånarnas möjligheter att känna engagemang för och involveras i miljö- och klimatarbetet.

När det gäller mål önskar bolaget att det ställs krav istället för mål. Ett krav är vassare än ett mål. Bolaget saknar tydliga målsättningar kring innovation, digitalisering och lärande. Lärande är ett fundament för att nå övriga mål

Bolaget har utöver det ett flertal detaljerade synpunkter på formuleringar samt på delar gällande programmets utformning. Dessa återfinns i remissvaret.

Bostadsförmedlingens remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget konstaterar att en betydande del av reduktionerna av växthusgasutsläpp förväntas uppnås inom transportsektorn. För att avsedda resultat ska kunna uppnås är staden beroende av statliga beslut om regelförändringar och styrmedel. Det är därmed viktigt att staden aktivt samverkar med staten och EU gällande dessa frågor.

Uppfyllelsen av stadens klimatmål påverkas generellt i hög grad av andra aktörer än stadens egen organisation. Här har också det regionala perspektivet stor betydelse, exempelvis vad gäller frågor om trafiksystem, näringsliv och stadsplanering. Därför är det angeläget att staden är pådrivande i klimatarbetet även på den regionala arenan, exempelvis vad gäller samverkan med andra kommuner, näringslivet och universitet/högskola.

Programmet ger stöd för att tolka de olika bolagens och nämnders direkta miljöpåverkan genom de egna verksamheterna. Dock kräver uppfyllelse av stadens miljömål ofta samverkan både mellan bolag/förvaltningar och med andra intressenter samt kunskapsutveckling. För att genomförandet av programmet ska bli effektivt är det därför viktigt att det finns ett samordnat expertstöd inom staden att tillgå (med funktioner som exempelvis miljöfordon inom miljöförvaltningen).

Förutsättningarna för genomförandet av miljöprogrammet styrs och påverkas i hög grad av EU:s gröna giv med tillhörande strategier och direktiv med mera. Här kan nämnas exempelvis lagstiftningsfrågor om hållbar produktion och recirkulation av varor samt insatser för att minska risker inom kemikaliehantering. I det

sammanhanget har staden en viktig möjlighet att, genom sitt EU-policyarbete, påverka villkoren för det fortsatta arbetet med att uppnå klimat- och miljömålen.

Stockholm Parkerings remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget fortsätter ta en viktig roll gällande utbyggnaden av stadens laddinfrastruktur men vill tydliggöra att bolaget endast äger ett fåtal av stadens parkeringar och bedriver verksamheten inom civilrättslig lag vilket reglerar parkering på tomtmark. För att uppnå målet att öka antalet publika laddplatser totalt, krävs att alla bolag och förvaltningar som äger parkeringar i staden förbereder för installation av laddinfrastruktur.

Stokabs remissvar har i huvudsak följande lydelse

Stokab anser att ”digitalisering” blir marginaliserat då det i programmet enbart beskrivs som ett verktyg för insamling av data.

Stokab anser att det vore förtjänstfullt om digitaliseringens möjliggörande av en hållbar utveckling gavs en något mer framträdande plats i programmet, gärna kopplat till målsättningarna i stadens kvalitetsprogram. Bolaget framhåller att det, för att uppnå många av miljöprogrammets mål och aktiviteter, krävs en välutbyggd och robust infrastruktur och teknisk utveckling. I programmet beskrivs exempelvis på vilket sätt elektrifiering och fjärrvärme spelar en viktig roll för att nå stadens miljömål, dock saknas en beskrivning av hur den digitala infrastrukturen bidrar och kommer att kunna bidra för att nå miljömålen, exempelvis mål 2 ”Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck” samt mål 4 ”Ett klimatanpassat Stockholm” där en tillgänglig digital infrastruktur möjliggör flera funktioner och tjänster som kan vara av stor vikt för medborgarna, exempelvis vid akuta klimatrelaterade situationer eller som tidig information kring konsekvenser av klimatförändringarna i stadsmiljön, hos sårbara grupper eller extra känsliga områden.

Micasa Fastigheters remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget ställer sig positivt till framtaget förslag. Det är väsentligt att det blir enklare att driva igenom klimatåtgärder i samband med ombyggnad eller nyproduktion. Bolaget ser ett hinder i att det är svårt att vid ombyggnad och nyproduktion få tillstånd för uppförande av solcellsanläggningar, fönsterbyten med mera. Temperatursänkande åtgärder på och i anslutning till stadens byggnader med prioritet för sårbara grupper ser bolaget som en av sina viktigare klimatanpassningsåtgärder. I remissförslaget saknas en indikator att ta ställning till.

Micasa arbetar aktivt med att utveckla möjligheten till cirkulärt byggande och ser att detta är en naturlig del i framtida byggande. Bra att programmet lyfter frågan men också viktigt att ombyggnationer finns med i arbetet framgent. Bolaget skulle även vilja se satsningar i mindre skala gällande den biologiska mångfalden, där fastighetsägares frimärkssatsningar på enskild fastighet för att stärka mångfalden i innerstadsmiljön genom samverkan kan knytas samman till gröna strukturer, likt spindelnät.

Kompensationsåtgärder i samband med nyproduktion föreslås bli en obligatorisk åtgärd. Micasa Fastigheter ställer sig försiktigt positiva till idén men vill påpeka att majoriteten av de markanvisningar som bolaget erhåller inte erbjuder utrymme för kompensation av motsvarande nivå på den aktuella fastigheten. Micasa Fastigheter ser positivt på att varje nämnd och bolagsstyrelse även ska besluta egna åtgärder och aktiviteter som kopplar till respektive delmål baserat på programmets målsättningar.

Stockholm Business Regions remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget ser mycket positivt på förslaget Miljöprogram för Stockholms stad. En ambitionshöjning tillsammans med en långsiktighet skapar förutsättningar för fler parter att kunna bidra till att Stockholms stad uppnår målen för arbetet.

Bolaget ser att miljöprogrammet skulle få ett större genomslag i att öka takten i omställningen av Stockholm till en mer hållbar stad om företagen involverades på ett tydligt sätt i arbetet. I förslaget miljöprogram lyfts Stockholms stads interna organisation och Stockholms fram. Detta ser bolaget begränsar genomförbarheten då näringslivet är en av de viktigare bidragarna till en snabbare omställning genom att de aktivt bidrar till en ökad takt i omställning där de står för en stor del av de lösningar som Stockholms stad och samhället är i behov av. Bolaget föreslår att det i miljöprogrammet förtydligas hur Stockholms stad, tillsammans med näringslivet, kan öka takten i omställningen och dra nytta av varandras kunskaper och förutsättningar.

Bolaget ser att miljöprogrammet skulle stärkas om företagens gröna omställning och de krav som ställs på Stockholms stad för att kunna omhänderta och bidra till detta förtydligades. För att klara den snabba omställning som miljöprogrammet föreskriver behöver även företagen verksamma i Stockholm skapa förutsättningar för en snabbare omställning. Förutsättningar som Stockholms stad i stora delar ansvarar för. Detta bör förtydligas för att kunna omhändertas i efterföljande uppdrag.

Förutsättningarna för innovation och utveckling kommer vara en viktig aspekt i Stockholms stads arbete med att uppnå målen i Miljöprogrammet. Ett starkt verktyg som Bolaget vill lyfta fram och som i stor utsträckning skulle stärka miljöprogrammet är nyttjandet av innovationsupphandlingar i större utsträckning. Genom att nyttja dessa kan Stockholms stad, tillsammans med företagen, utveckla nya idéer och innovationer som stärker arbetet med klimatomställningen.

Familjebostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse

Familjebostäder anser att det nya miljöprogrammet är väl genomarbetat och ser positivt på att fokus ligger på att minska de faktiska klimatpåverkande utsläppen, sett ur ett globalt perspektiv, så att även konsumtionsbaserade utsläpp inkluderas. Det nya målområdet som handlar om en rättvis omställning anser bolaget är bra och viktigt för att möjliggöra en klimatomställning där alla involveras.

Bolaget menar att programmets styrka är där fokus ligger på faktiska klimatpåverkande utsläpp, dvs. att undvika att utsläpp sker överhuvudtaget.

Familjebostäder betonar också vikten av rådighet för verksamhetsutövaren vad gäller att sätta in åtgärder som styr mot målen då det är där sakkompetensen finns.

En generell synpunkt på de åtgärder som föreslås är principen om rådighet. Bolaget vill poängtera att de exempelåtgärder som anges i miljöprogrammet inte betraktas som eller blir tvingande. Bolagen och andra aktörer behöver utifrån den egna verksamhetskompetensen ha rådighet över vilka åtgärder som ska prioriteras och genomförs. I annat fall riskerar bolagens plan för halvering av klimatpåverkande utsläpp till 2030 inte kunna uppfyllas, med kostsamma förgävesprojekteringar och stoppade utvecklingssatsningar som följd.

Utöver det har bolaget synpunkter på några avsnitt i miljöprogrammet där bolaget föreslår vissa kompletteringar. Dessa kompletteringar återfinns i remissvaret.

Stockholm Vatten och Avfall remissvar har i huvudsak följande lydelse

För Stockholm Vatten och Avfall blir miljöprogrammet ett viktigt styrdokument i och med att bolaget har ett viktigt samhällsuppdrag vilket innefattar ansvar för stadens avfallshantering, leverans av dricksvatten och ett renat avloppsvatten. Nedan beskrivs i punktform sammanfattade synpunkter.

- Bolaget ser positivt på den nya versionen av programmet och dess längre tidshorisont. Bedömningen är att Stockholm Vatten och Avfalls målsättningar för verksamheten ligger väl i linje med programmet.
- Det finns en målkonflikt mellan åtgärder i miljöprogrammet och ägardirektivet om att motverka behovet av framtida taxeökningar. För att nå miljömålen krävs tillkommande resurser i form av investeringar, personal och kompetens. Det finns även konflikter mellan mål i miljöprogrammet, såsom minskad energianvändning kontra åtgärder för ökad materialåtervinning och förbättrad vattenrening.
- Behovet av mark, ytor och lokaler för olika typer av avfallslösningar och cirkulering av material är stor. Detta blir ännu tydligare i miljöprogrammets intentioner och exempel på åtgärder. Stockholm Vatten och Avfall behöver finnas med i ett tidigt skede i stadsplaneringen för att möjliggöra avfallshanteringen.
- Fler av målen innehåller exempel på åtgärder som berör kravställning vid upphandling och avtalsuppföljning. Bolagets bedömning är att en central utformning av kravformuleringar och uppföljningsmetodik skulle effektivisera arbetet med upphandlingar som görs ute i stadens verksamheter.
- Stockholm Vatten och Avfall ser positivt på att miljöprogrammet belyser prioriteringen av samhällsviktiga funktioner. I vissa fall kan det under programperioden krävas fossila bränslen för att stärka leveransförmågan, så som vid nyttjande av reservkraft eller leverans av nödvändiga insatsvaror.
- Att kombinera rening av dagvatten och skyfallsomhändertagande är intressant ytmässigt men tekniskt svårt och kräver ökat underhåll. Ansvarsgränser och kostnadsfördelning kring detta är därför viktiga.
- Perspektivet på hur boende och verksamma i staden ska hantera de skadliga ämnen som ändå uppstår saknas i målbeskrivningen för mål 6 ”Ett giftfritt

Stockholm”. Förutom kommunikation om kemikaliesmarta och giftfria val behöver farligt avfall samlas in på ett sånt sätt att det kan hanteras korrekt.

- Stockholm Vatten och Avfall ser positivt på att staden tar krafttag för att fasa ut skadliga ämnen och minska spridningen i naturen. För vissa ämnen kan en längre tid behövas för omställning, såsom utbyte av PFAS som finns i den nya membrantechniken för avloppsrening. Bolaget har en noggrann uppföljning som påvisar att PFAS är stabilt i membranen och inte lakas ut i det renade avloppsvattnet.
- För att få till stånd ett engagerat och resultatnriktat genomförande av de många frågor som kräver samarbete över bolags- och nämndgränserna, är den plan och organisation för implementering, som omnämns i tjänsteutlåtandet viktig. Ett tydligt planerings- och uppföljningsstöd för arbetet behövs också.

Stockholm Exergi

Stockholm Exergis yttrande daterat den 24 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Generella synpunkter

Stockholm Exergi gör den generella bedömningen att utkastet till miljöprogram väl fångar och belyser de utmaningar som Stockholm står inför.

Klimatmålet måste definieras tydligt och kommuniceras korrekt

Delmål 2.1 ”Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040” beskrivs i **kapitel 2**. Målet ska enligt förslaget uppnås genom att utsläppen av växthusgaser inom stadens geografiska yta ska minska, samtidigt som återtaget från atmosfären ska öka. Begreppet och målet *Klimatpositivt Stockholm* innebär enligt en definition i programförslaget att de negativa utsläppen av växthusgaser inom Stockholms geografiska gränser, som exempelvis åstadkoms genom avskiljning och lagring av koldioxid, ska vara större än de kvarvarande utsläppen.

Klimatmålet bygger alltså på att staden beräknar och summerar olika verksameters utsläpp av växthusgaser med de upptag av växthusgaser som samtidigt produceras eller tillskapas, varvid netto klimatpåverkan ska vara mindre än noll. Sätillvida påminner stadens klimatmål om en nations klimatmål, med skillnaden att stadens systemgränser för beräkningarna inte kan summeras till nationens samlade utsläpp, eftersom de inkluderar även indirekta utsläpp som uppstår utanför stadens och även nationen Sveriges gränser. Utsläppen beräknas med en metod som påminner om företagsvärldens metodik, där utsläpp redovisas i olika ”scope” enligt Greenhouse Gas Protocol (GHGP).

På sidan 21 anges att ”Staden ska fasa ut fossil energi och samtidigt kompensera för återstående utsläpp med negativa utsläpp”. Meningsbyggnaden implicerar att ”staden” är den aktör som minskar utsläppen och att ”staden” genomför

kompensation av de utsläpp som kvarstår för att kunna åberopa klimatneutralitet eller klimatpositivitet. Detta synsätt röner nu uppmärksamhet, oaktat om det verkligen är så staden ser på klimatmålet. Stockholm Exergi har kontaktats av företag som avtalat om köp av minuskrediter från Stockholm Exergis BECCS-anläggning om att staden formulerat klimatmålet på detta sätt. Klimatmålet kan tolkas av intressenterna som att staden är den aktör som kommer att åberopa de negativa utsläppen från Stockholm Exergis BECCS-anläggning. Detta innebär en mycket allvarlig affärsrisk för Stockholm Exergi, då köparna av minusutsläpp på frivilligmarknaden befarar att detta är i konflikt med ramverket ”Green Claims”, men även då det väcker många frågor. Den aktuella meningen bör därför strykas.

Det nya EU-direktivet om ”Green Claims”, som för närvarande är under förhandling inom EU, har tillkommit för att förhindra överdrivna eller illa underbyggda klimatanspråk. Syftet är att förhindra att konsumenter vilseleds med otydliga begrepp, som till exempel klimatneutral och klimatpositiv. När Stockholms stad använder uttryck som klimatpositiv eller ”*kompensera för*” tolkas detta rimligen av konsumenter och medborgare som att staden är den aktör som vidtar åtgärder, dvs. inte att begreppen representerar en territoriell summering av vad andra aktörer åstadkommer. Denna kommunikation exponerar inte bara staden för risken att anklagas för att vilseleda allmänheten, utan kan även leda till rättsliga konsekvenser för Stockholm Exergi inom avtal som företaget slutit för att finansiera BECCS-anläggningen. Staden bör därför förändra och dela upp sin kommunikation i två delar, en för den egna verksamhetens klimatbalans och en territoriell balans för de åtgärder som genomförs inom stadens geografiska gräns. Dessa två delar kan inte summeras och kan inte sammanfattas kort med begreppet klimatpositiv.

Det kan dessutom i teorin inträffa att minusutsläpp från BECCS säljs av Sverige till andra medlemsstater inom EU och därmed inte kan räknas av Sverige mot det svenska klimatmålet som utgör en del av EU:s NDC under Parisavtalet. Skulle Stockholms stad i ett sådant fall räkna med dem ändå? I sammanhanget bör noteras att Stockholm Exergi inte räknar sålda krediter för minusutsläpp mot sitt eget klimatmål om netto noll klimatpåverkan. Endast ett (1) företag kan åberopa en minuskredit, precis som endast en (1) nation kan ta samma minuskrediter i anspråk mot nationers klimatmål. Enligt Science Based Target Initiative (SBTi) standard för netto noll klimatpåverkan skall utsläpp reduceras ner till *net zero emissions*, eller residualutsläpp som alltså är mycket svåra att minska, innan ett företag får göra ett *net zero claim* om netto noll klimatpåverkan. Stockholm Exergi behöver därför vidta omfattande åtgärder vid sin avfallsbehandlingstjänst (CCS), eftersom det där kvarstår signifikanta utsläpp exempelvis när restavfall från hushåll inom Stockholm slutbehandlas genom förbränning.

Stockholm Exergi bedömer sålunda, mot bakgrund av det kommande ramverket om "Green Claims" och den debatt som förs i ljuset av detta, att staden tar en stor risk att utsättas för kritik och att det uppstår en risk för Stockholm Exergis förmåga att finansiera BECCS-anläggningen. Om inte klimatmålet omformuleras så att det framgår vilken del som är ett inventeringsmål (vilket staden genom olika initiativ kan påverka positivt, t.ex. genom investeringar i laddinfrastruktur) respektive vilken del som omfattar stadens egen verksamhet, där staden har full rådighet och bör formulera klimatmål enligt tillämpade ramverk för företag. Det ska också framgå att dessa mållkonstruktioner inte kan summeras i ett gemensamt begrepp som "klimatpositiv".

Det får noteras att denna fråga - hur städer och kommuner ska uttrycka sina klimatmål när det förekommer minusutsläpp inom gränserna - behöver finna sitt slutgiltiga svar inom lämpligt internationellt forum, t.ex. inom SBTi eller EU. Stockholm Exergi samarbetar gärna med staden för att utarbeta förslag till en sådan internationell lösning.

Exempel på målformuleringar som beskriver det önskade tillståndet vid 2030 samt 2040 på ett transparent sätt kan vara:

Vid 2030 är det permanenta upptaget av växthusgaser inom stadens gränser större än utsläppen från verksamheter, trafik och hushåll.

Vid 2040 används inga fossila energislag inom stadens gränser, utsläppen från företag, trafik och hushåll har minskats till den nivå som är tekniskt möjlig och ekonomiskt rimlig, och det framställs permanenta minusutsläpp i Stockholm som med stor marginal överskrider de kvarvarande utsläppen inom stadens gränser.

Det är mycket viktigt att målet definieras tydligt i alla sammanhang, även när det sammanfattas eller kommuniceras, så att det alltid framgår

att de utsläpp och upptag av växthusgaser som omfattas av stadens klimatmål uppstår direkt eller indirekt av det myller av verksamheter och aktiviteter som hela tiden pågår inom stadens geografiska gränser,

att stadens klimatmål beskriver ett önskat läge där de samlade utsläppen i alla dessa verksamheter minskat så pass mycket och upptag av växthusgaser samtidigt tillkommit i sådan utsträckning att den sammantagna klimatpåverkan vänts till en nedkylande effekt, dvs är positiv

att staden har en målsättning för egen verksamhet (bolag och förvaltningar) som går helt i linje med och stöder det övergripande klimatmålet

att utsläppen och upptagen av växthusgaser som uppstår inom Stockholms territoriella gränser samt de indirekta utsläpp som uppstår inom Sveriges gränser samtidigt omfattas av det svenska och europeiska klimatmålet och att stadens klimatmål därmed stöder dessa,

att företag som är verksamma i Stockholm samtidigt kommer att redovisa minskade utsläpp såväl som upptag (minusutsläpp) i sina klimatbokslut, åberopa dem i sina klimatrappporter eller miljövarudeklarationer, försälja minuskrediter på frivilligmarknaden och avräkna dessa, allt inom ramen för det ramverk och rapporteringssystem som företagsvärlden verkar inom

Begreppet energiutvinning är missvisande

På sju ställen i huvuddokumentet och en gång i dokumentet med förslag till indikatorer används begreppet ”energiutvinning”. Till exempel, på sidan 52 i huvuddokumentet, står följande *”Den största delen av avfallet förbränns fortfarande för energiutvinning och en liten del läggs på deponi”*. Meningen antyder att syftet med avfallsförbränning är att alstra energi, men så är inte fallet. Avfall förbränns för att det i praktiken inte finns någon alternativ behandlingsmetod för den aktuella avfallsfraktionen. Begreppet ”energiutvinning” är således missvisande och bör därför inte användas. Stockholm Exergi anser att man i stället bör skriva bara ”avfallsförbränning”, alternativt ”slutbehandling av avfall via förbränning”, eller möjligtvis, när man vill betona att den alstrade energin tas till vara, ”avfallsförbränning med energiåtervinning”.

Detaljerade synpunkter

I faktarutan på sidan 20 står följande *”Fossilfritt, detsamma som fossilbränslefritt, innebär att ingen fossil energi, till exempel kol, olja, fossil plast och naturgas, används”*. Ta bort *”fossil plast”*. Fossil plast i avfall som förbränns är nämligen inget bränsle. Avfallsförbränning finns för att det finns avfall som måste bortskaffas.

Kapitel 2.1 är för oss det viktigaste avsnittet, och i det finns vissa delar som bör kompletteras och korrigeras.

Man bör efter ingressen högst upp på sidan 21 lägga in ett stycke som beskriver den övergripande inriktningen för utvecklingen av stadens energisystem. Följande stycke bör läggas till *”Staden ska på sikt värmas i huvudsak genom återvinning av energi från behandling av avloppsvatten och avfall, från processer för infångning av koldioxid för produktion av negativa emissioner eller sekundär råvara för tillverkningsindustri, samt från lokal produktion av elenergi i kraftvärmeverk som drivs av hållbar bioenergi. Den lokala elproduktionskapaciteten och en ökad förmåga att lagra energi gör det möjligt att effektivt elektrifiera vägtransporterna”*.

På sidan 21 står följande mening *”Genom ökad utsortering och materialåtervinning av plast ska förbränning av fossil plast inom fjärrvärmens fasas ut så fort som möjligt med målet att upphöra senast år 2040”*. Detta är ett för skarpt krav som saknar egenvärde. Det viktiga är att miljö- och klimatpåverkan minskas i rimlig omfattning. År 2040 kommer det att finnas förorenat plastavfall för vilket förbränning med CCS

är en lämplig behandlingsmetod. Meningen bör ändras till *”Genom ökad utsortering av plast ska materialåtervinning av fossil plast öka”*.

På sidan 22 står följande mening *”För oljeanvändningen har staden ett mål om att all eldning med fossil olja ska ha upphört till år 2025”*. Vad Stockholm Exergi förstår avser detta användning av fossil olja i Stockholms stads egen verksamhet, eftersom Stockholm Exergi inte har något sådant mål. Detta bör förtydligas, exempelvis genom följande formulering *”För oljeanvändningen har Stockholms stad ett mål om att all eldning med fossil olja i stadens verksamhet ska ha upphört till år 2025”*.

På sidan 22 står följande mening *”Även andra kolsänkor kan bli aktuella, exempelvis produktion av biokol och samförbränning av biobränsle och slam med askåterföring”*. Men samförbränning av biobränsle och slam med askåterföring skapar inte en kolsänka per automatik, så meningen bör korrigeras. Förslagsvis ersätts den aktuella meningen med följande *”Även andra kolsänkor kan bli aktuella, exempelvis produktion av biokol. Vidare har samförbränning av biobränsle och slam en direkt miljönytta eftersom gifter som annars skulle spridas i naturen destrueras. Slammets innehåll av biogent kol skapar dessutom en permanent kolsänka när bio-CCS är i drift, och det ger ytterligare klimatnytta om slammets innehåll av näringsämnen kan nyttiggöras i en askbaserad produkt för gödsling av skog för ökad tillväxt”*.

I punktlistan med åtgärdsexempel på sidan 22 kan följande åtgärd läggas till: Fortsatt utveckling av energitjänster som bidrar till att energisystemet blir mer effektivt.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030:s yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kommunstyrelsens Agenda 2030-råd har fått möjlighet att inkomma med remissvar på Miljöprogram 2030 för Stockholms stad (remissversion april 2024), som formulerar stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet och slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst.

Vi ser generellt mycket positivt på de omfattande och ambitiösa mål som Stockholms stad har beskrivit i programmet. Vi uppskattar särskilt att ett rättviseperspektiv inkluderas. Forskningen visar dock att vi inte har ett ambitionsgap, utan ett genomförandegap. Vi undrar i vilken utsträckning dessa ambitiösa mål är uppnåeliga; flera exempel på åtgärder som tas upp är av en “svagare” karaktär och innebär främst spridning av information, kommunikation och samarbete (se “exempel på åtgärder”). Har staden utvärderat hur de har uppfyllt de mål som sattes upp i det tidigare miljöprogrammet? Och, i vilken utsträckning är de nuvarande målen annorlunda och/eller mer genomförbara? Vi ser fram emot att inkomma med mer detaljerade

synpunkter på kommande handlingsplaner som konkretiserar hur staden ska nå målen. Vi föreslår också en analys av vilka åtgärder, genomförda av andra städer i Sverige och utomlands, som har bidragit till att uppnå målen och samtidigt förbättra välbefinnandet och livskvaliteten.

Andra övergripande synpunkter finns nedan, organiserad i 6 olika delområden.

1) Vem är sårbar?

Vi uppskattar fokuset på en rättvis omställning - både genom införandet av ett konsumtionsbaserat mål och genom att ta hänsyn till Stockholms globala klimatavtryck, samt genom att vara uppmärksam på sårbarheten för klimatanpassning. Vi undrar dock hur olika intressenter kommer att inkluderas i dialogen om vägen framåt mot måloppfyllelse samt hur ”sårbara” grupper kommer att definieras, särskilt eftersom det finns en hög korrelation mellan inkomst och utsläpp, och även vvalbärgade områden (t.ex. vattenfronten) är utsatta för klimatrisker. Har Stockholm analyserat de utsatta områdena och vilka som kommer att påverkas (både positivt och negativt - t.ex., samtidigt en hög sårbarhet för extrema väderhändelser, höga halter av luftföroreningar och buller, samt högt beroende av området på grund av ekonomiska förhållanden eller hälsoskäl). Hur påverkar eventuella miljöåtgärder vissa grupper och områden i staden?

2) Investering och finansiering

Möjliggörare för denna miljöplan har sagts vara inköp, samverkan, kommunikation, innovation, digitalisering och lärande (se ”arbetssätt”). Ändå saknar vi en hänvisning till finansiering och budgetering, vilket har visat sig vara ett av de största hindren för klimatplaner. Incitament och delning av (ekonomiska) fördelar med miljöåtgärder är en viktig förutsättning för acceptans. Vi förstår att finansiering kan vara en del av handlingsplanen och noterar vissa hänvisningar till incitament (t.ex. ekologisk kompensation) och kostnader (t.ex. kostnadseffektiva åtgärder – p.44), men vi skulle ha uppskattat budgetmål och relaterade ekonomiska och finansiella mål i miljöprogrammet.

3) Avvägningar mellan mål och målkonflikter

Vi uppskattar att planen är så omfattande, med mål för begränsning, anpassning, förlust av biologisk mångfald, cirkulär ekonomi och en föroreningsfri miljö. Vi undrar dock hur Stockholms stad har reflekterat över avvägningar och konflikter mellan målen, och hur målen kommer att prioriteras i händelse av avvägningar? Exempelvis är materialförstöring ett välkänt problem inom den cirkulära ekonomin och kan potentiellt påverka målet om en föroreningsfri miljö.

4) Indikatorer

Vi välkomnar försöket att utforma ett system för att övervaka framstegen. Vi föreslår att man skriver ut hur förändring sker och vilken roll staden har i förändringsprocesser, vilket också skulle möjliggöra en bättre förståelse för målkonflikter. För luftkvalitet bör indikatorn PM_{2,5} läggas till, för vägtrafikbuller bör man ändra till 55 dBA dygnsekvivalentnivå och för grön infrastruktur föreslås

principen 3-30-300. Genom att utveckla scenarier skulle man kunna förstå hur målen kan uppnås och ge medborgarna insyn i framtida planer.

5) En god och jämlik miljörelaterad hälsa

Den nationella och regionala folkhälsopolitikens övergripande målsättning är en god hälsa med minskade hälsoklyftor. Ett av målområdena för att uppnå detta är Boende och närmiljö (Målområde 5), som också ansluter till Agenda 2030s globala mål Hållbara städer och samhällen (SDG 11), med här relevanta delmål om att skapa säkra och inkluderande grönområden för alla (Delmål 11.7) och att inom ramen för att Minska städernas miljöpåverkan ägna särskild uppmärksamhet åt luftkvalitet (Delmål 11.6) med fokus på exponering för partiklar (PM2.5 och PM10, Delmål 11.6.2). Både folkhälsopolitiken och Agenda 2030 fokuserar samtidigt på att stärka viktiga hälsofrämjande faktorer (tillgång till säkra och inkluderande grönområden för alla) och att minska hälsoskadliga faktorer (luftföroreningar, trafikbuller), samt på att aktivt arbeta för en jämlik miljöhälsa. Detta integrerade perspektiv bör inkluderas och indikatorerna för de olika faktorerna modifieras enligt ovan så att de närmre avspeglar kända hälsoeffekter.

6) Samverkan

Slutligen är vi mycket positiva till att miljöprogrammet på flera ställen lyfter fram att samverkan med andra aktörer i samhället (t.ex. Region Stockholm, näringsliv och akademi) är nödvändig för att nå de ambitiösa målen. Återigen inser vi att handlingsplanerna kommer att beskriva hur detta ska göras mer i detalj, men vi vill redan nu lyfta fram att det redan idag finns ett "överskott" av arenor där det främst diskuteras att det behövs mer samverkan och mindre om vad som behöver göras och hur, samt vem som ska finansiera samverkansprojekt. Vi ser därför gärna att Stockholms stad i kommande handlingsplaner specificerar vilka samarbeten som prioriteras för att nå de ambitiösa målen i programmet och hur de vill samverka. Det är också viktigt att de resurser som krävs för att nå målen genom samverkan identifieras och skapas i ett tidigt skede av processen.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

Rådet till skydd för Stockholms skönhets yttrande daterat den 20 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Skönhetsrådet har fått Miljöprogram 2030 för Stockholms stad att yttra sig över. Uppdraget att ta fram ett nytt miljöprogram lades i kommunfullmäktiges budget för 2023. Programmet är ett målprogram som under 2024 kommer kompletteras med ett handlingsprogram med konkreta åtgärder. Skönhetsrådet kommenterar i detta remissvar endast det som berör stadsmiljö.

Skönhetsrådet anser att miljöprogrammet har ett ambitiöst anslag, vilket krävs då hela samhället snabbt och kraftigt behöver minska sitt klimatavtryck. Rådet inser att klimatfrågan som i sak är brådskande kommer behöva insatser på både kort och lång

sikt. Åtgärder som staden bör prioritera är *en kraftfull minskning av rivningar, ett utvecklat återbruk, aktivt arbete med mobilitet och ett värnande av biologisk mångfald*. Skönhetsrådet vill betona vikten av att handlingsprogrammet, som följer på miljöprogrammet, har ett fokus på helheten i statsutvecklingsfrågor, där alla intressen är en del av en helhet och inte behandlas var för sig. Den årliga uppföljningen av programmet kan med fördel användas för att motverka ett stuprörstänk inom stadens förvaltningar.

Rivningar och återbruk

Staden bör inte tillåta rivning av befintlig bebyggelse annat än i undantagsfall. Skönhetsrådet anser att staden idag är för tillmötesgående mot exploitörer när det handlar om rivning. Staden ska formulera skarpare och tydligare krav på återanvändning av byggnader och material. Återbruk och förändrad användning av byggnader pekas i miljöprogrammet ut som en viktig faktor för att nå en halverad klimatpåverkan. För att klara detta behöver staden framgent verka för att fullt funktionsdugliga byggnader inte rivs.

Det kommer för varje projekt att krävas gedigna analyser av vilken åtgärd, konvertering och ombyggnation eller nybyggnation, som ger störst klimatnytta. Staden bör även se över hur nya och befintliga detaljplaner kan möjliggöra konvertering mellan fastigheter för bostäder och andra verksamheter.

Mobilitet

Rådet anser att staden behöver arbeta mer aktivt med sänkta hastigheter, delningstjänster och parkering. Genom att använda kloka mobilitetslösningar kan trafikens klimat- och miljöpåverkan minska. Stadsutvecklingen behöver inriktas på att sätta hållbara transportsystem och alternativa färdsätt i fokus för att minska klimatpåverkan från vägtrafiken. Trafiken genererar buller, utsläpp och trängsel och påverkar även stadsutvecklingspotentialen. Dagens p-tal är för höga och leder till att staden inte använder marken effektivt.

I sammanhanget vill skönhetsrådet särskilt lyfta det problematiska att det vid nybyggnation ofta föreslås att innergårdar underbyggs med garage. Detta riskerar underminera miljöprogrammets ambitioner om en grönare stad. Dels för att dessa gårdar riskerar sämre vattenavrinning, men framför allt för att den växlighet som finns på gårdarna inte kan bestå av exempelvis träd med stor krontäckning utan endast av mer vek växlighet som inte fungerar effektivt vare sig som värmereglerare eller för kolinlagring. Staden behöver ta ett bredare grepp för att motverka denna utveckling. Innergårdar med underbyggda garage ökar kostnaderna och minskar möjligheterna till grönska.

Biologisk mångfald

Skönhetsrådet anser att det är bra att skötselåtgärder och kompensationsåtgärder lyfts när det gäller att bevara och skapa biologisk mångfald och grönska. I programmet beskrivs vegetationens och markens betydelse för kolinlagring. Viktigt är att komma ihåg tidsaspekten: att lagra in koldioxid med nyplantering träd tar lång tid, en betydligt snabbare lösning är, när det är möjligt, att förhindra förlust av inlagrad kol genom att låta befintliga träd stå kvar.

Skönhetsrådet bedömer slutligen att för att de ambitiösa målen i programmet ska kunna nås kommer det att krävas en konstruktiv och inlyssnande dialog med såväl medborgare som akademi, näringsliv och andra aktörer som är viktiga delar i att nå målluppfyllelsen. Det innebär att också samarbetet inom Stockholms stad behöver förbättras

Akademikerförbundet SSR Stockholms stad

Akademikerförbundet SSR Stockholms stads yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Fackföreningar verkar i det samhälle vi lever i. Klimatkrisen är en global kris, den påverkar våra medlemmar när det gäller arbetsliv och privatliv. Förutom att bevaka löner och förmåner måste vi finnas med och agera i de frågor som påverkar hela våra liv, såsom klimatkrisen. Den påverkar både den nuvarande och framtida arbetsmiljön och därför är detta en del i att verka för uppnå ett hållbart arbetsliv för våra medlemmar.

Styrelsen för lokalföreningen anser att förslaget till Miljöprogram 2030 för Stockholms stad på ett bra sätt beskriver stadens miljömål och hur förvaltningarna ska arbeta för att uppnå målen. Vi håller med om att upphandling och inköp är viktiga verktyg för att nå målen och ser att det även kan appliceras på stadens personalpolitik.

Därför ser vi positivt på de arbetssätt som beskrivs avseende intern och extern samverkan som vi anser även innefattar samverkan mellan fackförbund och arbetsgivare. Genom att komma överens om olika lösningar och förmåner som exempelvis SL kort och att kunna förena kontors- och hemarbete, utveckling av effektiva digitala verktyg, bidrar arbetsgivaren både till en bättre miljö och arbetsmiljö men också för att bli mer attraktiv som arbetsgivare.

Vi ser på positivt på att förslaget att nämnderna ska analysera miljö- och klimatkonsekvenser i samband med alla relevanta nämndbeslut som påverkar stadens miljö- och klimatmål. Vidare ser vi positivt på skrivelserna kring att staden behöver ta ett ökat ansvar för samtliga led i leveranskedjorna. Med beskrivningar som krav på bland annat skäliga arbetsvillkor, rättvis och etisk handel och främjande av lika rättigheter och möjligheter och där vi anser att krav på kollektivavtal tillsammans med fairtrade märkta varor kan vara en del av lösningen. Att vi solidarisk bidrar till omvärlden och ser vinning i att ha goda villkor.

Namn på remissinstans Namn på remissinstans **Klistra in eller skriv text – 12 punkter** **Byggföretagen**

Byggföretagens yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Byggföretagen är de enskilda byggföretagens bransch- och arbetsgivarorganisation och organiserar cirka 4 000 bygg-, anläggnings- och specialföretag. Byggföretagen tackar för möjligheten att inkomma med inspel på Miljöprogram 2030.

Bygg- och fastighetssektorn står idag för 22 procent av Sveriges växthusgasutsläpp. För att nå målet om nettonollutsläpp till 2045 måste utsläppen minska kraftigt. Det ska ske samtidigt som samhällets behov av att bygga om och bygga nytt är stora. Den faktiska omställningen till en klimateffektiv bygg och anläggningssektor sker där verksamheten finns. I detta är kommuner och regioner viktiga aktörer. Kommuner och kommunala bolag, har exempelvis stor möjlighet att påverka utsläppen genom beslut i planprocesser och genom upphandlingar som främjar lägre klimatpåverkan.

I arbetet med uppgraderingen av bygg och anläggningsbranschens nationella färdplan inom ramen för Fossilfri konkurrenskraft har vi samlat nyckelaktörer från hela värdekedjan. Från tillverkare av byggmaterial, till byggherrar, entreprenörer och förvaltare. Målet med arbetet har varit en inkluderande process med bred förankring och samverkan. Här vill vi särskilt trycka på vikten av att stadens styrdokument förhåller sig till färdplanens uppmaningar och att staden harmoniserar de föreslagna aktiviteterna med såväl färdplanen som kommande nationell lagstiftning (tex gränsvärden för klimatdeklarationer).

Synpunkter avseende En rättvis och inkluderande omställning

I miljöprogrammet föreslås följande aktivitet ”Utforma stadens arbetsmarknads- och utbildningsinsatser så att de bidrar till omställning mot hållbara och gröna verksamheter”. Klimatkompetens är viktig och prioriterad hos sektorns aktörer där en kraftig kunskapsökning har skett de senaste åren. För sektorn är dock behovet av fortsatt kunskapsökning inom klimatområdet stor, både på bredden och i spetsen. Endast tre av tio företag inom byggsektorn uppger i Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät att de helt och hållet, eller i hög grad, har den kompetens som krävs för att möta klimatomställningen. Enligt företagen inom bygg som har besvarat enkäten är de tre främsta orsakerna till rekryteringssvårigheter brist på personer med rätt yrkeserfarenhet, brist på personer med rätt engagemang och brist på personer med rätt utbildning. Kompetensbristen är särskilt besvärande i våra storstadsregioner där rekryteringssvårigheter riskerar att hindra branschens och därmed stadens omställning. I arbetet med de kommande klimathandlingsplanerna önskar vi ett särskilt tydliggörande av att bygg och anläggningsbranschen ryms inom ramen för de gröna och hållbara verksamheter som utbildnings- och arbetsmarknadsinsatser ska utformas för.

Synpunkter avseende Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Angående 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn:

Tillgången till laddningsinfrastruktur är en central förutsättning för bygg- och anläggningsbranschens omställning. Dels är det i många fall långa ledtider för att säkra elkapacitet till byggarbetsplatsen vilket innebär att man behöver ett säkerställande av elkapacitet vid byggarbetsplatsen om en beställare ska kunna ställa krav om utsläppsfria arbetsmaskiner i ett projekt. Det innebär att beställare i tidigt skede behöver samverka med nätägaren för att se till att effekten och infrastrukturen för laddning är tillräcklig för att förse bygg- och anläggningsprojektet med den energi som behövs för att arbetsmaskinerna ska vara eldrivna. Utan den garantin så är det svårt för entreprenören att leverera på kravet. Byggbranschen utgår ifrån en logik där våra byggarbetsplatser finns där tillfälligt och önskar staden satsa på fossilfria byggarbetsplatser och transporter så måste de mobila lösningarna för laddning utvecklas.

Angående 2.3 En fossilfri organisation:

- Angående förslagen på att utveckla krav på fossilfria byggarbetsplatser vill vi särskilt betona vikten av att kraven tas fram i samverkan med branschen. Byggföretagen har lokala utskott av medlemsföretag och medverkar gärna till dialog mellan staden och företagen i framtagandet av kraven.
- Angående den föreslagna åtgärden att ”i alla upphandlingar ställa krav på eldrift för fordon och när det är möjligt för arbetsmaskiner i första hand och i andra hand biodrivmedel” vill vi framföra att entreprenörens möjlighet att anpassa sin fordons- och maskinpark är ibland beroende av att kontrakt med staden tecknas. Därför är det av yttersta vikt att krav på drivmedel, fossilfria maskiner och arbetsverktyg ställs först under kontraktsskedet, inte att företag ska ha dessa verktyg innan avtal tecknas eftersom företag inte har ekonomi att införskaffa dessa verktyg om de inte vinner upphandlingen.
- Byggföretagen ser positivt på stadens ambition om att verka för ökad transportoptimering av avfallsinsamling och samlastning av varuleveranser. Transporteffektivitet är viktigt för att minska belastningen, samt synkning och planering mellan olika etableringar inom berörda zoner. Här visar projektet Fossilfri Bygglogistik, där Byggföretagen är delaktiga, potentialen (Fossilfri bygglogistik - Linköpings universitet (liu.se))

Angående 2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

- Angående förslaget om att ställa krav på gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation utifrån klimatberäkningar och livscykelanalyser vill vi framföra vikten av att det utgår ifrån det förslag till införande av gränsvärden för klimatdeklarationer av byggnader som presenterats av Boverket, och eventuellt antas av riksdagen. Det är av yttersta vikt att vi undviker att hamna i en situation där parallella regelsystem medför risk för fel, missförstånd samt resursslöseri och ett uteslutande av mindre bygg- och anläggningsföretag.

- Angående de föreslagna åtgärderna för att minska klimatpåverkan från nybyggnation och renoveringar finns ett stort värde av att föra dialog med branschen. Genom att använda tidig dialog för att informera om förväntningar och prioriteringar kan leverantörer och branschen berätta om vilka möjligheter som finns att använda för att ställa funktionskrav som har möjlighet att stimulera till ett förbättrat byggande. Vi utgår även ifrån att exemplen på åtgärder för att minska klimatpåverkan från nyproduktion avser projekt där regionen agerar som byggherre eller fastighetsägare, så att eventuella åtgärder inte strider mot förbudet om kommunala särkrav (8 kap. 4 a § PBL).
- I arbetet med uppgraderingen av bygg- och anläggningsbranschens nationella färdplan inom ramen för Fossilfri konkurrenskraft har vi samlat nyckelaktörer från hela värdekedjan. Från tillverkare av byggmaterial, till byggherrar, entreprenörer och förvaltare. Målet med arbetet har varit en inkluderande process med bred förankring och samverkan. Givet att det finns en nationell färdplan med bred förankring i hela värdekedjan och bland lokalt verksamma företag ställer vi oss frågande till varför staden behöver utveckla en egen plan för en klimatneutral byggsektor. Genom att arbeta med färdplanen finns goda förutsättningar att accelerera sektorns omställning utan att invänta framtagandet av ytterligare planer eller riskera att skapa förvirring kring vägen framåt.

Synpunkter avseende Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Naturrestaurering och kompensatoriska åtgärder är viktigt för att bevara och stärka biologisk mångfald samt leverera ekosystemtjänster. Sådana åtgärder behövs för att säkra ekosystemens resiliens och kunna möta pågående klimatutmaningar. Sverige och Stockholm befinner sig mitt i en omställning för att bli fossilfritt och våra medlemsföretag är ledande i det arbetet. Här utgör friska och produktiva ekosystem en förutsättning för att fortsatt omställning ska ske i samklang med naturen. Det är samtidigt nödvändigt att det sker i balans med andra samhällsintressen. Att schablonmässigt skydda stora områden eller införa krav på allt för omfattande kompensatoriska åtgärder riskerar att försvåra bostadsbyggandet och ytterligare driva på den samhällsekonomiska skada som bristen på bostäder orsakar Stockholms invånare och företag. Det är därmed viktigt att staden utformar de föreslagna åtgärderna på ett sådant sätt att det är möjligt att göra avvägningar mellan sociala, ekonomiska och miljömässigt hållbara värden.

Synpunkter avseende Ett klimatanpassat Stockholm

Kostnaderna för att hantera klimatrelaterade skador är stora. Endast försäkringsbranschens kostnader för att hantera skadorna från översvämningar och stormar handlar om miljardbelopp årligen. Byggföretagen välkomnar stadens ökade ambitionsnivå inom klimatanpassning men önskar se ett större fokus på genomförandeåtgärder och inte uteslutande framtagande av planer och konsekvensutredningar. Vi vill även understryka vikten av att arbetet sker i nära

samverkan med branschen. Detta är särskilt viktigt inom området klimatanpassning där det sker en kontinuerlig utveckling av olika tekniska lösningar.

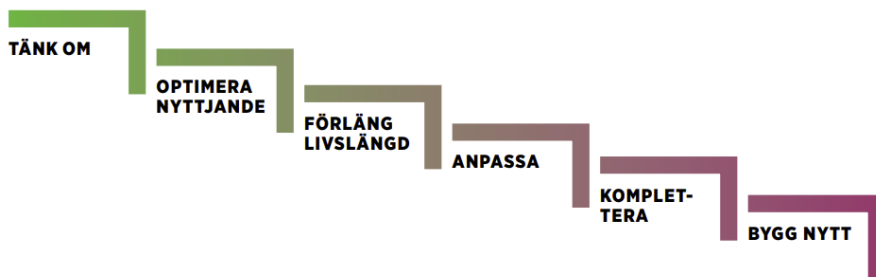
Bygg- och anläggningsbranschen befinner sig just nu i den värsta ekonomiska krisen sedan 1990-talet. Enligt statistikmyndigheten SCB har nyproduktionen av bostäder mer än halverats på ett år. Men det finns ett antal vägar att gå för att hjälpa byggsektorn genom krisen och klimatanpassning är en sådan. Offentliga beställare bör redan i dag styra om resurser till exempelvis upprustning av VA-system eller elnät. Det skulle dels rusta samhället för att bättre stå emot extremväder såsom återkommande skyfall, dels hålla i gång byggbranschen när bostadsbyggandet minskar.

Synpunkter avseende Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Angående 5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

Minskad klimat- och miljöpåverkan går hand i hand med en effektiv resursanvändning och cirkulära resursflöden. Inom ramen för arbetet med bygg- och anläggningsbranschens färdplan har därför en modell i form av en resurshierarki, arbetats fram, för god resurshushållning vid åtgärdsval.

Figur 1: Resurshierarkin för bygg och anläggningssektorn.

Vid varje steg i hierarkin beaktas flexibilitet och möjlighet till uppgraderingar för att möta framtida behov. Rivning undviks samtidigt som stora delar av det redan byggda återanvänds där det är lämpligt ur ett behovs- och livscykelperspektiv. Byggföretagen delar därmed stadens ambition om att i högre utsträckning bevara byggnader och undvika rivningar men vill särskilt framföra vikten av flexibla detaljplaner. För att branschens ska kunna projektera, planera och bygga utifrån krav om ökad cirkularitet behöver;

- staden i högre grad se över befintliga fastighetsbestånd och öppna för att markanvisa även befintliga byggnader för nya användningsområden med såväl om- som tillbyggnader på platsen.
- detaljplanen måste vara så pass generös i sin utformning att återbrukade material ryms inom planens krav. Även tidsplanen för projektets genomförande måste beaktas, exempelvis är det en stor belastning att gjuta, mura eller putsa under vintersäsongen eftersom det krävs uppvärmning.

- i detaljplaner bör man inte låsa fast nyproduktionen vid ett specifikt användningsområde om det inte finns skäl för det. Idag skrivs ofta ut B för bostäder, men det kan vara klokt att i planen öppna upp för alla användningsområden för byggnaden som inte bör uteslutas av något skäl. Och tvärt om när man vill bygga om tex kontor till hus. Detta för att det är svårt att veta framtida behov för den platsen och att vi då hellre bygger om än river och bygger nytt.

Samverkansformer där flera aktörer samarbetar och kompetensutvecklar varandra är en nyckelfaktor för att öka takten i omställningen. Bygg- och anläggningssektorns värdekedja är komplex, och det finns tendenser till att detta bidrar till ett status quo som hämmar sektorns omställning. Entreprenörer och konsulter vill att beställare ska efterfråga byggande med låg klimatpåverkan. Beställare vill att entreprenörer och konsulter presenterar lösningar med låg klimatpåverkan. Beställare och entreprenörer vill att leverantörer utvecklar material med låg klimatpåverkan. Leverantörer vill att beställare och entreprenörer ska efterfråga material med låg klimatpåverkan. Därav är det viktigt att staden tar fasta på den föreslagna aktiviteten att använda leverantörsdialoger under hela inköpsprocessen för att möjliggöra innovation och nya cirkulära lösningar.

Angående 5.2 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

Bygg- och fastighetssektorn står för en betydande del av samhällets materialanvändning och avfallsflöden. För att bidra till att effektivisera materialanvändningen och därmed minska hela samhällets belastning på miljön för att nå en hållbar utveckling är avfallsminimering och god avfallshantering avgörande.

- För att byggbranschen lättare ska kunna följa de krav som ställs kring avfallshantering vid bygg- och rivningsprojekt finns Byggföretagens resurs och avfallsriktlinjer. I slutet av förra året gavs det ut en ny utgåva, med uppdaterad lagstiftning och riktlinjerna är vida använda som en form av branschstandard. I syfte att harmonisera arbetssätt och kravställan vill vi lyfta vikten av att staden använder de riktlinjer som finns i framtagandet av nya styrdokument, processer för uppföljning eller krav.
- Vi välkomnar stadens ambition om att satsa på ytor och processer för mellanlagring och cirkulering av resurser. Det är åtgärderna som är efterfrågade av Byggföretagens medlemmar.
- Byggföretagen avstryker den föreslagna aktiviteten att ”tillsammans med fastighetsägare utveckla gemensamma minimumkrav på återbrukade byggmaterial och demonterbarhet vid nybyggnation”. Byggföretagen står bakom ambitionen att öka återbruket men att konsekvent förhålla sig till minimumkrav riskerar att försvåra och fördyra byggskedet. Vilka återbrukade material som finns tillgängliga varierar över tid, byggentreprenörer behöver även förhålla sig till såväl tid- som logistik samt säkerställande av kvalité och garantier för de återbrukade byggmaterialen.

Synpunkter avseende Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Som ett led i att förbättra ljudmiljön föreslås att i ökad utsträckning tillämpa gröna lösningar för en förbättrad ljudmiljö, exempelvis sedumtak och gröna väggar. Byggföretagen instämmer i målet att människor inte ska utsättas för skadliga ljudnivåer. Eventuella åtgärder som berör bostäders utformning i syfte att minska bullernivåer får dock inte strida mot stopplagen i PBL. Att kräva växtbeklädda tak av andra skäl än utseende/gestaltning i samband med genomförande av detaljplan strider mot dagens lagstiftning. Det gör det eftersom kommunerna, om kommunen inte själv är byggherre eller fastighetsägare, eller marken upplåts åt annan med kommunen fortfarande är ägare, inte har något bemyndigande att som myndighet ställa egna krav på byggnaders tekniska egenskaper samt inte heller vid markanvisning ställa sådana krav. Detta tydliggörs av 8 kap. 4 a § PBL, som medför ett stopp för krav på ”gröna tak”, såväl i detaljplaner som bygglov, startbesked, exploateringsavtal och markanvisningsavtal.

I miljöprogrammet föreslås även ett fortsatt arbete med att främja miljözoner. Byggföretagen avstyrker detta eftersom vi ser en risk för att införandet av miljözon klass 3 får en oproportionerlig påverkan på små och medelstora byggföretag. I konsekvensutredningen som tagits fram inför införandet av miljözon klass 3 framgår att 2800 unika lastbilar kör in i området under en vanlig dag. Av dessa är omkring 250 tunga lastbilar, 550 lätta lastbilar med bakgavellift och 2 000 skåpbilar. Det finns en betydande risk för fördröningar, problem kopplat till laddinfrastruktur och uppföljning. Önskar staden minska antalet tunga leveranser i innerstaden är det mer effektivt att fokusera på transporteffektivitet och samlastningslösningar.

Namn på remissinstans Namn på remissinstans Klistra in eller skriv text – 12 punkter Driva

Drivas yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Våren 2020 antog kommunfullmäktige i Stockholms stad ett miljöprogram för perioden 2020 – 2023. Miljöprogrammet formulerar stadens mål och strategiska inriktning inom de områden där Stockholms stads hållbarhetsutmaningar är som mest omfattande. Dessa utmaningar handlar om klimatpåverkan, klimatanpassning, resurshushållning och cirkulär ekonomi, biologisk mångfald samt skadliga utsläpp och emissioner. Miljöprogrammet är utgångspunkten för de handlingsplaner som staden tar fram och som konkretiserar genomförandet för att nå målen.

Driva bidrar till omställningen från fossila till pålitliga, hållbara och förnybara energilösningar. Biogasen är en förnybar och cirkulär energikälla och ett viktigt komplement till el i transportsektorn för att uppnå en trygg lokal energiförsörjning och för att slippa höga kostnaderna vid kapacitetsbrist i elnätet i Stockholm. Dessutom är biogasen en viktig del i Sveriges totalförsvar och civila beredskap. En ökad produktion och användning av biogas i Stockholm innebär en ökad redundans och självförsörjningsgrad i händelse av kris eller krig.

Vi välkomnar att stadens mål om att den lokala energiproduktionen ska öka, men saknar vidare resonemang i miljöprogrammet kring lämpliga åtgärder för att uppnå detta mål. I de handlingsplaner som följer miljöprogrammet är det av yttersta vikt att det finns tydliga strategier och planer för hur den lokala produktionen av biogas och solenergi kan öka. Driva efterlyser framförallt fler åtgärdsförslag för att öka biogasens roll i det cirkulära kretsloppet. Stockholm har ett unikt gasnät med en biogasandel på över 90 procent, något att vara stolta över och att värna.

Vidare är utbyggnaden av laddinfrastruktur i staden avgörande för en effektiv omställning. Vi saknar tydliga mål och åtgärder i miljöprogrammet för hur laddinfrastrukturen ska byggas ut.

Driva tar fasta på och ser positivt på stadens tydliga inriktning på samverkan och dialog, och bidrar gärna med vår kompetens. Driva har lång erfarenhet av förnybara energilösningar som kan bidra till miljöprogrammets måluppfyllelse.

Drivas synpunkter

Det är mycket positivt att Stockholms stad tar ett helhetsgrepp på utmaningarna i miljö- och klimatarbetet samt prioriteringarna framåt i det föreslagna miljöprogrammet för 2030. De sju målen för en hållbar stad är relevanta och träffar de miljö- och klimatproblem som är mest omfattande. Diskussionerna kring dessa frågor har historiskt en tendens att fokusera på en fråga åt gången, där man missar helhetsperspektivet och att det behövs flera lösningar för att minska sårbarheten och öka takten i omställningsarbetet. I detta avseende anser vi att det är särskilt viktigt för staden att undersöka hur lösningar i form av exempelvis ladd- och biogasinфраstruktur för bussar och bilar, solenergi för industrier och fastigheter, vätgasanläggningar för industrier och transporter, biogas som reservkraft och spetsvärme för industrier, fastigheter, datacenter och infrastruktur samt egen biogasproduktion kompletterat varandra och kan leda till måluppfyllelse i miljöprogrammet.

Biogasen är en viktig ingrediens för att Stockholm ska uppnå sina miljömål och ett komplement till el- och värmeinfrastrukturen, men också för att avlasta elnätet vars kapacitetsbrist hotar stadens tillväxt. Biogasen bidrar till att minska koldioxidutsläppen och till att stärka Stockholms klimatarbete. Stockholm har ett unikt gasnät med en biogasandel på över 90 procent, något vi är mycket stolta över och något för staden att värna och ta tillvara. Dessutom är biogasen en viktig del i Sveriges totalförsvar och civila beredskap. Sedan Rysslands invasionskrig i Ukraina har EU beslutat att minska beroendet av rysk energi, bland annat genom att öka den inhemska produktionen av biogas och vätgas. En ökad biogasproduktion i Stockholm innebär en ökad redundans och självförsörjningsgrad i händelse av kris eller krig. Biogas produceras i en biologisk process som inte kan startas upp på kort varsel. Därför behöver biogasen vara en del i vår vardag i fredstid för att kunna ta den viktiga rollen den kan spela i kris eller krig.

Miljöprogrammet anger att det i synnerhet behövs en kraftigt minskad klimatpåverkan från transportsektorn för att uppnå ett Stockholm utan globalt

klimatavtryck. Vi delar denna uppfattning samt anser samtidigt att elektrifieringen av transportsektorn är huvudspåret, men inte den enda lösningen, för omställningen. För en lyckad elektrifiering är det viktigt att främja även de förnybara drivmedlens roll, där exempelvis biogasen är ett viktigt komplement till elektrifieringen för en lång tid framöver, inte minst för tyngre transporter och sjöfart.

Driva delar stadens inställning om att inköp och offentlig upphandling är en viktig möjliggörare för att nå miljöprogrammets mål. För att lyckas sätta upp inköpsprocesser som bidrar till omställningen krävs att staden har tidiga och nära dialoger med näringslivet och utvecklar sin kunskap inom ny teknik, inte minst inom energiproduktion och effektivisering där utvecklingen går snabbt framåt.

Det offentliga upphandlar varje år varor och tjänster för hundratals miljarder kronor och en stor del av dessa går till transporter. I miljöprogrammet framgår det att staden i sina upphandlingar ska ställa krav på förnybara drivmedel – såsom biogas – och där det är möjligt att ställa krav på eldrivna fordon och arbetsmaskiner. Detta är positivt och en viktig del i vägen framåt för att minska utsläppen, men även för att Stockholms stad ska gå före i omställningen och vara ett föredöme för resten av Sverige. För att detta ska vara möjligt krävs att det finns en infrastruktur för biogas på plats och en utbyggd laddinfrastruktur. Det är också viktigt att stärka kapaciteten i elnätet och satsningar på avlastning i elnätet med hjälp av lokal energiproduktion.

Vi välkomnar Stockholm stads fokus på energieffektivisering och effektiv resursanvändning. Exempelvis att behovet av cirkulärt nyttjande av resurser betonas genom bland annat fjärrvärmeproduktion och biogasproduktion från restavfall, med tillägget att även produktion av solenergi är ett sätt att minska den köpta energin. Vi delar stadens prioritering om att fordon och energi är viktiga delar för den cirkulära omställningen. I och med att biogasen är en cirkulär energikälla är det viktigt att förstå att biogasproduktion och användning måste gå hand i hand och att ökad produktion behöver ske i synk med ökad efterfrågan.

Andelen resurser som cirkuleras i Sverige behöver öka för att den cirkulära ekonomin ska ta fart ordentligt. Det är därmed viktigt att lagstiftning och regelverk är anpassade enligt en cirkulär logik och att offentliga verksamheter (så som Stockholms stad) går före i utvecklingen genom att ställa höga krav på cirkulära och förnybara energilösningar när det kommer till exempelvis upphandlingar och hur man hanterar avfall. Det finns stora effektiviseringar att hämta i exempelvis avfall och biogasproduktion.

I avsnittet ”Cirkulära kretslopp av resurser” konstateras att avloppsvattnet är fullt med resurser och det idag återförs en del via slamspridning, värmeutvinning och biogasproduktion. Förslaget beskriver vidare att det finns fler resurser att omhänderta, exempelvis kväve, och att det är viktigt med innovation och samverkan för att driva på utvecklingen och öka efterfrågan. När förslaget går in på exempel på åtgärder inom detta område läggs stort fokus på återanvändning och återbruk inom bygg- och anläggningssektorn. Driva efterlyser fler åtgärdsförslag för att öka biogasens roll i det cirkulära kretsloppet. Kopplat till stadens mål om ökad andel ekologiska livsmedel

och närodlat mat saknas till exempel behovet av biogödsel, som är ytterligare en produkt från biogasproduktionen.

Stadens tonvikt på att skydda den biologiska mångfalden är viktig och rimlig. Det är samtidigt viktigt att handläggningstider för tillstånd och överklaganden förkortas och att processen är transparent, så att nödvändiga investeringar i infrastruktur som främjar den fossilfria omställningen av staden inte hämmas. I dessa avseenden är det viktigt att staden samverkar med relevanta aktörer för att hitta lösningar på målkonflikter som kan uppstå.

Det är mycket bra att staden leder vägen genom att formulera ett delmål om en fossilfri organisation 2030. Det kommer vara särskilt avgörande att stadens transporter och uppvärmning sker med fossilfri energi. Om staden vill säkerställa en rättvis och inkluderande omställning som fungerar för såväl hushåll som näringsliv bör fokus ligga på att minska användningen av fossila drivmedel snarare än att låsa sig vid ett överordnat mål om att minska biltrafiken. Med en satsning på laddinfrastruktur och ökad användning av biogas kan de fossila drivmedlen fasas ut på ett sätt där alla stockholmare kan involveras.

I stadens arbete för att elektrifiera transportsystemet och verka för en fossilfri energianvändning är en fortsatt tillgång till el med låga utsläpp och en förstärkning av elnätet i Stockholm till 2030 avgörande. För att nå dit krävs en bred palett av åtgärder, exempelvis genom ökad lokal produktion av el från fjärrvärmesystem och solceller på offentliga och privata fastigheter. Vi välkomnar att staden framhåller att den lokala energiproduktionen ska öka, men saknar vidare resonemang i miljöprogrammet kring detta. I de handlingsplaner som följer miljöprogrammet är det av yttersta vikt att det finns tydliga strategier och planer för hur den lokala energiproduktionen kan öka.

Vidare är utbyggnaden av laddinfrastruktur i staden avgörande för en effektiv omställning. Vi saknar en tydlig inriktning i miljöprogrammet för hur laddinfrastrukturen ska byggas ut. Redan idag byggs laddinfrastruktur i staden, men främst i de centrala delarna. Laddinfrastruktur behövs även i förorter och ytterområden för laddning av personbilar, men också för att underlätta laddning av transportfordon.

Det är positivt att förslaget lyfter utbyggnaden av elanslutning för sjöfart och att verka för en eldriven pendelbåtstrafik. I detta avseende är det också viktigt att titta på biogasens potential för en fossilfri sjöfart och exempelvis undersöka fördelarna med att kombinera el och biogas i fartygen. För att främja biogasens roll i sjöfartens omställning behövs en satsning på att bygga ut antalet biogasanläggningar i staden.

Avslutningsvis tar Driva fasta på stadens tydliga inriktning på samverkan och dialog, där samverkan behöver utvecklas såväl internt inom stadens organisation som externt med bland annat näringsliv och forskning. Driva har lång erfarenhet av förnybara energilösningar som kan bidra till miljöprogrammets målpåfyllelse.

Ellevio

Ellevios yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ellevio tackar för möjligheten att komma med synpunkter på rubricerad remiss avseende Miljöprogram 2030 för Stockholms stad ("Staden"). Vi önskar inledningsvis framhålla att vi anser att Staden i Miljöprogram 2030 har fångat mycket väsentliga miljö- och klimatfrågor för regionen. Vi vill särskilt lyfta fram att Ellevio, som en central aktör för elektrifieringen av Stockholm och som samarbetspartner i regionens utveckling, ser fram mot att fortsätta bidra till Stadens mål och aktiviteter inom Miljöprogram 2030. Enligt vår bedömning kommer Stadens ambitiösa miljöprogram att vara mycket positivt för regionens utveckling, både ur ett miljö- och klimatperspektiv och för invånarna och näringslivet.

Ellevio har en mycket central roll i elförsörjningen och klimatomställningen i staden. Vi förstärker elnätet och möjliggör elektrifieringen av bland annat transportsektorn. Utöver detta har vi höga miljö- och klimatambitioner i egen verksamhet. Vi har som mål att våra egna entreprenadarbeten ska vara helt elektrifierade år 2030, avseende både fordon och arbetsmaskiner. Vi har redan kommit långt i detta arbete med både pilotprojekt i staden och kommande kontraktsskrav i våra ramavtal för underhåll, felavhjälpning och projekt. Med dessa insatser bidrar vi också i vår roll som beställare och upphandlande enhet direkt till stadens mål om Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck och Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö. Vi har ett samarbete med Stadens upphandlande funktioner i detta för bland annat utbyte av erfarenheter och best practice, vilket vi gärna utvecklar ytterligare.

Specifika synpunkter

Sida 24: Transportsektorn Samverkan

För att vi ska kunna klara målen kopplat till elektrifiering av transporter så behöver ansökningsprocesserna underlättas för bygglov för stationer och laddstolpar i stadsmiljön. I dagsläget drar sig flera aktörer ur till följd av de långa processerna och det finns ett stort missnöje och oförståelse för ledtiderna.

Sida 25: fossilfria arbetsplatser

Ellevio har enligt ovan påbörjat en omställning mot eldrivna fordon och arbetsmaskiner i egna entreprenadarbeten. Utbudet och marknaden är dock begränsad idag vad gäller större grävare och lastbilar som är drivna på el. En omställning från dag till annan kommer därmed inte att gå. Om vi, offentliga och privata beställare, tillsammans kan skapa en efterfrågan och en stegvis omställning så kan vi skapa en marknad och mer lönsamhet i den typen av entreprenader.

Sida 25 och sida 72: Transportoptimering

Möjligheten att återanvända massor i Stockholm skulle minska transporter och materialåtgången väsentligt. Det finns idag metoder för att sortera massor för att

säkerställa krav på kornstorlek och uppbyggnad av marken vid återställning av schakt.

Möjligheten att återanvända massor minskar även risken för spridning av invasiva arter, vilket även benämns som ett av målen i programmet.

Sidorna 44–45 Skyfallsproblematik

Kommande klimatförändring och risken för översvämning genom skyfall och höga flödesnivåer av vatten har uppmärksammats. Länsstyrelserna i Sverige har lokalt utfärdat rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå. Separata rekommendationer finns utfärdade för Östersjön, Mälaren, respektive Sjöar och vattendrag inom Stockholms län. I rekommendationerna berörs bostadsbyggnader och samhällsfunktion av betydande vikt. Bedömningen är att en nätstation representerar en samhällsfunktion av betydande vikt. I Stockholms län är nivån satt till 2,7m som lägsta grundläggningsnivå. Befintliga och framtida anläggningar behöver tas hänsyn till.

Avslutningsvis vill vi betona att vi efterlyser mer fokus på ”hur” i stället för att bara beskriva ”vadet”. Ellevio efterlyser definitioner av allmänt beskrivna uttryck och intentioner, såsom exempelvis vad ljudnivåer innebär. Ellevio efterfrågar förtydligade krav på innebörden av god ljudnivå, eftersom det får bäring på vår verksamhet när vi ser hur kraven blir konkretiserade till faktiska krav. Vi önskar delta i detta arbete.

Fastighetsägarna Stockholm

Fastighetsägarna Stockholms yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

För att Stockholms fastighetsföretag ska kunna bidra till att nå Stockholms stads miljömål kommer det vara viktigt att staden litar till att den genuina viljan att bidra redan finns i företagen. Staden behöver även lita till att fastighetsföretagen har kunskap om vilka som är de bästa tillgängliga lösningarna som finns på marknaden för miljövänligt stadsbyggande. Det är framförallt inom tre områden som staden kan bidra till fastighetsägarnas hållbarhetsarbete:

De handlingsprogram som kommer tas fram för att stödja miljöprogrammets mål behöva fokusera på målen, och inte sätta detaljerade krav för hur aktörerna ska nå målen. Detta löser aktörerna bäst själva. De behöver i första hand ett tydligt mål för hur CO2-snål processen ska vara.

Flexibla detaljplaner kommer vara en viktig del av lösningen för att förmå att ställa om till ett cirkulärt byggande. Idag är det just rigida detaljplaner som ofta sätter käppar i hjulet för att både konvertera befintliga byggnader samt att välja återbrukat material vid nybyggnation.

Genom att gå över från P-tal till att jobba med mobilitetstal kan stadsbyggnadsprocessen enklare ställas om från ett ensidigt fokus på bilen till att fokusera på lösningar för god mobilitet.

Övergripande

Det är fastigheterna som gör staden. Det är här människor bor, arbetar, umgås och lever sina liv. Genom att fastighetsägare är en aktiv del i miljöarbetet kan synergier skapas som inte hade uppstått annars. Fastigheter är byggda för att stå i hundra år eller mer. Därför är det självklart för våra medlemmar att bygga och förvalta sina fastigheter på ett sätt så att de är hållbara både nu och i framtiden. Många av våra medlemmar upplever dessvärre att de stöter på hinder i sitt hållbarhetsarbete. Ibland handlar det om lagstiftning men andra gånger är det kommunala regler eller arbetssätt som inte hängit med i utvecklingen som sätter krokben i hållbarhetsarbetet.

För att det ska vara möjligt för fastighetsföretagen att utveckla de mest effektiva innovationerna och lösningarna behöver de ha tillgång till alla åtgärder som är tillgängliga i dag och i framtiden. Vi vet inte idag vilka som är de bästa materialen och lösningarna år 2030 som är programmets slutår. Fastighetsägarna Stockholms viktigaste medskick till Stockholms stads miljöprogram blir därför: fokusera i kommande handlingsplaner på målen – inte på vägen dit. Då får ni tillgång till hela den palett av åtgärder som finns tillgängliga vid programmets slut 2030.

Vi vill också föra fram att alla tre benen, det ekonomiska, det sociala och det miljömässiga, behövs för att fastighetsägares hållbarhetsarbetet inte ska halta. Detta blir extra tydligt när det kommer till varsam renovering av hyresfastigheter. Tyvärr står den svenska hyresmodellen i vägen för många fastighetsföretag som vill bevara originaldetaljer. Gamla material värderas lägre än nya i bruksvärdessystemet och eftersom det ofta är dyrare med varsam renovering än totalrenovering gör detta att många fastighetsägare helt enkelt inte får affären att gå runt när man behåller exempelvis originalkök vid ett stambyte.

Under respektive mål går vi in mer på vilka möjligheter och utmaningar vi ser kopplade till området. Vi svarar endast på de delar av remissen som vi bedömer som mest relevanta ur ett fastighetsägarperspektiv och där våra medlemmar kan bidra till att målen nås.

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

Fjärrvärmebolaget Stockholm Exergi kommer att vara en nyckelaktör för att nå målen om ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040. Fjärrvärmens roll i klimatarbetet blir också tydligt när staden redovisar hur man historiskt lyckats redovisa sina klimatutsläpp.

Det är därför bekymmersamt att det idag finns ett utbrett missnöje bland Fastighetsägarna Stockholms medlemmar vad gäller hur Stockholm Exergi har skött sina kundrelationer. Ett missnöje som beror på mycket mer än bara höjda priser. Förra året höjde de flesta fjärrvärmebolag sina priser – varav många höjningar var rejält

mycket högre än de som Stockholm Exergi stod för. Ändå var Stockholm Exergi det enda bolag i Stockholmsregionen som hade reservationer i den så kallade Prisdialogen. Stockholm Exergi fick också 800 anmälningar om medling i Fjärrvärmenämnden – vilket motsvarar 80 % av alla anmälningar nämnden tog emot förra året. Flera av våra medlemmar vittnar om så dåliga kundrelationer att de nu överväger att byta från fjärrvärme till bergvärme. Ett sådant byte är självklart inte önskvärt ur stadens perspektiv.

För att nå sina högt uppsatta miljömål på klimatområdet behöver Stockholms stad vara en aktiv ägare i Stockholm Exergi och säkerställa goda kundrelationer och att stadens fastighetsägare har högt förtroende för energibolaget och dess prissättning.

Utöver goda kundrelationer bör staden som aktiv ägare sträva efter att Stockholm Exergi har prismodeller som inte missgynnar de fastighetsägare som skapar lösningar som avlastar såväl elsystem som systemet för värme och kyla, genom att exempelvis sätta upp solceller på taket. Stockholm Exergi som bolag har alltid som drivkraft i att så många som möjligt ska koppla upp sig mot fjärrvärmen. För staden, som aktör inom miljöområdet kan det finnas fler sätt att skapa miljömässigt hållbar uppvärmning. Staden behöver därför säkerställa att det finns en strategi för att möta fastighetsägare utifrån den uppvärmningsform som är mest miljömässigt hållbar i det enskilda fallet.

För att Stockholm ska bli klimatpositivt 2030 kommer Stockholm Exergis projekt för bio-CCS vara en viktig del av lösningen. Satsningen är också något som flera fastighetsföretag planerat att använda som ett viktigt steg för att de ska kunna nå sina egna miljömål om klimatneutralitet. Många av de fastighetsägare som använder fjärrvärme från Exergi har själva mål om klimatneutralitet. För deras del behövs att Stockholm Exergi inte bara säljer bioCCS som negativa utsläpp utan att fjärrvärmen i sig kan räknas som klimatneutral av dem som använder dem. I dagsläget ser bioCCS inte ut att kunna användas på det sättet. Då behöver Stockholm Exergi antingen helt sluta med att elda plast och fasa ut alla fossila oljor eller så behöver bolaget använda en del av bioCCS för att göra sin egen produkt klimatneutral, alternativt bygga avfallsCCS för att få bort de fossila utsläppen.

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

När det kommer till att minska klimatpåverkan från transportsektorn bör staden ha som utgångspunkt att det mest klimatsmarta sättet att resa alltid ska vara det enklaste, smidigaste och billigaste sättet att ta sig fram. I första hand cykel och gång, i andra hand kollektivtrafik och därefter delningstjänster för dem som behöver bilen. När fler går eller cyklar blir också stadslivet bättre då fler människor rör sig, handlar, äter och upplever staden lokalt.

Även om det kan verka som en petitess i sammanhanget skulle programmet vinna på att i sin struktur utgå från en mobilitetshierarki där det transportslag man vill se mest av alltid nämns först, och inte som i uppräkningsordningen på sidan 24 – där gång, cykel och kollektivtrafik räknas upp näst sist. Genom att istället utgå från hur staden prioriterar,

med det viktigaste transportslaget först, sätts en bild av hur staden skulle vilja att det såg ut.

Många stockholmare märker, och uppskattar, hur stadslivet förbättras genom att bilen får ge plats för andra sätt att ta sig fram – vilket skapar utrymme för en mer levande stad. Detta märks inte minst på hur populära sommargågatorna har blivit. Men långtifrån alla är övertygade. Om stockholmarna ska vara med på resan till mobilitetssamhället behöver de uppleva att kollektivtrafik, gång och cykel i kombination med mobilitetslösningar som ersätter bilbehovet löser vardagspusslet bättre, eller åtminstone lika bra som bilen. Ansvaret för kollektivtrafiken är inte Stockholms stad, utan Region Stockholm, men för dem som bor, betalar skatt och nyttjar kollektivtrafiken i regionen spelar det ingen roll. De förväntar sig att staden och regionen löser kollektivtrafikfrågan åt dem och att det finns en samsyn i hur man kan ersätta bilen med förbättrad möjlighet till gång, cykel, kollektivtrafik och delningstjänster. Kollektivtrafiken är stadens blodomlopp som behöver fungera för att stockholmarna ska få ihop sin vardag.

Det kommer även att behövas förutsättningar för människor att ställa om när staden förändras och nya villkor för mobilitet införs. Utvecklingen behöver ske på ett sådant sätt att de nya lösningarna finns på plats och fungerar innan de gamla försvinner. När omställningen sker på ett förutsägbart och ordnat sätt ökar sannolikheten för att människor ser den som positiv.

Stockholm måste också våga tänka framåt i stadsbyggnadsfrågor och utgå ifrån hur människor kommer att resa om tio, femtio eller hundra år. De fastigheter och stadsdelar som byggs idag kommer finnas kvar om hundra år. Hur ska de vara utformade för en fungerande mobilitet år 2124? Fokus behöver skifta från strikta P-tal till fungerande och klimatsmart mobilitet. Idag är ofta krav på underjordiska garage standard vid nybyggnation av bostadshus, något som är oerhört dyrt, och i många fall ökar kostnaden för byggprojekt med upp emot 30 %. Därtill ökar CO₂-utsläppen för byggnaden kraftigt jämfört med om den hade byggts utan underjordiskt garage. Detta samtidigt som de som flyttar in i fastigheten inte alltid är villiga att betala vad det kostar att hyra en sådan garageplats, särskilt inte om fastigheten byggs i ett område där gatuparkeringen är gratis. Detta resulterar i en ojämlik situation där de hyresgäster som har råd att ha bil indirekt ekonomiskt subventioneras av dem som väljer bort bilen. Kostnaden för parkeringar, ekonomiskt såväl som klimatbelastningsmässigt, bör tas av den som nyttjar dessa, därför bör fastighetsägare få en större valfrihet i att kunna ersätta parkeringar med mobilitetslösningar, utifrån vad marknaden anses efterfråga och vara villiga att betala för.

För att hitta kreativa lösningar för förbättrad mobilitet jobbar staden redan idag med flexibla P-tal. Dessvärre är det många av våra medlemmar som vittnar om att det är svårt att komma fram med nytänkande lösningar i dialog med Exploateringskontoret. Det största problemet är att man uppfattar att Exploateringskontorets ingång är att fastighetsägaren behöver hitta kompensatoriska åtgärder som är lika kostsamma som att bygga garage. Intrycket är att fastighetsägare helt enkelt inte ska komma för billigt

undan. Det har fått till följd att flera nybyggda fastigheter står med halvtomma cykelrum och rum för paketutlämning som inte används, lösningar som aldrig efterfrågats av dem som ska flytta in i fastigheten. Dessa utrymmen har kostat att bygga samt innebär en utebliven intäkt för potentiell uthyrningsbar yta i fastigheten – en kostnad som i slutändan läggs på de boende i huset.

Flexibla P-tal är med dagens utformning inte ett bra sätt att få fram fungerande mobilitetslösningar. Istället för att fortsätta arbeta utifrån en norm om att människor i en bostadsfastighet ska ha tillgång till ett utrymme för att parkera en egen bil borde staden börja jobba med någon form av mobilitetsnorm eller mobilitetstal. Detta vore ett sätt att ändra synsättet på hur vi ska ordna våra transporter i en storstad. Det behövs en betydligt mer flexibel syn på hur mobiliteten kan lösas i varje enskilt projekt, beroende på hur de lokala förutsättningarna det ser ut. En sådan är vilken typ av mobilitet som människorna som förväntas flytta in i huset dels har behov av, dels har möjlighet att efterfråga. Det behöver också finnas en förståelse för att många stockholmare inte har ekonomisk möjlighet att köpa just en elbil. Kravet på antalet laddplatser bör därför anpassas utifrån att en förväntad efterfrågan kan lösas. Exempelvis går det många gånger bra att lösa efterfrågan på laddplatser genom att man inte har sin egen dedikerad laddplats, utan att man ställer bilen där det finns plats. På så sätt nyttjas laddplatserna optimalt. Fler kan ladda och kostnaden för detta minskar. Det finns också många laddsystem idag som går att bygga ut över tid för att möta reell efterfrågan, varför det är rimligt att i kravställandet fokusera på att effektbehovet till fastigheten säkerställs, snarare än exakt antal byggda laddplatser.

Mobilitetstjänster är en ny marknad som är under enormt snabb utveckling. Det är därför svårt att förutse vilka tjänster som kommer ge störst nytta för slutkunden om tio eller tjugo år. Därför efterfrågas även mer flexibla krav både vad gäller p-tal och exakt typ av mobilitetstjänster, speciellt direkt kopplade till detaljplanerna. Om detta regleras i exploaterings- eller genomförandeavtal istället finns en större möjlighet för staden och exploitören att i senare skede ompröva beslut, tex. i samband med bygglov.

4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder

Det är positivt och angeläget att Stockholms stad arbetar med frågan om riskerna för extremväder. Längre värmeböljor och ökade regnmängder riskerar medföra både översvämningar, fuktskador, ökad brandrisk och sättningar i fastigheter. Ur fastighetsägarnas perspektiv kommer det vara avgörande att staden tar ledningen och ansvaret i ett sådant arbete. Enskilda fastighetsägare har, och ska ha ett stort ansvar för att de egna fastigheterna kan stå emot både skyfall och värmeböljor. Men med den typ av extremväder som nu kommer i spåren av klimatförändringarna kommer det vara helt nödvändigt att staden tar ett övergripande ansvar – inte minst då Stockholm är en stor stad med mycket hårdgjord yta. När ansvaret är tydligt och staden och fastighetsägarna samarbetar kommer de mest samhällsekonomiskt lönsamma klimatanpassnings-åtgärderna att komma till stånd. När fastighetsägarna står med alltför stort eget ansvar finns istället risken för suboptimering.

5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Det finns stora förutsättningar för att ställa om från linjära till cirkulära byggprocesser. De flesta stora fastighetsägare i Stockholmsregionen har själva satt höga mål för cirkularitet vid ny- och ombyggnation. Flera av dem bygger upp egna återbrukscentraler och arbetar målmedvetet och systematiskt för att ställa om. Det finns med andra ord en stor vilja och hög kunskap hos stadens fastighetsägare som staden både bör använda sig av, men också förstärka, genom några nödvändiga åtgärder som underlättar cirkulärt byggande.

Cirkulär ekonomi tar sin utgångspunkt i att i första hand använda det man redan har, i andra hand använda materialet för att tillverka en ny produkt. För fastighetssektorn är det mest miljövänliga alltså att använda befintlig lokal, men använda den till något annat, det vill säga konvertering. Det näst bästa är att återanvända delarna från byggnaden för att bygga något nytt, det vill säga återbruk. I detta sammanhang bör även nämnas att en mycket hög potential för återbruk ligger i att återbruka när kontorsfastigheter genomgår hyresgäst Anpassning och när lägenheter genomgår planerat underhåll, som exempelvis stambyte. Vad gäller hyresgäst Anpassningar för kontorsfastigheter kan dessa ofta genomföras med återbrukat material genom att fastighetsägaren och kunden har en dialog om vilka möjligheter som finns och vad resultatet kommer att bli. Vad gäller hyreslägenheten sätter idag bruksvärdessystemet ofta käppar i hjulet för en renovering med återbrukat material, då detta i varje enskilt fall nästan alltid värderas lägre än nytt material. Detta är en utmaning som behöver få en lösning.

Idag är oflexibla detaljplaner ett av de största problemen för fastighetsägare som både vill konvertera sina byggnader och bygga nytt med återbrukat material. Detta är också en fråga som kan lösas lokalt. För konvertering handlar det om att detaljplaner inte medger att fastigheten ändrar användningsområde, från exempelvis kontor till bostäder, vilket gör att en långdragen och kostsam process för att ändra detaljplanen ofta krävs för att få tillstånd en konvertering. För nybyggnation handlar det om att detaljplanerna ofta är alltför rigida i val av material och färgsättning för att det ens ska finnas återbrukat material att tillgå när fastigheten väl ska byggas. Vi menar inte att byggherren ska tillåtas bygga i vilket material som helst, utan att man inom ramen för en god gestaltning ska kunna medges en flexibilitet i både material och färgval. Ett alternativ för staden att säkerställa en viss kvalitativ nivå avseende gestaltning kan vara att istället för att styra detta i detaljplan ta fram en kvalitetsbilaga till exploaterings- eller genomförandeavtal, då senare överenskommelser i samband med tex. bygglov kan göras utanför plan- och bygglagen. Det finns flertalet exempel på där både staden och exploitören vill göra avsteg från äldre och alltför detaljerade detaljplaner, men detta kräver tidskrävande processer och därför inte anses möjligt.

En annan metod för att underlätta för att återbrukat material ska användas vid nybyggnation är att sätta e-tal som möjliggör flexibilitet i byggnadens utformning. Detta innebär att fastigheten får ett tak på BTA men att själva utformningen, med exempelvis takhöjd är anpassbar. Sådana e-tal underlättar för att använda material

som trästommar, eller återbrukat material. En kommun som ofta jobbar med e-tal är Täby.

Utöver konvertering av befintliga lokaler, alltså att lokalen ändrar användningsområde finns det fler andra sätt att nyttja befintliga lokaler och befintlig byggnation. Det kan handla om att bygga på en extra våning på en fastighet, att inreda en vind eller att tillåta byggnation av ett gårdshus på innergården av en befintlig byggnad. Då används befintlig mark, byggnader och infrastruktur, vilket i sig är resurseffektivt.

Om staden ska ställa om från linjära system till cirkulära system kommer det krävas att staden ställer om hela sin organisation mot det cirkulära. Framförallt Exploateringskontoret och Stadsbyggnadskontoret behöver i alla beslut ha det cirkulära som norm. Då behöver stadsbyggnadsprocessen börja i hur vi ska använda och nyttja det vi har. Istället för att utgångspunkten är att riva och bygga nytt behöver detaljplanprocessen omfatta även rivningsbeslut. Den ska inte ta vid efter att rivningsbeslut redan är fattat.

En cirkulär byggprocess är dessvärre inte mer lönsam än en linjär. Särskilt inte för den fastighetsägare som precis startat upp sin resa mot ett bli mer cirkulär. För att fastighetsägaren ska få lönsamhet i sitt projekt behövs därför en god dialog med staden, där staden är lyhörd för byggherrens lösningar. Av denna anledning kommer det också vara viktigt att staden håller sig till att sätta övergripande mål kring miljövänligt byggande som i första hand handlar om vilket CO₂-utsläpp staden vill sätta för nybyggnation. Den absolut sämsta lösningen för en smidig omställning är att sätta detaljerade krav som handlar om materialval. En sådan lösning från stadens sida riskerar endast att leda till suboptimeringar. Om fastighetsägaren vet vilken CO₂-nivå man har att hålla sig till kan denne planera byggnaden utifrån detta och har en palett av åtgärder att använda sig av. Staden får på så vis den mest klimatsmarta fastigheten utifrån tillgängliga alternativ och till lägst kostnad.

Arbetsätt för att nå målen

Fastighetsägarna Stockholm vill trycka på vikten av att de handlingsplaner som nu kommer tas fram inom stadens miljöarbete är väl avstämda mot varandra.

Miljöarbetet behöver vara så sömlöst som möjligt och ge goda förutsättningar för stadens aktörer att vara en del av lösningen. Här är det också viktigt att stadens förvaltningar samverkar och har ett arbetsätt som underlättar för fastighetsägares hållbarhetsarbete.

Teknikutvecklingen för att minska CO₂-utsläpp går idag enormt snabbt. Då finns hög risk för att de långdragna processer som idag finns när det kommer till byggprocesser blir ett hinder för hållbarhetsarbetet. Nyckeln här blir att rigga processen för det oväntade. Ju mer flexibilitet som byggs in tidigt i skedet desto större är sannolikheten att den bästa tillgängliga tekniken faktiskt kommer att kunna användas när fastigheten väl står klar. Ju större detaljkrav som ställs tidigt i processen, desto större är risken för

suboptimering och att den nya fastigheten får gamla lösningar, som inte längre är de miljömässigt bästa.

Slutligen vill vi tacka för möjligheten att ge inspel på Stockholms stads miljöprogram och samtidigt uppmana staden att använda den kompetens som finns i fastighetssektorn idag. Många ligger långt fram i sitt hållbarhetsarbete och kan bidra med kunskap och kompetens till stadens hållbarhetsarbete. Bjud gärna in fastighetsföretagen i ett så tidigt skede som möjligt. Gärna redan när de kommande handlingsplanerna tas fram eller när befintliga planer uppdateras. Vi är de som bygger staden och vill mer än gärna vara med och göra det så hållbart som möjligt.

Friluftsförbundet Region Mälardalen

Friluftsförbundet Region Mälardalens yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Friluftsförbundet Region Mälardalen är positiva till att Stockholm stad har ett förslag till miljöprogram för 2030 där viktiga områden tas upp. Planen är ambitiös och ser mycket bra ut.

Generella synpunkter

Skolan nämns endast på ett ställe. Skolan har en otroligt viktig roll inom många områden, inte bara genom att ”Stärka kunskaperna om miljö och klimat”. Skolan kan också arbeta förebyggande med folkhälsa genom utomhuspedagogik och friluftsliv. Detta ger barn och lärare ökad förståelse och engagemang för natur och miljö, eleverna för på sig mer, lär sig bättre och den psykiska hälsan ökar. Skolor kan arbeta med utomhuspedagogik oavsett var skolan befinner sig geografiskt i Stockholm stad (socioekonomiskt) vilket kan jämna ut skillnader (barn från socioekonomiskt utsatta områden vistas mindre i naturen än barn från andra typer av områden).

Synpunkter på målen i miljöprogrammet

1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning, sid 13

Vi finner det positivt att det nämns under 1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning att ”Barns psykiska hälsa och inlärningsförmåga gynnas av att vistas i naturen.” Komplettera med unga och vuxna, då detta gäller alla medborgare. Se exempelvis Folkhälsomyndighetens nya sida Natur och friluftsliv - Din psykiska hälsa (dinpsykiskahalsa.se)

För att lätt kunna vistas i naturen behöver den vara lättillgänglig och attraktiv¹, gärna inom 300 meter. ”De positiva hälsoeffekterna av stadsgrönska är oftast mest påtagliga i socialt utsatta områden. Skillnader i fysisk aktivitet mellan olika befolkningsgrupper minskar när det finns goda möjligheter att röra sig utomhus.”, visar en rapport från Världshälsoorganisationen (WHO)². Detta ställer höga krav på den fysiska planeringen, särskilt i områden där människor rör sig mindre. Komplettera exempel på åtgärder för att stärka en rättvis och inkluderande omställning

Kompetensutveckla stadens medarbetare inom inköp, upphandling, avtalsuppföljning samt samhällsplanering och fysisk planering, för att bidra till klimat och miljömålen för att stärka rättviseperspektivet.

På sid femton saknas de sociala/kulturella ekosystemtjänsterna. ”De tillhandahåller ekosystemtjänster som är avgörande för staden och dess invånare, såsom svalka, dagvattenhantering, bullerdämpning, förbättrad luftkvalitet och skydd mot erosion och översvämningar.” Nedbrutna kategorier finns exempelvis i Skogsstyrelsens rapport om skogens ekosystemtjänster (se tabell 1, s 7-8), vardagsrekreation och träningsaktiviteter, skog och natur för upplevelseturism, psykisk och fysisk hälsa, miljö och estetik samt kunskap och information.

1.2 Stockholmsmarna är delaktiga i omställningen, sid 15

Vi ser mycket positivt på skrivningen om att Stockholm stad ska bidra till att skapa goda förutsättningar för ett vitalt samarbete med civilsamhället, sid 16.

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck, sid 17

Under denna rubrik saknar vi ett delmål: 2.5 Växande skogar, natur och träd som ökar kolinlagringen Det finns tydliga samband och synergieffekter mellan ökad kolinlagring (äldre och kraftiga träd) och upplevelsevärden. Se exempelvis följande rapport från Mittuniversitet, beställd av Skogsstyrelsen. Genom att införa ett delmål om ”Växande skogar, natur och träd som ökar kolinlagringen” får stadens miljöprogram ett fokus på ekosystemtjänster som bidrar till kolinlagring, klimatanpassning och rekreation.

3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem, sid 30

Ekosystemtjänster³ innefattar även Sociala/Kulturella ekosystemtjänster som ger oss upplevelserikedom och livskvalitet i form av friluftsliv, rekreation och upplevelser av natur- och kulturarv. För att underlätta för alla behövs den tätortsnära naturen behållas.

Här saknas ett fjärde delmål som handlar om de sociala och kulturella ekosystemtjänsterna. Vi föreslår ”3.4 Staden stärker de ekosystemtjänster som handlar om rekreation, upplevelsevärden, friluftsliv och folkhälsa”

I Friluftsrämjandets nya friluftsenkät, besvarad av bland annat 89 kommunpolitiker i Stockholms stad, svarar alla utom en stockholmspolitiker att det är viktigt i mycket eller ganska hög grad att kommunen skapar goda förutsättningar för ett aktivt friluftsliv. Här finns hela kommunrapporten.

Skogsstyrelsens nya statistik om den tätortsnära skogen visar både att det avverkas mer av den tätortsnära skogen och att en mindre andel av den är skyddad, än i resten av landet. Stockholm fortsätter att växa, och det blir allt viktigare att säkerställa att det finns grönytor bevarade i staden och attraktiv tätortsnära natur. Fragmentering och förlust av grönområden är ett växande problem i Stockholm, vilket är starkt kopplat till urbaniseringen och förtätningen av staden. Det här minskar möjligheten

att skapa en hälsosam och motståndskraftig stad som ger god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden, samtidigt som biologisk mångfald stärks. Regeln 3-30-300 är evidensbaserad och har tagits fram för att underlätta var framtida investeringar behöver ske för att det ska vara en tillräcklig och jämn fördelning av stadsgrönska i staden. Regeln innebär att alla ska kunna se minst tre träd från sitt hem, sin skola och sin arbetsplats, stadskvarter ska täckas av minst 30 procent träd och invånarna i städerna ska ha som längst 300 meter till ett grönområde.

Indikatorn för målet ”Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem” ”Andel grönyta totalt i staden” blir då missvisande. Det är viktigt att det finns grönytor tätt och jämt spridda över Stockholm stad. Vi ska inte skapa färre och större grönytor längre bort från bostadsområden.

Genom en strategisk grönplanering och skydd av fler områden, kan strategin också leda till ökad kolinlagring och utgöra en del i Stockholm stads arbetet för att bli klimatneutralt. Se vidare under rubrik 2 ovan.

I Friluftsförbundet Friluftsenkät svarar 93 procent av stockholmspolitikerna att kommunen i mycket eller ganska hög grad ska ta större hänsyn till den tätortsnära naturen och friluftsliv i samband med den fysiska planeringen. Här finns en tydlig politisk öppning för större satsningar på den tätortsnära naturen, kolinlagring och rekreation.

Allt fler kommuner går nu över till ett naturnära skogsbruk eftersom virkesproduktionen bara utgör tre procent av skogens totala ekosystemtjänster enligt EU-kommissionen. På Friluftsförbundet Friluftsenkät fråga om kommunen ska överväga ett mer naturnära skogsbruk på mark som ägs av kommunen, så svarar 66 procent av stockholmspolitikerna ja i mycket eller ganska hög grad.

Använd Naturvårdsverkets och Boverkets uppdaterade vägledning om grönplanering. Vägledningen inbegriper fysisk planering, klimatanpassning, biologisk mångfald, grön infrastruktur, rekreation, friluftsliv eller folkhälsa. De senaste tillskotten är fördjupade vägledningar om hur kommunerna kan kartlägga gröna värden och funktioner. Ett exempel är kartläggning av tysta mark- och vattenområden. Dessa områden har flera viktiga funktioner och behöver synliggöras i samhällsplaneringen – till nytta för exempelvis folkhälsan och besöksnäringen. Stockholm stad borde använda vägledningen i planeringen och vid konsekvensanalyser av exempelvis nya vägar, fastigheter och annan infrastruktur.

Miljöprogrammet borde slå fast, exempelvis genom att komplettera åtgärderna på sid 35, så det framgår att

- 3-30-300 regeln ska tillämpas

- grönplanering ska genomföras/stärkas (vi är osäkra på hur det går till i dag), bland annat för att kartlägga, värdera och skydda natur och grön- och rekreationsområden i linje med 3-30- 300-regeln

- staden ska plantera minst två nya träd för varje träd som fälls
- eventuella skogsåtgärder ska göras genom ett naturnära skogsbruk och utan kalhyggen

Vetenskapliga studier visar att personer som har nära till grönområden går ut oftare, är mindre stressade, håller sig friskare och lever längre statistiskt sett än de som bor längre ifrån. Nästan alla svenskar anser att friluftsliv är bra för hälsan och sju av tio upplever återhämtning i naturen. Samtidigt ligger Sverige i världstoppen när det gäller stillasittande. Åtta av tio skolbarn når inte Folkhälsomyndighetens rekommendation om en timmes fysisk aktivitet per dag.

Hälsovinster för barn som vistas i gröna miljöer är välbelagda inom en rad områden som påverkar deras fysiska och psykiska hälsa och utveckling, visar en ny rapport från Folkhälsomyndigheten. Trots det har andelen barn som vistas varje dag i naturen sjunkit från 78 procent 2003 till 49 procent 2019. Och många femåringar, med benen fulla av spring, sitter stilla nio timmar om dagen.

Samma sak gäller vuxna. I en tid när fyra av tio lider av psykisk ohälsa är det viktigt att satsa på naturen och rekreation i naturen.

Stillasittandet kan kosta det svenska samhället upp till 90 miljarder kronor årligen och varje krona som det offentliga satsar på fysisk aktivitet ger nästan fyra tillbaka. Friluftsliv och naturaktiviteter är en underutnyttjad resurs i arbetet för stärkt folkhälsa.

Arbetsätt för att nå målen, sid 65

Det bra att arbetsätt för att nå målen är beskrivna. Där tas innovation, digitalisering & lärande, samverkan, kommunikation & påverkansarbete samt inköp upp. Alla dessa arbetsätt är bra och behöver kompletteras med ekonomiska styrmedel i den mån det är möjligt och rimligt. Risken finns annars att utvecklingen går för långsamt.

Friluftsförbundet har nyligen tagit över Skärgårdsstiftelsens naturpedagogiska verksamhet vid Gålö. Det riktar sig till skolor och skolklasser tas emot på Gålö för att lära mer om naturen och skärgårdsmiljön. Här skulle staden kunna ingå ett samarbetsavtal med Friluftsförbundet.

Stockholms stad skulle också kunna bli ett historiskt föredöme genom att satsa på biologisk mångfald vid Hammarbybacken, en plats som ligger i anslutning till Nackareservatet och skulle kunna bli ett fönster i stadens arbete med natur- och friluftsguidningar. Världens skidbackar är ännu en underutnyttjad plats för satsningar på artrikedomen.

Förbundet för Ekoparken

Förbundet för Ekoparkens yttrande daterat den 11 juli 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Här följer våra synpunkter på programmet.

- 1) Programmet är mycket ambitiöst och heltäckande. Åtskilliga mål är högt satta. För att kunna genomföra programmet krävs ett aktivt politiskt och administrativt engagemang. Nu är ansvaret för genomförande och uppföljning fördelat på en mängd olika delar av stadens organisation. Att ansvaret är brett fördelat är bra genom att det därigenom engagerar hela organisationen och förs in i alla verksamheter. Men det kräver också en sammanhållen ledning för att programmet ska förverkligas. Vi föreslår därför att en styrgrupp med representanter för de viktigaste förvaltningarna tillsätts samt att förvaltningsövergripande arbetsgrupper – förslagsvis en för vardera av de sju huvudmålen för programmet – bildas, underställda denna styrgrupp. Styrgruppens uppgift är att kommunicera målsättningar och uppdrag till förvaltningarna samt att påkalla politiska initiativ när så krävs.
- 2) Den demokratiska förankringen är mycket viktig – förmodligen helt avgörande för om de ambitiösa miljömålen ska nås. Det kräver medborgarnas både samtycke och medverkan. Kommunfullmäktiges medverkan är inte en tillräcklig demokratisk förankring. Stadens invånare måste uppleva i alla beslut som angår och berör dem att deras företrädare och stadens förvaltning verkligen lyssnar på dem, engagerar sig i allvarligt menade samråd och söker lösningar tillsammans med invånarna – inte över deras huvuden. Det gäller alltifrån parkeringsregler till detaljplaner. Det är i sådana sammanhang som rättvisan i omställningen upplevs in på bara skinnet.
- 3) Skapa medborgarpaneler i alla stadsdelar som får ta ställning till och själva utarbeta förslag till hur klimatpåverkan ska minskas och biologisk mångfald stärkas. Ett övergripande medborgarråd för hela staden är inte tillräckligt.
- 4) Skydd av grönområden. Stockholm stad har ett stort antal betydelsefulla grönområden som saknar skydd. Ambitionen bör vara att snarast se till att dessa får skydd. Vi bifogar tre dokument: 1) en lista och 2) en karta över ej skyddade grönområden i Stockholm samt 3) en artikel med beräkning av grönyta per person och hur den kan komma att förändras – en kraftig minskning förutses.
- 5) Skydd av vattenområden. Ingen ny bebyggelse bör få tillkomma i stadens vatten.
- 6) Åtgärder för att reducera eutrofiering bör vidtas där så behövs, i Brunnsviken, Värtan, insjöar och andra vattendrag.
- 7) Indikatorer. Förslaget innehåller ett stort antal högst relevanta indikatorer. Ändå finner vi att det saknas viktiga indikatorer. Här följer en lista på indikatorer som vi anser bör läggas till de föreslagna.
  - a. Uppfyllandsgrad av 3-30-300-regeln (från varje bostad ska minst tre träd synas, täckningen av trädkronor av stadens yta ska vara minst 30 procent, invånarna ska inte ha längre än 300 meter till närmaste större grönområde) i alla stadsdelar
  - b. Plaståtervinning i ton och andel plast som bränns
  - c. Beräknad restid för gång, cykel, kollektivt, bil till arbetsplatser och kommers för olika delar av staden/regionen.
  - d. Längd på cykelbanor

- e. Biologisk mångfald bör mätas med avseende på fler arter än fåglar, t.ex. insekter, fiskar, groddjur och däggdjur, svampar, träd och övriga växter. Indikator-/nyckelarter bör väljas.
- f. Längden på naturstränder kontra kajer etc.
- g. Längden på restaurerade stränder
- h. Andelen och arean områden av olika dignitet enligt ESBO (ekologiskt särskilt betydelsefulla områden) redovisad på olika stadsdelar
- i. Arean för områden med kolupptag i marken
- j. Sikt djup och graden av övergödning i Stockholms vatten
- k. Förekomst av PFAS och andra skadliga kemikalier i stadens vattendrag.
- l. Mängden avskild CO₂ i olika anläggningar
- m. Mängden CO₂ som tas upp av övriga kolsänkor
- n. Energiåtgång i stadens bebyggelse – nybyggnation särredovisad

Företagarna Stockholms stad

Företagarna Stockholms stads yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Företagarna i Stockholms stad välkomnar att Stockholms stad tar fram ett nytt miljöprogram med höga ambitioner på miljö- och klimatområdet. Praktiskt taget hela världen har påbörjat en grön omställning – kan Stockholm ligga i framkant i omställningen så kan det skapa möjligheter att växa för Stockholms företag. Det kräver dock välavvägda åtgärder som tas fram i samråd med både människor och företag.

De flesta företag är småföretag med färre än 50 anställda. Det är viktigt att stadens insatser på miljö- och klimatområdet utformas med detta i beaktande – det måste vara möjligt för alla företag att vara del av den gröna omställningen, även sådana som inte har hållbarhetschefer, -strateger och -specialister.

De mål som ges uttryck för i programmet är brett uttryckta. Företagarna står bakom ambitionerna, men det är svårt att ge konkreta synpunkter på så breda mål utan närmare beskrivningar av hur de ska nås.

När staden skärper miljö- och klimatkraven på lokala företag behöver staden också öka sin betalningsvilja på motsvarande sätt när den upphandlar, för att inte straffa lokala företag för att de går före i den gröna omställningen.

Om Stockholms företag ska kunna bidra till den gröna omställningen på bästa sätt så behöver staden bidra till förutsättningar för att ställa om. Bland annat genom att säkerställa att det finns infrastruktur för fossilfria transporter och förenkla regler som står i vägen för gröna investeringar.

Genomgående är det viktigt med långsiktighet och framförhållning i stadens arbete – miljö- och klimatarbetet är inget undantag. Nya regler bör utredas ordentligt, aviseras i god tid innan de börjar gälla och sedan få gälla utan radikala förändringar.

För att möjliggöra och främja cirkulära affärsmodeller, grön teknik och nydanande lösningar menar Företagarna att staden behöver bli mer innovativ och nytänkande i sina upphandlingar. Staden behöver vidare en bättre och mer transparent uppföljning av sina upphandlingar.

Företagarna efterlyser en särskild kontaktväg för företag för information, råd och inspiration kring vad man som företagare kan göra för att bidra till en mer hållbar stad.

Det remitterade förslaget i korthet

I förslaget till nytt miljöprogram för Stockholms stad anges mål för stadens miljö- och klimatarbete fram till 2030. Programmet och dess mål ska ligga till grund för stadens nämnders och förvaltningars handlingsplaner på området. Programförslagets sju övergripande mål är:

1. En rättvis och inkluderande omställning
2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck
3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem
4. Ett klimatanpassat Stockholm
5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm
6. Ett giftfritt Stockholm
7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Under respektive mål finns därtill flera delmål. I programmet identifieras vidare *intern och extern samverkan, inköp, kommunikation och påverkansarbete* samt *innovation, digitalisering och lärande* som viktiga verktyg för att nå målen. Programmet är styrande för Stockholms stads verksamhet men kommer via stadens inköp, investeringar, myndighetsutövning och samarbeten att påverka också andra aktörer i staden,

Generella synpunkter

Företagarna i Stockholms stad välkomnar att Stockholms stad tar fram ett nytt miljöprogram med höga ambitioner. Företagarnas vision lyder:

Vi vill kunna överlämna ett land och ett samhälle till våra barn och barnbarn som är i bättre skick än det land vi fick till skänks av tidigare generationer.

En viktig del i att överlämna ett land och ett samhälle som är i bättre skick än det vi fått till skänks är självfallet att överlämna ett land och samhälle som hushåller med ändliga resurser på ett hållbart sätt. I stort är Företagarna därför positiva till de mål och delmål som anges i förslaget till program. Vi anser emellertid att programmet delvis missar företag och företagare som målgrupper. Dels i bemärkelsen att programmet inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till hur företag och företagare kan bidra till omställningen, dels i bemärkelsen hur målen påverkar företag och företagare.

För vissa företag kommer programmets mål innebära möjligheter, för andra kommer det innebära utmaningar. Företagarna hade gärna sett resonemang i programmet dels kring hur man genomför omställningen på ett sätt som skapar möjligheter för fler företag och hjälper företag att tillvarata möjligheterna, dels kring hur man underlättar omställningen för de företag som påverkas negativt av striktare miljö- och klimatkrav.

I stort saknar programmet även resonemang kring hur målkonflikter mellan klimat och miljö hanteras. Företagarna tror fullt och fast att det är möjligt att förbättra både miljö och klimat på samma gång – dock ej i varje givet läge. I många situationer finns en väg framåt som är bra för miljön men dålig för klimatet, och en annan väg framåt som är dålig för miljön men bra för klimatet. Ett illustrativt exempel är ekologiskt odlade livsmedel: de kan vara bättre för miljön då de odlats med färre kemikalier som påverkar lokala ekosystem, men de tenderar att ha betydligt större klimatavkastning eftersom det går åt större arealer att producera samma mängd livsmedel. Miljöprogrammet bör ge vägledning kring vad som är mest prioriterat i vilka lägen.

Stadens miljö- och klimatarbete – liksom allt annat arbete som görs i stadens regi – behöver beakta att de allra flesta företagen är småföretag med färre än 50 anställda. Det är viktigt att regler och riktlinjer är utformade med småföretag i åtanke, snarare än stora företag med hundratals anställda. Dels för att värna småföretagen och de arbetstillfällen de bidrar med, dels för att säkerställa att regler och riktlinjer faktiskt ger avsedd effekt.

Vid förändringar i regelverk med bäring på företag och företagare efterlyser Företagarna tydliga konsekvensanalyser, så att positiva klimat- och miljöeffekter kan vägas mot eventuella negativa effekter i form av exempelvis minskad kommersiell attraktion och förlorade arbetstillfällen. De åtgärder som har störst positiva klimat- och miljöeffekter och minst negativa ekonomiska effekter bör prioriteras av staden i miljö- och klimatarbetet.

Företagarna menar att det är viktigt att Stockholms stad matchar högre miljö- och klimatkrav på lokala företag med motsvarande högre betalningsvilja i sina upphandlingar. På så vis skapar kraven inte enbart kostnader för företagen utan också möjligheter, vilket bidrar till större acceptans för kraven. Vidare är det både symboliskt och praktiskt viktigt att staden föregår med gott exempel och inte väljer bort produkter och tjänster producerade med höga miljö- och klimatkrav till förmån för billigare alternativ.

En rättvis och inkluderande omställning

Målet syftar till att de människor som bor i Stockholm ska inkluderas och vara delaktiga i omställningen. Företagarna i Stockholms stad tycker det är positivt men anser att stadens företag glöms bort i nuvarande målformulering. Om inte de företag där stockholmarna köper sina varor och tjänster ställer om så kommer i praktiken inte stockholmarna att göra det heller. Om samhället Stockholm – snarare än bara staden Stockholm – ska ställa om framgångsrikt så behöver staden bidra till att företagen har

förutsättningar att ställa om. Bland mycket annat inbegriper detta att det finns infrastruktur för fossilfria transporter, att detaljplanebestämmelser inte hindrar klimatsmart nyproduktion eller grön elproduktion och att stadens elförsörjning är tillräcklig för att elektrifiera funktioner som idag är fossildrivna.

Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

I programmet uttrycks att fjärrvärme spelar en viktig roll för att Stockholm ska kunna nå sina klimatmål. Företagarna i Stockholms stad instämmer i att fjärrvärme kan vara ett viktigt redskap för att tillhandahålla den värme och el som invånare och företag behöver på ett klimatsmart sätt, men erinrar att detta förutsätter att fjärrvärme kan tillhandahållas till konkurrenskraftiga priser. De senaste årens prisutveckling är oroande, och om fjärrvärmens ska vara det verktyg för grön omställning som det kan vara behöver staden som huvudägare till den främsta fjärrvärmeaktören verka för att kostnaderna hålls nere och fjärrvärme förblir ekonomiskt attraktivt.

Företagarna i Stockholms stad tillstyrker målet att minska transportsektorns klimatpåverkan då det är helt centralt för den gröna omställningen. För att realisera målsättningen efterlyser vi utbyggd infrastruktur för fossilfria transporter och långsiktighet i regleringar och bestämmelser. Företagare anpassar sig till och gör investeringar utifrån de regler som gäller idag och som man vet – eller åtminstone tror - kommer gälla i framtiden, inte utifrån alla de hypotetiska regelscenarier som potentiellt skulle kunna gälla i framtiden. Detta innebär att beslutsfattare och myndighetsutövare behöver fatta långsiktiga beslut med god framförhållning för att inte förstöra värden och riskera arbetstillfällena.

Om staden till exempel vill begränsa eller helt förbjuda fossildrivna transporter inom en del av staden bör detta föregås av en dialog med företag i området, nödvändig infrastruktur för fossilfria transporter behöver finnas på plats innan implementering och det bör finnas en tidsrymd på absolut minimum tre år mellan beslut och implementering.

Företagarna i Stockholms stad vill vidare trycka på vikten av kontroll och uppföljning när staden upphandlar exempelvis transporter och entreprenader där krav ställs på förnybara drivmedel. I dagsläget är det vanligt förekommande att fordon kan köras både på förnybara drivmedel och på fossila drivmedel. Från andra kommuner finns exempel där kommunen upphandlat transporter med krav på att de ska ske med fossilfria drivmedel, men där frånvaron av kontroller möjliggjort för företag att faktiskt köra transporter med fossila drivmedel. Företag som lägger anbud kalkylerade på att de faktiskt ska köra med förnybara drivmedel straffas i sådana fall ut eftersom fossila drivmedel ännu så länge ofta är billigare än mer klimatsmarta alternativ.

Kopplat till delmålet om minskad klimatpåverkan från mat välkomnar Företagarna ett mer cirkulärt synsätt på stadens måltider. Måltider bör enligt Företagarna – i likhet med många andra produkter och tjänster som staden köper in – ges effektmål där krav mäts kostnadsmässigt mot de effekter målen ska leda till. Vidare vore det önskvärt

om staden i sina måltidsupphandlingar kan tillvarata de livsmedelsproducenter som finns lokalt och regionalt, vilket vore gynnsamt även ur beredskapsperspektiv.

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Företagarna är positiva till målet om livskraftiga ekosystem i Stockholm och efterlyser infrastruktur, arbetssätt och rutiner från stadens sida för att möjliggöra för företagare att vara med och bidra till målet. Biologisk mångfald och livskraftiga ekosystem är ett område där många små insatser kan göra stor skillnad och där vi ser goda möjligheter för småföretag att vara med och bidra. Det handlar dels om rena regler – till exempel se till att detaljplanebestämmelser inte hindrar fastighetsägare från att anlägga gröna tak. Dels om att etablera nya arbetssätt och processer som till exempel smidiga digitala lösningar för näringsidkare att godkänna att staden placerar ut rabatter, insektshotell och liknande i anslutning till deras verksamheter.

Krav på kompetens inom biologisk mångfald skulle kunna utgöra ett möjligt krav på stadens utförare, och som sådant utgöra ett betydande område för fortbildning. Företagarna i Stockholms stad ser gärna att det och andra kriterier blir föremål för ett samråd med relevanta företag och näringslivsorganisationer inför upphandling.

Ett klimatanpassat Stockholm

I arbetet med klimatanpassning anser Företagarna att det är viktigt att staden anlägger ett holistiskt perspektiv och ser till Stockholm som samhälle snarare än Stockholms stad som organisation. En verksamhet som är väl klimatanpassad kan ändå drabbas svårt av exempelvis värmeböljor eller översvämningar om dessa påverkar aktörer eller faktorer som ligger utanför den egna organisationen. Det är viktigt också ur beredskapsperspektiv

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Företagarna Stockholms stad tillstyrker intentionen att såväl Stockholms stads egen verksamhet som den lokala ekonomin i bredare bemärkelse ska bli mer resurseffektiv och cirkulär. För att nå framgång i detta arbete är det viktigt att staden både undanröjer de regelmässiga hinder för mer cirkulära arbetssätt som finns på lokal nivå, och beaktar de hinder för detta som finns på nationell nivå. Byggherrar och fastighetsägare har till exempel stora möjligheter att arbeta mer cirkulärt än vad som görs idag – lokala detaljplanebestämmelser kan emellertid stå i vägen för hållbarhetsambitioner i nybyggnationer och de nationella hyresregleringarna kan göra det utmanande att få ekonomi i renoveringsprojekt där material återbrukas.

Företagarna vill vidare poängtera vikten av att staden är kreativ och nytänkande i sina upphandlingar för att möjliggöra för företag med cirkulära affärsmodeller att delta i upphandlingarna.

Ett giftfritt Stockholm

Företagarna i Stockholms stad står bakom intentionen om ett giftfritt Stockholm och har inget ytterligare att erinra kopplat till detta mål.

Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Företagarna i Stockholms stad är positiv till ambitionen om renare luft och mindre buller i staden. Vi vill emellertid återigen understryka vikten av långsiktighet och framförhållning när staden genomför förändringar i relevanta regelverk. Som exempel har fordon ofta en avskrivningstid på fem år – om en regelförändring beslutas och införs strax efter att ett företag köpt in ett nytt fordon kan det medföra att fordonet i fråga i praktiken blir obrukbart för företaget under en stor del av avskrivningstiden. I bästa fall kan företaget i ett sådant fall sälja fordonet och bara lida en marginell kapitalförlust, i värsta fall innebär det att företaget tvingas ta en stor förgäveskostnad som kan äventyra arbetstillfällena eller till och med hela företaget.

Kostnaden för ett eller ett fåtal fordon kan förefalla vara marginell, men små företag – som står för den största delen av Stockholms arbetstillfällen och skatteintäkter – har i regel små marginaler. En investering i ett fordon som sedan inte kan användas är för många företag tillräckligt för att mer än utadera hela årets vinst. För att överleva kan företaget då tvingas till besparingar på andra håll.

Arbetsätt för att nå målen

Intern och extern samverkan

Företagarna i Stockholms stad skulle vilja se en särskild kontaktväg för företagare kopplat till miljöprogrammets olika mål. En form av grön företagslots som kan ge stöd, rådgivning och inspiration kring vad man som enskild näringsidkare kan göra för att bidra till en mer hållbar stad. En sådan funktion bör i så fall ha kännedom och grundläggande kunskaper om företagares villkor för att kunna sätta sig in i deras situation så att inte råd och förslag blir relevanta och inte alltför generiska.

Inköp

Miljö- och klimatkrav är ofta kostnadsdrivande för företag. När staden höjer sina miljö- och klimatkrav på lokala företag menar Företagarna därför att det är viktigt att staden i sina inköp och upphandlingar ställer motsvarande krav på prospektiva leverantörer samt matchar de högre kraven med en motsvarande högre betalningsvilja. På så vis medför kraven inte bara kostnader utan även affärsmöjligheter. Om staden inte kräver att dess leverantörer ska uppfylla samma krav som lokala företag och är ovillig att betala vad det faktiskt kostar så innebär det i praktiken att staden kräver att lokala företag ska gå före i omställningen och sedan straffar dem för detta i sina upphandlingar.

Företagarna i Stockholms stad anser att stadens uppföljning av de krav som ställs vid upphandlingar inte är fullt ut transparent. Stockholms stad behöver en bättre, systematisk och mer transparent upphandlingsuppföljning. Ju fler och mer komplexa krav som ställs vid upphandlingar, desto viktigare blir det att det är tydligt för anbudslämnare hur deras anbud kommer bedömas och värderas. Detta är viktigt för att företagare ska kunna värdera sina chanser att vinna en upphandling och därmed prioritera – eller prioritera bort – att delta i upphandlingen. Vidare finns tydliga

fördelar för staden i så måtto att det minskar antalet överklaganden och försenade avtalsstarter med de dyrare inköp som ofta följer därav.

Om staden vill att dess inköp ska bidra till den gröna omställningen menar Företagarna att det är viktigt att staden är innovativ och nytänkande i sina upphandlingar. På så vis möjliggörs teknik- och systemskiften samt nya arbetssätt hos stadens leverantörer. Om staden upphandlar funktionalitet snarare än produkt så öppnar man för helt nya lösningar som är bättre för miljö och klimat och ibland även kan pressa kostnader. Många produktupphandlingar skulle till exempel kunna genomföras som tjänsteupphandlingar.

Samtidigt som vi är positiva till att upphandlingskrav ställs på ett sätt som inte missgynnar lokala näringsidkare samt att staden informerar om hållbarhetsaspekterna i olika kommunalt finansierade verksamheter är vi måna om att krav och regler ska vara tydligt formulerade, enkla att efterleva och smidiga att dokumentera. En genomsnittlig svensk företagare lägger cirka tio timmar per vecka på olika former av regeladministration, vilket tar tid från kärnverksamheten och hämmar utvecklingen av deras företag. Krav och regler behövs, men de måste utformas så att de inte blir en tung administrativ börda.

Kommunikation och påverkansarbete

Företagarna anser att det är viktigt att det finns utrymme för dialog och samråd om hur stadens mål bäst nås. För stadens företagare kommer frågan om hur diverse projekt ska genomföras vara lika viktig som frågan om vilka projekt som ska genomföras. I utformningen av sådana dialoger och samråd är det vidare viktigt att mindre företags möjligheter att delta beaktas – ett litet företag med ett fåtal anställda har inte samma resurser som ett stort företag eller en kommunal förvaltning och behöver vid kalenderkonflikter prioritera sin inkomstbringande operativa verksamhet. Följaktligen är det viktigt att staden bygger in flexibilitet i sitt dialogförfarande – till exempel flera tidpunkter då det går att delta, möjlighet att delta digitalt, möjlighet att delta skriftligt på ett smidigt sätt, osv. Ytterligare en viktig aspekt i ett flexibelt dialogförfarande är att det blir möjligt att ta del av information och inkomma med synpunkter på fler språk än svenska. Överhuvudtaget är det viktigt för en inkluderande dialog, men det är särskilt viktigt för att företagare ska ha möjlighet att vara del av den då utlandsfödda är överrepresenterade bland företagare. Därtill vill Företagarna poängtera vikten av att dialogen är just en dialog, där stadens representanter lyssnar in lika mycket som de berättar och informerar.

I programmet anges att staden ska fördjupa dialog och policyutveckling tillsammans med invånare genom exempelvis medborgarråd. Företagarna vill återigen understryka vikten av att inte företagare glöms bort i dialogförfarandet – om inte de företag där stockholmarna köper sina varor och tjänster ställer om så gör inte heller stockholmarna det. Företagarna i Stockholms stad ingår gärna i motsvarande ett medborgarråd för näringslivsorganisationer.

För att underlätta för invånare att göra klimatsmarta och miljömedvetna val menar Företagarna att staden skulle kunna tillhandahålla relevant information om såväl egenregin som andra leverantörer på områden där invånaren själv har möjlighet att välja utförare.

Innovation, digitalisering och lärande

Företagarna ser stora möjligheter till innovation, digitalisering och lärande på primärt upphandlingsområdet. Se vad vi tidigare anfört under avsnittet *Arbetsätt för att nå målen: Inköp*.

Gretas Gamlingar i Stockholm stad

Gretas Gamlingar i Stockholm stads yttrande daterat den 17 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Vi i klimatnätverket Gretas Gamlingar i Stockholms stad ser att Stockholms stads förslag till miljöprogram har en hög ambitionsnivå och vi är över lag positiva till förslaget. Vi kan dock se att vissa frågor saknas och att vissa behöver en mer omfattande behandling. Vi kan se att kommunen tar sitt ansvar som förebild för kommunens invånare på stort allvar. Att skapa intresse, acceptans och engagemang för förändring är vitalt för programmets genomförande, för att uppnå de viktiga målen om ett Klimatpositivt Stockholm 2030, och ett Fossilfritt Stockholm 2040. Det är också av största vikt att säkerställa att såväl offentliga som privata verksamheter inom staden följer miljöprogrammet. Vi ser fram emot höstens klimathandlingsplan och hoppas den kommer att motsvara ambitionerna i miljöprogrammet.

En teknisk detalj: Delmål 2.5 (Minskad klimatpåverkan från mat) är ”borttappat” på sid 9 (det ska vara 18 delmål) och i uppräkningsdelen på sid 17. Nedan följer våra kommentarer och förslag organiserade i enlighet med miljöprogrammets mål och delmål.

1. En rättvis och inkluderande omställning

Vi uppskattar mycket att detta nya övergripande mål har lagts till i miljöprogrammet.

1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning

Med tanke på de stora skillnader som finns både mellan invånarnas utsatthet och mellan deras bidrag till att förvärra klimatkrisen är rättviseaspekten på de åtgärder som planeras helt avgörande. Mycket viktigt är exempelvis att verka för billig och bra kollektivtrafik och att satsa på klimatanpassning i ”miljonprogramområden”.

1.2 Stockholmare är delaktiga i omställningen

Mer information och kunskap om klimat- och miljöfrågor hos medborgarna krävs för att få stockholmarna delaktiga i klimatomställningen och för att få ökad acceptans för nödvändiga åtgärder. Vi har följande förslag.

4. Staden genomför en kampanj med namnförslag ”Stockholm ställer om”. Kampanjen kan ske i samarbete med studieförbunden, skolorna och det civila samhällets föreningar, bl.a de som finns med på remissvarslistan.
5. Staden tar fram ett studiematerial baserat på forskning, om konsekvenser av klimatkrisen, vad som måste göras samt vilka lokala åtgärder som är särskilt viktiga. Uppmuntra och stöd studiecirkelar om detta.
6. Stadsdelsnämnderna bör ges en aktiv roll i folkbildningsarbetet, med lokala kampanjer, t.ex ”Skarpnäck ställer om”.
7. Stockholms Stadsbibliotek får i uppdrag att tillhandahålla och exponera litteratur, låna ut lokaler för studiecirkelar m.m.
8. Staden ger föreningsstöd till de civila organisationer som arbetar med klimatrelaterade frågor.
9. Staden ger möjlighet för medborgare att komma med förslag till hur alla kan bidra till att minska negativa effekter och förebygga klimatkatastrofer.

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Gällande detta mål välkomnar vi att många åtgärder föreslås för att kraftigt minska utsläppen!

I beskrivningen av målet önskar vi dock generellt en tydligare sammanställning, helst med en tabell, av de största utsläppskällorna: hur utsläppen har ändrats de senaste åren, nuvarande utsläpp och vilka mål som finns för att ytterligare reducera utsläppen. Vi önskar också tydligare skrivningar om vad som räknas in i de olika utsläppskällorna. Det vore bra att redan i ”Introduktion till målet” nämna vad som avses med de direkta utsläppen respektive vad som ingår i konsumtion och ange hur stor andel som orsakas av den offentliga respektive privata konsumtionen.

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

Klimatprogrammet bör ta upp att EU arbetar för att inrätta minst en energigemenskap för förnybar energi i varje kommun över 10 000 invånare senast 2025, och hur Stockholms stad planerar för detta.

Att installera solceller på privata och offentliga fastigheter är ett utmärkt initiativ men alltför styvmoderligt behandlat i programmet, endast kortfattat nämnt i 2.2.

Miljöprogrammet bör ta upp hur Stockholm arbetar med de EU-initiativ som finns. EU kommer göra det obligatoriskt att installera solenergi på tak för alla nya offentliga och kommersiella byggnader med golvyta på mer än 250 m² senast 2026 och befintliga 2027. EU ska göra det obligatoriskt att installera solenergi på alla nybyggda bostadshus senast 2029. Stockholm borde också skapa egna solcellsparker. Studier visar att solcellsparker dessutom kan bidra till en ökad biologisk mångfald genom att ängsväxter sås in i parken. Parkeringsplatser utomhus bör täckas med solpaneler.

Användning av värmepumpar (bergvärmepump, luft-vatten-värmepump osv) för uppvärmning av fastigheter, nämns inte alls i programmet. Denna teknik minskar behovet av el/fossila bränslen för uppvärmning och i programmet bör det framgå hur staden kan uppmuntra och stödja installationer av värmepumpar.

Vi vill varna för att räkna med positiva effekter av CCS och bio-CCS, då dessa tekniker fortfarande är på utvecklingsstadiet i mycket liten skala. För att ha någon betydelse skulle det krävas storskaliga anläggningar som kräver mycket stora mängder energi och är mycket kostsamma. Dessutom är förekomsten av permanenta lagringsplatser begränsad.

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

Miljöprogrammet innehåller ambitiösa mål att minska växthusgasutsläppen från trafiken med 80 procent till 2030 (jämfört med 2010) samt att ha utsläppsfri trafik i innerstaden senast 2030. De åtgärder som föreslås för att nå målet framstår dock som otillräckliga. Takten i omställningen måste öka. Vi har följande synpunkter och förslag.

- Staden måste tillsammans med Region Stockholm planera för kraftigt utbyggd, väl fungerande kollektivtrafik. Det är mycket viktigt ur ett rättviseperspektiv. Det är av särskild vikt att samplanera för kollektivtrafik på ett tidigt stadium när nya bostadsområden planeras.
- Försöken med miljözon i city är ett viktigt initiativ som måste utvidgas.
- Staden fortsätter att växa med nybyggnad, renovering, trafikleder osv. Vilka åtgärder planeras för att hantera de tunga transportererna? Hela byggsektorn måste engageras i klimatomställningen om staden ska kunna infria sitt fossilfria mål.
- Vi vill se konkreta handlingsplaner för laddinfrastruktur samt delning av fordon för att minska utsläpp från trafiken.
- Begränsa biltrafiken genom dyrare vägtullar och fler och bredare cykelbanor.
- Vi föreslår att staden deltar i forsknings- och utvecklingsprojekt för att tillvarata den energi som finns lagrad i elbilsbatterier och därigenom utjämna obalanser i elförbrukning över dygnet.

2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

Vi uppskattar att invånarnas konsumtionsutsläpp finns med i programmet, eftersom det enligt programmet är fem gånger större per person än de direkta utsläppen. Eftersom det är en så stor del av våra utsläpp bör denna fråga prioriteras och vara en viktig del i den redan föreslagna kampanjen ”Stockholm ställer om”. Givetvis blir staden ledande genom sitt arbete att ställa om i alla sina verksamheter, och genom att staden kommunicerar ut sitt omställningsarbete. Flyget bidrar stort till de konsumtionsbaserade utsläppen. Eftersom vi har en flygplats inom stadens gränser, bör staden arbeta aktivt för att beslutet om Brommas nedläggning till 2038 förverkligas och om möjligt tidigareläggs, som ett led i arbetet för allmänt minskad flygtrafik. En inledande åtgärd kan vara att förbjuda privatflyget på Bromma, vilket producerar mycket större utsläpp per person än reguljärflyget. Potentialen för ökad kolinlagring via byggnad i trä är stor. I de planer som finns för kommande

bostadsbyggande i Stockholmsregionen bör ett väsentligt ökat byggande i trä vara möjligt. Här är också en viktig aspekt att bara använda träråvara som produceras med ett ansvarsfullt skogsbruk, där avverkning sker i form av gallring och inte kalhyggen.

2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

Delmålet är bra men vi vill förstärka betydelsen av:

10. Att transporter minskar genom att man satsar på närodlat och närproducerat samt stödjer lokala matmarknader.
11. Att man låter kvalitet och lågt klimatavtryck vägas in vid ekonomiska jämförelser.
12. Att ekologiska alternativ samt ökad andel vegetabilier prioriteras.
13. Att matsvinnet ska minska genom olika åtgärder.
14. Att den mat som serveras vid stadens verksamheter skall ha en tydlig deklARATION av ursprung och tillagning.

3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur

Värna grönområden och planera för mer ängar med långgräs och ängsblom i stället för kortklippta gräsmattor och ”tomma” ytor som refuger och liknande.

Ge någon form av bonus till trädgårdsägare, bostadsrättsföreningar, parkförvaltare, vägförvaltningar som satsar på planteringar och odlingar för att öka den biologiska mångfalden. Värna befintliga koloni- och andra stadsodlingsområden och verka för att fler inrättas.

Ett fossilfritt Stockholm bör även infatta ett torvfritt Stockholm, dvs torvfri jord ska användas i planteringar och andra anläggningar där jord används.

Bra att ljusföroreningar uppmärksammas.

3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer

För detta delmål föreslår vi tillägget ”för vattenlevande organismer” i rubriken.

Här skulle man också vilja se en diskussion om vattenmiljöns ”icke-lokala” karaktär, dvs den direkta sammankopplingen med andra kommuner och länder.

3.3 Bidrag till stärkt biologisk mångfald i omvärlden

Här anges att ”fram till år 2030 ska andelen ekologiska livsmedel till stadens verksamheter vara minst 70 procent”. Vi föreslår en motsvarande procentsats för andelen växtbaserade livsmedel. Vi kräver att den mjölk som staden köper in kommer från betande kor.

4. Ett klimatanpassat Stockholm

Klimatanpassning och motståndskraft vid extremväder måste ske ur ett rättviseperspektiv, så att de mest utsatta och svagaste grupperna skyddas. Glöm inte de äldre!

4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett föränderligt klimat

Att öka den regionala självförsörjningsgraden behöver preciseras. Ett exempel är att öka invånarnas möjlighet till egen odling. Möjligheten att återanvända vatten för bevattning mm vid torrperioder bör utredas.

Krontäckningsgraden bör öka med ett varierat trädbestånd av arter som passar vårt klimat, för att bevara den biologiska mångfalden och för att minska konsekvenserna vid värmebölja.

4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder Förhindra byggnation på all mark, där planteringar kan vara till större nytta för stadens befolkning. Bryt upp fasta ytor, som asfalt, betongplattor, där dessa ej fyller någon särskild funktion, till förmån för planteringar och mark som bättre tar emot skyfall.

5. Resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

För att ställa om till en cirkulär ekonomi är det viktigt att staden går före bl.a. genom upphandling. Men det gäller att staden verkligen kan prioritera utvecklingen mot cirkularitet när det ställs mot ekonomin. Att verksamheten ses som investering och inte enbart som kostnader. Även inom detta område kan ovanstående förslag om kampanjen "Stockholm ställer om" få en viktig funktion för att vinna brett engagemang.

5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

Ett viktigt förslag här är att minska rivning av fastigheter för att minimera byggavfall och öka återvinningen. Det ska vara lönsamt att återanvända byggmaterial vid nybyggnation och renoveringar. Öka samarbetet med de organisationer som finns för klimatengagerade arkitekter.

Att höja medarbetares kompetens i arbetet för ökad cirkularitet är särskilt viktigt vid kommunens anläggningar för återvinning. Mycket kan göras för att ge anläggningarnas personal förutsättningar att ge allmänheten stöd och råd i avfallssortering och förebyggande insatser.

Verksamheten med Fastighetsnära Insamling av förpackningar är utmärkt. Vi vill dock påpeka att många fastigheter i innerstaden saknar utrymmen för att sortera förpackningar. Det är därför av vikt att staden fortsätter driva återvinningsstationer i gatumiljön.

I debatten om cirkulär ekonomi varnar kritiska röster för de stora svårigheter som finns med komplexa material, processer och materialströmmar. I programmet nämns vikten av dialog och kontakter med leverantörer och producenter. Stockholm och andra större städer utgör stora aktörer i den offentliga upphandlingen men bör också gemensamt kunna ställa krav på den forskning och teknikutveckling som sker inom såväl näringsliv som högskolevärlden och som berör kommunala verksamheter. Vi vet inte i vilken utsträckning sådan samverkan sker men tror att den är nödvändig.

6. Giftrikt Stockholm

Plasten måste bort ur sophanteringen och inte eldas upp vilket till stor del sker idag. Enligt nuvarande miljöplan uppgår CO2 utsläppen från plastförbränningen till hälften av vad trafiken släpper ut. För att kunna behålla eller öka medborgarnas sopsortering av plast, måste staden göra något annat med plasten än att elda upp den. För att motivera fortsatt källsortering måste staden redovisa vad som händer med den utsorterade plasten och genom krav på utvecklingsarbete gentemot producenter och handel arbeta för att ta fram alternativa lösningar och minska plastförbrukningen. **7.**

Frisk luft och god ljudmiljö

7.1 Minskad påverkan på luftkvalité från trafiken

15. Miljözoner och dubbdäcksförbud mycket viktiga!
16. Inför lägre hastighetsbegränsningar.
17. Förbjud fossildrivna arbetsredskap.

Göteborgs stad

Göteborgs stads yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöförvaltningens synpunkter

Miljöförvaltningen bedömer att Stockholms stad har tagit fram ett ambitiöst och relevant förslag på miljöprogram för Stockholms stad. Vi ser det som en positiv utveckling av programmet att programperioden förlängs och gäller till 2030. Även om det är bråttom att ställa om till ett hållbart samhälle är det samtidigt ett arbete som gynnas av långsiktighet och goda förutsättningar att planera arbetet.

En rättvis och inkluderande omställning

Miljöförvaltningen ser positivt på att Stockholms stad har vägt in den sociala dimensionen i omställningen och formulerat mål för en rättvis och inkluderande omställning. För att nå framgång med både sociala och ekologiska mål behöver städer utforma sina verksamheter så att de stärker en rättvis omställning och jobba för att medborgare blir delaktiga och har inflytande på omställningen.

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Miljöförvaltningen ser positivt på att inkludera det cirkulära perspektivet även i målsättningarna. Göteborgs Stads erfarenhet är att det i detta arbete är viktigt att ha en systemsyn på varor och tjänster, där anskaffning (exempelvis via inköp) är en del, men också användning, avyttring och att organisera och styra mot mer cirkulära flöden. Det är lätt att fastna i kravställning vid inköp. För att uppnå sina miljömål behöver städer även jobba med underhåll, markandsdialog/marknadsutveckling, återbruk, ändrade affärsmodeller, cirkulära tjänster, ökade livslängder med mera.

Ett giftfritt Stockholm

När det gäller målet ”Ett giftfritt Stockholm” bedömer miljöförvaltningen att det är en potentiell brist att det etablerade begreppet utfasningsämnen inte nämns i målet utan

enbart i indikatorerna. Det skulle vara tydligare om det bredare arbetet med att eliminera utfasningsämnen beskrevs i programmet. Vi ser en viss risk att det annars kan tolkas som en minskad ambitionsnivå. Detta gäller även för delmål 6.1, där ämnen som inte ska få förekomma i varor som köps in listas. Stockholms stad har valt att i denna beskrivning av målet begränsa sig till enbart varor och inte kemiska produkter, samt valt ut specifika ämnesgrupper i stället för att inkludera alla utfasningsämnen. Med denna avgränsning riskerar viktiga poster missas. Att lyfta utfasningsämnen i stort hade gett en bättre övergripande bild av åtgärder för att nå giftfrimålen.

Arbetssätt för att nå målen

Miljöförvaltningen ser positivt på att programmet beskriver arbetssätt för att nå målen, men är osäker på om de beskrivna arbetssätten motsvarar vad som krävs för att nå de ambitiösa målen. Miljöförvaltningens erfarenheter är att det finns stora utmaningar att få till en omställning i praktiken och att det krävs ett förändringsdrivande utvecklingsarbete för att lyckas. Vi saknar ett större systemperspektiv i beskrivningen av arbetssätt, som skulle visa hur de på kort tid kommer att skapa kapacitet och nå den omfattning av omställning som behövs. Programmet skulle stärkas av en tydligare beskrivning av arbetssätt för tvärgående systemförändrande arbete mellan Stockholms stads verksamheter och av att lyfta vikten av att specifika resurser avsätts för att verka förändringsdrivande i olika områden. Vår erfarenhet är att det behöver finnas tydliga förväntningar på berörda förvaltningar och bolag att bidra med tid och resurser för att skapa ett systemomställande arbete som kan pågå parallellt med kärnverksamheten.

Stockholms stads stadsledningskontor skriver i sitt tjänsteutlåtande att integrering av miljöprogrammet i stadens överordnade system för ledning och uppföljning har brister och att uppföljningen behöver utvecklas. Det framgår inte vad dessa brister är eller beror på, men då det systematiska arbetet är en viktig grund för det mer förändringsdrivande arbetet är det förstås viktigt dessa åtgärdas. Göteborgs Stad har infört ett miljöledningssystem¹ för att alla förvaltningar och bolag ska arbeta systematiskt med ständiga förbättringar för att nå målen i Göteborgs Stads miljö- och klimatprogram 2021–2030. En skillnad mot Stockholm stad är att alla stadens verksamheter ska ta fram mål och åtgärder för att bidra till stadens mål och integrera det arbetet i sin ordinarie planering och uppföljning; i Stockholm är det endast de med genomförandansvar i programmet. Miljöförvaltningen i Göteborg ger även ett behovsanpassat stöd och följer upp förvaltningarnas och bolagens systematiska miljöarbete årligen genom stödjande interna miljörevisioner. Vi kan konstatera att miljöledningsarbetet fungerar pådrivande och kanske kan även Stockholms stad gynnas av ett liknande arbetssätt.

Variation i detaljeringsgrad

Miljöförvaltningen noterar att det över lag finns en ganska stor variation i detaljeringsgrad och tydlighet i programmet. Exempelvis finns det för vissa mål

---

¹ [Systematiskt miljöarbete - Miljö och klimat Göteborg 2030 - Göteborgs Stad \(goteborg.se\)](https://www.goteborg.se/om-goteborg/miljo-och-klimat/miljolednings-system)

tydligt kvantifierade målsättningar medan andra mål är mer vaga. Samtidigt kan det saknas ett förtydligande i vilken grad delmålen bidrar till att uppfylla huvudmålen, exempelvis hur mycket klimatpåverkan från transportsektorn behöver minska (mål 2.2) för att nå "Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck" (mål 2). För vissa mål är det tydligt och med hög detaljeringsgrad beskrivet hur staden ska agera, exempelvis "Vid anläggning av nya ytor samt uppgradering av befintliga ytor ska miljövänliga, biologiskt nedbrytbara material vara norm" (från målet "Ett giftfritt Stockholm"). För andra mål är det mer övergripande beskrivet. Vissa av de mer detaljerade delarna skulle kanske vara bättre lämpade att samlas i någon typ av reglerande styrande dokument.

Gemensamma utmaningar

Slutligen ser miljöförvaltningen att Göteborgs Stad och Stockholms stad delar flera ambitioner och utmaningar inom miljö- och klimatområdet och vi hoppas kunna fortsätta samverka med Stockholms stad kring många delar av programmet; inte minst när det gäller komplexa frågor kring klimatomställning och de många utmaningar som finns kopplat till indikatorer och uppföljning av miljömål.

HSB Stockholm och HSB Bostad

HSB Stockholm och HSB Bostads yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

HSB Stockholm och HSB Bostad tillstyrker förslaget till nytt Miljöprogram för 2030 i Stockholms stad. För oss är tre frågor överordnade:

1. Utsortering av plast i hushållsavfallet, kopplat till fjärrvärmens klimatpåverkan.
2. Klimatanpassning av områden och fastigheter.
3. Cirkulära resursflöden inom byggande och masshantering.

Övergripande om förslaget

HSB anser övergripande att det nya miljöprogrammet i all väsentlighet är ett bra, genomarbetat och gediget måldokument som omfattar relevanta områden. Vi ser positivt på programmet som går i linje med HSBs egna uppsatta mål i Stockholmsregionen för minskad klimatpåverkan, ökad klimatanpassning, skydd av biologisk mångfald samt effektivare resursanvändning.

Vi vill särskilt applådera att arbetet även omfattas av delarna som rör en rättvis och inkluderande omställning, samt frågan om ljusföroreningar, som ofta förbises. Programmet berör allmänt bygg- och fastighetsfrågor på olika sätt, vilket är mycket bra. Dock saknar vi konkreta åtgärder för att klimatsäkra befintliga bostadsområden.

Centrala frågor för bygg- och fastighetsbranschen

Följande delar i miljöprogrammet ser vi som särskilt viktiga utifrån vår bransch:

Åtgärder för halverad klimatpåverkan från byggande och boende till 2030 och på sikt klimatneutralt byggande

- Ställa krav på gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation utifrån klimatberäkningar och livscykelanalyser.
- Genomföra åtgärder för att minska klimatpåverkan från nybyggnation och renoveringar, exempelvis genom återbruk, att undvika rivning, klimatförbättrad betong, samt att använda trämaterial.
- Tillsammans med näringslivet utveckla en plan för en klimatneutral byggsektor i Stockholm.
- Säkerställa el och fjärrvärme från förnybara källor.

Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur

- Stockholm ska vara en tät och sammanhållen stad där bebyggelse och grönstruktur samspelar och ger förutsättning att skapa goda livsmiljöer.
- Ekologisk kompensation ska både ske inom enskilda projekt och till viss del ses som ett helhetsarbete som syftar till att de ekologiska värdena och den biologiska mångfalden i staden som helhet blir starkare än innan exploatering. Ekologisk kompensation ska vara en integrerad del i stadens ordinarie rutiner i exploateringsprojekt.
- Utgångspunkten för stadsplanering som initieras under mandatperioden 2022–2026 är att mycket stor försiktighet ska råda med byggnation i ekologiskt särskilt betydelsefulla områden.

Åtgärder för cirkulära kretslopp av resurser

- Öka lokal återanvändning av schaktmassor i bygg- och anläggningsprojekt.
- Tillsammans med byggaktörer driva på för att få på plats ett storskaligt byggåterbruk.

Utmaningar i praktiken

I denna del uppmärksammar vi en rad frågor närmare, som vi anser att staden kan fokusera ytterligare på i miljöprogrammet:

Utsortering av plast i hushållsavfall

Det är mycket välkommet och efterfrågat att vidta *åtgärder för ökad utsortering och materialåtervinning av plast*. Frågan är även central och avgörande för HSB Stockholms, stadens bostadsrättsföreningars, och alla andra fastighetsägares klimatpåverkan via fjärrvärme. I denna fråga kan vi inte nog trycka på det stora ansvar som Stockholms stad omfattas av, då mängden plast i avfallet har direkt påverkan på vårt klimatavtryck, och därmed möjlighet att nå uppsatta klimatmål.

HSB är i grunden positiv till fjärrvärme som uppvärmningsalternativ, då det har många fördelar. Den är driftsäker, har ett jämförelsevis lågt klimatavtryck och har

hittills även varit kostnadseffektiv. Vår region behöver mer fjärrvärme, inte mindre. Därför behöver staden tydligt leda frågan om att minska plasten i invånarnas hushållsavfall. Att sortera avfall är en vana. Därför måste möjligheten finnas överallt i staden. Inte bara i hemmet och på arbetsplatsen, utan också i offentliga gatu- och parkmiljöer. Fjärrvärme är mest effektivt, men om inte plasten minskar i avfallet riskerar vi ett scenario där många fastighetsägare går över till eldrivna lösningar för uppvärmning, vilket givetvis vore högst olyckligt. Därför är frågan om ett lägre klimatavtryck från fjärrvärme en mycket viktig fråga för HSB Stockholm, fastighetsbranschen och hela regionen.

En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat

Miljöprogrammet omfattas även av *kostnadseffektiva klimatanpassningsåtgärder både områdesvis och inom stadens fastighetsbestånd*. Begreppet kostnadseffektivt återkommer i texten, varför vi vill uppmärksamma staden på följande: Vi vet i dag att det inte är möjligt att klimatanpassa områden och fastigheter på ett kostnadseffektivt sätt, eftersom risken för skador inte finns kvantifierat via exempelvis skatt eller försäkringsavgifter. Staden behöver leda även denna fråga på ett tydligt sätt genom att utveckla metoder för att stimulera och möjliggöra klimatanpassning, som även omfattar mindre fastighetsägare såsom bostadsrättsföreningar.

Från stenstad till grönstad

I miljöprogrammet står att *Stockholm ska vara en tät och sammanhållen stad där bebyggelse och grönstruktur samspelar och ger förutsättningar att skapa god livsmiljö*.

Vi vill dock uppmärksamma att kompensationsåtgärder blir allt svårare i en tät stad där gröna ytor byggs bort. För att få till en förändring behöver vi arbeta utifrån en mindre skala, där varje kvadratmeter räknas. Därför behöver även ROT-projekt omfattas av tydliga krav och utvärdering av grönytor, vattenreserver i fastigheter, utemiljöer, biologisk mångfald etcetera. Mångfalden måste finnas sammanhållen överallt i staden, inte bara i parker. Här kan staden utveckla metoder för att rätt arter stimuleras på rätt platser.

Stadens ”trädplan” är ett annat bra exempel, där kronbetäckningsgraden ska öka med 30 procent – en fråga som i allra högsta grad även hänger ihop med klimatanpassning. Ska målet nås behöver även små och privata fastighetsägare involveras och engageras. Annars behöver stadens parker svälja hela ökningen, vilket blir både trist och svår genomförbart.

Att utveckla kolsänkor

När det gäller frågan om CCS, och att *utveckla kolsänkor såsom koldioxidavskiljare och lagring*, är det ett initiativ som HSB stöttar och står bakom då frågan är mycket

viktig. Arbetet bör dock bedrivas parallellt med åtgärder för att minska mängden plast i hushållsavfallet. Kolsänkor behöver utvecklas, men staden bör ta höjd för att de kanske inte kommer att fungera fullt ut eller som planerat, då storskaliga projekt ännu inte är i drift.

Erbjud alternativ till ”shopping som hobby”

En förutsättning för att minska påverkan är såklart att mäta och minska klimatbelastningen från varje produkt. Men ännu viktigare är att erbjuda alternativ till ”shopping som hobby”. Staden måste erbjuda medborgarna attraktiva alternativ till att på ledig tid besöka gallerior och handelsplatser.

Därför behöver staden i högre grad än i dag skapa välkomnande, allmänna uppehållsplatser såsom bibliotek och kulturhus, mötesplatser och kulturevenemang, parker, ett bra föreningsliv, idrottsplatser och arenor. Är dessa platser dessutom gratis eller billiga blir omställningen rättvis och inkluderande. Staden har ett stort och viktigt ansvar i stadsplanering och i finansiering till fritid. På samma sätt är det intressant att kunna erbjuda lokal semester för stockholmarna med korta resor och enkla boendelösningar – en klimatsmart turism.

Cirkulära kretslopp av resurser

I frågan om att *säkerställa ytor och processer i staden för cirkulering av resurser* vill vi uppehålla oss vid frågan om ytor, som är avgörande för cirkularitet. Men i den täta staden bygger vi bort ytor, som krävs för sortering och lagring. Staden är den aktör som har översyn nog och kraft att säkra dessa ytor. Här behöver staden bli betydligt mer proaktiv. Precis som i frågan om att uppmuntra och säkra kompetens i att laga och reparera. För konsumenter handlar det ofta om små och lokala aktörer vars hantverkskunskap måste få leva kvar.

Håll Sverige Rent

Håll Sverige Rents yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Håll Sverige Rent uppskattar att Stockholm Stad har ett gjort ett program för att uppnå sitt ambitiösa mål; att bli en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställning. Vi uppskattar också att Stockholm Stad har identifierat kommunikation med invånarna som en viktig åtgärd för att kunna skapa en omställning.

Ett mål som regeringen har definierat är att Sverige ska minska mängden skräp från engångsprodukter med 50% till 2030 och vi saknar generellt nedskräpningsperspektivet i remissen samt mål och åtgärder för att minska nedskräpningen i staden.

Nedskräpning är ett miljöproblem som ur ett medborgarperspektiv är både engagerande och synligt. Vi vet av erfarenhet att då vi genomför skräpplockar-

aktiviteter så synliggör vi inte bara problemet med nedskräpning. Det väcker ofta fler tankar kring miljöproblemet och ”min” egen roll. Det är en bra utgångspunkt för att driva en förändring. En nedskräpad miljö upplevs också mer otrygg. Det finns alltså goda skäl till att arbeta förebyggande, kanske särskilt i speciellt utsatta områden.

Nedskräpningen i Sverige består till största delen av engångsprodukter av plast. Plast försvinner inte som vi vet. Dessvärre är inte biobaserad plast bättre i vår natur, den bryts inte ned och försvinner inte. Plasten äts av insekter, fiskar och fåglar och de långsiktiga konsekvenserna är ännu inte kända. Att driva stadens konsumtion mot ökad fossilfri plast bör därför göras med stor eftertanke.

Den kraftfulla omställning vi behöver göra till ett mer cirkulärt samhälle bör ta hänsyn till läckaget.

Då problemet med nedskräpning är en fråga om beteendeförändring och normer i samhället, behöver man också ha en långsiktig ambition där vi involverar barn och unga under hela deras skoltid. I Stockholm finns det många som inte har en naturlig kontakt med natur och inte heller förstår att det är något man behöver ta hand om. De beteenden vi fostrar i staden tar man med ut i naturen.

Då arbetet mot nedskräpning innebär en långsiktig ambition är det viktigt att ta med mål och åtgärder även i Miljöplan 2030 och inte bara i stadens avfallsplan.

Förslag på kompletterande mål och åtgärder till planen

Mål:

1. Minska nedskräpningen i offentliga miljöer med 50% (75%) till 2030.
2. Öka medvetenheten och engagemanget för nedskräpning bland stockholmare med 50% till 2030.
3. Säkerställ att alla större offentliga evenemang och festivaler är skräpfria senast 2030.
4. 100% av

Åtgärder:

1. Mät faktisk nedskräpning i olika stadsdelar årligen.
2. Inventera soptunnor/papperskorgar och korriger så att de följer stora flöden
3. Se över tömningsfrekvensen, så att de följer behoven. Särskilt på platser med hög fotgängartrafik
4. Installera ”pantrör” i större omfattning i den offentliga miljön för att också nå de nationella insamlingsmålen.
5. Jobba aktivt för att underlätta för serveringar i omställningen till flegångsalternativ. T.ex. genom extra medel för tillsyn och information kring detta.

6. Genomför årliga informationskampanjer för att öka medvetenheten hos medborgarna om nedskräpningens negativa effekter och uppmuntra korrekt avfallshantering.
7. Uppmuntra både anställda och medborgare att delta i årliga skräpplockaraktiviteter; Skräpplockardagar för skola och förskola samt Hela Sverige plockar skräp
8. Integrera Grön Flagg i stadens miljöprogram; ett program för bred miljöutbildning i skolor och förskolor
9. Uppmuntra och stödja lokala företag att ta ansvar för att hålla områden runt sina verksamheter skräpfria.
10. Stöd och utveckla digitala plattformar och appar för att rapportera nedskräpning och snabbt åtgärda problemet.
11. Skapa struktur för att implementera och följa upp ny lagstiftning på området; engångsprodukt direktivet, förpackningsdirektivet mfl.
12. Inventera förekomsten av dumpning och arbeta fram åtgärder för att minska dessa.

Nyckeltal:

1. Antal skräp per 10 kvm
2. Antal deltagare och frivilliga i skräpplockar-kampanjer.
3. Invånarnas upplevelse av renlighet och trygghet i staden, mätt genom årliga undersökningar.
4. Antal större evenemang som uppnår statusen "skräpfri".
5. Antal installationer av ”pantrör”
6. Antal skolor och elever som deltagit i miljöutbildningsprogrammen

Håll Sverige Rent har många fler förslag till åtgärder och är gärna behjälpliga i den fortsatta implementeringen av Stockholm Stads Miljöprogram 2030.

Jordens vänner

Jordens vänner yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Vi applåderar ansatsen till ett ambitiöst och heltäckande miljöprogram. Särskilt positivt är att planen har ett rättviseperspektiv, att den inkluderar Stockholms hela fotavtryck och tycks avisera satsningar på samverkan med civilsamhället och andra aktörer. Det viktiga är dock inte skrivningarna i styrdokumentet, utan att det sker en omställning i praktiken. Vi oroas över att delar av miljöprogrammet saknar den

ambition som miljöprogrammet har i övrigt, samt att stora hinder i vägen för genomförandet av programmet inte är benämnda.

Vi ser positivt på att klimatanpassningar tas upp. De allvarliga risker som skildras behöver dock ett mycket mer kraftfullt svar. Åtgärderna i miljöprogrammet är långt ifrån att motsvara riskerna.

Synpunkter på område 2.1 – Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040.

Minska utsläppen omedelbart

Det är avgörande för vårt framtida klimat att utsläppen minskar snabbt och omedelbart. Staden bör bli fossilfri så snabbt det bara är möjligt! Det är positivt att staden har satt ett mål för fossilfrihet, men målet bör kunna uppnås innan år 2040.

Sluta betrakta koldioxidinfångning som klimatlösning

Mot bakgrund av brådskan att minska utsläppen och stadens ansats att göra ett ambitiöst och heltäckande miljöprogram är det förvånande att klimatmålet till 2030 avstår från att fokusera på utsläppsminskningar. Det finns förvisso ett utsläppsmål på 0,6 ton CO₂e/invånare, men i miljöprogrammet diskuteras få konkreta åtgärder för hur målet ska nås. Fokus läggs istället på “ett klimatpositivt Stockholm” och den konkreta åtgärd som beskrivs mest ingående är koldioxidinfångning.

Staden har satt ett klimatmål till 2030 som helt förlitar sig på koldioxidinfångning (CCS), trots att en hel rad beslut både i Stockholm och Bryssel måste falla på plats för att projektet ska starta. Koldioxidinfångning är dessutom en oprövad, energislukande och dyr teknik som riskerar att fördröja utsläppsminskningar som behöver ske redan idag.

Staden kommunicerar genom sitt fokus på CCS att utsläpp på en plats kan kompenseras av infångning någon annanstans och skickar signalen att det går bra att exempelvis köra bensinbil eftersom utsläppen ändå fångas in och försvinner. Sådant kompensationstänkande är inte en seriös hantering av klimatkrisen och det starka fokuset på koldioxidinfångning i klimatmålet kan bara beskrivas som greenwashing. Denna kommunikation vilseleder allmänheten kring klimatkrisens utmaningar och nödvändiga utsläppsminskningar. Staden slår sig för bröstet för att de planerar att städa efter sig, men vad sägs om att visa hänsyn mot omvärlden och undvika att skräpa ner?

Frågan är också hur staden planerar för att nå klimatmålen om satsningen på CCS inte blir verklighet av någon anledning. Är klimatmålet endast ett CCS-mål eller finns det någon plan B för hur Stockholm ska bli klimatpositivt till 2030?

Satsa på energihushållning

Sverige är ett av länderna med absolut högst energianvändning per capita inom EU och energianvändningen minskar inte alls i samma takt som EU-genomsnittet. EU:s energieffektiviseringsdirektiv innehåller ett mål för absolut minskning av energianvändning till år 2030 och ändå har varken regeringens klimatpolitiska handlingsplan eller Stockholms miljöprogram ett mål för energianvändningen. Självklart bör stadens miljöprogram ha ett mål för minskad energianvändning!

Precis som staden har avfallshierarkin i åtanke i diskussionen om plast i det förbrända avfallet behöver energi- och klimatpolitiken utgå från energihierarkin. Det innebär att energianvändning där det är möjligt ska undvikas eller minimeras och i andra hand användas effektivt som möjligt. Först därefter är det lämpligt att diskutera hur energin ska produceras.

Det framgår inte i miljöprogrammet hur utsläppsmålet på 0,6 ton CO₂e/invånare år 2030 ska nås på energiområdet. På trafikområdet har staden angivit tydliga åtgärder och utsläppsmål (80% utsläppsminskning). På energiområdet, som för närvarande står för cirka 0,7 ton CO₂e/invånare, finns inga åtgärder eller mål angivna. Rimligtvis ska även energisektorn minska utsläppen, förslagsvis genom en radikal energibesparing och en omställning av stadens energiproduktion. Staden bör utreda hur eldningsavfall innehållandes plast ska kunna fasas ut redan innan 2040 samt satsa energieffektiva och förnybara alternativ till kraftvärme. Att gömma sig bakom CCS duger inte!

Miljöprogrammet innehåller ett område om resurseffektivitet och cirkularitet, vilket är positivt. Där finns även ett mål att mängden restavfall som går till energiutvinning ska minska med 20%, vilket är positivt men otillräckligt. Tankarna på resurseffektivitet och cirkularitet är helt frånvarande på området energi och klimat, som om dessa två frågor var orelaterade. Ingenstans i miljöprogrammet nämns energirenovering av fastighetsbeståndet.

Satsa på energigemenskaper

Stadens ambition om en rättvis och inkluderande omställning är mycket lovvärd. I miljöprogrammet är det dock inte specificerat hur dessa ambitioner ska omsättas i praktik inom olika miljöområden. En viktig rättvise- och inkluderingsfråga inom energi- och klimatområdet är energigemenskaper. Staden bör inrätta en funktion med uppgift att stödja energigemenskaper.

EU:s förnybarhetsdirektiv och elmarknadsdirektiv pekar ut energigemenskaper som en omställningsaktör i energisystemet. Lokala sammanslutningar som producerar, lagrar, delar och sparar energi stärker takten i energiomställningen, och säkerställer att den sker på ett socialt och ekologiskt hållbart sätt. Medborgarna vill dessutom ha mer att säga till om i energifrågor än vilken elleverantör som ska fakturera dem för inköpt el!

I Sverige riktas dock energistöden framför allt till höginkomsttagare - villaägare och storförbrukare. Regeringen har inga planer på att transponera EU-lagistiftningen om

energigemenskaper och undanröja hinder för energigemenskaper. Sverige ligger långt efter andra EU-länder i fråga om energigemenskaper.

Staden bör - för att konkret främja en rättvis och inkluderande energiomställning - ta kontakt med grupper som utvecklar och stöttar energigemenskaper i Stockholm för att ta fram en handlingsplan med åtgärder som staden kan vidta för att stötta dessa initiativ.

Övriga utsläpp

Vi noterar att utsläppsminskningar av fluorerade gaser (F-gaser) från värmepumpar och kylanläggningar saknas helt i strategin. Enligt Nationella emissionsdatabasen motsvarade utsläppen från F-gaser i Stockholms kommun 87 000 ton CO₂e år 2022

Synpunkter på område 2.2 – Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

Vi ser positivt på att staden har satt mål på 80% minskade utsläpp från transportsektorn samt en utsläppsfri innerstad till 2030. Särskilt positivt är att staden inte längre hymlar om att biltrafiken måste minska om utsläppen ska minska. Vi undrar dock varför det byggs och planeras för kraftigt ökad vägtrafikinfrastruktur i form av stadsmotorvägar som Förbifart Stockholm och Tvärförbindelse Södertörn om biltrafiken i staden ska minska. Staden behöver tydligt visa att sådana satsningar är helt meningslösa i framtidens Stockholm!

Stadsplaneringen bör utgå från tillgänglighetsprincipen för att minska behovet av transporter. Alla ska kunna komma till arbete, utbildning, kultur och service inom 20 minuter. Staden bör verka för en regional samhällsplanering som inte ökar utglesning av bebyggelsen och satsar på spårburen trafik.

Istället för utsläppsfri innerstad föreslår vi att målsättningen är en innerstad utan privatbilmilsm. Istället för minskade utsläpp från trafik i Stockholms stad föreslår vi en utsläppsfri stad.

Järfälla kommun

Järfälla kommuns yttrande daterat den 20 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Järfälla ställer sig positiv till Stockholms stads nya miljöprogram. Programmet är ambitiöst och återspeglar många av de mål som finns i Järfällas miljöplan 2023-2030. Det är positivt att programmet utgår från såväl Agenda 2030 som de nationella miljö kvalitetsmålen och att programmet även tar hänsyn till rekommendationer och mål på EU-nivå. Miljöprogrammet lyfter många relevanta målområden som har potential att bidra till ett stärkt miljö- och klimatarbete för såväl Stockholms stad som regionen i stort.

Synpunkter Vissa av målen saknar mätbarhet på kort sikt vilket kan skapa otydlighet och svårigheter att följa trender och måluppfyllelse. Hit hör exempelvis mål 2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040, mål 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn samt mål 2.3 En fossilfri organisation 2030.

Dessa mål kan med fördel kompletteras med delmål år 2027 för att säkerställa att utsläppsminskningarna inte skjuts upp till målet. Målen kan även upplevas något otydliga då de specificeras först i ingressen längre ner i dokumentet. Att klimatpåverkan från transporter ska minska med 80 % kan läggas till redan i målformuleringen för mål 2.2 för att inte riskera att det förbises.

I de delar som handlar om konsumtion och resurseffektivitet kan staden med fördel lyfta behovet av lokala återbruk och möjligheten att laga och dela för att så långt som möjligt prioritera de första stegen i avfallstrappan.

Samverkan Miljöprogram för Stockholms stad saknar i dagsläget en plan för implementering. Järfälla kommun vill påtala vikten av kommunöverskridande samverkan för att öka chanserna till måluppfyllnad, exempelvis inom klimat, mobilitet, grönstruktur och vatten. Även samarbete med regionen för att säkerställa att miljöprogrammets speglas i den nya regionala utvecklingsplanen för Stockholm. Exempel på föreslagna åtgärder i Stockholms stads miljöprogram där Järfälla ser goda möjligheter till samverkan är:

- Samverka brett för att möjliggöra och driva på elektrifiering, utveckling av elnät, fordonsflottans omställning till eldrift samt säkerställa en god tillgång till laddinfrastruktur och mobilitets tjänster i hela staden.
- Minska utsläppen från transporter av byggmassor genom planering, återanvändning av material, sjötransporter och effektivisering.
- Utveckla krav på fossilfria byggarbetsplatser.
- Utveckla en plan för en klimatneutral bygg- och anläggningssektor i Stockholm tillsammans med näringslivet.
- Utveckla krav i upphandlingar för att styra mot närodlat mat med låg klimatpåverkan, samt stärkt biologisk mångfald.
- Ta fram konkreta exempel på krav att ställa i upphandlingar för att uppnå minskad materialanvändning.
- Tillsammans med byggaktörer driva på för att få på plats ett storskaligt byggåterbruk

Järfälla kommun vill även lyfta behovet av en fortsatt mellankommunal samverkan kring de regionala grönkilarna och de naturreservat som tangerar kommungränserna, för att säkerställa att de upprätthåller sin viktiga ekologiska funktion.

I dagsläget saknar miljöprogrammet även tydliga åtgärder kring cykelstråk och regional samverkan för hållbar mobilitet. Järfälla kommun ser flera vinster kopplat till samarbete kring mobilitet för att möjliggöra ett regionalt fossilfritt resande genom att främja gång, cykel och kollektivtrafik och att investera i samordnade delningstjänster, infrastruktur och vinterskötsel för dessa transportsätt.

För att uppnå målsättningar kopplat till klimatneutralitet och klimatpositivitet behöver kvarvarande utsläpp mätas och kompenseras på ett transparent och likvärdigt sätt. Järfälla är intresserade av att samverka med Stockholms stad kring svensk

lagstiftning, policys och beräkningar kopplat till klimatkompensation för att öka kunskapen kring möjligheterna att kompensera för geografiska utsläpp.

Sammanfattning

Miljöprogram för Stockholms stad 2030 är ambitiöst och går i linje med Järfällas miljöplan 2023-2030. Järfälla kommun ställer sig positiva till programmet och välkomnar en fortsatt samverkan och dialog med Stockholms stad kring hållbarhetsfrågor.

Karolinska Institutet

Karolinska institutets yttrande daterat den 11 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

KI välkomnar Stockholms stads höga ambitioner inom klimatområdet som ges uttryck för i Miljöprogram 2030.

KI välkomnar också att mål och aktiviteter är konkreta.

Att kopplingen till Agenda 2030 har stärkts i Miljöprogram 2030 stöder KI då KI:s verksamhet både inspireras av och bi-drar till hållbarhetsmålen i Agenda 2030, samt att detta ligger i linje med KI:s vision ” Vi driver utvecklingen av kunskap om livet och verkar för en bättre hälsa för alla”.

Ett flertal av de mål och aktiviteter som är beskrivna i Miljöprogram 2030 förväntas uppnås i samverkan bland annat med akademien. Akademiens roll att ta fram och sprida evidensbaserad kunskap är viktig bland annat för att bedöma var åtgärder behövs, vilka åtgärder som är mest relevanta samt hur man uppnår ändrade beteenden. KI hade gärna sett att samverkan med akademien lyftes fram tydligare och önskar att akademiens bidrag kommer att framgå än mer i den handlingsplan som ska följa.

KI har inte bedömt relevans och prioritering av specifika mål och aktiviteter i Miljöprogram 2030, utan förutsätter att dessa vilar på solid grund. KI har därför valt att avstå från att kommentera enskilda delar av dokumentet.

Baserat på ovan och redan ingångna överenskommelser mellan KI och Stockholms stad: Avtal om samverkan mellan Stockholms stad och Karolinska Institutet (dnr 5-20/2020), samt Avsiktsförklaring mellan KI och Stockholms stad gällande ett europeiskt klimatkontrakt (dnr 5-19/2023), är KI på en övergripande nivå positiv till de fastslagna målen i Miljöprogram 2030 för Stockholms stad och välkomnar ett tydligare inslag av akademiens roll i den kommande handlingsplanen.

I ärendets beredning har ordförande i rådet för hållbar utveckling, Karin Dahlman-Wright, samt KI:s miljösamordnare Lilia Daianova och Maya Petrén deltagit. Ärendet har även föredragits för och diskuterats med rådet för miljö och hållbar utveckling.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor Annika Östman Wernerson i närvaro av universitetsdirektör Veronika Sundström efter föredragning av enhetschef Ulrika Widegren. Närvarande var också Medicinska föreningens Elin Törnqvist

Klimataktion

Klimataktions yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Generella reflektioner

Det nya miljöprogrammet är betydligt mer heltäckande och ambitiöst än det förra. Det är stora kliv i rätt riktning och visar på politiskt ledarskap. Det är glädjande att se att tyngd läggs vid rättvis omställning, inkludering och utsläpp från offentlig och privat konsumtion.

Samtidigt är programmet väldigt övergripande och saknar tydliga och mätbara mål. Vi ser därför att det blir svårt att följa upp miljöprogrammet och veta när det kan anses uppfyllt. På så vis pekar det snarare ut en vision, än en tydlig riktning. Det saknas även en tydligt vetenskaplig koppling, exempelvis en koldioxidbudget. Det är även viktigt att staden i sin egen verksamhet går före och föregår med gott exempel, exempelvis genom att upphandla cirkulärt, servera vegetariskt och ekologiskt, etc.

Det är möjligt att staden planerar att förtydliga miljöprogrammet i olika planer, som klimathandlingsplanen. Men vi tror det vore fördelaktigt att ha mätbara mål redan i miljöprogrammet för att underlätta i stadens styrning.

Eftersom det är så pass bråttom med att genomföra klimatomställningen föreslår vi generellt att målåren tidigareläggs och anpassas efter en vetenskapligt baserad koldioxidbudget.

Involvera civilsamhället

Det är mycket glädjande att staden söker involvera civilsamhället och skapa delaktighet i omställningen. Samtidigt är det otydligt exakt vad man önskar att civilsamhället ska bidra med. Det vore bra om staden skapade en plan för involvering där det tydligare framgår, eller ännu hellre, att det blir tydligare i miljöprogrammet.

Några förslag:

- Bidra med platser där föreningar och grupper kan mötas kostnadsfritt. Kommunala bostadsbolag skulle kunna få i uppdrag att skapa sådana platser.
- Skapa medborgarråd i alla stadsdelar.
- Gynna lokala odlingsinitiativ genom att stötta bostads- och hyresgästföreningar.
- Skapa återbrukscentrum i alla stadsdelar, gärna i varje kvarter. Kanske går det att kombinera med platser där föreningar kan mötas. Återbrukscentrum i Skärholmen är ett gott exempel.

- Bjuda in till möten med civilsamhället där det är tydligt vad som ska uppnås.
- Ge uppdrag till föreningar om att utbilda och folkbilda.
- Ge föreningar i uppdrag att ta hand om mark, skapa ängar, etc.

Förslag på mätbara, tidssatta och skarpare mål

- 1. En rättvis och inkluderande omställning
  - a. Stadens verksamhet stärker en rättvis omställning genom att all kommunanställd personal har fått den utbildning som krävs senast 2026.
  - b. Stockholmarna är delaktiga i omställningen genom att det finns ett representativt medborgarråd per stadsdel senast 2025.
- 2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck
  - a. Upprätta en vetenskapligt baserad koldioxidbudget och anpassa målåren efter den.
  - b. Ett Stockholm som är klimatpositivt och fossilfritt 2030.
  - c. Minskad mängd biltrafik med 50 procent till 2030 jämfört med 2020.
  - d. Halverad klimatpåverkan från all konsumtion i Stockholm 2030 jämfört med 2020.
- 3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem
  - a. 30 procent skyddad natur senast 2030, i linje med FN:s globala mål.
  - b. Inga exploateringar av naturvärdesklass 1-3.
  - c. Skapa en sammanhängande blågrön infrastruktur senast 2030.
  - d. God vattenkvalitet i hela kommunen senast 2030.
  - e. Krav för minimerad negativ påverkan på biologisk mångfald vid alla inköp och upphandlingar senast 2025, exempelvis ekologiskt i all upphandling av mat.
- 4. Ett klimatanpassat Stockholm
  - a. Hela stadens yta omfattas av åtgärdsplaner för skyfall senast 2028.
  - b. Stadens bostadsbestånd, offentliga lokaler, äldreboenden, skolor, förskolor och grönområden omfattas av åtgärdsplaner för värme och överhettning med syfte att skydda barn och äldre senast 2028. De kommunala bolagen ska till dess även ha inventerat hälsorisker och vidtagit åtgärder.
  - c. Staden inrättar offentliga lokaler med svalka samt erbjuder offentliga och kostnadsfria dricksvattendepåer för alla senast 2030.
  - d. Krontäckningsgraden ökar till 50 procent senast 2030, med särskilt fokus på utsatta områden som ofta är eftersatta gällande grönska.
- 5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

- a. En cirkulär ekonomi i Stockholm som uppgår till 50 procent senast 2040.
- b. De konsumtionsbaserade utsläppen får max vara 1 ton per person senast 2040.
- c. Ingen plastförbränning i värmeverken senast 2028, all plast i kommunen ska återvinnas.
- 6. Ett giftfritt Stockholm
  - a. Inga farliga eller förbjudna kemiska ämnen vid inköp och upphandlingar senast 2025.
  - b. Max 1 ng/l PFAS i Stockholms vatten senast 2028.
  - c. Kommunen tar över avfallshantering senast 2026 för att undvika att göra affärer med kriminella.
- 7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö
  - a. Bilfri innerstad 2030.
  - b. Maxhastighet 30 km/h i tätbebyggda områden senast 2026.

Övriga kommentarer

- Resultatindikatorer: undvik utslaget per capita - bättre att enbart räkna totala utsläpp. Det blir vilseledande att räkna per capita, vilket SMHI påpekar. Se hjälpdokument från SMHI:
https://www.smhi.se/polopoly_fs/1.174785!/Om%20uppf%C3%B6ljning%20av%20m%C3%A5l%20och%20utsl%C3%A4pp%20per%20inv%C3%A5nare%202023.pdf

Klimatkommunerna

Klimatkommunernas yttrande daterat den 7 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Vi har i vår granskning läst förslaget till miljöprogram med ”klimatögon”, dvs. fokuserat på det som rör klimatomställning. Vår övergripande bedömning är att förslaget till miljöprogram är gediget och det märks att Stockholms stad har en väl fungerande organisation av sitt klimatarbete. Visioner, mål, utmaningar och åtgärder kommuniceras tydligt. Mycket fint med ”Målet i praktiken”-bilderna!

Scope: I början av dokumentet förtydligas vad som menas med olika begrepp, och vad begreppet klimatomställning innehåller i detta fall – mycket bra!

Omfattningen/definitionen följer Klimatkommunernas rekommendation om att följa upp utsläpp av alla växthusgaser inom det geografiska området kommunen enligt internationell standard.

Linjering med Parisavtalet: Ok! Utsläppsmålet till 2030 är satt utifrån en modell som relaterar till vad som krävs för att nå målsättningarna i Parisavtalet. Modellen är Världsnaturfondens One Planet City Challenge (OPCC) 1.5°C Alignment Method.10. Det finns en beskrivning av vilka kolsänkor som staden ska arbeta med utöver att man minskar utsläppen.

Delmål, ansvar och uppföljning: Relevanta delmål finns, med tydliga beskrivningar av vad dessa omfattar. Sektorer med särskilda utmaningar har fått egna delmål, vilket är positivt. För varje delmål står vilken nämnd/bolag som genomför, och vilken nämnd som följer upp. För vissa mål står det ”alla nämnder och bolag” och då undrar vi om det finns någon samordnande funktion som driver på?

Kommunal

Kommunals yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ett klimatanpassat Stockholm som ska stärka våra utsatta för extremväder genom bra rutiner och verksamhetsanpassningar. Det vi är lite betänksamma om är just att detta inte alltid räcker till, när vi sitter där med äldre som inte kan ta sig bort i från översvämningen eller barn som inte har någonstans att ta vägen i värmen. För att det inte finns i ekonomin att bygga in en bra AC eller att det inte finns en plan B om alla hissar slutar fungera vid en översvämning.

Staden måste se till att det finns utrymme i budgeten vid nybyggnationer av alla våra olika välfärdslokaler att ha en bra AC så de har ett bra klimat både sommar och vinter för att värna våra medarbetare som ska orka vara aktiva, lärande pedagoger hela dagen.

Enligt Stockholms Stads äldreboendeplan (Äldrenämnden 2024-06-11, ärende 8) så är cirka 25 särskilda boende i behov av totalrenoveringar: ”För många särskilda boenden finns det ett behov av totalrenoveringar. Det rör cirka 25 av Micasas fastigheter där genomgripande upprustning behövs i närtid och behov kommer att finnas av tomställningar och evakueringar. Fastigheterna som berörs innehåller vård- och omsorgsboende, servicehus och seniorbostäder.”

Vi menar att det är mycket viktigt att Miljöprogrammets slutsatser tas tillvara när dessa totalrenoveringar görs. Att evakuera sjuka äldre är komplicerat och resurskrävande. Därför måste staden ta chansen att i samband med totalrenoveringarna investera i teknik husen som inhyser äldreboenden så inomhusklimatet blir behagligt och anpassat för de framtida värmeböljorna. Som det är nu så har många särskilda boenden för äldre alldeles för varmt på sommaren (och ibland för kallt på vintern). Det är farligt för de sjuka äldre och skapar en olidlig arbetsmiljö för Kommunals medlemmar. Vi menar att man måste investera i tekniska lösningar i samband med dessa renoveringar såsom som kyler ner i varje lägenhet där de äldre bor och personalen utför arbetet. Vi tycker man ska ta chansen att installera solceller och batterier på de särskilda boendena så att inte energin till kylanläggningarna bidrar till växthuseffekten. Batterilösningar är lokala och vid kris och krig kan de hjälpa att hålla omvårdnaden om de äldre igång om elsystemet slås ut. Förhoppningsvis så kan tekniska lösningar såsom solceller och batterier men även andra miljövänliga lösningar minska energikostnaderna. Vi tror inte Micasa själv har kompetens, organisation eller organisationskultur att själva klara av ovanstående förslag. Därför bör staden ta ansvar att detta genomförs.

1.2 Rättvis och inkluderande omställning, väldigt få verksamheter inom vårt avtalsområde har idag ingen tillgång till en bra återvinning, som töms regelbundet utan det är knutet till att medarbetarna har den tiden för att gå till en återvinningscentral och lämna skräpet.

Med arbetet att skapa ett giftfritt Stockholm skulle vi vilja se att det finns en idébank om smarta idéer vid inköp av olika material, då vissa förvaltningar har kommit längre än andra i detta, och det oftast är fler gifter än dessa som kan orsaka problem för oss som använder dem dagligen. Inte enbart reglerat via upphandlat material.

Kommunal ser väldigt positivt på att stärka kollektivtrafiken för att göra den mer lätt att använda, på dygnets alla timmar oavsett vart jag valt att bosätta mig. Då vi ser att många inom våra yrken använder SL. Samt att säkra fler cykelbanor, för att minska utsläppen i Stockholm. Det vi skulle vilja att staden tittar på är att möjliggöra för kommunens anställda att ha möjlighet att köpa SL kort via löneavdrag om vi tror skulle vara en stor hjälp att locka fler att använda kollektivtrafiken.

Detta stödjer också att man kan bygga där det inte är lika tätbefolkat och därmed också ha en större möjlighet att bevara grönområden och bevara mångfalden.

I avsnitt 2.5 på sidan 28 står: ”Matsvinnet i stadens verksamheter ska minska genom ökad kunskap och förbättrad planering.”

Vi får ofta och återkommande höra från våra medlemmar i stadens verksamheter klagomål på att det är svårt att beställa i stadens system Agresso. Det är dyrt, svårt att få rätt storlek på matvarorna och det är svårarbetat. Detta leder till matsvinn för man hittar inte annat än storpack. Det leder också till minskat inköp av ekologiska varor eftersom dyra varor leder till att man spräcker matbudgeten. Vi på Kommunal vet inte om dessa återkommande klagomål beror på inköpssystemet Agresso eller om livsmedelsupphandlingen, som görs av Serviceförvaltningen, är bristfällig eller om det saknas utbildning för våra medlemmar hur man ska beställa i systemet. Vi tycker att staden ska titta på vad som är orsaken och om det är handhavandefel så krävs det utbildningsinsatser och bättre rutiner.

Staden ska satsa på närproducerad mat, och då är det viktigt att belysa att, som det står beskrivet i remissen, man har gemensamma transporter så att man kan minska utsläppen. Kommunal ser här en stor brist i att vi har för få upphandlade aktörer i både transport och i aktörer som kan leverera närproducerad mat och vill att Staden tittar lite extra på detta, både ur den ekonomiska aspekten men också självklart för miljön.

Vi ser också en stor oro på att dessa satsningar inom miljön läggs på våra verksamheters budget och att det ska bekostas av den, så som ekologisk närproducerad mat, detta är då pengar som tas från annat, då vi redan idag ser att våra kollegors arbetsmiljö är nedprioriterad.

Kungliga tekniska högskolan (KTH)

Kungliga tekniska högskolans yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

KTH:s ställningstagande/ Allmänt

KTH ser positivt på programmet i sin helhet, och vill gärna samverka med staden för att åstadkomma den positiva förändring som krävs för att uppnå klimatneutralitet, resiliens och social hållbarhet.

Skäl

Nedan ges ett antal mer specifika kommentarer på avsnitt i Miljöprogrammet där KTH:s forskare har bidragit med sin sakkunskap i frågorna.

1. En rättvis och inkluderande omställning

KTH anser att rubriken för detta mål inte är oproblematiske. Det är helt klart att en klimatomställning är nödvändig i ett rättviseperspektiv. Detta bland annat eftersom klimatförändringar drabbar svagare grupper och framtida generationer värre än mer välbeställda grupper i dagens generation. Men ett rättvist och jämlikt samhälle kan nås på många sätt och klimatomställningen är bara en av flera förändringar i samhället. Att ställa krav på att klimatomställningen ska vara rättvis, kan därför paradoxalt nog leda till ökade orättvisor, om det leder till att klimatomställningen bromsas, eftersom det då leder till ökade klimatförändringar som ju enligt ovan leder till ökade orättvisor. Det kan också leda till ökade orättvisor genom att man fokuserar rättvisediskussionerna till en av samhällsförändringarna, och därmed riskerar att tappa fokus på andra, kanske ur ett rättviseperspektiv, viktigare diskussioner såsom skattepolitik, skolpolitik osv.

1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning

Begreppet ”rättvis omställning” är problematiskt eftersom det kan tolkas på många olika sätt. Det leder till otydligheter om hur det ska omsättas i konkreta åtgärder. Det illustreras av en del av programmets skrivningar. På exempelvis sidan 14 skriver man att stadens miljö- och klimatarbete ska prioriteras mot sårbara grupper. Samtidigt skriver man på sidan 15 att de grupper som släpper ut mest ska ställa om snabbast. Så vilka grupper ska man prioritera åtgärder mot, de som är sårbara eller de som släpper ut mest? Och vad händer om någon sårbar grupp släpper ut mycket? Kan man ändå införa åtgärder som leder till att de minskar sina utsläpp eller måste man då bromsa klimatomställningen?

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

KTH välkomnar målet men ser några problem: På sidan 17 skriver man att den lokala energiproduktionen ska öka. Detta är ett tveksamt mål. Ur miljö- och klimatperspektiv är det svårt att se några fördelar med det. Det kan finnas affärsmässiga eller andra skäl, men knappas klimat och miljömässiga skäl och borde därför strykas ur detta program.

På sidan 17 står det att Sverige har bland de högsta konsumtionsbaserade utsläppen person i världen. Det stämmer inte.

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

KTH anser att detta är ett bra mål. Dock finns några invändningar:

På sidan 21 räknas ett antal källor till direkta utsläpp upp. Dock nämns inte avfallsförbränningsanläggningar vilket är en stor källa för Stockholm som dessutom riskerar att öka kraftigt genom den nya planerade anläggningen i Lövsta.

På sidan 21 nämns att indirekta utsläpp kan ske i Stockholm. Vilka kan det vara och varför är de inte direkta?

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

KTH anser att detta är ett bra mål.

2.3 En fossilfri organisation 2030

KTH anser att detta är ett bra mål.

2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

KTH anser att detta är ett bra mål. Dock finns några invändningar:

På sidan 28 nämns att utsläppen kan skilja sig mycket mellan individer och bostadsområden, mellan 4 och 18 ton per invånare. Dock är nog skillnaden mellan individer mycket större.

De exempel på åtgärder som nämns kommer sannolikt inte att leda till att målet nås. När målet är fastslaget bör man därför genomföra en analys av vilka sorters åtgärder staden kan genomföra för att komma närmare målet.

2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

På sidan 28 skriver man att lokala matmarknader kan skapa förutsättningar för ett minskat klimatfotavtryck. Det finns dock väldigt lite koppling mellan lokala matmarknader och klimatfotavtryck. Det kan vara trevligt av andra skäl, men det finns ingen anledning att tro att det ska leda till minskade utsläpp. Tvärtom kan det leda till ökade utsläpp genom ineffektiva transporter som fortfarande till stor del sker med fossila fordon.

4. Ett klimatanpassat Stockholm

KTH ser positivt på stadens ambitioner när det gäller klimatanpassning men har några reflektioner och förbättringsförslag:

Städer är i allmänhet en eller ett par grader varmare än omgivande landsbygd. På engelska kallas detta "Heat Island Effect". Träd och annan växtlighet minskar denna effekt, men när det gäller hårdgjorda ytor och byggmaterial kan man inte dra alla material över en kam (som på sidan 42, 5:e stycket). Olika material reflekterar ljus i olika grad. Ljusa material är bättre än mörka material. Gatu- och vägbeläggningar av betongplattor, marksten eller natursten är t.ex. bättre än asfalt. KTH rekommenderar att staden beaktar olika materials reflekterande egenskaper i val av dessa.

Det största hotet mot Stockholm utgör risken att saltvatten tränger in i Mälaren. Hotet nämns också i bakgrundskapitlet (sidan 43, översta stycket), men detta finns inte med avsnitten 4.1 och 4.2, trots att åtgärder mot saltvatteninträngning i Mälaren måste bedömas vara avsevärt mycket viktigare än att t.ex. ”erbjuda svala platser i händelse av värmebölja” (sidan 46).

I uppräkningsdelen av klimatförändringarnas effekter nämns översvämningar, värmebölja, torka, ökad brandrisk, minskad markstabilitet och biologisk mångfald. Risken för översvämning är sannolikt störst. I uppräkningsdelen saknas andra hot som kraftigare stormar med högre vindlast och ökade snölast (som kan verka paradoxalt då temperaturen stiger men ökad nederbörd vintertid kan ändå ge tillfällen med snöfall med mer nederbörd). Ser man på städer i varmare delar av världen bör man även inkludera skogsbränder som närmar sig stadens utkanter. I texten nämns att ”krontäckningsgraden ska öka till minst 30 procent” (sidan 44, 3:e stycket). Värdet borde ställas i relation till hur det ser ut idag. Vilken krontäckningsgrad har Stockholm idag? När skall målet 30 % vara nått? Detta bör preciseras.

5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

KTH ser positivt på att man i planen skriver ut att ”konsumtionen behöver minska”. I IPCC:s senaste rapport står tydligt att klimatmålen kräver just minskad konsumtion. En rekommendation är att göra följande tillägg i den efterföljande meningen (tillägg kursiverat): ”Att exempelvis återbruka, reparera, dela och reflektera före inköp är värdefulla förhållningssätt.” Denna inledande ambition bör även tydliggöras i efterföljande underkapitel, då det nu endast nämns i inledningen. Åtgärder och mål som kan formuleras för minskad konsumtion är till exempel genom reflektion före inköp, mål om minskad konsumtion (av hushållen eller lättare; internt inom kommunen) i relation till två årtal som till exempel 2000 och 2030.

KTH är positiv till det ambitiösa målet ”att ifrågasätta och utmana produktionssätt, materialval, beteenden och konsumtionsmönster samt att främja och möjliggöra cirkulära flöden”. Här bör dock skriva ut en kort motivering till varför ni har valt ut att prioritera vissa särskilda flöden. Är det baserat på kvantitativ massa, problematik, koldioxidutsläpp eller annat?

Generellt sett bör energifrågor (dock inte avfallsförbränning), till exempel de delar som handlar om energieffektivisering, flyttas från kapitel 5 till ett kapitel som handlar om klimatfrågan. På olika platser under kapitel 5 bakas denna fråga in i kontexten av en cirkulär ekonomi. Akademiskt, men även praktiskt, görs sällan denna koppling.

En viktig utgångspunkt att använda för cirkulär ekonomi är avfallshierarkin. Med denna bakgrund blir det ett problem att den största delen av hushållsavfallet förbränns i Stockholms stad, snarare än återvinns/återanvänds.

Ett annat problem är hur staden ska styra de stora mängder avfall som man saknar rådighet över, men som rent kvantitativt utgör den största delen av avfall i kommunen: verksamheternas/industrins avfall. Att etablera ett byggåterbruk är ett steg i rätt riktning här.

5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

KTH ser positivt på att upphandling är i fokus, men rekommenderar att tydliggöra hur staden ska ”Maximera möjligheter för återanvändning av produkt och komponent.” Kanske att staden ska bygga upp en intern mindre organisation för återanvändning?

Att staden ska ”Verka för att i högre utsträckning bevara befintliga byggnader och undvika rivningar” är ambitiöst och passande för en stad att driva i en cirkulär kontext. Men formuleringen att ”verka för” uppfattas som vag och behöver skärpas; vad ska staden göra för att bevara befintliga byggnader? Detta är en viktig ambition som behöver konkretiseras.

5.2 Cirkulära kretslopp av resurser

Med bakgrund i de investeringar som gjorts i biogas förstår KTH att staden skriver att ”Minst 80 procent av tillgängligt matavfall ska gå till biologisk behandling”. Men utifrån avfallshierarkin bör prioritet för matavfall i första hand vara att minska mängden, i andra hand bör i de fall det är ätbart matavfall doneras till den infrastruktur av sociala supermarketer som håller på att växa fram runt om i Stockholm. Att skapa en relation mellan Stockholms stad och Stockholm Stadsmissions matbanker bör vara ett första och viktigt steg här.

KTH är positiva till ambitionen att ”Avfall från stockholmarna och verksamma i staden ska minska.” Att arbeta med avfallsförbyggande är dock inte helt enkelt. Generellt sett handlar avfallsförebyggande om åtgärder innan produkterna blir till avfall, eftersom det sedan är för sent att förebygga själva uppkomsten av avfallet. De förslagna åtgärderna i form av kommunikationsinsatser och att samarbeta med civilsamhället är dock olika exempel på relativt passiv och svag styrning. KTH uppmuntrar därför till mer radikala sätt att förebygga avfall. Som vägledning; det effektivaste sättet att minska avfall är att minska konsumtionen.

KTH håller med om att cirkularitet och återbruk måste få ta plats i staden, och att ytor avsätts till detta arbete, även om det inte är kommersiellt försvarbart. KTH ser med glädje fram emot att fler platser etableras runt om i staden för återbruk eller konsumtionsfria/marknadsföringsfria ytor.

Arbetsätt för att nå målen

KTH anser att de arbetsätt som lyfts fram för att nå målen är viktiga och bra. Dock saknar man planering som verktyg. Det är ett centralt verktyg för staden som är en väsentlig förutsättning för att nå många av målen. Det borde därför lyftas mycket tydligt.

KTH saknar även en rubrik om utbildning/kompetensutveckling av anställda inom Stockholms stad vilket är helt avgörande för att de ska kunna arbeta mot målen och arbeta med åtgärderna i handlingsplanen på ett bra sätt. En åtgärd kan vara att fram en utbildningsplan för olika ansvariga och berörda funktioner.

Styrning och uppföljning

KTH betonar vikten av att uppföljning av planen även inkluderar externa deltagare i exempelvis referensgrupper.

Remissvaret har utarbetats inom skolan för arkitektur och samhällsbyggnad, institutionen för Hållbar utveckling, miljövetenskap och teknik samt institutionen för Bygghälsa.

Beslut om att avlämna KTH:s remissvar har fattats av rektor Anders Söderholm. Närvarande vid beslutet var universitetsdirektör Kerstin Jacobsson, ordförande för Tekniska Högskolans studentkår Niklas Carlbaum, hållbarhetschef Kristina von Oelreich, föredragande, projektledare forskning Karin Larsdotter och mötets sekreterare Helene Rune.

Länsstyrelsen Stockholm

Länsstyrelsen Stockholms yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Länsstyrelsen ser positivt på Miljöprogram 2030 för Stockholms stad och ser att det ligger mycket i linje med Länsstyrelsens åtgärdsprogram för miljömålen i Stockholms län. Länsstyrelsen anser att miljöprogrammet är ambitiöst och väl strukturerat med mål, delmål, förslag på åtgärder och där ansvariga nämnder, bolag för genomförande och uppföljning finns tydligt utpekade. Att programmet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi och därmed ingår i den ordinarie styrningen, skapar goda chanser för att målen ska kunna nås.

Länsstyrelsen ser saker som ytterligare skulle kunna förstärka Miljöprogrammet:

Avsnitt 2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

- Att beskriva vad man menar med närodlat och lokalt och när det skiljer sig från svenskt. Det är viktigt mot bakgrund av att kontrasten mellan produktion i länet och konsumtion i Stockholms stad är mycket stor. Texten kan också kompletteras med olika sorters åtgärder för odling i staden.
- Att skriva in att köttkonsumtionen kan minska samtidigt som andelen kött från svenska betesdjur ökar för biologisk mångfald, kolinlagring och vår beredskap.

Allmänna synpunkter

- Länsstyrelsen tog under 2023 del av samrådsversionen av Energistrategi för Stockholms stad. Vi anser att det är otydligt hur styrdokumentet förhåller sig till varandra, till exempel hur Energistrategins fokusområden och strategier och Miljöprogrammets mål och delmål kompletterar varandra.

- De prioriterade klimatutmaningar för länet som länsstyrelsen lyfter fram i den nyligen beslutade regionala handlingsplanen för klimatanpassning (risk för översvämning, värme samt risk för förlust av biologisk mångfald) och de effektmål som finns i planen om samverkan och systematiskt arbete stämmer väl överens med de delmål och fokusområden som föreslås i Miljöprogrammet. Det är positivt för det fortsatta arbetet och möjligheterna att klimatanpassa länet att det finns en sådan samsyn.
- En av Länsstyrelsens prioriterade åtgärdsområden i åtgärdsprogrammet för miljömålen är Resurseffektiv giftfri cirkulär ekonomi, där en del är cirkulärt byggande. Det bidrar till att nå flertalet miljömål och har synergier med kulturmiljö och gestaltad livsmiljö. Vi har därför lagt med en bilaga med synpunkter och råd för att förstärka kulturmiljö, samhällsplanering och gestaltad livsmiljö i miljöprogrammet.
- Att även ta med den offentliga sektorn som viktig part att samarbeta med. Länsstyrelsen samarbetar gärna i genomförandet av Miljöprogrammet.
- Att listorna med exempel på åtgärder sorteras så att åtgärderna som ligger närmast problemkällan ligger först, eftersom de är mest effektiva. Till exempel åtgärderna för ett transporteffektivt samhälle under 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn.
- Hänvisningarna till vilka miljömål de olika målen bidrar till kan många gånger utökas med fler. Till exempel skulle med tanke på innehållet under mål 2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck symbolen för alla miljömål kunna användas.

Bilaga - Kulturmiljö, samhällsplanering och gestaltad livsmiljö

Mål 1. En rättvis och inkluderande omställning

Mål för de miljömässiga aspekterna inklusive natur- och kulturmiljö behöver utvecklas för att omfatta hela livsmiljön.

Vid omställningen är det viktigt att ha hela livsmiljön i åtanke. Det inkluderar förutom de ekonomiska och sociala aspekter som nämns i miljöprogrammet även miljömässiga aspekter så som tillvaratagandet av natur- och kulturmiljöer, för en hållbar omställning.

Mål 2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

En förståelse för täthetens effekter är viktig att ha med sig i formuleringen av mål och riktlinjer. Målen kan förtydligas eller kompletteras för att nyansera effekten på livsmiljön som helhet.

En högre täthet främjar hållbara transporter. Men en högre täthet medför inte enbart fördelar. Rapporterad relation mellan täthet och hållbar stadsutveckling där studier

relaterade till offentlig infrastruktur, transporter och ekonomi rapporterar oftare en positiv relation med täthet, medan ekologiska [miljömässiga], sociala och hälsomässiga effekter av högre täthet för det mesta är negativ.

Ett sätt att hantera täthetsdiskursen är genom att sätta människan i centrum och utgå från politiken för gestaltad livsmiljö. Stadsbyggnadsforskare (Lars Marcus, Ann Legeby, Alexander Ståhle) lyfter kvaliteter av den nära staden, istället för den täta staden.

Ett minskat klimatavtryck är en viktig del i omställningen men här är det viktigt att beakta hela livsmiljön. Våra byggda miljöer är människors livsmiljöer och det finns tydliga samband mellan hur högt och tätt vi bygger och människors hälsa och välbefinnande utifrån tillgången till grönska, dagsljus, mikroklimat och inte minst historia och att kunna identifiera sig med och känna sig ”hemma” och trygg i miljön. Balansen och utformningen mellan det som är bebyggt och de mellanrum som uppstår har en avgörande roll i omställningen. Det påverkar många samhällsprocesser och kan därför lyftas fram på ett tydligare sätt i miljöprogrammet. Den befintliga byggda miljön hjälper oss att förstå vårt förflutna. Den sätter ramarna för dagens utveckling och den är resultatet av redan använda resurser och investerat kapital, och det är viktigt att förvalta detta väl.

Ett sätt att hantera de samhällsutmaningarna är genom att utgå från politiken för gestaltad livsmiljö och kommunens arkitekturpolicy som kan vara ett gott stöd i planering, byggande och förvaltning.

Mål 3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Kulturella ekosystemtjänster kan lyftas fram tydligare i mål och delmål, inklusive biologiskt kulturarv. Det kan därmed stärka och bidra till en rikt nyanserad grönmiljö och livskvalitet i staden som synliggör vår gemensamma historia.

Ekosystemtjänster delas ofta in i olika grupper utifrån vilken funktion de har. Kulturella ekosystemtjänster ger oss exempelvis kunskap, upplevelserikedom och livskvalitet i form av rekreation och friluftsliv, symboliska och estetiska värden, kunskaps- och vetenskapliga värden. Förenklat kan de beskrivas som värden som människan får eller kan erhålla i kontakt med naturen. De kan sammanfattas som upplevelsevärden. Stockholms stadsmuseum har inventerat Stockholms stads parker och tagit fram kulturhistoriskt kunskapsunderlag som kan användas som ett verktyg i planeringen och hanteringen av eventuella målkonflikter som kan uppstå när flera intressen ska vägas samman. Faktabladen finns på digitala stadsmuseet, faktablad om Stockholms parker.

Att omhänderta kulturmiljövärden i stadens parker och grönområden kan också bidra till bevarande av biologiskt kulturarv. Biologiskt kulturarv är natur som berättar om kultur. Det utgörs av ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom mänskligt nyttjande av landskapet. Människan har i alla tider använt naturen och därmed, medvetet eller omedvetet, påverkat den. Påverkan har lämnat spår som kan läsas även efter själva bruket har upphört. Biologiskt kulturarv är den

del av den biologiska mångfalden som är resultatet av människans brukande och som därmed berättar något om människan.

Mål 4. Ett klimatanpassat Stockholm

Tydliggör mål för hur kulturarv och kulturmiljö kan hanteras i samband med klimatanpassningar.

Kulturmiljöer och kulturarv påverkas på olika sätt av klimatförändringar. Den direkta påverkan kan vara ras och skredrisker på grund av större nederbörd, översvämningar eller ökade temperaturer som i sin tur medför ett fuktigare och varmare klimat vilket skapar gynnsammare förutsättningar för mögel, röta och skadedjur. Den direkta påverkan kan orsaka förödande skador och i vissa fall radera ut kulturvärden. Kulturmiljöer kan även skadas till följd av åtgärder som vidtas för att hantera klimatförändringarnas konsekvenser så som tilläggsisolering, byte av fönster, översvämningsskydd, brandsäkringsåtgärder etcetera. Förebyggande arbete så som riskhantering, planering och underhållsåtgärder, men också samverkan mellan olika samhälls- och beredskapsområden, är viktigt för att undvika och mildra skador på kulturarv. Bra planeringsunderlag där kulturmiljöer är tydligt identifierade och klimatscenarier på kortare- och längre sikt är praktiska verktyg för att kunna arbeta förebyggande i fysisk planering. Kompetensen och kunskapsnivån behöver generellt höjas i fråga om en varsam hantering av kulturarv och klimat.

Riksantikvarieämbetet har tagit fram en Handbok i klimatpåverkan på kulturarv som finns i sin helhet på deras webbplats. I handboken presenteras några konsekvenserna av klimatförändringarna för kulturarvet och ger bland annat generella förslag på sätt att hantera anpassningar, förebyggande åtgärder och försämringar.

Energimyndigheten har ett forskningsprogram, Spara och bevara om energieffektivisering i kulturhistoriskt värdefulla byggnader som syftar till att utveckla och förmedla kunskap och tekniklösningar som bidrar till energieffektivisering utan att värden förvanskas eller förstörs. Mer information finns på programmets webbplats.

Kommunen bör med fördel undersöka och stärka synergier i kommunens eget arbete med gestaltad livsmiljö och arkitekturpolicy i sin strävan att bättre hantera sårbarheterna i stadsmiljön och stadsväven, i planering, byggande och förvaltning. Till exempel kan grön infrastruktur och multifunktionella ytor stärka klimatanpassningsförmåga och stärka ekologiska, estetiska och sociala värden.

Mål 5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Ställ upp tydligare mål och delmål för förvaltning och transformation av den redan bebyggda miljön.

Att lägga större fokus på hållbar, varsam och långsiktig förvaltning av den redan bebyggda miljön kan ytterligare bidra till minskat klimatavtryck och ett mer resurseffektivt och cirkulärt förhållningssätt när staden utvecklas. Genom varsam

förvaltning förlängs inte bara hållbarheten av material och byggnadsverk, det tillvaratar också kulturvärden, redan ianspråktaga resurser, upprätthåller trivsamma och trygga miljöer och bidrar till livskvalité.

Vidare bör kommunen undersöka och stärka synergier med kommunens eget arbete med gestaltad livsmiljö och arkitekturpolicy och förtydliga sina ambitioner kring transformation, omvandling och ombyggnad av den byggda miljön.

Mål 7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Det är positivt att Kommunen arbetar aktivt för bättre ljudmiljö och luftkvalitet. På s. 63 hittar vi ett litet fel som inte underlättar för kommunen att hantera detaljplaner i bullerutsatta lägen. Kommunen skriver ”Vid planering i bullerutsatta lägen ska hänsyn till bullret tas i ett tidigt skede och finnas med under hela planeringsprocessen för att sedan regleras under bygglovsprocessen.”

Vi föreslår justering enligt följande: ”Vid planering i bullerutsatta lägen ska hänsyn till bullret tas i ett tidigt skede, regleras i detaljplaner för att sedan följas upp under bygglovsprocessen.”

God arkitektur, placering och utformning av bebyggelse är en framgångsfaktor i skapande av goda ljudmiljöer för människor i olika livskeden.

Mobility Sweden

Mobility Swedens yttrande daterat den 4 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Mobility Sweden är den svenska branschorganisationen för tillverkare importörer av personbilar, lastbilar och bussar och har getts möjlighet att till Stockholms stad inkomma med synpunkter på Miljöprogram 2030 för Stockholms stad. Mobility Sweden tillstyrker programmet med nedanstående kommentarer och inspel.

Fordonsindustrin befinner sig mitt i en historisk omställning med skifte av drivlinor, nya affärsmodeller, uppkopplade fordon och utveckling mot autonoma fordon. Den gröna omställningen påverkar hela branschen och elektrifieringen är huvudspåret, men även biodrivmedel och grön vätgas utgör viktiga beståndsdelar. Omställningen kan, om branschen ges rätt förutsättningar, stärka svensk konkurrenskraft, skapa nya exportframgångar, fler jobb och i förlängningen bidra till Sveriges välstånd. Annars riskerar Stockholm och Sverige att hamna på efterkälken.

Transportsektorn har under det senaste århundradet utgjort en betydande källa till buller och luftföroreningar i Stockholm. Mot bakgrund av teknikutvecklingen inom fordonsindustrin, EU:s klimatpaket Fit for 55 och det nationella svenska transportmålet om minskade utsläpp till 2030 ställer fordonsindustrin nu om och byter drivlina från fossilt till fossilfritt. I takt med att allt fler elfordon rullar på våra vägar minskar även bullret. Det tekniskiftet innebär att bilen fortsatt kan utgöra en viktig beståndsdel i den moderna staden. För många stockholmare kommer bilen fortsatt att vara ett viktigt transportmedel. Den gör att man kan ta sig från a till b på ett

fördelaktigt sätt och den bidrar till att man kan få ihop sitt livspussel. Det är viktigt att Stockholms stad i sin stadsplanering fortsatt har med bilen. Mobility Sweden är kritisk till att Stockholm stad ska verka för minskad biltrafik.

Det är positivt att det i Miljöprogrammet slås fast att Stockholm ska vara en förebild för en rättvis och snabb omställning och att elektrifierad trafik fyller en viktig funktion i det arbetet. I programmet framgår det att trängselskatter och parkeringsåtgärder har en särskild potential att bidra till minskade utsläpp. Det är bra att Stockholms stad verkar för att möjliggöra borttagna eller nedsatta trängsel- och parkeringsavgifter för fordon med fossilfri drivlina.

Varje år upphandlar det offentliga varor och tjänster för omkring 900 miljarder kronor. En stor del av dem går till transporter. I miljöprogrammet framgår det att Stockholms stad i sina upphandlingar ska ställa krav på förnybara drivmedel och där det är möjligt ställa krav på eldrivna fordon och arbetsmaskiner. Detta menar vi är oerhört viktigt både för att sänka utsläppen och minska bullret i staden men även för att gå före i omställningen och vara ett föredöme för resten av Sverige.

I en växande stad kan delad mobilitet vara ett alternativ för dem som inte är i behov av en egen bil i vardagen men som fortfarande behöver tillgång till bil. I miljöprogrammet framgår det att Stockholms stad ska underlätta för invånarna att minska sin klimatpåverkan bland annat genom att möjliggöra hållbara val som exempelvis delningstjänster. Det är emellertid viktigt ha en tydlig plan för hur detta ska göras. Erfarenheterna från andra länder pekar på att differentierade parkeringsavgifter är viktigt för att främja alla former av delningstjänster. Idag missgynnas de då de inte ens kan få samma avgifter som boende parkering. Under en period kan även differentierade trängselavgifter vara en bra lösning.

I miljöprogrammet framgår det att arbetet med att främja elektrifiering i Stockholms stad bland annat innebär att införa fler miljözoner. Att införandet av fler miljözoner är bra under förutsättning att det görs en konsekvensanalys där hänsyn tas till såväl miljöskydd som näringslivets behov. Dialog med näringslivet är avgörande för att säkerställa att åtgärderna implementeras på ett sätt som är rimligt och hållbart för alla parter. För att öka incitamenten för efterlevnad måste det finnas incitament och morötter för de berörda aktörerna. Styrmedel för att undvika undanträngning av grupper som bor och jobbar i berörda områden, men som inte har ekonomiska möjligheter att byta till elfordon. Kommunen har en nyckelroll i att styra detta genom upphandling och andra styrmedel. Det är också viktigt att infrastruktur för elektrifiering, som laddningsstrategier, finns tillgängliga för att stödja övergången till mer hållbara transporter. För att bevara turismen bör undantag göras för turistbussar i miljözonerna till dess att rätt förutsättningar finns på plats.

Avslutningsvis är utbyggnaden av laddinfrastruktur i staden avgörande för att omställningen ska ske på ett effektivt sätt. I miljöprogrammet saknas en tydlig plan eller riktlinjer för hur laddinfrastrukturen ska byggas ut. Redan idag byggs laddinfrastruktur i staden, men då främst i centrala delar. Det är dock viktigt att poängtera att laddinfrastruktur inte bara behövs i centrala delar av staden, utan även i

förorter och ytterområden då den viktigaste laddplatsen är där bilen normalt står parkerad över natten. Här finns en hel del data att tillgå som aggregerat skapar bättre underlag för en utbyggnad av laddinfrastruktur. Exempelvis kan man titta på var elfordon rör sig, var de normalt parkerar över natten, hur effektkapaciteten i elnäten ser ut, var taxibilar normalt står uppställda, var invånarna önskar laddinfrastruktur samt vilka ”point of interests” som finns på olika platser i staden. Här har Nederländerna arbetat fram en mycket bra metod för att planera den framtida laddinfrastrukturen genom att ta in data från ett 30-tal olika källor.

Mobility Swedens senaste undersökning ”Elbilisten 2024” visar att 23% av respondenterna som bor i storstäder och storstadsnära kommuner inte har möjlighet att ladda elbil i anslutning till hemmet. Därtill finns det ytterligare 6% där bostadsrättsföreningen eller hyresvärderna av olika anledningar inte tillåter elbilsladdning i fastigheten. Mobility Sweden anser att Stockholm Stad, precis som andra kommuner, har ett utbildningsansvar gentemot de fastighetsägare som etablerar sig i staden. Här behöver fastighetsägare förstå vilka krav som ställs vad gäller laddinfrastruktur i exempelvis Energy Performance Buildings Directive, EPBD, från EU och att ”right-to-charge” är ett önskvärt mål.

Det är också viktigt att inte glömma bort de eldrivna lätta lastbilarna. Även dessa behöver laddas, dels i depå, men också under dagen längs sin rutt och vid av- och pålastning vid terminaler och logistikcentra. Speciellt med tanke på införandet av miljözoner som kräver att alla leveranser sker eldrivet. Man bör också ta i beaktande att dessa fordon kräver en större yta för parkering.

Momentum/Fryshuset

Momentum, Fryshusets yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Det är viktigt att miljöprogrammet i sin helhet ser till barnets bästa kopplat till barnkonventionens artiklar. Det bör vidare även ta unga med funktionsnedsättningar behov och förutsättningar i åtanke, t.ex. kopplat till tillgänglighet, klimatanpassning och delaktighet.

Programmet lyfter fram många åtgärder som syftar till att stärka barns och ungas hälsa och välbefinnande, vilket är positivt. Men unga bör genomgripande i programmet ses som möjliggörare och som resurs med, inte endast som utsatt grupp.

Mål 1: En rättvis och inkluderande omställning

- Fortsatt starkt stöd till gratis eller billig kollektivtrafik för unga.
- Öka skyddet för parker och gröna områden från förtätning, särskilt i förorterna.

Mål 1.2 Ungas delaktighet

- Gällande delmålet 1.2 handlar mycket om “möjligheten” som alla måste få att delta i och bidra till omställningen, men skyldigheten att alla ska delta behöver förtydligas. Detta är lika viktigt som att erkänna att vissa personer kommer drabbas hårdare av klimatförändringarnas effekter.
- Medborgarråd är en bra modell för att öka delaktighet, dock behöver det redan i utformandet finnas en tydlig inkludering av unga mellan 15-25 år alternativt skapa ett ungdomsråd där olika typer av frågor berörs och har bäring på lokala beslut. Särskilt gällande skolor, idrottsplatser, parklekar etc.
- Konkret ferieverksamhet för unga kopplat till olika målen kan permanentas för att öka deras engagemang.

Mål 2.4 samt 5 Halverad klimatpåverkan från konsumtion samt ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

- Genom att öka tillgängligheten till cirkulära platser och underlätta möten mellan unga och andra stärker man förståelse och aktiva val att minska konsumtion. Den ambulerande återbruksmodellen i stadsdelarna är ett bra exempel. För att nå unga och ta steget längre kan etablering av lokala platser i varje stadsdel av denna modell vara en god idé. Unga har i större utsträckning svårare att ta sig till olika återbruksplatser och är en mindre köpstarkgrupp samtidigt som de behöver många verktyg, möbler etc. i deras etablering som unga vuxna.
- Fritidsbanker bör etableras i samtliga stadsdelar för att främja god hälsa och minska konsumtion.

Mål 7: Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Texterna bör förtydligas om nuläget med data.

Nacka kommun

Nacka kommuns yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads miljöprogram är till största del positivt för Nacka kommun, vi delar ambitiösa klimat- och miljömål och Stockholms utveckling mot klimatneutralitet, lägre miljöpåverkan och hälsosamma miljöer bedöms vara värdeskapande även för Nackaborna och för vår region.

Nacka kommun samverkar redan idag med Stockholms stad inom olika miljö- och klimatfrågor, till exempel inom Viable Cities, Energi- och klimatrådgivningen samt Stockholm green innovation district. Dessa samarbeten är värdefulla för kunskapsutbyte och omställning inom gemensamma frågor för att nå klimat- och miljömålen.

Att Stockholms stad arbetar för att minska och lagra utsläpp kopplat till fjärrvärmen är positivt och påverkar Nackas klimatomställning i rätt riktning.

Inom elektrifiering av transportsektorn finns tydliga gemensamma mål kommunerna emellan. Här kan samverkan i omställningen utvecklas ytterligare inom befintliga samverkansarenor.

Nacka kommun vill dock särskilt lyfta föreslagna åtgärder inom luftkvalitet där miljözoner och stadsmiljözoner lyfts fram som möjliga åtgärder. Nacka kommun önskar här ett fördjupat resonemang och en beskrivning av hur Stockholms stads miljözoner och stadsmiljözoner inte ska påverka kringliggande kommuners framkomlighet på ett negativt sätt.

Nykvarns kommun

Nykvarns kommuns yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret för samordning och internt stöd anser att Miljöprogrammet 2030 för Stockholms stad är välformulerat med ambitiösa målsättningar.

Vi önskar framföra två inspel vilka är:

1. Att samarbetet hos näringslivet lyfts fram (möjligheter att använda avfall från den ena som råmaterial för den andra) då detta inte nämns specifikt i programmet.
2. Minskad klimatpåverkan från mat: Att det även är viktigt med konsekvent kompetensutveckling för måltidspersonal inom hållbarhet och miljö. Hur köken kan arbeta med omvandling av rätter, servering, mat som andra chansen, proteinväxla. Samt hur de kan arbeta med olika typer av matsvinn: serveringssvinn, tallrikssvinn och kökssvinn.

Region Stockholm

Region Stockholms yttrande daterat den 30 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Region Stockholm ser positivt på Stockholms stads Miljöprogram. Valet av de sju målen fångar miljöproblematiken på ett bra sätt. Dessa tydliggör den bredd som miljö- och klimatarbetet spänner över och på de komplexa samband som finns mellan olika samhällsfrågor. Målen är relevanta och också ofta inbördes beroende av varandra, till exempel kan giftfrihet vara en förutsättning för cirkuläritet, klimatförändringarna påverkar ekosystemen och åtgärder för minskade klimatutsläpp kan också bidra till bättre luftkvalitet.

Region Stockholm välkomnar Stockholms stads ambition att inkludera medborgarna i omställningen och att ta sig an utmaningen om en rättvis och inkluderande

omställning. Detta kan bidra till att skapa en förståelse för de utmaningar vi står inför och de behov av samhälls- och beteendeförändringar som finns och därmed underlätta och accelerera omställningen.

Region Stockholm skulle vilja se en större närvaro av det regionala och mellankommunala perspektivet. Det saknas också en koppling till den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUFS 2050) och till Klimatfärdplanen för Stockholmsregionen. En samverkan regionalt och mellan kommuner är ofta viktig för att kunna hantera miljöproblem. Det finns många exempel på frågor där sådan samverkan behövs, till exempel vid utveckling av infrastruktur, hantering av stora materialflöden från byggnation och mark- och vattenfrågor. Den blåa och gröna infrastrukturen är ett exempel på ett system som sammanlänkar en större geografi och det vore bra om avsnittet om ekosystem kunde relatera till de gröna kilar som pekats ut i den regionala utvecklingsplanen.

När det gäller klimatomställningen är Stockholms stad en aktör som går före och visar vägen. Den utveckling där staden siktar på att, inte bara som organisation utan även som en geografisk enhet, bli klimatpositiv är välkommen och viktig.

Miljöprogrammet adresserar på ett bra sätt de stora utsläppen från Stockholmsregionen, som härrör från transporter och från den plast som då den inte sorterats ut från restavfall hamnar i avfallsförbränningen och därmed bidrar till utsläpp från fjärrvärmens. Region Stockholm ser positivt på att både minskad biltrafik, fossilfria bränslen och stadsplanering för hållbart resande finns med när det gäller transporter. Region Stockholm ser även positivt på att Miljöprogrammet även adresserar den utsläppspost som är ännu större och utgörs av utsläpp globalt genom vår konsumtion, både privatpersoners och organisationers. När det gäller utsläppen från konsumtion saknar Region Stockholm delvis utsläppen från byggsektorn. Byggnation har stor klimatpåverkan, framför allt de stora flödena av betong, cement, stål och massor. Region Stockholm föreslår att de exempel på åtgärder som rör byggsektorn bör lyftas upp i texten som en av de viktigaste prioriteringarna.

Stockholms stad konstaterar att för att nå målen är koldioxidlagring och koldioxidfångst nödvändigt och aviserar åtgärder för att utveckla detta. Här nämns både koldioxidavskiljning och -lagring (CCS) vid energiutvinning och de naturliga kolsänkor som skog och mark i staden utgör. Region Stockholm håller med om detta, men vill tydliggöra att detta alltid är ett komplement till verkliga utsläppsminskningar.

Ekonomiska konsekvenser

Beslutet bedöms inte ha några ekonomiska konsekvenser för Region Stockholm

Rena Mälaren/Hands2Ocean

Rena Mälaren/Hands2Oceans yttrande daterat den 5 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet ni har tagit fram är på det stora taget bra men vi ifrån Rena Mälaren/Hands2Ocean skulle dock vilja se att man skriver in att Stockholms stad skall sluta dumpa snömassor ner i våra vatten.

Enligt Stockholms vattens egna utlåtande kring vad som behöver göras för Riddarfjärden så framgår det med all tydlighet att snömassorna står för en större del av alla de gifter som kommer ner i Riddarfjärden. Enorma mängder vägsalter och mikroplaster kommer också ner denna väg.

50 % av alla fosfater samt mellan 70-90% av all koppar och bly. I den beställda rapporten från EU kring vad som måste göras så står det uttryckligen att inga mer gifter får nå Riddarfjärden om vi skall kunna uppnå målet tjänligt vatten.

När vi pratat med trafiknämnden så säger de inte är nöjda med den lösning som idag sker med snödumplingen i vattnet. De säger dock att de har för avsikt att ansöka om ytterligare en dispens för att få fortsätta med denna galenskap. Stockholms stad har ansökt om dispens och beviljats det i över 20 år trots att snömassorna klassas som miljöfarligt avfall.

Det finns många andra alternativ till denna dumpning. Vi i Rena Mälaren har önskat att få till ett möte med trafikkontoret kring detta men vi har tyvärr inte fått någon positiv respons. Vi uppfattar det som ointresse att göra förändringar i denna fråga.

Salems kommun

Salem kommuns yttrande daterat den 17 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms befolkning växer och genom det ökar behoven av bostäder, transporter och service vilket medför stora miljöutmaningar för att bli en mer hållbar stad. Salems kommun anser att Miljöprogram 2030 för Stockholms stad är ambitiöst med högt ställda mål inom områden som behöver prioriteras för att minska klimat- och miljöpåverkan i en växande stad.

Salems kommun tycker det är värdefullt att arbetssätt för att nå målen tas upp i miljöprogrammet såsom att samverka med boende, näringsliv, kommuner och andra aktörer är en förutsättning för att flera mål i programmet ska vara möjliga att uppnå. Att delaktighet är en nyckel för att lyckas med omställningen

Det är också positivt att miljöprogrammet är integrerat i stadens system för ledning och uppföljning samt att nämnderna och bolagsstyrelserna ska ta fram egna åtgärder och aktiviteter som kopplar till respektive delmål samt att en grundlig halvtidsuppföljning ska genomföras för att säkerställa att staden är på rätt väg för att nå målen 2030.

Salems kommun ställer sig positiva till förslaget till Miljöprogram.

Samfundet S:t Erik

Samfundet S:t Eriks yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ståndpunkt

Samfundet S:t Erik tillstyrker programförslaget med nedanstående reservationer.

Bakgrund

Mänskligheten står mitt i ett globalt systemförändrande och t.o.m. existentiell klimat- och hållbarhetsproblemkomplex. Vi har länge trott att vår samhällsbyggnadsmodell representerat en kvalitativ utveckling av våra samhällen men den har visat sig orsaka omfattande kritiska fossilberoenden med ytterst allvarliga klimatförändringar som konsekvens. Exempelvis används globalt dagligen cirka 100 miljoner fat olja. Denna kolossala fossila mängd låter sig dessvärre inte enkelt ersättas med förnyelsebar energi eller elektrifiering.

Resursanvändningen i samhället är kort sagt ohållbart hög och vi kommer inte att ge samma förutsättningar för kommande generationer att tillgodose sina behov som vi idag tillfredsställer våra. I detta sammanhang är Stockholms miljöprogram ett mycket angeläget dokument.

Hindret för klimatomställningen är främst inte brist på kunskap och lösningar, utan beror på otillräcklig förståelse, övertygelse, konkretisering och till och med vilja att förverkliga. Klimatförändringarna är inte begränsat till, som det ofta betraktas som, "ett problem att lösa" utan kräver mycket omfattande systemförändringar och måste omskapa våra sätt att leva.

Stockholm har genomgått ett långt och framgångsrikt och internationellt uppmärksammat miljö- och klimatarbete men dessvärre återstår pga. av hastigheten i omvärldsförändringarna ännu mer att göra. Detta kan illustreras med exempel på de mycket stora omvärldsförändringar som skett endast på de senaste trettio åren. På bara 30 år har enligt World Bank Open Data hälften av alla mänskliga CO₂-utsläpp till atmosfären ägt rum och jordens befolkning ökat med över 50% samt på endast elva år ökat med ytterligare en miljard invånare till nu cirka 8 miljarder. Samtidigt har på trettio år världens stadsområden fördubblats och växer för närvarande med cirka 180 000 invånare om dagen. Enligt Hedges & Company har på trettio år antalet bilar i världen tredubblats och utgör nu 1,5 miljarder. Därtill har enligt SMHI på bara trettio år Sveriges medeltemperatur ökat med 1,1°C och enligt SCB Sveriges tätortsyta ökat hela 2,5 gånger. Utsläpp av växthusgaser medför vidare en så kallad negativ externalitet, eftersom de som orsakar utsläppen inte bär den fulla kostnaden för konsekvenserna.

Det är vidare varken möjligt att enligt Paris Agreement eller COP28-åtagandet (The UAE Consensus) i erforderlig utsträckning ställa om från fossila bränslen och tredubbla de förnyelsebara samt fördubbla energieffektiviteten eller att enligt EU Fit for 55 nå minskade utsläpp med 55% till 2030 jämfört med 1990 års nivåer eller att enligt EU:s Energieffektivitetsdirektiv minska vår energianvändning med minst

genomsnitt 1,5% per år till 2030 eller att uppfylla Regeringens klimathandlingsplan utan att genomföra mycket stora åtgärder, åtgärder som bland annat exemplifieras i stadens förslag till miljöprogram.

Särskilt viktigt för Stockholm, liksom i landet i övrigt, är transportarbetets miljö- och klimatpåverkan. Sedan massbilismens införande i Sverige, men även i Stockholm utanför innerstaden, har våra tätorter planerats och byggts för att merparten av våra transporter ska ske på väg eller gata. Den samhällsbyggnadsmodell som har utvecklats sedan 1900-talets mitt och alltså i huvudsak tillämpas (nationellt och i Stockholms ytterstad samt i Stockholms grann-kommuner), domineras av för stor materialåtgång, för hög energianvändning, betydande och ökande vägtransportarbete med omfattande miljö- och klimatavtryck som konsekvens. Ett klimateffektivt fortsatt fysiskt samhällsbyggande inklusive transportarbete måste i sin helhet genomsyra all planering och alla kommande investeringar i bebyggelse- och anläggningsåtgärder. Således måste Stockholms ambitiösa samhällsbyggande bli än mer transport-, energi-, material- och markyteeffektiv än den varit hittills och endast de projekt genomförs som bidrar till en positiv klimatomställning.

Programförslaget

Miljöprogram formulerar stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet och slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet är utgångspunkt för handlingsplaner som konkretiserar genomförandet för att nå målen. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck ska bli klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040 genom kraftigt minskade utsläpp och koldioxidlagring. I synnerhet behövs en kraftigt minskad klimatpåverkan från transportsektorn.

Synpunkter Generellt sett tenderar beslut om klimatmål att fattas utan att tillräckligt kopplas till konkreta åtgärder. Genomförandet och uppföljningen av de åtgärder som presenteras i Stockholms miljöprogram är helt avgörande för om stadens miljöprogram ska lyckas. Flera av de åtgärder som beskrivs i miljöprogrammet riskerar att vara för oprecisa för att staden och stockholmarna ska klara av målet att Stockholm ska vara klimatpositivt 2030.

Med hänsyn till samfundets uppdrag enligt sina stadgar begränsar samfundet sina konkreta synpunkter till en fråga som bara kort nämns i punkten 5 i programmet, nämligen rivningar. Ett delmål är att minska rivningar och svinn av bygg- och anläggningsmaterial (s. 50). Att minska rivningar och att ställa betydligt högre krav för att få genomföra rivningar borde vara en egen punkt. Som målet nu är skrivet är det alltför svagt och oprecist. Klimatbelastningen av att bygga nytt är mycket stor och därför bör rivning ske bara när det står helt klart att det är den enda möjliga lösningen. Detta bör framgå av programmet.

Samfundet S:t Erik tillstyrker programförslaget med de synpunkter som lämnats beträffande kopplingen till konkreta åtgärder och uppföljning samt rivningar.

Stockholms handelskammare

Stockholms handelskammares yttrande daterat den 24 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöprogrammet slår fast mål inom de områden där utmaningarna för Stockholm och vår påverkan på de lokala och globala miljö- och klimatproblemen bedöms som störst. Stockholms Handelskammare anser att en effektiv klimat- och miljöpolitik för staden endast bör innehålla förslag på åtgärder som staden har rådighet över, annars riskerar man ett ineffektivt program som är svårt att utvärdera och följa upp.

Stockholms Handelskammare ser positivt på målet om en fossilfri organisation till år 2030. Staden är en stor köpare av produkter och tjänster och genom upphandling kan staden fasa ut användningen av fossila bränslen med lösningar från näringslivet. Det gynnar både innovation och den gröna omställningen.

Nedan följer Stockholms Handelskammares synpunkter på Miljöprogrammet 2030.

Övergripande synpunkter

1. ***Avgränsa Miljöprogrammet till frågor som staden har rådighet över***
Stockholms Handelskammare ser positivt på ambitionen om att Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställning men ställer sig tveksam till att Miljöprogrammet 2030 innehåller mål som inte staden kan nå på egen hand. Miljöprogrammet bör tydligare lyfta fram de mål som är genomförbara för staden för en effektiv miljöpolitik.

När de kommer till övriga mål, som staden inte har rådighet över, krävs en tydligare strategisk plan för samverkan med andra aktörer för en effektiv klimat- och miljöpolitik.

2. ***Höj ambitionsnivån för offentlig upphandling***
Upphandlingar genererar inköp för drygt 800 miljarder per år i Sverige och ger därför stora möjligheter att efterfråga marknadens lösningar på nya material, transportsätt och processer med mindre klimatpåverkan. Stockholms Handelskammare välkomnar en tydlig ambitionshöjning för stadens upphandling som tar sikte på ambitiösa och tydliga hållbarhetsmål men man bör undvika alltför specifika detaljkrav som exempelvis “närproducerat” eller “ekologiska livsmedel” då det riskerar att utestänga en stor del av marknadens utbud av produkter och tjänster som skulle kunna leverera en större miljö- och klimatnytta.

Det behövs en utökad dialog med näringslivet, innan, under och efter upphandlingen, för att upphandlande organisationer ska kunna hålla sig uppdaterade om vilka lösningar som finns på marknaden. Annars riskerar den offentliga sektorn att hamna efter i omställningen och gå miste om innovativa lösningar som kan bidra till större miljönytta.

3. *Samverkan med näringslivet*

Det svenska näringslivet är den drivande motorn i den gröna omställningen, inte minst genom lösningarna för att komma till rätta med några av de största utsläppskällorna. Stockholms Handelskammare ser ett behov av ökad dialog och samverkan med näringslivet för att nå miljömålen. Stadens roll bör vara att underlätta och skapa incitament för privata aktörer att bidra till miljöförbättringar snarare än att försöka reglera områden utanför dess direkta kontroll.

Specifika synpunkter

4. *Transporter och mobilitet*

I städerna står transportsektorn för cirka hälften av koldioxidutsläppen. För att minska utsläppen blir takten för elektrifiering av transportsektorn avgörande.

a. *Miljözoner*

I Miljöprogrammet framgår det att arbetet med att främja elektrifiering i Stockholms stad bland annat innebär att införa fler miljözoner. Stockholms handelskammare menar att miljözoner kan vara *ett av många incitament* för att driva på elektrifiering men dialog med näringslivet är avgörande för att säkerställa att åtgärderna implementeras på ett sätt som är rimligt och hållbart för alla parter. För näringslivet är det lika viktigt att övergången till en ny teknik inte blir så kostsam för privatpersoner att det äventyrar deras möjlighet att sig till områden i staden för konsumtion, nöje eller arbete. Detta måste Stockholms stad ta hänsyn till i det kommande arbetet med miljözoner.

b. *Personbilen i staden*

Stockholms Handelskammare vill se en klimat- och miljöpolitik som riktar in sig på att minska de fossila utsläppen. Bilen, tillsammans med mikromobilitet, cykelpendling och kollektivtrafik kan samsas i den moderna staden så länge som utsläpp och bullernivåerna fortsätter att minska. Med den elektrifierade personbilen minskas både buller och utsläpp och därför bör åtgärderna för att ställa om personbilsflottan inrikta sig på tekniskiftet snarare än en kvantitativ minskning. Stockholms Handelskammare ställer sig därför kritisk till målet om att biltrafiken i sig ska minska med 30 procent till 2030 (jämfört med 2017).

c. *Flyget*

Miljöprogrammet 2030 tar upp flygresors betydelse för Stockholms klimatavtryck, både utifrån stadens offentliga konsumtion och stockholmarnas resor. Det är viktigt att se till varje transportsätts klimatavtryck men Stockholms Handelskammare vill understryka att en konkurrenskraftig flygförbindelse till och från huvudstaden spelar en viktig roll för Stockholms attraktivitet när det kommer till kompetensförsörjning och företagsverksamhet. Dessutom är

inrikesflyget fortsatt en viktig förutsättning för svensk konkurrenskraft, särskilt med hänsyn till det stora behovet av upprustning är det kommer till järnväg och väg.

5. *Energiförsörjning*

Ska Stockholmsregionen både klara av att vara konkurrenskraftig och leverera utsläppsminskningar måste vi säkerställa att det finns tillräcklig eleffekt på lång sikt. Läget för elnätet är ansträngt; eleffektbehovet i länet förväntas öka med 1 400 MW till cirka 6 200 MW år 2030 och uteblir de nödvändiga nätförstärkningarna riskerar vi att äventyra den gröna omställningen av transport och industrisektorn. Stockholms stad behöver förstärka samarbetet med övriga relevanta aktörer.

Energieffektivisering

Det är positivt att staden prioriterar energieffektivisering och minskning av utsläpp i sina egna fastigheter. Hållbar renovering av kommunala byggnader ger staden möjlighet att visa ledarskap och kan ha en direkt påverkan på energiförbrukning och utsläpp. Genom tydliga upphandlingar som tar sikte på funktion och hållbarhetsmål främjas både innovation och klimatomställning.

Stockholms Koloniträdgårdar

Stockholms Koloniträdgårdars yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms Koloniträdgårdar organiserar över 70 föreningar i Stockholms stad som tillsammans har drygt 7 000 medlemmar. Föreningarna arrenderar marken av Stockholms stad och sköter flera hektar parkmark och områden inom naturreservat, utifrån de riktlinjer staden utformat. Stockholms Koloniträdgårdar erbjuder medlemmarna kurser och utbildning om såväl demokratiskt arbete i föreningar som olika odlingsfrågor. Koloniföreningar är också viktiga mötesplatser där människor med olika bakgrund och olika ekonomi träffas och nätverkar.

Att arbeta med miljö och hållbarhet är en viktig del i kolonirörelsens verksamhet. Stockholms Koloniträdgårdar tillhör den rikstäckande organisationen Koloniträdgårdsförbundet som har tagit fram en metod, miljödiplomering, för att utveckla miljöarbetet i föreningarna. För närvarande är 29 föreningar i Stockholm diplomerade på minst grundnivå.

Stockholms Koloniträdgårdar anser att förslaget till miljöprogram tar upp en rad viktiga målområden och åtgärder och tillstyrker dessa. Vi anser dock att programmet på ett tydligt sätt även behöver inkludera kolonirörelsens roll och mål och åtgärder för föreningarnas verksamhet i staden.

Vi menar att Stockholms odlingslotter och koloniträdgårdar är en viktig del av Stockholms gröna kulturarv och identitet och bidrar till samtliga av Miljöprogrammets mål, men framförallt till mål 1, 3, 4 och 5.

Ett av de viktigaste bidragen gäller mål 1. Odlingslotter ger odlingsmöjligheter även för dem med mindre ekonomiska resurser. Att ha en odlingslott stärker delaktigheten i arbetet för ett hållbart samhälle. Föreningarna ordnar kurser om odling och miljö. Odlingslotter ger möjlighet att producera närproducerad, giftfri och växtbaserad mat till ett överkomligt pris. Odlingslotter nära bostaden minskar behovet av energi för transporter. De ger möjlighet att dela med sig av sitt livsmedelsöverskott och fungerar som ett öppet vardagsrum för den som är trångbodd.

Koloniområden är inte bara viktiga för livsmedelsproduktion utan också för hälsa, socialt nätverkande, samhälls- och miljöengagemang. Detta är betydelsefullt inte minst i socioekonomiskt mindre gynnade områden (Dobson MC, Reynolds C, Warren PH, Edmondson JL. My little piece of the planet: the multiplicity of well-being benefits from allotment gardening. *British Food Journal* 2021; 123(3):1012-1023).

I en urban kontext kan odlingslotter och koloniområden fungera som gröna korridorer och därmed bidra till livskraftiga ekosystem och Mål 3. Koloniområden kan stödja park- och naturområden med blommande växter och ge föda och livsmiljöer under en utsträckt period till insekter som i sin tur kan bli mat till både fåglar och mindre däggdjur. Det ökande intresset för att så in inhemska växter med lokal proveniens gör att den biologiska mångfalden kan öka ytterligare.

I jämförelse med parker och kyrkogårdar i Stockholm är den biologiska mångfalden, särskilt när det gäller pollinerare, större i de informellt skötta koloniområdena. Kolonister är motiverade förvaltare av grönytor (Andersson E, Barthel S, Ahrné K. Measuring Social-Ecological dynamics behind degeneration of ecosystem services. *Ecological Applications* 2007;17(5): 1267-1278).

Odlingslotter i stadsmiljön bidrar till att sänka utetemperaturen och stärker motståndskraften mot extremväder vilket bidrar till Mål 4. Koloniföreningarna erbjuder gemensamma verktyg och lösningar och främjar därmed återbruk och ett cirkulärt förhållningssätt med stora möjligheter, exempelvis genom minskad användning av torvprodukter. Genom att istället ta tillvara på lokala jordförbättrande resurser bidrar koloniföreningarna till mål 5.

Stockholms kolonister bidrar också till ett mer resilient samhälle både genom att bidra till livsmedelsförsörjningen och genom att förvalta och överföra kunskap om hur man odlar sin egen mat – kunskap som kan vara betydelsefull i kristider (Barthel S, Folke C, Colding J. Social-ecological memory in urban gardens — Retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environment Change* 2010; 20: 255-265).

Mot denna bakgrund föreslår Stockholms Koloniträdgårdar följande kompletteringar av miljöprogrammet:

Stockholms stad ska verka för att

- bibehålla befintliga koloniområden inkl. odlingslotter samt inrätta fler områden för odlingslotter,
- ha långsiktighet och tydlighet när det gäller villkoren för upplåtelsen av mark för koloniföreningarna, och ha dialog med föreningarna om detta
- utveckla samarbetet mellan staden och föreningarna vad gäller olika praktiska frågor, t.ex. återanvändning av material, som stärker det samlade miljöarbetet i Stockholm..

Stockholms universitet

Stockholms universitets yttrande daterat den 20 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms universitet har inbjudits av Stockholms stad att inkomma med synpunkter på Miljöprogram 2030 för Stockholms stad. Universitetet har följande att anföra.

Stockholms universitet ser generellt mycket positivt på de omfattande och ambitiösa mål som Stockholms stad har beskrivit i programmet och är medvetet om att programmet endast är en utgångspunkt för kommande handlingsplaner som konkretiserar genomförandet för att nå målen. Samtidigt är det just det konkreta genomförandet som i slutänden avgör om det är realistiskt att nå målen eller ej och universitetet ser därför fram emot att inkomma med mer detaljerade synpunkter på kommande handlingsplaner. Forskningen visar tydligt att det inte saknas ambitioner i samhället, men att det även krävs handlingskraft och vilja att verkligen genomföra åtgärder och aktiviteter för att nå målen.

Universitetet uppskattar även programmets fokus på en rättvis omställning, både avseende införandet av ett konsumtionsbaserat mål och genom att ta hänsyn till Stockholms globala klimatavtryck, samt genom att vara uppmärksam på sårbarheten för klimatanpassning. Centralt i detta sammanhang är hur olika intressenter kommer att inkluderas i dialogen om vägen framåt mot måluppfyllelse samt hur ”sårbara” grupper kommer att definieras, särskilt eftersom det finns en hög korrelation mellan inkomst och utsläpp, och även välbärgade områden är utsatta för klimatrisker.

Miljöprogrammet pekar på ett antal områden som är centrala för genomförandet, exempelvis inköp, samverkan, kommunikation, innovation, digitalisering och lärande. Till syvende och sist handlar ett framgångsrikt genomförande om finansiering, något som har visat sig vara ett av de största hindren för klimatplaner (en av faktorerna som gör att det är lätt att ha höga ambitioner men svårt att genomföra desamma). Universitetet inser att finansieringen kan vara en del av kommande handlingsplaner men vill redan nu belysa vikten av att de ekonomiska aspekterna av genomförandet lyfts fram på ett transparent och trovärdigt sätt i kommande planer.

Stockholms universitet ser mycket positivt på att miljöprogrammet på flera ställen lyfter samverkan med andra aktörer i samhället (till exempel Region Stockholm, näringsliv och akademi) som en nödvändighet för att nå de ambitiösa målen. Universitetet inser att handlingsplanerna kommer att beskriva hur detta ska gå till mer i detalj men vill redan nu lyfta att det ofta främst diskuteras att det behöver samverkas mer och mindre vad som behöver göras och hur samt vem som ska finansiera samverkansprojekt. Universitetet ser därför gärna att Stockholms stad i kommande handlingsplaner konkretiserar vilken samverkan som är prioriterad för att nå de ambitiösa mål som stakats ut i programmet. Det är även centralt att de resurser som krävs för måluppfyllelse genom samverkan identifieras och tillgängliggörs i ett tidigt skede av processen.

Detta beslut är fattat av rektor, Astrid Söderbergh Widding, i närvaro av prorektor, professor Clas Hättestrand, och universitetsdirektör Åsa Borin. Studeranderepresentanter har informerats och haft tillfälle att yttra sig. Övrig närvarande har varit Henrik Lindell Kennberg, Ledningssekretariatet (protokollförare). Ärendet har beretts av Stockholms universitets centrum för cirkulära och hållbara system (SUCCeSS). Föredragande i ärendet har varit utbildningsledare Rikard Skårfors.

Svensk Handel

Svensk Handels yttrande daterat den 29 maj 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Svensk handel ställer sig försiktigt positiva till Stockholms stads miljö- och klimatarbete och det nya och omarbetade Miljöprogrammet 2030s höga miljöambitioner. En förutsättning för att nå målen om inkludering av samhälle och medborgare i Stockholms stad är en ökad samverkan och dialog mellan kommun och handel för att nå programmets önskade effekter om ökad omställning.

Handeln utgör en bärande del av samhällsekonomin, arbetsmarknaden och av människors vardag. Genom handelns utveckling växer livskraftiga samhällen fram – och samhällsutmaningar kan hanteras. För att behålla en levande handel i våra städer krävs lyhördhet och konkurrenskraftiga villkor. Handeln har alltid anpassat sig efter sina kunder. Hur vi handlar förändras över tid och så måste också staden förändras för att gå i takt. Under de senaste åren har förändringen skett snabbare än någonsin. Dagens och framtidens handel är både fysisk och digital. Detta påverkar strategier och planer inte bara för oss inom handeln, utan även för politiker, tjänstemän och fastighetsägare som alla är viktiga för planering och utformning av våra städer och platser.

Att leva och bo i hela landet är viktigt men det är också viktigt att fritt kunna röra sig och uppleva andra miljöer i såväl Sverige som i utlandet. Man bör också komma ihåg att transportererna naturligtvis inte bara ger förutsättningar för svenskar att resa utomlands, de är också förutsättningar för att ta emot utländska besökare och turister.

Gällande såväl den nationella tillgängligheten som den internationella turismen är kostnader eller andra konkurrenspåverkande skillnader viktiga att beakta.

Flygplatser är en del av en transportkedja och det är av vikt att hela kedjan fungerar väl. Det innebär att anslutningstrafiken är välplanerad och bidrar till en sömlös och smidig reseupplevelse. Det är därför centralt att flygtrafiken inte svartmålas eller prioriteras bort i stadens viktiga miljö och klimatarbete då inresande turister i Stockholm bidrar till ett livskraftigt näringsliv. Svensk Handel är en del av Svensk Turism som delar denna bild.

Handelns ambition är leva upp till både Parisavtalet och FNs globala mål för hållbar utveckling. Hållbarhetsfrågor blir även allt viktigare för svenska konsumenter. Fokuset på klimat- och miljöfrågor de senare åren har lett till ökad medvetenhet hos både konsumenter och företag. Konsumenter av idag vill kunna handla hållbara produkter, veta hur produkten är förpackad eller att produkten ger upphov till så lite växthusgaser som möjligt under processen från råvara till konsumtion. Det berör alla, i alla led i konsumtionskedjan.

Ett exempel på detta är Stockholms stads beslut om att införa Miljözon klass 3 i innerstan. Miljözon klass 3 är Sveriges hårdaste miljöbestämmelse för trafik. Regelverket kan leda till olika tolkningar av handlare och tjänsteman och det är därför viktigt att besluten tas på lång sikt och att regelverken är väl genomarbetade.

Handelns transporter kompliceras och riskerar att bli både dyrare och antalet körda mil fler än nödvändigt om det införs olika regelverk i zoner eller i olika kommuner. Detta snedvrider dessutom konkurrensen i landet. Svensk Handel tillsammans med ett flertal branschorganisationer, med närmare 18 000 medlemsföretag och över 180 000 anställda verksamma i Stockholm, som tillsammans har tagit fram en konsekvensanalys där bland många andra punkter både dyrare transporter och en snäv tidsplan lyfts. Denna konsekvensanalys är inskickad till Stockholm stad och finns att läsa på Svensk Handels hemsida. Vi väljer att lyfta just detta exempel i remissvaret till Miljöprogram 2030 då införandet av Miljözoner nämns vid upprepade tillfällen, för att visa på hur en forcerad tidplan riskerar citys attraktivitet och dess näringsliv att skadas med följderna att uppskattningsvis 1 000 – 2 000 arbetstillfällen i city riskerar att gå förlorade inom detaljhandel, hotell och restaurang enligt Svensk Handel och Visita. Branscher med många instegsjobb för unga och utlandsfödda.

Precis som hållbarhetsarbetet generellt så är de hållbarhetsfrågor som berör handeln en ständigt pågående process som påverkas av såväl företagens egna ambitioner, konsumenters förväntningar och förstås nya krav från den offentliga sektorn. Policyarbetet sker på såväl kommunal, nationell som EU-nivå. Viktigt för handelns företag är att det inte blir olika regelverk i olika kommuner i Sverige.

För att handeln även fortsättningsvis ska vara stadens motor och bidra till våra levande städer finns några områden som är extra viktiga som tillgänglighet för konsumenter och varutransporter, rimliga hyror och personalen och kundernas säkerhet och trygghet i och runt handelsplatserna.

Slutligen vill Svensk Handel betona vikten av att fortsätta arbeta för hållbara och levande städer men i samverkan mellan Stockholms stad, företag, branschorganisationer och medborgarna i staden. Stockholm är en fantastisk stad och uppbyggd på handel, vi vill och kommer göra vår del i det arbetet men omställning tar tid och måste vara realistisk.

Namn på remissinstans **Namn på remissinstans** Klistra in eller skriv text – 12 punkter

Sveriges åkeriföretag

Sveriges åkeriföretags yttrande daterat den 18 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Sveriges Åkeriföretag är med 5200 medlemsföretag och 36 000 fordon åkerinäringens branschorganisation och vi arbetar för en sund och lönsam utveckling av denna näring som svarar för cirka 4 % av Sveriges BNP.

Sveriges Åkeriföretag tycker att det är bra att Stockholms Stad revidera sitt Miljöprogram så att den är relevant för år 2030, så att den speglar vad som har hänt i utvecklingen av klimatet och för att kunna jobba med de utmaningar som ligger framför oss. Sveriges Åkeriföretag är positiv till den omställning som måste göras med tex. elektrifiering, digitalisering, längre och tyngre fordon. Åkerinäringen står för 87 procent av alla leveranser av varor, byggnationer och underhåll för att Stockholms Stad ska vara en levande och fungerande stad.

Därför vill vi bistå med några inspel/medskick.

De inspel/medskick vi gör är.

1. Fair Transport Vi skulle vilja rekommendera Stockholms stad att ställa Fair Transport som ett krav i sina upphandlingar för att hållbara transporter. Fair Transport är en hållbarhetscertifiering för godstransporter på väg. Det som möjliggör Fair Transport som hållbarhetscertifiering är att dokumentation som lämnas går att följa upp och granskas, och att det tredjeparts kontrolleras. https://fairtransport.se/wp-content/uploads/2021/12/Upphandlingsunderlag_FT_ver3.0_20211220.pdf
2. Bio Bränsle Det är viktigt i omställningen att använda alla biobränslen som finns tillgängliga om vi ska klara omställningen och fasa över till mer el och vätgasfordon. För förutsättningarna är inte riktigt på plats ännu. Det behöver byggas ladd-infrastruktur. Det måste finnas nationella långsiktiga strategier för alla dessa bränslen. När det gäller tex. Kostnader och skattelättnader.
3. Uppföljning på uppsatta mål Det är viktigt att staden följer upp sina uppsatta krav i sina upphandlingar. Så att vi får en sund konkurrens på samma villkor och att staden får de tjänster som man faktiskt har upphandlat. Det ska gynna de som efterlever kraven och inte de som inte följer kraven. Högtställda krav och ingen uppföljning lika med stor möjlighet till fusk.

4. Särskilda vägbanor särskilj trafiken så att tex. cykeltrafik inte går på gator där tungtrafik trafikerar ur en trafiksäkerhetssynpunkt. Se även till att lagar och regler gäller alla transportslag. Trafiksäkerheten ökar om alla spela enligt samma regler.
5. Viktig med framkomlighet på sommargator Det är trevligt när vissa gator blir sommargator där man kan sitta på uteserveringarna. För våra medlemmar som levererar varor till de näringsidkare som erbjuder varor på uteserveringarna så måste det vara möjligt att kunna leverera. För leveransen måste i det flesta fall göras i anslutning till uteserveringens ingång eftersom det ej finns någon godsmottagning.
6. **Stadsmiljözon:** Det är viktigt att Stockholms stad prioriterar framkomligheten för åkerinäringen när man tittar på att införa stadsmiljözoner på vissa gator, torg och stadsdelar. Åkerinäringen är en samhällsviktig bransch och helt avgörande för att Sverige och Stockholm ska fungera. Vi levererar mat och mediciner till affärer och apotek. Operationsmaterial och utrustning till sjukhus. Flis, olja och sopor till värmeverk. Kemikalier för rening av vatten och avlopp. Vi levererar material till byggnationer och vägar. Vägar som vi plogar på vintern. Vissa av varorna är högvärdigt gods. Vi är dessutom en viktig resurs i Sveriges totalförsvaret. Försvarsmakten ser åkerinäringen som en stor och viktig del i deras beredskapsplaner.
7. **Off Peak (nattleveranser)** är ett ypperligt sätt att uppnå många av stadens klimatmål eftersom man slipper det stora trafikflödet som är på dagen. Så skapa möjligheter för nattleveranser när det är väldigt lite trafik i city med tystafordon, detta skapar mer effektiva transporter med färre fordon, mindre utsläpp, bättre arbetsmiljö och färre fordonsförflyttningar av tungtrafik dagtid. Ur en säkerhetsynpunkt så minimeras riskerna eftersom det är färre som är ute på gatorna. Tex. skolor, förskolor/fritis mm...
8. **Geofencing** möjligheten till att skapa digitala geografiska zoner där uppkopplade fordon kan styras på olika sätt. Tex. styra hastigheten för vissa gator, vid skolor mm. Men kan också användas för att begränsa ett fordon tillgång till zoner, vissa gator får man bara köra el/vätgas men även tillåta längre och tyngre fordon till staden genom att sänka hastigheter på fordon som då kan ge tillgång till olika BK-klassade vägar och broar.
9. **Laddplatser för tungtrafik** staden måste möjliggöra för att tunga lastbilar ska kunna stödladda i staden.
10. **Last/Lossning** Det måste finnas lastplatser i staden där man kan stå och lasta och lossa och att dessa inte upptas av fordon som ej får stå där.
11. **Parkering förbjuden:** tillåt yrkestrafiken att stå 30 min på parkering förbjuden för att kunde ta sin lagstadgade rast enligt kör och vilotider reglerna. Nu måste de som kör en slinga i city för att leverera varor, köra ut ur city för att ta sin rast. För att sedan köra in i city igen för att fortsätta leverera varor. Detta är varken bra för miljön/trängseln eller transporteffektivt.
12. **Uppställningsplatser** Idag så finns det inga uppställningsplatser, om man kommer med bil och släp om vill kunna ställa av släpet för att åka in med lastbilen och sedan åka ut och lasta över från släpet. För att återigen leverera i staden där 12 m. regeln gäller idag. Därför måste de till platser där detta möjliggörs, som det är idag så ställs släpen på ställen där det är mindre

lämpligt. Detta skapar trafik hinder och böter. Kommunerna upplever problem med att lastbilar står uppställda på t.ex. lastzoner, bensinstationer, köpcentrum, industri-, terminal- och hamnområden, samt även i viss utsträckning i bostadsområden. Trots uppenbara problemen är de få kommuner som har utpekade uppställningsplatser för att komma till rätta med detta. Uppställningsplatser är viktiga ur flera perspektiv. Förutom ovan nämnda behövs de även för att chaufförerna ska kunna ta rast och lagstadgad vila inom ramen för både arbetstidslagstiftningen och de lagstadgade kör- och vilotidsreglerna.

13. **Upphandlingsdirektiv** – Stockholms Stads bör gå före i sina upphandlingar och börja ställa krav på
  - **Mer flexibilitet i planeringen av transporter (tidsramar)** Om transportköparna kunde vara mer flexibla i sina krav på tidsfönster för sina leveranser. Så skulle åkerinäringen kunna planera sina leveranser på ett mer transporteffektivt sätt. Idag kan åkerier vara tvungen att köra med flera fordon p.g.a. ett visst tidsfönster för att klar av leveransen pga. av trafikträngseln.
  - **Ersättningsmodeller** – Ett sätt att få snabbare effekt på omställningen är att skapa ersättningsmodeller där det lönar sig att ställa om till ett fossilfritt fordon. 50 procent av åkerinäringen är åkerier med 1 – 2 fordon, där det kan vara svårt att ta en investering på upp till 2 gånger så dyrt med el eller vätgasfordon mot ett traditionellt fordon. Stockholms stad kan ju bara stimulera för sina egna upphandlingar, för alla övriga upphandlingar på den privata sidan måste man hitta andra styrmedel. Men man ska också säga att det finns en affärsmöjlighet för åkerierna för den som gör detta.
  - **Teknikutvecklingen** – Hur ser teknikutvecklingen ut om 5 år, är det el eller vätgas som gäller? Med den teknikutveckling som har varit de senaste åren så vet man inte, men sannerligen troligt så kommer el eller bränsleceller att vara framtidens bränsle, men man ska ha öppning för att det kan komma något nytt. Men med långsiktiga regler så branschen vet vad som gäller så kommer också investeringarna att ta fart.
  - **Cirkulär massa hantering** – För att nå sina miljömål så bör Stockholms Stad jobba med Cirkulär massa hantering i sina byggprojekt.
  - **El fordon** - en viss procent av leveranserna ska göras med el fordon. Det kan tex. vara en ökande skala under kontraktstiden. När det gäller byggprojekt kanske Stockholms Stad måste kunna erbjuda el stödladdning på bygget.
14. **12 meter reglerna** – Att undersöka möjligheten till att tillåta 15 m. fordon med fler axlar, detta skulle minska fordonsrörelserna med upp till 48 % på anläggnings fordon. Mindre utsläpp och trängsel.
15. **Längre och tyngre fordon** – Trafikverket håller på och upplåter flera av sina riksvägar till bärighetsklass 4 (74 ton) och fordonståg med en längd upp till 34,5 meter. Det är viktigt att Stockholms Stad tittar över sina kommunala vägar och upplåter vissa av sina kommunala vägar till BK4 och 34,5 meter så det är möjligt att nå vissa strategiska noder/hubbar i Stockholm. Så det inte blir flaskhalsar och man blir stående riksvägarna när man ska levereras varor till Stockholm. Fördelarna med tyngre lastbilar och längre fordon är transporteffektivitet eftersom man kan få med sig mer varor. Detta skapar mindre utsläpp och färre fordonsflyttningar (färre lastbilar).

16. **Lättafordon (upp till 3,5 ton)** En farhåga som ska tas med i beräkningarna är att trängseln och fordonsförflyttningarna kan öka markant. Om en leverantör väljer att ersätta ett tungt fordon med 6-8 st. lättafordon. Varför skulle detta kunna hända – jo det är lättare och billigare att göra omställningen till El med ett mindre fordon, det är också lättare att hitta chaufförer eftersom det endast behövs B körkort till dessa fordon.
17. **Säkerhetspolitiskt** - Förutsättningar för leveranser och transporter behöver kunna fungera även vid en samhällsstörning. Då behövs en bred palett av drivlinor och drivmedel för att minska sårbarheten i samhället. Då kan vi inte förlita oss bara på eldrivna lastbilar som mer såbara om energiförsörjningen slås ut. Ur säkerhetspolitiska aspekter behöver detta beaktas i större omfattning eftersom de krav vi ställer kommer sätta prägeln på hur teknik upphandlas i framtiden i hela Sverige.

Miljözon 3

Stockholms Stad kommer att vara först i Sveriges när det gäller införande av Miljözon 3 och kommer vara modell för andra städer i Sverige när det gäller införande av Miljözon 3.

Sveriges Åkeriföretag ser möjligheter till att utöka zonen men med ett annat tidsperspektiv och annat tillvägagångssätt. I samband med det bör man tillgodose dagens befintliga fordon som redan idag utnyttjar dagens alla biobränslen ex HVO 100 för att få till en smidigare omställning till el, vätgas och gasfordon på sikt.

Sveriges Åkeriföretag ser positivt på ett införande av miljözon 3 förutsatt att;

1. Det finns en konkret plan på uppföljning av regelefterlevnad.
2. Möjliggöra för etablering av gas och el ladd infrastruktur
3. Det ges tillräckligt med tid för transportföretag att ställa om och slussa in ny teknik in i de individuella företagen. Vi anser att nuvarande tidsram är för snäv.
4. Det bidrar till en bred samhällsnytta.
5. Det inte öppnar upp för sårbarheter i samhället. Leveranser måste kunna ske även vid eventuell samhällsstörning.
6. Det finns etablerad och tillräcklig infrastruktur för att ladda elfordon och tanka gasfordon inom en rimlig distans.
7. Att det finns långsiktiga planer från politiken.
8. Förutsättningar för leveranser och transporter behöver kunna fungera även vid en samhällsstörning.

Övrigt

Sveriges Åkeriföretag står till Stockholms Stads och förtroendevaldas förfogande i det fortsatta arbetet med miljöprogrammet.

Trafikverket

Trafikverkets yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Trafikverket Östra regionen har erhållit Stockholms stads miljöprogram för yttrande. Stockholms stads miljöprogram formulerar stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet och slår fast mål inom sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet är utgångspunkt för handlingsplaner som konkretiserar genomförandet för att nå målen. Programmet är ambitiöst och fokuserar på vad staden som organisation själv kan göra men innehåller också målsättningar som uppnås tillsammans med andra, däribland Trafikverket.

Trafikverket ansvarar för den långsiktiga infrastrukturplaneringen för vägtrafik, järnvägstrafik, sjöfart och luftfart samt för byggande och drift av statliga vägar och järnvägar. Utgångspunkten är ett trafikslagsövergripande perspektiv. Stockholms stad beskriver i miljöprogrammet att staden ska arbeta för en transporteffektiv stad med låga utsläpp genom stadsplanering och främjande av kollektivtrafik, gång och cykel, samt effektiv varu- och bygglogistik. Vidare beskrivs att staden har som målsättning att både minska utsläppen från trafiken med 80 procent, samt att biltrafiken i sig ska minska med 30 procent (jämfört med år 2017). Stockholms stad ska inom sin rådighet samt i samverkan med statliga (däribland Trafikverket), regionala och privata aktörer arbeta för målets genomförande. Stockholms stad har även en målsättning om utsläppsfri trafik i innerstaden senast 2030. Trafikverket ser positivt på en samverkan mellan staden och Trafikverket och önskar en fortsatt dialog avseende utsläpp från trafiken på de statliga vägarna.

Tyresö kommun

Tyresö kommuns yttrande daterat den 4 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kommunstyrelseförvaltningen ser positivt på att Stockholm stad tar fram ett ambitiöst och omfattande program som Miljöprogrammet utgör. Det har inte bara en stor omfattning vad gäller mål och indikatorer men även en tydlig målstyrning där man kan utläsa hur ansvaret fördelas över kommunens nämnder och bolagsstyrelser.

Miljöprogrammet sätter fingret på de utmaningar som finns och ger exempel på verktyg för att nå målen. Ambitionen och omfattningen kan ses som ett gott exempel på hur ett kommunalt miljöprogram kan se ut och struktureras.

Det är gynnsamt att programmet inte enbart omfattar stadens egna verksamheter utan även inkluderar medborgarna och visar på att de kan vara med och påverka miljö och klimat i positiv riktning.

Det är också värdefullt att miljö- och klimatperspektivet inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut vilket är en förutsättning för att få en bred förankring av frågorna i hela organisationen.

Ur ett samhällsbyggnadsperspektiv finner Kommunstyrelseförvaltningen avsnittet som handlar om en rättvis och jämställd omställning intressant då den bland annat belyser att stadsplaneringen behöver stärkas för att bidra till en hållbar omställning.

Kommunstyrelseförvaltningen har synpunkter på delen i miljöprogrammet som handlar om ekologisk kompensation av förlorade värden p.g.a. exploatering. Indikatorn som beskrivs mäter andel naturmark som tas i anspråk per projekt och inte faktiska ytmått. Detta innebär att projekt som omfattar stor area kan få ett lågt indikatormått trots att exploateringen i sig kan beröra stora ytor. Risken med detta kan bli att kompensation främst sker i små projekt och inte där behovet är som störst.

Inom den del av miljöprogrammet som omfattar trafikområdet ser Tyresö kommun positivt på målen och ambitionen som är uttalad där. Det är värdefullt att man lyfter vikten av samverkan mellan staden, staten, regionen och privata aktörer.

Upplands-Bro kommun

Upplands-Bro kommuns yttrande daterat den 30 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stad har skickat ut ett förslag till reviderat miljöprogram för Stockholms stad på remiss. Förslaget innehåller sju stadsövergripande mål:

- En rättvis och inkluderande omställning
- Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck
- Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem
- Ett klimatanpassat Stockholm
- Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm
- Ett giftfritt Stockholm
- Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö.

För att lyckas med att implementera miljöprogrammet som sträcker sig till år 2030 föreslås utveckling inom inköp, samverkan, kommunikation samt innovation, digitalisering och lärande. Ett antal indikatorer är framtagna som förslag för uppföljning.

Upplands-Bro kommun ser positivt på att Stockholms stad föreslår ett ambitiöst program som svarar mot stadens höga ambitioner. Det är särskilt positivt att staden har vävt in rättviseperspektivet samt har mer fokus på livsmedel och mat än tidigare.

Programmet är till sin natur allmänt hållet, och det är av vikt att Stockholms stad skyndsamt fortsätter sitt miljöarbete genom att konkretisera programmet i handlingsplaner och fortsätter integrera dessa i stadens ordinarie ledningssystem.

Det är positivt att programmet biläggs med flera indikatorer för uppföljning. Det berättar vilka effekter man vill se i slutändan och att man redan nu ser framför sig hur programmet kan konkretiseras i handlingsplaner.

Tyvärr saknas tydlighet kring vilka effekter man vill se när det gäller målarbete mot klimatanpassning, rättvis och inkluderande omställning, positiv miljöpåverkan och samverkan med andra.

När det gäller lämpliga indikatorer för uppföljning mot mål om den rättvisa och inkluderande omställningen bör det ekonomiska perspektivet lyftas. Hur kan staden stödja initiativ som bidrar med positiv miljöpåverkan? Att utveckla riktat föreningsstöd, som lyfts som exempel, är en konkret åtgärd som kan ge reell skillnad. Staden kan med fördel utveckla fler finansierings- och samverkanslösningar som ger win-win-win för staden, samhället och den samverkande parten.

Avsnittet om klimatanpassning lyfter sociala och ekonomiska perspektiv. Det förs även resonemang om risker för livsmedelsförsörjningen. Däremot saknas indikatorer för att följa upp klimatanpassning utifrån dessa perspektiv.

Det saknas också en tydlig bild framåt av de strategiska arbetssätten. Går det att redan nu reflektera över hur samverkan med andra ska ske, och framför allt: vilken effekt önskar man se av det?

Upplands-Bro kommun är en stadsnära kommun som värnar sitt lokala lantbruk och de multipla miljö- klimat- kulturella och/eller beredskapsmässiga nyttor de genererar. Därför har kommunen under året utrett möjligheten att upphandla lokala livsmedel inom ramen för LOU. En tjänst för detta ändamål är utvecklad och lanseras lokalt under försommaren 2024. Stockholms stad har i och med det nya miljöprogrammet större fokus än tidigare på matens klimatpåverkan, vilket är positivt. Ta gärna tillfället i akt att ta in fler perspektiv på maten som serveras och utreda möjligheten att upphandla mer lokalt.

Slutligen vore det bra att tydliggöra skillnaderna mellan tekniska lösningar på att fånga in och lagra koldioxid och naturliga lösningar för detsamma. Tydliggör även storleksordningarna på dessa åtgärder, vilka som är mer kostnadseffektiva än andra.

Kommunstyrelsen antog den 29 maj 2024 förslag till yttrande, skriven den 29 maj 2024, över remiss för Miljöprogram 2030 för Stockholms stad som sitt eget.

Vision Stockholms stad

Vision Stockholm stads yttrande daterat den 12 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Visions medlemmar leder och administrerar arbetet inom kommun, region, kyrka eller bolag kopplade till välfärden. Medlemmarna finns inom en rad yrken som påverkar och påverkas av miljö- och klimatarbetet i Stockholms stad. Ett fair arbetsliv förutsätter en hållbar samhällsutveckling med mindre negativ påverkan på miljö och klimat. Ingen ska bidra till onödigt miljöförstöring på jobbet.

Vision vill ge sina medlemmar verktyg för att minska klimatpåverkan på arbetsplatsen, och kunna handskas med de förändringar i arbetslivet som klimatkrisen

och klimatomställningen ger upphov till. Därför har Vision som första svenska fackförbund utvecklat den fackliga rollen klimatombud.

Bland medlemmarna i Vision Stockholms stad finns flera klimatombud med stort engagemang. Klimatombud som varje dag i arbetet påverkar omställningen till ett mer hållbart samhälle. Ett exempel är Lisa Mannberg, verksamhetsutvecklare och klimatombud i Skärholmens stadsdelsförvaltning som inredde Familjens hus med i princip bara återbruk. Se artikel, "99 procent" återbruk i ny verksamhet — Vision.

Förslaget till Miljöprogram 2030 för Stockholms stad ligger helt i linje med Visions ambition att ge medlemmarna verktyg att minska klimatpåverkan på arbetsplatsen och bidra till en hållbar samhällsutveckling. Men en förutsättning för att Visions medlemmar ska kunna bidra till att Stockholms stad når de högt uppsatta målen är att chefer och medarbetare får både kunskap och verktyg för att åtgärderna ska kunna genomföras. Det krävs också att professionen, t ex upphandlare får förutsättningar göra upphandlingar utifrån de kriterier som miljöprogrammet fastställer.

Det är positivt att Visions medlemmar inom inköp, upphandling och avtalsuppföljning pekas ut som en strategisk grupp för en rättvis och inkluderande omställning och att staden vill möjliggöra kompetensutveckling för att bidra till klimat- och miljömålen och främja cirkularitet - det behövs! (sid 15) Visions och Fairtrades undersökningar visar att upphandlare och inköpare efterfrågar kompetensstöd och kompetensutveckling för att ställa hållbarhetskrav. Som fackförbund ser vi att mandat och resurser behöver tillföras för att säkerställa en hållbar arbetsbelastning. Lyssna in och ha dialog med medarbetare och fackliga organisationer. För att lyckas göra omställning rättvis och skapa delaktighet behöver våra medlemmar, klimatombud och andra representanter bjudas in och bli lyssnade på. Vi vill bidra till lösningar som får målen att bli en hållbar verksamhet.

I programmet nämns behov av samverkan mellan organisationer, branscher, mm. Vi vill se att samverkan mellan arbetsgivare och fackliga organisationer pekas ut som ett viktigt område för intern samverkan. Den här typen av frågor behöver inkluderas i den fackliga samverkan på stadens arbetsplatser, lokalt och centralt för att lyssna till och fånga upp medarbetarnas idéer och lösningar. Det är en framgångsfaktor. Staden behöver inte bara säkerställa att invånare involveras eller förvaltningar samverkar, medarbetare som känner verksamheterna behöver involveras genom fackliga representanter eller arbetstagaråd.

Visita Stockholm/Gotland

Visita Stockholm/Gotlands yttrande daterat den 14 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Visita Stockholm/Gotland uppskattar att få möjligheten att inkomma med synpunkter på Stockholms stads miljöprogram 2030. Visita Stockholm/Gotland står bakom ambitionen att Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställning. Stockholm stod nyligen även värd för världskongressen för

hållbar turism. Våra medlemsföretag bidrar i allra högsta lag till ett levande och hållbara Stockholm.

Visita Stockholm/Gotland välkomnar även åtgärder från det allmännas sida som syftar till att bidra till en bättre miljö och att skapa förutsättningar för en omställning som främjar en långsiktigt hållbar utveckling av samhället i ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt perspektiv. Vi är fast övertygade om att klimatomställningen både kan och behöver gå hand i hand med stärkt konkurrenskraft.

Sverige har idag världens kanske mest hållbara besöksnäring. Visita arbetar för att skapa rätt förutsättningar som kan främja och underlätta för våra företag att ytterligare växla upp sitt hållbarhetsarbete. Besöksnäringen i Sverige och Stockholm ska bidra till att uppnå målen i Parisavtalet och FN:s globala mål för

hållbar utveckling, tillika EU:s färdplan för klimatet. Följden av den gröna omställningen är att efterfrågan på hållbara upplevelser och fokus på hållbar turism kommer fortsätta öka. Besöksnäringen ska göra sitt för att Sverige ska klara klimatomställningen och nå målet om netto noll utsläpp av växthusgaser till 2045.

Besöksnäringen i Stockholm utgör även en nyckel för ett minskat utanförskap och en stärkt integration. – vilket är avgörande för ett socialt hållbart samhälle. Unga och utrikesfödda utgör två grupper där många varje år får sitt första jobb inom näringen. Besöksnäringen är den näring som anställer högst andel unga, cirka en tredjedel av de anställda i branschen är under 26 år – vilket ska jämföras med 10 procent på övriga arbetsmarknaden. Utöver detta anställer besöksnäringen även högst andel utrikesfödda (runt 40 %) och högst andel personer som saknar gymnasieutbildning.

Visitans hållbarhetsprogram tar sin utgångspunkt i Agenda 2030 och FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling med de tre perspektiven social-, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Hållbarhet är en grundförutsättning för att besöksnäringens alla företag ska vara långsiktigt konkurrenskraftiga där det krävs en balans mellan miljö, människa och ekonomi.

Miljözon 3

I Miljöprogrammet för 2030 nämns betydelsen av miljözoner ett antal gånger. Den 6 maj 2024 beslutade kommunfullmäktige i Stockholm stad om ett införande av miljözon klass 3, per 31 december 2024. Den politiska ledningen har även aviserat att ett beslut om ett utökat område ska fattas under första halvåret 2025. Införandet av miljözon 3 kommer innebära såväl utmaningar som möjligheter för våra medlemsföretag.

Visita Stockholm/Gotland vill understryka positivt sitt stöd för åtgärder som kan främja en omställning till en mer hållbar stad. Men vi ser ett antal utmaningar som näringslivet tillsammans med staden behöver lösa innan stadens förslag om införande av miljözon 3 bör realiseras.

Visita Stockholm/Gotland anser inte att detta är en tidplan som möjliggör en omställning under ordnade former. För att den efterfrågade effekten av miljözonen ska uppnås behöver infrastruktur och teknik finnas på plats och privatpersoner, företag och organisationer ges tid för att planera för och anpassa sig till den omställning som ska göras. Det är även viktigt att avvakta med en utredning och ett eventuellt beslut om en utökad zon tills klarhet har skapats i frågan om vad som gäller för införande av miljözon klass 3.

Visita har, tillsammans med Svensk Handel, valt att överklaga kommunfullmäktiges beslut att införa miljözon klass 3 i ett område i Stockholms innerstad. Syftet med överklagandet är att klarlägga förutsättningarna för under vilka omständigheter som miljözoner med tillhörande inskränkningar avseende fordonstrafik kan införas av en kommun – dvs. omfattningen av normgivningsbemyndigandet i 10 kap. 1 § andra stycket 3 trafikförordningen (1998:1276), TraF.

Överklagandet gäller i det här fallet Stockholm men för Visita är frågan central ur ett principiellt perspektiv då det är viktigt att vi får klarhet i regelverken. Vi vill undvika att näringslivet och dess företag hamnar i en situation där 290 kommuner ges möjlighet till egna tolkningar av hur miljözon klass 3 får beslutas.

Det är alltså främst inte en prövning riktad mot Stockholms beslut. Frågan är nationell. Hotell, restauranger och andra företagare inom besöksnäringen behöver veta att de har samma regler att förhålla sig till över hela Sverige.

Världsnaturfonden WWF

Världsnaturfonden WWF:s yttrande daterat den 19 juni 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Övergripande inspel:

- **Tydliggör samband mellan klimat och biologisk mångfald:** WWFs övertygelse är att klimatfrågan måste hanteras parallellt med krisen för den biologiska mångfalden och att naturbaserade lösningar måste prioriteras. Arbetet med minskade utsläpp, klimatanpassning och utveckling av biologisk mångfald sker traditionellt sett i olika förvaltningar. WWF anser att miljöprogrammet behöver beskriva tydligare hur dessa områden hänger ihop och hur arbetet kommer organiseras för att synergieffekter ska kunna uppstå och inlåsningar undvikas.
- **Använd och utveckla Stockholms roll som förebild:** WWF ser att Stockholms ambitiösa omställningsarbete är en viktig del i Sveriges omställning. Stockholm har en viktig ledarskapsfunktion för andra städer i Sverige och globalt i tider där nationell och EU politik inte ökar sina ambitioner i den takt som krävs. WWF uppmuntrar Stockholm stad att i programmet tydliggöra hur denna roll kan användas och utvecklas.

- **Fortsätt utveckla omställningsarbetet:** Miljöprogrammet innehåller mål, ambitioner och exempel på åtgärder för att hantera sakfrågorna och viktiga aspekter för hur arbetet ska organiseras. Omställningen kräver ett arbete över förvaltnings- och bolagsgränser, i samverkan med medborgare, civilsamhälle och näringsliv. För att lyckas med detta uppmuntrar WWF Stockholms stad att fortsätta utveckla organisationens samordning och acceleration av omställningen. Inspireras gärna av andra städer som Göteborg där arbetsgrupper bildats med tjänstepersoner från olika förvaltningar som är ansvariga för utveckling och implementering av olika delar av stadens miljö- och klimatprogram.

Nedan följer WWFs konkreta inspel på de delar av miljöprogrammet som vi prioriterat i vårt svar:

1. En rättvis och inkluderande omställning

WWF ser mycket positivt på att rättvisa och inkludering lyfts som centralt i miljöprogrammet. Delaktighet från stockholmarna kommer vara nödvändigt för att lyckas med omställningen. Mer om våra erfarenheter finns samlat i WWFs skrift "[Public Engagement Guide for Cities](#)".

WWFs inspel på denna del av programmet:

- **Tydliggör positiva effekter av omställningen:** WWF ser att en aspekt som kan läggas till, som nämns i andra delar av programmet, är de positiva effekterna av omställningen. Exempel är nya arbetstillfällen inom cirkulär ekonomi (reparationsjobb, egen tillverkning) och installation av lokal elproduktion. Vidare kommer tillgången till egentillverkad, hållbar energi vara en positiv kraft för rättvis omställning. Utvecklingen av energigemenskaper och hur staden förhåller sig till det är också något som kan nämnas här. WWF ser att energigemenskaper kommer vara en viktig del av framtidens energilandskap där människor får mer ägandeskap över sin energikonsumtion och -produktion.
- **Bredda kompetensutvecklingen:** WWF anser att det är bra att kompetensutveckling av stadens medarbetare inom rättvis omställning lyfts och vill peka på vikten av att inkludera tjänstepersoner inom energiförsörjning, livsmedelsförsörjning, måltidspersonal, infrastrukturutveckling, stadsutveckling och klimatanpassning (samt andra teknikfokuserade delar av staden) i detta.
- **Bredda samverkan med civilsamhället:** WWF anser att engagera och stärka samverkan med civilsamhället är ett viktigt arbetssätt för att nå målet. Utöver kunskap om miljö- och klimatfrågor har civilsamhället mycket kunskap om och erfarenhet av medborgarengagemang. WWF ser att föreningsstöd riktat

till civilsamhälles-organisationer som har fokus på medborgarengagemang kan stärka arbetet ytterligare.

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

WWF ser mycket positivt på att Stockholm har som mål att fasa ut fossila bränslen (fossilfritt 2040). Detta är viktigt som komplement till mål om minskade utsläpp. Vidare ser WWF med glädje att staden lyfter WWFs metod OPCC, som transparent, vetenskapligt förankrad och erkänd metod, som viktig del i arbetet och ser fram emot vidare samverkan i vårt globala stadsarbete.

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Tydliggör målet om klimatpositivitet:** WWF uppmanar Stockholm stad att specificera målet om ett klimatpositivt Stockholm. Det bör framgå i programmet hur mycket som kommer vara faktiska utsläppsminskningar och hur mycket som behöver kompenseras med negativa utsläpp i de fall det minskningar inte är möjliga. Transparens kring varför dessa utsläpp inte är möjliga att undvika är viktigt.
- **Tydliggör förhållande till CCS och bio-CCS:** WWF anser att CCS aldrig ska användas som en ursäkt att fortsätta använda fossila bränslen. WWF saknar ett tydligt förhållningssätt till CCS från Stockholms stad i programmet. WWF menar att CCS endast är en lösning där utsläppsminskningar är omöjliga/orimliga och att CCS när det tillämpas alltid sker i kombination med andra insatser såsom minskning av avfall, energieffektivisering osv. Därutöver ser WWF att det behövs transparens och tydlighet i programmet kring hur negativa utsläpp genom bio-CCS bidrar till Stockholms klimatmål då utsläppskrediter från Stockholm Exergi också ska säljas på den frivilliga marknaden. Det är mycket viktigt att undvika dubbelräkning.
- **Utveckla arbetet med kolsänkor:** WWF ser att det är positivt att naturliga kolsänkor är en del av programmet. De är och kommer att bli en väldigt viktig del i arbetet med negativa utsläpp. Här finns och utvecklas mycket kunskap just nu. Därför uppmanar WWF Stockholm stad att beskriva mer hur staden vill utreda, lära mer om och arbeta med verifiering av naturliga kolsänkor. WWF ser att flera av de metoder som kan bli aktuella även kan utgöra exempel på klimatanpassning i och med att de adresserar hantering av vatten och närklimate (temperatur och skugga) och utgör sk naturbaserade lösningar.
- **Ta in fler aspekter kring värme och kyla:** programmet går in på hur staden ska arbeta med utsläpp från fjärrvärme. WWF ser att detta arbete kan breddas och anser att programmet bör inkludera potentialen av solvärme. [Energimyndigheten](#) har visat att det vore ekonomiskt lönsamt att ersätta hälften av biobränslen i Sveriges fjärrvärme med system där solvärme

kombineras med säsongslager. Denna teknik kan dessutom bidra till minskade kostnader för fjärrvärmens. Vidare saknar WWF skrivningar om målsättning för energieffektivisering och –besparing (exempelvis strategier för smart styrning av energisystemet) samt hur stadens planer ser ut avseende kyla.

- **Utveckla skrivningar om elektricitet:** WWF saknar konkreta skrivningar i programmet om hur Stockholms lokala elproduktion, lagring och konsumtion ska utvecklas. Här är tydliga strategier viktiga: för utveckling av förnybar elproduktion (kanske främst solenergi i bebyggd miljö) samt strategier för energieffektivisering, -flexibilitet och –lagring. Hur staden samverkar med olika aktörer i kommunen (fastighetsägare, industri osv) och nätbolag för att planera behov av flexibilitet och lokal produktion i elnätet är också en viktig aspekt här. Vidare bör staden utveckla sitt förhållningssätt till energigemenskaper, se också “en rättvis omställning”.
- **Tydliggör kring fossilgas:** I avsnittet nämns inte fossil stadsgas förutom i inledningen. WWF anser att staden bör inkludera hur utfasningen av fossilgas kommer se ut i programmet.

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

WWF ser positivt på att mål för transport är utbrutet i ett eget mål. WWF anser att målet om 80% minskning av utsläpp är i linje med det som krävs och att det är positivt att staden även har ett mål att minska trafiken (mål om 30% minskning av biltrafik till 2030, jmf 2017).

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Inkludera all trafik i mål om minskad trafik:** WWF ser att det finns en risk med att bara inkludera biltrafik i målet om minskad trafik. Logistik och trafik med lastbil i städer behöver också optimeras, t ex genom centraliserade logistikhubbar, samlastning av avfall och samverkan med fastighetsägare.
- **Bredda åtgärder för transporter:** Programmet beskriver att ”trängselskatter och parkeringsåtgärder har särskild potential att bidra till minskade växthusgasutsläpp.” WWF håller med om att detta är viktiga åtgärder, specifikt att minska antalet parkeringsplatser, men anser att fler åtgärder bör beskrivas för att få den effekt som krävs. Sänkt bashastighet inom tätbebyggt område är en mycket viktig åtgärd för att bidra till minskade växthusgasutsläpp, bättre luftkvalitet, ökad trafiksäkerhet, mer attraktiva boendemiljöer och förbättrad folkhälsa. Det ger också en indirekt effekt i minskade utsläpp när cykel och kollektivtrafik blir mer attraktiva resealternativ. Enligt WWF bör bashastigheten sänkas generellt till 30 km/h inom tätbebyggt område. Vidare lyfter WWF gärna Gent-modellen som en användbar modell för städer. Modellen innebär ett paket av åtgärder som minskar genomfartstrafik och öka åtgärder för förbättrade cykel- och

gångsmöjligheter samt kollektivtrafik. Mer går att läsa i vår rapport [“Att göra en Gent”](#).

- **Verka för fler nationella styrmedel:** programmet beskriver att staden vill “Verka för en miljödifferentering av trängselskatten och parkeringsavgiften samt andra nationella styrmedel som främjar omställningen till hållbar mobilitet.” WWF ser positivt på att Stockholm stad ser en roll i att påverka nationella styrmedel. Andra nationella styrmedel som WWF ser är viktiga och som gärna får inkluderas i programmet är landsbygdmiljöavtal, utvecklade stadsmiljöavtal, färdmedelsneutrala reseavdrag och vägskatt för tunga och lätta fordon som är differentierad utifrån geografi och miljöprestanda. Se även vårt [inspel till Regeringens handlingsplan](#).
- **Tydliggör arbetet med att skapa en stad för människor och inte för bilar:** WWF ser gärna mer konkreta skrivningar i programmet om åtgärder som möjliggör gång och cykel och utvecklar kollektivtrafiken. Exempelvis utveckling av stadens arbete med förmåncyklar och samverkan med regionen för att öka kollektivtrafikens attraktivitet. Vidare hyllar WWF stadens införande av en utsläppsfri zon som ett bra sätt att minska utsläppen i innerstaden med både positiva hälsoeffekter och klimateffekter. WWF anser att Stockholm kan utveckla detta och arbeta mer med möjligheter som att införa bilfria zoner (vissa delar av dygnet) och miljözon klass 3, specifikt för lastbilar och tunga fordon.
- **Tydliggör kring utsläpp från flyg:** Flygtrafiken till och från Bromma nämns endast kort i programmet. WWF anser att svenskarnas och offentliga sektorns flygande måste minska och ersättas av tåg eller elektrifierade transportalternativ. Programmet bör beskriva hur arbetet ser ut med att minska utsläppen från Bromma flygplats.

2.3 En fossilfri organisation 2030

WWF ser positivt på att ni som organisation går före! Ett sätt att utveckla detta är att i programmet beskriva hur arbetet ser ut med att öka medarbetares medvetenhet och möjlighet att bidra och visa goda exempel, exempelvis genom att öka incitament att cykla till jobbet, åka tåg i tjänsten osv.

2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

WWF ser mycket positivt på att det finns ett mål om att halvera konsumtionsbaserade utsläpp.

WWFs inspel på denna del i programmet:

- **Tydliggör prioriteringar för byggnation:** programmet beskriver att “de byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och klimatpåverkan från nyproduktion och ombyggnader behöver minska väsentligt”. Under exempel på åtgärder nämns gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan, återbruk, mindre rivning

osv. WWF ser att programmet bör tydliggöra hur dessa olika åtgärder ska prioriteras mot varandra genom modeller som avfallshierarkin och principer för cirkulär ekonomi.

- **Utveckla reklamkrav:** Programmet beskriver att “Staden ska inte upplåta reklamplatser till fossilreklam.” WWF uppmuntrar staden att se på möjligheter att använda detta verktyg mer. Till exempel genom att förbjuda reklam livsmedel med hög klimat- och miljöpåverkan på samma sätt.

2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

WWF ser positivt på att Stockholm stad lyfter matens klimatpåverkan i miljöprogrammet. Programmets fokus på att öka medvetenheten kring hållbar mat i planeringsskedet och tydliga krav på upphandlingar är viktigt. Använd gärna WWFs One Planet Plate, Köttguiden, Fiskguiden och Vegoguiden som kunskapsunderlag i upphandlingen och som indikatorer för målsättningen inom staden både på kort och lång sikt – grönt ljus i Kött- och Fiskguiden samt grönt eller gult ljus i Vegoguiden. WWF ser fram emot vidare samverkan i utvecklingen av detta arbete.

WWFs inspel på denna del av programmet:

- **Tydliggör och bredda målen:** WWF saknar tydlighet i programmet kring vad minskad klimatpåverkan från mat betyder och vilka mål som finns eller behöver införas.
  - WWFs beräkningar visar att ett genomsnitt på 0,5 kg CO₂e/måltid eller ett värde av 1,25 kg CO₂e/kg inköpta livsmedel är en långsiktigt hållbar nivå för att uppnå 1,5 graders målet. Att använda WWFs One Planet Plate inom stadens organisation är ett sätt att arbeta med att nå målet.
  - WWF förespråkar att staden sätter mål och ställer krav på inköp av mat till alla interna möten, konferenser, festligheter etc. Kraven bör innehålla konkreta krav på låg klimatpåverkan och bra val för biologiska mångfald. One Planet Plate kan vara en bra och konkret guide eller kravnivå och har nu implementerats av bl.a. KTH, Vinnova och SLU.
  - WWF anser att det vore positivt om Stockholm stad ville anta utmaningen att även inkludera mål om den privata konsumtionen av mat. Ökad medvetenhet via de lokala matmarknaderna kan vara en sak och staden kan gärna mäta om/hur det påverkar medvetenheten. Det kan också innebära att staden testat att ställa krav på mat som serveras i stadens idrottshallar, events, festivaler etc.
- **Inkludera arbete med matmiljöer:** Arbete med att skapa och stödja matmiljöer som underlättar hållbara och hälsosamma val är viktigt för att göra det lätt för konsumenterna att göra rätt. WWF ser att Stockholms stad kan utveckla arbetet med hållbara matmiljöer i stadsplanering, etableringspolicier, kravställning gentemot leverantörer och/eller samverkan med externa

hyresgäster i offentligt finansierade miljöer såsom skolor, idrottshallar, simhallar, kommunala arbetsplatser etc. Inom offentliga matmiljöer kan faktorer som utbud, tillgänglighet, exponering, marknadsföring, prissättning och information vara avgörande för att stödja medborgare till en hållbar livsmedelskonsumtion.

- **Satsa på informations- och utbildningsinsatser:** WWF välkomnar satsningen på lokala matmarknader och mer lokal produktion och konsumtion. Det är ett attraktivt sätt att öka medvetenheten kring hur mat produceras och hur hållbar mat kan se ut. Forskare har påtalat behovet av mer livsmedelsproduktion omkring Mälardalen för att försörja staden med mer hållbart producerade livsmedel. WWF ser att detta kan kombineras med informations- och utbildningssatser i stadens organisation, och då även inkludera biologisk mångfald och gärna gynna producenter med ekologisk odling och betande djur. Skolträdgårdar som integreras i undervisning och måltidsservice är också en insats som bör utforskas för att skapa ökad förståelse för matens ursprung och produktion. Staden bör arbeta för att sätta upp strukturer för ett skolodlingsprogram som samarbetsarena för mat och pedagogik i skolor.
- **Öka helhetstänket:** WWF ser att det är positivt med fokus på ökad kunskap om klimatsmarta måltider till alla enheter och förvaltningar. WWF ser gärna att även kunskap om ökad biologisk mångfald kopplat till mat förs in på samma sätt och att detta beskrivs i programmet.

4. Ett klimatanpassat Stockholm

4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat

WWF ser att det är bra att ett helhetsgrepp om långsiktig klimatanpassning finns med i programmet och att naturbaserade lösningar lyfts.

WWF ser att lösningarna för klimatanpassning kan breddas från att vara enbart tekniska till att även inkludera mer organisatoriska lösningar. Exempel är information om förebyggande arbete i förskola och skola, omarbetning av riktlinjer för arbete under skyfall eller värmebölja och evenemang som genomförs på mindre varma delar av dagen. För att komma fram till en bredare palett av åtgärder krävs mer samverkan med alla förvaltningar, kanske framför allt service-förvaltningarna. WWF tipsar gärna om att se på Göteborgs arbetssätt i framtagandet av stadens första klimatanpassningsplan där alla förvaltningar och bolag har bidragit, under ledning av stadsledningskontoret. Vi passar även på att påminna om att OPCC, som nämns som arbetssätt i kapitel 2, också inkluderar inspel till hur arbetet inom klimatanpassning kan utvecklas (se specifika inspel utifrån er senaste rapportering i er Strategic Feedback Report).

WWF ser att det är bra att staden här också lyfter sin roll i att säkra livsmedelsförsörjningen långsiktigt. WWF tar gärna möjligheten att ge inspel till det

kommande arbetet med beredskap kopplat till matfrågan. Resilienta matsystem kommer behövas för att möta kriser i närtid och på längre sikt, och kriserna kan utgöras av klimatförändringarnas effekter liksom geopolitik. WWF anser, liksom forskare inom bl a SRC, SLU och KTH att hållbara måltider är en viktig lösning på dessa kriser, och att samverkan mellan akademien, företag och civilsamhället kommer vara mycket viktigt för att åstadkomma lösningar som är accepterade och som kan drivas framåt av alla.

Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Annika Friberg m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademin och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns

på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte

minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Ann-Christine Carlberg (SD)

1. Arbetsmarknadsnämnden godkänner Sverigedemokraternas tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvaliteter. I detta ingår att återplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocesser, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationellt samarbete för att minska partikelutsläppen där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas, detta på grund av oskäligt höga samhällskostnader mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Johan Kling (C)

1. Att delvis bifalla kontorets förslag till beslut
2. Att därutöver anföra

Miljön och klimatet utgör några av vår tids mest angelägna ödesfrågor. Det är avgörande att miljöarbetet drivs på alla nivåer: inom EU, nationellt i Sverige och lokalt i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. För att nå målen behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, med teknik som koldioxidinfångning, med att fasa ut fossila bränslen och med att få ner utsläppen från bygg- och fastighetssektorn.

Förslaget till uppdaterat Miljöprogram innehåller flera ambitiösa mål och åtgärder som Centerpartiet välkomnar. Däremot brister programmet i flera viktiga aspekter och nödvändiga verktyg för att lyckas med åtgärderna saknas. Vi delar även kontorets kritik om inneboende målkonflikter. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften, särskilt på områden staden har begränsad rådighet över. Förslaget sätter stor tilltro till "samverkan" och "kommunikation". Vi känner en viss skepsis över att budskap på stadens reklamvittriner ska lyckas ändra stockholmarnas beteenden till att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Många viktiga punkter i programmet saknar helt indikatorer och siffrersatta mål. Bland annat saknas konkreta mål för hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS, en viktig teknik för att minska stadens utsläpp. Programmet inkluderar positiva åtgärder för biologisk mångfald och minskning av luftföroreningar och plastanvändning. Däremot saknar vi förslag på hantering av ett av stadens stora miljöproblem, nämligen snötippning i vatten.

Beträffande matproduktionen saknas det mätbara mål för att öka andelen svenskt och ekologiskt producerade livsmedel. Centerpartiet anser att 100 procent svenskt vid matupphandling bör vara målet där det är möjligt, och att större fokus borde läggas på viltkött på grund av dess miljö- och hälsofördelar. Men också möjligheten till företagande, jobb och tillväxt i vår region inom livsmedelsindustrin. Vi beklagar att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med. Eller menar styret att ett andelsjordbruk i Kungsängen är representativt för hela livsmedelssektorn?

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet och Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Stadens miljöprogram är ett viktigt verktyg för att nå detta och bör därför revideras för att inkludera konkreta, siffrersatta mål som effektivt kan mäta, följa upp och minska stadens klimatpåverkan.

Reservation av Christina Tufvesson (L)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att utöver det anföra.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i tåten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Exploateringsnämnden

Reservation av Dennis Wedin m.fl. (M)

Vice ordföranden Dennis Wedin m.fl. (M) föreslår att nämnden beslutar att delvis hänvisa till kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen, samt att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbåla majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig

poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet och vid/på stadens idrottsanläggningar. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten, inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vår budgetreseration lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS- systemet. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Reservation av Anders Edin (SD)

Anders Edin (SD) föreslår att nämnden beslutar att godkänna Sverigedemokraternas förslag som svar på remissen, samt att därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvalitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Miljöarbetet måste grunda sig i att bevara grönska och natur. Därför ska förtätning primärt ske genom att omvandla hårdlagda ytor och inte genom att omvandla skogsområden och grönytor.

Reservation av Svante Linusson (C)

Svante Linusson (C) föreslår att nämnden beslutar att delvis bifalla kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet utgör några av vår tids mest angelägna ödesfrågor. Det är avgörande att miljöarbetet drivs på alla nivåer: inom EU, nationellt i Sverige och lokalt i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. För att nå målen behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, med teknik som koldioxidinfångning, med att fasa ut fossila bränslen och med att få ner utsläppen från bygg- och fastighetssektorn.

Förslaget till uppdaterat Miljöprogram innehåller flera ambitiösa mål och åtgärder som Centerpartiet välkomnar.

Däremot brister programmet i flera viktiga aspekter och nödvändiga verktyg för att lyckas med åtgärderna saknas. Vi delar även kontorets kritik om inneboende

målkonflikter. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften, särskilt på områden staden har begränsad rådighet över. Förslaget sätter stor tilltro till "samverkan" och "kommunikation". Vi känner en viss skepsis över att budskap på stadens reklamvittriner ska lyckas ändra stockholmarnas beteenden till att halvera sina utsläpp från konsumtion, samtidigt som staden misslyckas med få regionen att säkra kollektivtrafikutbyggnader till nya stadsdelar, exempelvis i Värtahamnen där planeringen pågått i ett decennium. Ett miljöprogram värt namnet behöver bidra till att lösa den typen av grundläggande samordningsproblem.

Många viktiga punkter i programmet saknar helt indikatorer och siffrersatta mål. Bland annat saknas konkreta mål för hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS, en viktig teknik för att minska stadens utsläpp. Programmet inkluderar positiva åtgärder för biologisk mångfald och minskning av luftföroreningar och plastanvändning. Däremot saknar vi förslag på hantering av ett av stadens stora miljöproblem, nämligen snötippning i vatten.

Beträffande matproduktionen saknas det mätbara mål för att öka andelen svenskt och ekologiskt producerade livsmedel. Centerpartiet anser att 100 procent svenskt vid matupphandling bör vara målet där det är möjligt, och att större fokus borde läggas på viltkött på grund av dess miljö- och hälsofördelar. Vi beklagar att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med. Eller menar styret att ett andelsjordbruk i Kungsängen är representativt för hela livsmedelssektorn?

För Exploateringskontoret del är hanteringen av schakt- och byggmassor en av de enskilt viktigare aspekterna av verksamheten inom ramen för miljö- och klimatarbete. Ett cirkulärt byggande med ökat återbruk och kortare transporter från byggarbetsplatser till masshanteringsplatser är viktiga områden för stadens omställning, och bör lyftas fram tydligare som enskilda punkter i programmet.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet och Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Stadens miljöprogram är ett viktigt verktyg för att nå detta och bör därför revideras för att inkludera konkreta, siffrersatta mål som effektivt kan mäta, följa upp och minska stadens klimatpåverkan.

Ersätтарыttrande av Aron Modig (KD)

Aron Modig (KD) lämnar ersätтарыttrande enligt följande:

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,

Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anføres nedan,

Att därutöver anføra följande:

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmare är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådgighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och

övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är

smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Fastighetsnämnden

Reservation av Henrik Virro m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademin och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet.

Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Reservation av Sergej Salnikov (SD)

Sergej Salnikov (SD) föreslår att nämnden beslutar att godkänna Sverigedemokraternas remissvar samt att därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Frank Hojem (C)

Frank Hojem (C) föreslår att nämnden beslutar att delvis bifalla kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet utgör några av vår tids mest angelägna ödesfrågor. Det är avgörande att miljöarbetet drivs på alla nivåer: inom EU, nationellt i Sverige och lokalt i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. För att nå målen behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, med teknik som koldioxidinfångning, med att fasa ut fossila bränslen och med att få ner utsläppen från bygg- och fastighetssektorn. Förslaget till uppdaterat miljöprogram innehåller flera ambitiösa mål och åtgärder som Centerpartiet välkomnar. Däremot brister programmet i flera viktiga aspekter och nödvändiga verktyg för att lyckas med åtgärderna saknas. Många viktiga punkter i programmet saknar helt indikatorer och siffrersatta mål, bland annat för hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS, en viktig teknik för att minska stadens utsläpp.

Förslaget saknar även mätbara mål för att öka andelen svenskt och ekologiskt producerade livsmedel. Centerpartiet anser att 100 procent svenskt vid matupphandling bör vara målet där det är möjligt, och att större fokus borde läggas på

viltkött på grund av dess miljö- och hälsofördelar. Vi finner det anmärkningsvärt att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till, så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

De byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och kontoret menar att målet om en halvering kommer vara svårt att nå. Centerpartiet förutsåg detta och föreslog därför i en motion att staden bör anta en träbyggnadsstrategi likt många andra kommuner. Vi beklagar att S, V och MP valde att inte bifalla vårt förslag som skulle ha varit ett viktigt steg mot ett mera hållbart samhällsbyggande.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet och Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Stadens miljöprogram är ett viktigt verktyg för att nå detta och bör därför revideras för att inkludera konkreta, siffersatta mål som effektivt kan mäta, följa upp och minska stadens klimatpåverkan.

Reservation av Hansi Karppinen (L)

Hansi Karppinen (L) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall provas i ljuset av

teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller. Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser. En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhörighet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Ersätтарыttrande av Lovisa Hedin (KD)

1. att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan, samt

3. att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmsarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövad omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt

hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Förskolenämnden

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta

tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas

konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Linnéa Vinge (SD)

1. Nämnden godkänner Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen. 2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-

practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Ismail Ali (C)

1. Att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan
2. Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från

konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom "samverkan" med andra myndigheter och genom "kommunikation" lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina

ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska

livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordets.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska

luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare. När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Idrottsnämnden

Reservation av Anna Cederschiöld Stuart m.fl. (M)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt
2. att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler

privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglösa för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutvecklad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Reservation av Leif Söderström (SD)

1. Idrottsnämnden godkänner Sverigedemokraternas tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvaliteter. I detta ingår att åter plantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocesser, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de

är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas, detta på grund av oskäligt höga samhällskostnader mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Mikel Peterson (C)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt
2. att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om

att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdeponier.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordet.

Reservation av Hanna Wistrand (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra följande:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi

och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Kulturnämnden

Reservation av Hanna Werner m.fl. (M)

Hanna Werner m.fl. (M) föreslår att nämnden delvis godkänner förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, och anför därutöver följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbåla majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademin och stockholmarna. Det är en

viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Staden har en viktig uppgift vad gäller att minska påverkan på klimatet och miljön – inte minst i inköp och upphandling. Vi vill därför understryka det kulturförvaltningen och stadsarkivet framför gällande att förvaltningar och kontor behöver både stöd och undervisning för att höja kompetensen inom inte minst mer resurseffektiv upphandling.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Emelie Wassermann (SD)

Emelie Wassermann (SD) föreslår att nämnden godkänner Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen, och anför därutöver följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och

förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvalitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Kyrkogårdsnämnden

Reservation av Jan Tigerström m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver anföra:

"Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönblå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Moderaterna vill särskilt understryka kyrkogårdsförvaltningens arbete vad gäller fortsatt och utökad satsning på solceller, elmaskiner, biokolanvändning, kompetensutveckling för egna medarbetare samt att skapa både trivsel och resiliens mot kraftigare väder och stärka den biologiska mångfalden genom mer grönska. Vi ställer oss dock starkt kritiska mot att all skötsel återtagits i egen regi – det är inte att sätta kvalitet eller ekonomin i centrum."

Reservation av Ewa-Marie Ås (KD)

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan,
3. Att därutöver anföra följande:

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmare är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära

försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö och klimatarbetet, istället för att möta

invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller späka världens mest hållbara invånare.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation av Torbjörn Erbe m.fl. (M)

Torbjörn Erbe m.fl. (M) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av

stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönblå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet och vid/på stadens idrottsanläggningar. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten, inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vår budgetreseration lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCSanläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på

utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen hr staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Tapani Juntunen (SD)

Tapani Juntunen (SD) föreslår att nämnden beslutar att godkänna Sverigedemokraternas förslag, samt att därutöveranför följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Maja Boström (C)

Maja Boström (C) föreslår att nämnden beslutar att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan, samt att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område

där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom "samverkan" med andra myndigheter och genom "kommunikation" lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina

ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbord.

Reservation av Elin Hjelmestam (L)

Vice ordföranden Elin Hjelmestam (L) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik. Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även

inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden. I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan

var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av

teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller. Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och

lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningsgrad samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser. En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Servicenämnden

Reservation av Anette Hellström m.fl. (M)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt

2. att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbåla majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med

Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit såhär goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krockar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med

tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Och att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Socialnämnden

Reservation av Yvonne Fernell-Ingelström m.fl. (M)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt
2. att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönblå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är

den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer

resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Kristin Jacobsson (C)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt
2. att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfråga. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna.

Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktig hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimativänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6

kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkreta och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbord.

Reservation av Gabriel Kroon (SD)

1. att socialnämnden godkänner Sverigedemokraternas tjänsteutlåtande som svar på remissen, samt
2. att därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Ersätтарыttrande av Maurice Forslund (KD)

1. att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan, samt
3. att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmsarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de

åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med. Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation av Johan Nilsson m.fl. (M)

Johan Nilsson m.fl. (M) föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis hänvisa till kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen, samt att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet och vid/på stadens idrottsanläggningar. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten, inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vår budgetreseration lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige,

Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Reservation av Julian Kroon (SD)

Julian Kroon (SD) föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att godkänna Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen, samt att därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/ utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukan. Grönytor bidrar även till klimatanpassningar, genom att de, på grund av sin kapacitet att ta upp dagvatten, motverkar översvämningar.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög jämfört med den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat-och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Jonas Naddebo (C)

Vice ordföranden Jonas Naddebo (C) föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis bifalla kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet utgör några av vår tids mest angelägna ödesfrågor. Det är avgörande att miljöarbetet drivs på alla nivåer: inom EU, nationellt i Sverige och lokalt i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. För att nå målen behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, med teknik som koldioxidinfångning, med att fasa ut fossila bränslen och med att få ner utsläppen från bygg- och fastighetssektorn.

Förslaget till uppdaterat Miljöprogram innehåller flera ambitiösa mål och åtgärder som Centerpartiet välkomnar. Däremot brister programmet i flera viktiga aspekter och nödvändiga verktyg för att lyckas med åtgärderna saknas. Vi delar även kontorets kritik om inneboende målkonflikter. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften, särskilt på områden staden har begränsad rådighet över. Förslaget sätter stor tilltro till "samverkan" och "kommunikation". Vi känner en viss skepsis över att budskap på stadens reklamvitruiner ska lyckas ändra stockholmarnas beteenden till att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Många viktiga punkter i programmet saknar helt indikatorer och siffrersatta mål. Bland annat saknas konkreta mål för hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS, en viktig teknik för att minska stadens utsläpp. Programmet inkluderar positiva åtgärder för biologisk mångfald och minskning av luftföroreningar och plastanvändning. Däremot saknar vi förslag på hantering av ett av stadens stora miljöproblem, nämligen snöttipning i vatten.

Beträffande matproduktionen saknas det mätbara mål för att öka andelen svenskt och ekologiskt producerade livsmedel. Centerpartiet anser att 100 procent svenskt vid matupphandling bör vara målet där det är möjligt, och att större fokus borde läggas på viltkött på grund av dess miljö- och hälsofördelar. Vi beklagar att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med. Eller menar styret att ett alternativt andelsjordbruk i Kungsängen är representativt för hela livsmedelssektorn?

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet och Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Stadens miljöprogram är ett viktigt verktyg för att nå detta och bör därför revideras för att inkludera konkreta, siffrersatta mål som effektivt kan mäta, följa upp och minska stadens klimatpåverkan.

Reservation av Björn Ljung (L)

Björn Ljung (L) föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhörddhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Trafiknämnden

Reservation av Dennis Wedin m.fl. (M)

Vice ordföranden Dennis Wedin m.fl. (M) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad samt att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten, inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och underlätta för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Anders Lindman (SD)

Anders Lindman (SD) föreslår att nämnden beslutar att godkänna Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen samt att därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukan. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Markus Berensson m.fl. (C)

Markus Berensson m.fl. (C) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet utgör några av vår tids mest angelägna ödesfrågor. Det är avgörande att miljöarbetet drivs på alla nivåer: inom EU, nationellt i Sverige och lokalt i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. För att nå målen behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, med teknik som koldioxidinfångning, med att fasa ut fossila bränslen och med att få ner utsläppen från bygg- och fastighetssektorn.

Förslaget till uppdaterat Miljöprogram innehåller flera ambitiösa mål och åtgärder som Centerpartiet välkomnar. Däremot brister programmet i flera viktiga aspekter och nödvändiga verktyg för att lyckas med åtgärderna saknas. Vi delar även kontorets kritik om inneboende målkonflikter. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften, särskilt på områden staden har begränsad rådighet över. Förslaget sätter stor tilltro till "samverkan" och "kommunikation" vilket är helt nödvändigt för att åstadkomma en grön omställning, men inget som kommer att ske av sig självt. En lyckad

samverkan behöver vara genomtänkt, välplanerad och välanpassad till sakfrågor och målgrupper. Centerpartiet vill därför se mer information om hur staden tänker arbeta med diverse aktörer för att minska miljöpåverkan inom byggnation, transporter, konsumtion, etc. Vi känner t.ex. en viss skepsis över att budskap på stadens reklamvitriiner ska lyckas ändra stockholmarnas beteenden till att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Det är särskilt betydelsefullt att beskriva hur Stockholms stad planerar att samverka med andra kommuner i främst Stockholmsregionen men även i övriga Sverige. Inom transportsektor är det t.ex. helt nödvändigt att Stockholms stad, Region Stockholm samt angränsande kommuner samordnar policyåtgärder i form av trängselskatter, miljözoner, parkering, cykelinfrastruktur, kollektivtrafikutbud och byggnation på ett sätt som gör att hela regionens trafiksystem styr i en mer hållbar riktning. Reklambudskap om minskad köttkonsumtion på vitriiner i all ära, men staden planerar samtidigt för tusentals bostäder och kontor i ett citynära läge i Frihamnen utan att lyckas ha kommit överens med Region Stockholm i över ett decennium om hur kollektivtrafiken ska byggas ut så att alla människor som är tilltänkta att bo och jobba där kan åka dit och därifrån på ett hållbart sätt. Ett miljöprogram värt namnet behöver bidra till att lösa den typen av grundläggande samordningsproblem.

Många viktiga punkter i programmet saknar helt indikatorer och siffrersatta mål. Bland annat saknas konkreta mål för hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS, en viktig teknik för att minska stadens utsläpp. Programmet inkluderar positiva åtgärder för biologisk mångfald och minskning av luftföroreningar och plastanvändning. Däremot saknar vi förslag på hantering av ett av stadens stora miljöproblem, nämligen snötippning i vatten.

Beträffande matproduktionen saknas det mätbara mål för att öka andelen svenskt och ekologiskt producerade livsmedel. Centerpartiet anser att 100 procent svenskt vid matupphandling bör vara målet där det är möjligt, och att större fokus borde läggas på viltkött på grund av dess miljö- och hälsofördelar. Vi beklagar att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med. Eller menar styret att ett alternativt andelsjordbruk i Kungsängen är representativt för hela livsmedelssektorn?

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet och Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Stadens miljöprogram är ett viktigt verktyg för att nå detta och bör därför revideras för att inkludera konkreta, siffrersatta mål som effektivt kan mäta, följa upp och minska stadens klimatpåverkan.

Reservation av Sara Svanström (L)

Sara Svanström (L) föreslår att nämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkning samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Ersätтарыttrande av Destiny Zandi Lindgren (KD)

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram.
2. Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan.
3. Att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära

75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att spåka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot

ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller späka världens mest hållbara invånare.

Utbildningsnämnden

Reservation av Hanna Werner m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande

miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer. Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av

målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och

inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm –

exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning. Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen hr staden på många sätt stor rådgighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådgighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna

verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen. Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningfulla och faktiskt ger effekt. Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram

lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer - både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Mats Johnsson (SD)

1. Nämnden godkänner Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera

miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvalitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimatoch miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Michaela Zankl (C)

1. Att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan.

2. Att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är en av vår tids ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål

och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpling. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att

Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordets.

Reservation av Jan Jönsson (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att utöver det anföra:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm skall klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi skall också gå i täten så att detta sker. Målen skall nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik skall stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna skall vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik. Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön tech. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden. I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen skall prövas i ljuset av

teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller. Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska användas igen och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser. En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har

skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Vi instämmer i många av förvaltningens synpunkter, till exempel angående utmaningarna kring ekologiska livsmedel, definitionen av närproducerat, och vikten av ett systematiskt arbete mot matsvinn. En problematisk aspekt som vi lyft tidigare är att det inte är rimligt att det enda sätt att nå miljömålen är att servera alltigenom vegetariska skolmåltider. Det måste kunna gå att servera en fisk- eller kycklingmåltid i veckan. Ett exempel är den kontraproduktiva effekt vi noterat på gymnasieskolor där elever istället går till närliggande lunchrestaurang och äter icke-vegetariska måltider. Skulle man inkludera denna effekt skulle inte måluppfyllelsen alls se likadan ut. Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Äldrenämnden

Reservation av Liliane Åkerlund (SD)

1. Nämnden godkänner Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat-och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Margita Jacobsson (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföras.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i tåten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av

laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningsgrad samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhörddhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Reservation av Nike Örbrink (KD)

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan,
3. Att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med

tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i

nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövad omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välförhållande.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör

hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation av Mattias Keresztesi m.fl. (M)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt
2. att därutöver anföra följande:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är

anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden

uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Findel Madison (SD)

Att delvis godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande, samt att därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best practice-metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande, och skapar höga levnadskvaliteter. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönnytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen och motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet

måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Stefan Ennerfelt (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföras.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på

klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Särskilt uttalande av Johan Duvdahl (C)

Centerpartiet uppskattar förvaltningens arbete med svaret på remissen på Miljöprogrammet 2030. Centerpartiet instämmer i förvaltningens synpunkter att de liggande målen, som i sig är viktiga, också måste bli kvantifierade. Det blir omöjligt att utvärdera resultatet utan att detta är gjort. Under rådande klimatkris ser Centerpartiet att målen behöver kvantifieras för en trovärdig uppföljning och utvärdering ska kunna göras.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation av Henrik Virro m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad.
2. Att därutöver godkänna.

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s

Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit såhär goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara

staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Emelie Wassermann (SD)

1. Att yrka på att stadsdelsnämnden godkänner Sverigedemokraternas utlåtande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm och för att uppnå detta krävs grönska, samt internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i övriga länder där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Christina Peterson (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Att därutöver anföra följande.

Miljön och klimatet är vår tids ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri

senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom 'samverkan' med andra myndigheter och genom "kommunikation" lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas

att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Att ha med offensiva klimat- och miljökrav från början vid upphandling ska röra alla de områden där det är relevant. Staden bör utveckla kravställande för klimatneutral byggnation vid upphandling av både om- och nybyggnation.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordets.

Reservation av Peter Backlund (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i täten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation av Olof Peterson m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver anföra

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglösa för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det

dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Leif Söderström (SD)

1. Stadsdelsnämnden avslår förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Stadsdelsnämnden överlämnar som svar på remissen följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att återplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av skadedjursangrepp eller almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocesser, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten. Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat-och

miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella samarbeten för att minska partikelutsläppen där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar inte införas, detta på grund av oskäligt höga samhällskostnader mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Christer Eriksson (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är vår tids största ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om

att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbord.

Reservation av Rikard Werge (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i tåten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation av Johan Nilsson m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad.
2. Att därutöver godkänna.

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten.

Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademin och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att

stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Henrik Falk (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Att därutöver anföra följande.

Miljön och klimatet är vår tids ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom 'samverkan' med andra myndigheter och genom "kommunikation" lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffrsatta mål

och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffrersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordet.

Ersättaryttrande av Henrik Åkerlund (SD)

1. Att yrka på att stadsdelsnämnden godkänner Sverigedemokraternas utlåtande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan.

Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm och för att uppnå detta krävs grönska, samt internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i övriga länder där de är som värst.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Reservation av Aras Amin m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör

omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller

möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Fatima Nur (L)

1. Att avslå stadsdelsförvaltningens förslag till beslut.
2. Att uppdraga åt stadsdelsförvaltningen att återkomma med förslag till miljöprogram i enlighet med vad som nedan anförs.
3. Att anföra följande:

Stockholms stads miljöprogram är ett stadsövergripande styrdokument som slår fast mål inom sju miljörelaterade områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan

på omvärlden bedöms vara som störst. Liberalerna ser frågan om miljö och klimat som en av vår tids stora ödesfrågor. Stockholm ska senast år 2040 vara klimatneutralt. All marktrafik i innerstaden ska gå på el 2030, och stadens förvaltningar ska vara fossilfria redan till år 2030. Förutsättningen för att allt detta ska gå ihop stavas klimatomställning, och ett viktigt led i detta är att vi människor förmår leva våra liv på ett sådant sätt att det minskar våra utsläpp av växthusgaser. En viktig del av detta just i Stockholm är vårt resande. Att fler reser kollektivt är avgörande för att såväl vår stadsdel som staden i helhet ska kunna minska sitt klimatavtryck, men också för att möta den ökande befolkningens behov av framkomlighet i en allt tätare region. Därför ser vi det som alldeles grundläggande att man planerar stadsmiljön så att såväl tillgången till bostäder, som utbyggnad av vägar och kollektivtrafik samt tillgång till parkeringsplatser går ihop.

Det är politikens uppgift att säkerställa så att medborgarna får ihop sin vardag samtidigt som vi ställer om till ett hållbart samhälle. Det betyder att vi inte har tid eller råd att bygga för tätt med bostäder och förvänta sig inflyttning men sedan inte ha tänkt till kring trafiksituationen. Det innebär att det måste finnas en mångfald med transportmedel tillgängliga, vilket i sin tur kräver gott om utrymme för bil, cykel och gångvägar samt god elförsörjning så att biltrafiken på sikt kan elektrifieras helt och hållet. Tillgång till ren el är avgörande för att nå klimatmålen och staden behöver i nära dialog med andra aktörer säkerställa att kapacitet och tillgång till el finns i hela staden.

En elektrifieringspakt med näringslivet och andra skall bidra till att bygga ut stadens infrastruktur för elbilar – antalet laddstolpar ska utökas kraftigt. Byggandet ska bli mer klimatsmart och arbetet med cirkulärt byggande vara vägledande. Andelen plus- och passivhus ska öka och rivningar undvikas. Bygglov ska slopas för solpaneler. Fram till dess att solceller bygglovsbefrias bör alltid bygglovsansökningar beviljas. Stockholm är en stor fastighetsägare och bör vara ett föredöme i sin förvaltning. Lägsta möjliga energiåtgång ska eftersträvas, rivningar ska undvikas och återbruk av byggmaterial uppmuntras och att renovera och behålla befintlig utrustning i till exempel kök skall vara huvudalternativ när så är möjligt. Så verkar vi för ett Stockholm utan globalt klimatavtryck.

Det övergripande målet om klimatneutralitet ska utgå från principen att den som orsakar utsläpp ska betala för den skada de åsamkar. Det innebär också att fram till dess att Stockholm har uppnått fossilfrihet ska staden klimatkompensera för sina fossila utsläpp på ett långsiktigt hållbart sätt. Det kräver i sin tur att koldioxid måste avskiljas vid stora förbränningsanläggningar och lagras långsiktigt. Det kommer att behövas storskalig infångning av koldioxid för att vi ska klara klimatarbetet. Detta arbete driver vi liberaler i regeringsställning och det är viktigt att även Stockholms stad jobbar aktivt med kunskapsinhämtning och teknikutveckling kring kolinångning ur luften.

Stadens återvinningsstationer som drivs av förpackningsinsamlingen sköts dåligt. Staden ska säkerställa att återvinningen av privatpersoners sopor sköts så att klagomålen väsentligt minskar. Staden ska underlätta för miljösmarta val genom bättre möjlighet att källsortera. Här gäller det att öka tillgängligheten till återvinning,

sortera ut mer material och avfall för återvinning i all fritids- och kulturverksamhet, kraftigt minska användningen av engångsprodukter och minska användningen av onödiga plastprodukter. Dialog och information till medborgarna är fortsatt del av vårt uppdrag för att fler stockholmare uppmuntras och får kunskap om hur de kan ställa om. En god service och tillgänglighet gentemot stadens invånare och företag ska stå i fokus för verksamhetsutvecklingen. Förslag på hur vi kan göra det enklare för stadens invånare att återvinna kan inkludera aspekter såsom fler mobila miljöstationer, utökade öppettider vid återvinningscentralerna samt hur insamling av trädgårdsavfall kan underlättas för person utan bil. Det viktiga här är att staden inte strösslar pengar på symbolprojekt som inte ger så stor effekt, utan att medborgare ges konkreta möjligheter till återvinning och att det finns miljöstationer lättillgängligt med goda sorteringsmöjligheter och generösa öppettider. Så får vi till ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm.

Frisk luft, rent vatten och en giftfri miljö är nödvändigt för god hälsa och livskvalitet. För att Stockholms vatten och natur ska bevaras krävs att den biologiska mångfalden värnas och att gröna korridorer upprätthålls för stadens ekosystem. Här vill vi särskilt också lyfta arbetet med en giftfri barndom; barn i förskola och grundskola måste ha möjlighet till lek, rörelse och idrott i buller- och giftfri miljöer. Vi måste fortsätta arbetet med kemikaliesmarta förskolor och verka för en giftfri miljö i såväl förskolan som dess närområde, genom att ersätta material som har kända och farliga egenskaper och inte använda sådana vid nybyggnation.

Klimatomställningen i stort kräver att vi har ett helhetstänk i vår stadsplanering. Staden ska ta fram generella områdesplaner där områdenas helhetsbehov beaktas. Det skapar bättre förutsättningar för att bygga stadsdelar som innehåller allt från bostäder till arbetsplatser, handel, skolor, äldreboenden, föreningslokaler och idrottsytor. Detaljplaner ska vara flexibla med stadsdelens behov i centrum.

Staden måste planeras på ett sätt som gör den mer motståndskraftig mot till exempel torka och översvämningar. Genom fler träd i stadsmiljön, gröna väggar och tak samt ett bättre tillvaratagande av vatten rustas staden mot extremväder och blir dessutom vackrare. Träd är inte bara trevliga utan ger skugga, svalka, dämpar ljud och fångar upp koldioxid. Människan och naturen hjälper varandra, förutsatt att vi bygger och planerar vår stadsmiljö utifrån denna princip. Stadsmiljöverksamheten spelar stor roll för medborgarnas upplevelse av närmiljön och det lokala perspektivet skall tillvaras i det arbetet. Som ett led i detta behövs det mer satsningar på stadsmiljön. Stadsdelsnämnderna ska arbeta för parker, natur- och kulturresevat och naturområden med hög kvalitet och ökad biologisk mångfald samt förbättrade förutsättningar för vistelse, gående och cyklister. Den gemensamma stadsmiljön ska vara välskött, tillgänglig och trygg i hela Stockholm. Så bidrar vi till ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö.

Reservation av Saad Gourrada (C)

1. att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad, samt

2. att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumping. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdeponier.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordet.

Reservation av Michaela Hollis (KD)

1. att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,
2. att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan, samt
3. att därutöver anföra följande

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmare är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövad omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och

övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med. Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör

hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför.

Järva stadsdelsnämnd

Reservation av Ole-Jörgen Persson m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt. Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer. Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över. Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär

avfallshantering. Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning. Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras. Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen hr staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi. Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokas också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional

och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Ghazal Saberian (SD)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvaliteter. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot

bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Patrick Amofah (C)

Patrick Amofah (C) lade fram ett förslag och föreslog att nämnden skulle återremittera ärendet.

Patrick Amofah (C) lade fram ett särskilt uttalande: Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om

att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdeponier.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska

livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordets.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Henrik Sjölander m.fl. (M)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad

Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbåla majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter

dra in både buss- och tunnelbanetraffiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Liliane Åkerlund (SD)

1. Att yrka på att stadsdelsnämnden godkänner Sverigedemokraternas utlåtande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm och för att uppnå detta krävs grönska, samt internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i övriga länder där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Anette Nordvall (C)

1. Att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan
2. Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål

och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt sifferatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpling. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbord.

Reservation av Charlotta Schenholm (L)

Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

Att utöver det anföra.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i tåten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden. Stadens träd är en viktig källa till ett förbättrat klimat. Staden skall värna stadens träd i såväl parker, andra grönområden som på gator och torg.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk, särskilt inom bygg och infrastruktur. Vid renovering eller rivning av byggnader (hus såväl som andra typer av anläggningar) ska material ska återanvändas i så stor grad som möjligt och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som

görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare. När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Reservation av Amelie Langby m.fl. (M)

Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad.

Att därutöver anföra:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer. Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademin och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att Staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta

tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering. Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud.

Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett Fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet. En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit såhär goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras. Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar

än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar.

Det krockar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild.

Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete.

Reservation av Anders Lindman (SD)

1. Nämnden godkänner Sverigedemokraternas yttrande som svar på remissen.
2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig

för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjuka. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Daniele Fava (C)

1. Att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan
2. Att därutöver anföra följande:

Miljön och klimatet är vår tids ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar. Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program.

Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad.

Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion. Centerpartiet vill se en folkrörelse för

klimatet. En långsiktig hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning. Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt. Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål. Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet. Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly.

Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer. Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste

samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med. Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordet.

Reservation av Linnea Sandström Lange (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att utöver det anföra:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i täten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik.

Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik.

Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer.

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroreningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller.

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Ersätтарыttrande av Gaby Roseen (KD)

Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram,

Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförs nedan,

Att därutöver anföra följande:

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik

framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent.

Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass

sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubblering på bara 3 år.

Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras.

Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att späka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i

nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi stora problem med.

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsriktig, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets eget behov.

Klåfingrigheten är öronbedövande. Intentionen är naturligtvis god men nämndernas kärnuppdrag med tillhörande verksamheter och insatser måste alltid vara till för medborgarna och alltid utgå från deras behov, inte miljöpolitikernas.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Men svaret på avsaknaden av kommunal rådighet är inte köpstopp och omstörtning av vårt västerländska levnadssätt – frågan om konsumtionsbaserade utsläpp hör helt enkelt hemma på annan plats. Den hör hemma i länder vars produktions- och leveransled är smutsiga. Den hör hemma i EU som reglerar vår handel med omvärlden. Och den hör

hemma vid köksbordet där varje familj utifrån sina egna förutsättningar har möjligheten att välja den ekologiska matkassen och de svenska varorna framför de utländska. Men den hör inte hemma i Stockholms stadshus.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Kristdemokraterna ser mycket optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och vi kan göra det utan att vare sig styra över eller spåka världens mest hållbara invånare.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation av Kristina Lutz m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att utöver det anföras:

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är

anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden

uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krockar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Sergej Salnikov (SD)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att utöver det anföra:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvalitéer. I detta ingår att nyanplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat-och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Henrietta Ludwig (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att utöver det anföra:

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom "samverkan" med andra myndigheter och genom "kommunikation" lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktig hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till

motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumping. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbord.

Ersätтарыttrande av Ann Hultmark Fridner (L),

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.
2. Att utöver det anföra:

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är

det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i täten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller

Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten

med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådighet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp.

Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M)

Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad

Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Just därför menar Moderaterna att det är av största vikt att Stockholm bedriver ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner. Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen

från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Moderaterna står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit så här goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmare ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att

stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välstånd. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö och klimatarbete.

Reservation av Tapani Juntunen m.fl. (SD)

1. Skärholmens Stadsdelsnämnd godkänner Sverigedemokraternas tjänsteutlåtande som svar på remissen.

2. Därutöver anföra följande:

Stockholm stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade best-practice metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona. Stockholm stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområden och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadskvalitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom. Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten.

Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet. Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationella arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Alice Vestlin (C)

Att återremittera förvaltningens förslag till beslut och återkomma med reviderad version av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad enligt nedan

Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är vår tids en ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här i Stockholm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefri stad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar Miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men Centerpartiet anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra Miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på

stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

Centerpartiet vill se en folkrörelse för klimatet. En långsiktig hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimatvänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. Istället för att, som majoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram siffersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffersatta mål.

Centerpartiet tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är Bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar Centerpartiet flera av delarna som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpling. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i Miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2.4 – 8 kg koppar och 0.8 – 2.6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och istället hittat

långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Ett ytterligare område som förslaget om Miljöprogrammet vittnar om är en oförståelse bland de styrande kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i den konkret och lägger inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska

livsmedelsprodukter har målet satts till 70 procent. Centerpartiet tycker att ett stadsövergripande mål om hundra procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt, behövs. För de produkter där det inte är möjligt med svenskt borde 100 procent ekologiskt vara målet. Dessutom tycker vi att Miljöprogrammet borde ta fram initiativ för att öka andelen viltkött. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär köttet kortare transporter samt att köttet är fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser. Centerpartiet måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till så finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen med.

Centerpartiet vill att Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför tycker vi att den bör skickas tillbaka till ritbordet

Södermalms stadsdelsnämnd

Reservation av Jonas Nilsson m.fl. (M)

1. Att delvis godkänna förslag till remiss av Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
2. Att därutöver godkänna

Stockholm ska vara en av världens ledande städer vad gäller klimatomställning. Därför måste Stockholm bedriva ett miljö- och klimatarbete som både ger resultat och inspirerar andra städer till att ta efter. Då krävs långsiktiga och effektiva insatser för miljön och klimatet kombinerat med ökad tillväxt.

Stockholms stads miljöprogram fastslår stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet. Genom sju konkreta mål utgör programmet också basen för flera av stadens handlingsplaner.

Flera av målen i förslaget till nytt miljöprogram känns igen från det nuvarande miljöprogrammet som fastslogs av den förra grönbå majoriteten. Det visar på en tydlighet och långsiktighet inom stadens hållbarhetsarbete vilket i sin tur skapar legitimitet även utanför organisationer.

Förslaget till miljöprogram understryker behovet av samverkan, delaktighet och engagemang. Några av målsättningarna inkluderar utöver staden även handling från exempelvis näringslivet, civilsamhället, akademien och stockholmarna. Det är en viktig poäng att fler utanför stadens organisation är med och de facto gör omställningen. Men det aktualiserar även frågan kring vilka områden staden har rådighet att bestämma över.

Nytt för detta program är målet om en rättvis och inkluderande omställning. Utöver att staden ska fortsätta arbetet vad gäller klimatanpassning och att fler ska känna sig delaktiga i stadens miljö- och klimatarbete vill Moderaterna i detta även lyfta tryggheten. Inte minst vad gäller utformningen och skötseln av det offentliga rummet. Detta eftersom det största hotet mot en rättvis och inkluderande stad i dagsläget är den omfattande otryggheten inte minst i Stockholms utanförskapsområden. Det här är anledningen till att Moderaterna i vårt budgetförslag lagt särskilda medel för städning och skötsel av det offentliga rummet – något som också bidrar till mer välmående natur och mer cirkulär avfallshantering.

Luftkvaliteten är en viktig miljöfråga – inte minst i närheten av Stockholms skolor och förskolor. Det är därför som biltrafiken behöver ställa om till att bli utsläppsfri. Vad gäller den rättvisa omställningen behöver vi dock erkänna att det finns stockholmare i behov av bil som inom de närmsta åren inte kommer ha ekonomiska möjligheter för att köpa en utsläppsfri bil. För dessa är det viktigt att inte minst stadens trafikpolitik utformas långsiktigt och att förutsättningar för omställning finns på plats innan förbud. Minst lika viktigt är det att stadens miljö- och klimatarbete i den här aspekten stämmer överens med arbetet i Region Stockholm – exempelvis vad gäller kollektivtrafiken. Att den rödgröna majoriteten i Region Stockholm fortsätter dra in både buss- och tunnelbanetrafiken från exempelvis Skärholmen är ett dåligt exempel på rättvis och inkluderande omställning.

Som illustrerande exempel på Södermalm så växer Sofia församling med 2500-3000 nya invånare (över hälften redan inflyttade). Och så har vi 1 240 nya bostäder på östra Södermalm. Det finns 3 busslinjer till och från området (buss 2, 66 och 57) men inte tunnelbana.

Ändå lägger vänsterstyret förslag om att lägga om 57:ans sträckning, bussens ändhållplats Sofia tas bort och istället utgår den från Tullgårdsparken. Det blir en 20 minuterspromenad för alla boende i Sofiaområdet som ska med sin buss.

Samtidigt skär vänsterstyret i regionen ner och minskar turtätheten för busslinje 2 (blå) med uppemot 20 procent, var femte buss hyvlas bort.

Vi har alltså en situation där antal invånare ökar rejält samtidigt som vänsterpolitikerna vill ta bort en busslinje och minska turtätheten på en annan. Det är redan mycket folk på bussarna idag under högtrafik och värre kommer det bli med förslaget. Att göra det svårare att snabbt och bekvämt ta sig med kollektiva färdmedel kan inte vara rätt. Det är en ekvation och verklighet som rimmar illa med stadens

miljöprogram. Regionens vänsterstyre säger vackra saker med ena handen men gör något annat med den andra.

Moderaterna däremot står fortsatt bakom målen som tidigare antagits av staden vad gäller ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 samt en fossilfri organisation 2030. Det är av största vikt att Stockholms stads miljö- och klimatarbete går i linje med Parisavtalet och svensk lagstiftning. Moderaterna sätter även stor tillförsikt till EU:s Green Deal vilket är i linje med Parisavtalet och bland annat innebär att transportsektorn framgent kommer omfattas av ETS-systemet.

En allt högre andel elektrifierad vägtransport kombinerat med att Stockholm Exergis först storskaliga bio-CCS-anläggning snart är igång, innebär att stadens möjligheter att nå våra ambitiösa klimatmål aldrig tidigare varit såhär goda. Vi är övertygade om att Stockholms resa mot att bli fossilfritt handlar om att hjälpa stockholmarna ställa om och göra mer hållbara val. Det är därför vi är så angelägna om att skynda på utbyggnaden av inte minst den offentliga laddinfrastrukturen och möjliggöra för fler privata aktörer att sätta upp laddpunkter där det behövs. Moderaterna vill vidare att stadens elproduktion från solceller ska femdubblas till 2030 samt att handläggningstid för bygglov för solceller och bergvärme för privatpersoner halveras.

Vi ställer oss dock frågande till hur staden faktiskt ska minska stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp. De egna utsläppen har staden på många sätt stor rådighet över – inte minst vad gäller upphandling för de egna verksamheterna. Men att på kommunal nivå ha rådighet över vilka/ hur mycket varor stockholmarna konsumerar och var de väljer att åka på semester är rent utsagt varken önskvärt eller möjligt i dagsläget. Stadens miljöprogram ska ta sikte på att genomföra mer hållbara upphandlingar och inköp i de egna verksamheterna. Att stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp ska omfattas av liknande mål på kommunal nivå är dömt att misslyckas och heller inte önskvärt i en öppen och frihandelsvänlig ekonomi.

Nya avfallsdirektiv och lagstiftningar har satt målet om ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm i nytt ljus – inte minst eftersom staden fått ett ännu större ansvar än tidigare för avfallshanteringen. Kombinerat med att möjliggöra för mer resurseffektiva och cirkulära kretslopp vill Moderaterna lyfta behovet av att staden uppfattas som framåtlutad och inlyssnande – inte minst gentemot stadens företagare vilka också ålagts ett större ansvar för avfallshanteringen. Vidare är avfallsbrottsligheten ett omfattande problem för både stadens miljöarbete och då det dessutom göder kriminella näringar. Det krokar också an i stadens mål om ett giftfritt Stockholm. Utöver flera viktiga insatser som presenterats både på nationell, regional och lokal nivå vill vi understryka behovet av fler stickprovskontroller i avfallshanteringen.

Vad gäller ett giftfritt Stockholm vill Moderaterna understryka behovet av att arbetet – inte minst vad gäller förbud – är harmoniserat med gällande lagstiftning och inte minst övriga kommuner i regionen. Arbetet behöver löpande utvärderas för att dels bedöma kostnaderna, dels bedöma att stadens normer är verkningsfulla och faktiskt ger effekt.

Förslaget till Stockholms elfte miljöprogram lyfter flera gånger att Stockholm ska vara en internationell förebild. Moderaterna vill i de delarna understryka att Stockholm också bör vara ett föregångsexempel för andra städer – både i Sverige, Europa och resten av världen – vad gäller urbant miljö- och klimatarbete. Det kräver dock att vi lyckas bevisa att hållbarhet i alla tänkbara aspekter kan kombineras med tillväxt och välbefinnande. Just därför är det särskilt viktigt att hela Stockholm – inte bara staden som organisation – uppfattar stadens miljö- och klimatarbete som legitimt. Annars kommer stadens mål att misslyckas och Stockholm blir en sämre stad.

Moderaterna har sedan tidigare uttryckt omfattande missnöje med hur den rödgröna majoriteten skyndat fram ett beslut för en miljözon klass 3 i centrala Stockholm. Vi oroar oss för att miljözonen snarare blir en symbolpolitisk handling snarare än ett föregångsexempel andra städer vill ta efter. Det är med andra ord ett exempel på vad som inte borde gå i linje med Stockholms miljö- och klimatarbete. När detta dessutom kombineras med regionens vänsterstyre som skär ner på kollektivtrafiken så skär det illa i öronen.

Reservation av Martin Westmont (SD)

1. Att Södermalms stadsdelsnämnd godkänner Sverigedemokraternas tjänsteutlåtande som svar på remissen
2. Därutöver anföra följande:

Stockholms stad ska vara en ansvarstagande kommun som främjar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Alla åtgärder ska vara förankrade i beprövade ”best-practice” metoder med syftet att maximera miljövinsten/utsläppsminskningen per investerad krona.

Stockholms stad bör särskilt fokusera på att bevara grönområdena och stärka den biologiska mångfalden, samt rena våra vattendrag. Den kraftiga byggtakten och förtätningen innebär att viktiga grönområden försvinner. En grönskande stad är viktig för människors och djurs välbefinnande och skapar höga levnadsqualitéer. I detta ingår att nyplantera träd i samband med att avverkning sker på grund av almsjukdom.

Grönytor bidrar även till klimatanpassningsprocessen, motverkar översvämningar genom att ta upp dagvatten. Cirkularitet och återbruk kan vara befogat för vissa produkter, men för andra är kostnaden för hög till den potentiella nyttan. Åtgärder med varierande effektivitet måste ställas mot varandra i det lokala, nationella och internationella klimat- och miljöarbetet.

Frisk luft ska vara en självklarhet i Stockholm. För att nå detta krävs grönska, samt internationellt arbete för att minska partikelutsläppen i Baltikum där de är som värst. Det krävs även en skärpt regelefterlevnad av miljözon klass 1. Däremot bör nya miljözoner som inkluderar andra fordon än tunga lastbilar ej införas på grund av den oskäligt höga samhällskostnaden mätt i kvalitetsjusterade levnadsår.

Reservation av Lars Rottem Krangnes (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra följande

Miljön och klimatet är en vår tids ödesfrågor. Miljöarbetet måste drivas både i EU och i Sverige, såväl som lokalt här på Södermalm. Stockholm ska vara en klimatpositiv stad senast 2030 och en fossilbränslefristad senast 2035. Staden ska vara en fossilfri organisation senast 2030 och trafiken i Stockholms innerstad ska vara utsläppsfri senast år 2030. För att målen ska kunna nås behöver vi jobba på flera fronter samtidigt, dels med ny teknik genom bolaget Stockholm Exergi som kan fånga in och lagra koldioxid, dels fasa ut fossila bränslen genom kraftfulla incitament, beteendeförändringar och energieffektiviseringar.

Det är bra att Stockholms stad uppdaterar miljöprogrammet och det finns flera bra saker med förslaget på uppdaterat program. Men vi anser att flera viktiga delar saknas och på flera områden så saknas verktyg för att lyckas med åtgärderna. Det riskerar att göra miljöprogrammet till ett hårt slag hårt i luften på områden där Stockholms stad har begränsad rådighet. I andra fall väljer man att ha hårda krav på stockholmarna, men inte att sopa rent framför egen dörr i den egna organisationen. Till exempel kan nämnas att ett av de föreslagna målen är att minska flygresorna som stockholmarna gör, men inga mål om de resor som tjänstepersoner gör – ett område där man faktiskt har rådighet. Ett annat exempel är förslaget att halvera utsläppen från konsumtion jämfört med 2019. Där har Stockholms stad relativt små möjligheter att ensamt göra så stor skillnad. Förslaget sätter alldeles för stor tilltro att genom ”samverkan” med andra myndigheter och genom ”kommunikation” lyckas ändra stockholmarnas beteenden att halvera sina utsläpp från konsumtion.

En långsiktigt hållbar klimatpolitik förutsätter både delaktighet och ett brett folkligt stöd. Ska vi klara omställningen i Stockholm, måste vi genomföra den på ett sätt som gör att olika människor och branscher kan känna sig involverade; att alla känner att de blir vinnare om de deltar i klimatomställningen. Delaktigheten skapar grunden till samhällsförändringarna. Alternativet – en omställning som bara omfattar vissa, men där andra grupper ställs utanför eftersom de inte har råd eller möjlighet att ställa om – riskerar att leda till motreaktioner, kortsiktiga svängningar i politiken och bristande långsiktighet. I stället för klimatomställning får vi politikomsvängning.

Det handlar om människors möjlighet att pendla klimatsmart till jobbet, skjutsa barnen till fritidsaktiviteter och åka till mataffären. Det handlar om att minska elräkningar och om att den energi vi använder ska vara klimatsmart. Det handlar om att det ska vara lönsamt att välja klimativänligt i butiken. Det handlar om det ska vara lätt att göra rätt.

Med det liggande förslaget riskerar Stockholm att få en ineffektiv miljö- och klimatpolitik. I stället för att, som vänstermajoriteten gör, med breda penseldrag basunera ut vad menas med klimaträttvisa borde mer fokus läggas på att ta fram

siffrersatta mål och indikatorer som kan minska Stockholms utsläpp. Många viktiga punkter saknar helt siffrersatta mål.

Vi tycker också att programmet saknar konkreta mål om hur mycket koldioxid som ska fångas in genom bio-CCS för att minska utsläppen. Det kommer inte att räcka att förlita sig på att enbart teknikutveckling, men för att få ner Stockholms samlade utsläpp är bio-CCS ett jätteviktigt verktyg som borde ges mer utrymme i miljöprogrammet.

Inom miljöpolitiken delar vi flera av målen som ingår i miljöprogrammet, att förbättra den biologiska mångfalden, kraftigt minska luftföroreningarna, fasa ut den onödiga plasten och skapa en giftfri vardag i Stockholm. Däremot saknar miljöprogrammet hantering av ett av stadens stora miljöproblem: hantering av snödumpning. Redan 1999 förbjöds snötippning i vatten i miljöbalken. Eftersom snö innehåller föroreningar i huvudsak från trafik och eftersom syftet med snöröjning är att göra sig av med snön klassas snö som avfall. Bara vid Norr Mälarstrand beräknas att snöavfallet under en genomsnittlig vinter bidrar till 2,4–8 kg koppar och 0,8–2,6 kg bly. Många storstäder i världen har slutat dumpa snö i sina vatten och i stället hittat långsiktiga kontrollerade lösningar på land, som visserligen inte är oproblematiskt. Det finns även alternativ till landdepåer.

Tyvär vittnar förslaget också om en oförståelse och intressebrist i den styrande vänstermajoriteten kring matens roll i den hållbara omställningen. I fina ord skriver man om att mer närodlat är bra för både klimatet och livsmedelssäkerheten. Men när det kommer till kritan så struntar man i livsmedelssäkerheten och lägger helt enkelt inte fram några mätbara mål. Jämför man med ekologiska livsmedelsprodukter, har målet satts till 70 procent.

För beredskapen och livsmedelssäkerhetens skull behövs utan tvekan ett stadsövergripande mål om 100 procent svenskt vid matupphandling, där så är möjligt. Miljöprogrammet borde också innehålla konkreta initiativ för att öka andelen viltkött som serveras i stadens verksamheter. Ur ett klimat- och hälsoperspektiv innebär viltköttet kortare transporter. Det är inte minst fritt från antibiotika, färgämnen, nitrit och andra tillsatser.

Vi måste även beklaga att bland de 132 remissinstanser som styret har valt att skicka miljöprogrammet till finns inte några av de viktigaste samhällsaktörerna inom livsmedel och matproduktion med, såsom LRF, Lantmännen och Livsmedelsföretagen.

Stockholm ska vara världsledande i det globala arbetet med att förverkliga Parisavtalet. Miljöprogrammet spelar en avgörande roll för att nå detta. Därför bör det skickas tillbaka till majoritetens ritbord.

Reservation av Anne-Lie Elfvén (L)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

2. Att utöver det anföras.

Arbetet för klimatet och miljön är vår tids ödesfrågor. I grunden är det en frihetsfråga för kommande generationer. Stockholm ska klara sina åtaganden inom Parisavtalet men vi ska också gå i tåten så att detta sker. Målen ska nås genom en ekonomi i tillväxt och innovation genom grön teknik. Liberalernas klimatpolitik utgår från principen om att förorenaren betalar. Stadens klimatpolitik ska stå för långsiktighet och förutsägbarhet. Spelreglerna ska vara tydliga för samhällets aktörer. Liberal klimatpolitik är inte symbolpolitik. Det är positivt att staden nu uppdaterar sitt miljöprogram och därigenom kan både höja ambitionerna och även inkludera nya metoder och tekniker för att bidra till den gröna omställningen. Mycket av det som tas upp är steg i rätt riktning, samtidigt ser vi att mer behöver göras.

Genom koldioxidinfångning s.k. bio-CSS tar staden stora kliv mot att nå klimatpositivitet, där kraftvärmeverken i Värtan såväl som det i Lövsta avgörande. Lövstaverket behöver planeras för att göra det möjligt. Det kräver fortsatt teknikutveckling och långsiktigt samarbete mellan olika aktörer

Att minska mängden koldioxid och skadliga partiklar i luften är en av de bästa och starkaste hälsofrämjande åtgärder vi kan göra för stadens alla invånare. Staden måste våga tänka nytt och bejaka teknikutvecklingen inom grön teknik. Här ser vi att smarta träd s.k. vertikala planteringar skulle bidra till att minska andelen skadliga partiklar i luften och därmed värna om människors och djurs hälsa. Genom att minska luftföroeningen på marknivå bidrar vi även till att sänka temperaturen under varmare väderförhållanden.

I Stockholm finns drygt 100 000 laddbara personbilar och nästan var tredje bil som var registrerad i staden under 2023 är eldriven. Närmare hälften av alla nyregistrerade bilar i staden var helelektriska utöver det en fjärdedel laddhybrider. Utvecklingen mot en fossilfri fordonstrafik ökar alltså och detta ställer en stor efterfråga på en fungerande och tillgänglig laddinfrastruktur. Detta kräver alltså att utbyggnaden av laddplatser behöver öka i högre takt än nu. Vårt mål är att 50 procent laddplatser kan uppnås 2026 och 100 procent laddplatser i innerstaden respektive 80 procent i ytterstaden 2030. Målen ska prövas i ljuset av teknikutvecklingen 2026 och tillgängliga affärsmodeller. Liberalerna vill att mer av den elförbrukning stadens bolag och förvaltningar står för ska vara från grön och lokalproducerade källor, här bör staden se över möjligheten med att installera solceller även på fasader utöver tak och främja samt underlätta för privata investeringar i solcellspaneler.

Vi ser gärna även att staden frångår åtgärder som har låg eller ingen verkningskraft samt evidens, såsom cykeljourer och centrum för cirkularitet och istället satsar på klimatåtgärder som har en bevisad effekt. Vi ska fortsätta främja en cirkulär ekonomi och återbruk särskilt inom bygg och infrastruktur. Större delar av befintliga hus och material ska återanvändas och därigenom minska en onödig förbrukning av resurser.

En av punkterna som programmet lyfter är att minska stockholmarnas flygresor, samtidigt noterar vi att programmet inte lyfter stadens anställda och de flygresor som

görs av dem. Vi ser hellre att Stockholm går före som ett bra exempel och har skarpare mål om att minska andelen flygresor som görs av stadens personal, som man har direkt rådgivet till skillnad från stadens invånare.

När det kommer till flyg, så anser Liberalerna att det är problematiskt att staden väljer gå vidare med att avveckla Bromma flygplats samtidigt som vi ser hur utvecklingen inom el- och vätegasflyg kommer göra det möjligt att ställa om flygplatsen från en fossildriven flygplats till ett klimatsmart nav för resor till och från Stockholm. Konsekvensen av avvecklingen blir istället att vi kommer se ökade resor till och från Arlanda som kommer medföra högre utsläpp. Avslutningsvis, det ska vara lätt för stockholmarna att leva hållbart och invånarnas ekologiska fotavtryck ska minska genom incitament och goda exempel. Staden ska ge stockholmarna rätt förutsättningar och en reell chans att ställa om, där detta kräver en bättre kommunikation, lyhördhet och dialog. Ska Stockholm lyckas med den gröna omställningen är det viktigt att alla förstår varför åtgärder behövs och hur det kommer till gagn för alla involverade. Ingen ska behöva lämnas efter när vi ställer om och genom en liberal och grön miljöpolitik så värnar vi om både individen och klimatet.

Ersätтарыttrande av Erik Ehrs (KD)

1. Att delvis godkänna förslag till reviderat Miljöprogram.
2. Att återinrätta tidigare mål om fossilfri stad och fossilfri organisation, samt justera programmet utifrån vad som anförts nedan.

Stockholm klassas återkommande som en av världens mest gröna och hållbara städer, ofta som den mest hållbara i flera internationella rankingar. Det är inte konstigt med tanke på att stadens näringsliv bland annat består av världsledande aktörer inom innovation och grön teknik, framstegshungriga entreprenörer och IT-talanger från hela världen. Staden består till drygt två tredjedelar av grönblå ytor, till överväldigande del grönyta trots en mycket omfattande stadsutveckling i över ett decennium. Stockholmarna är dessutom tredje bäst i världen att välja kollektivtrafik framför egen bil, de bor i energieffektiva bostäder och 98 procent av deras avfall återvinns eller blir till energi.

Tack vare teknikutvecklingen har staden bevisat att tillväxt i både ekonomi och befolkning kan gå hand i hand med minskad klimatpåverkan genom omställning, inte avveckling. Sedan år 2010 har stadens koldioxidutsläpp mer än halverats samtidigt som befolkningen vuxit med omkring 20 procent. Utsläppen av svaveldioxid och kolmonoxid, vilka historiskt sett utgjort ett stort problem, har minskat med mellan 86 – 94 procent sedan år 1990. Vissa föroreningar har minskat så pass sedan 90-talet att de inte längre mäts. Stockholm är på rätt väg och omställningen går allt snabbare, särskilt inom transportsektorn som utgör en stor andel av kvarvarande utsläpp. Nära 75 procent av sålda bilar i Stockholm är laddbara fordon vilket är en dubbling på bara 3 år. Sammantaget finns det många segrar för stockholmarna att vara stolta över.

Dock finns det fortsatt utmaningar att hantera för att uppnå en klimatneutral stad. När staden växer behöver byggsektorn ställa om, gammal industrimark saneras och hållbara bostäder byggas. När stockholmarna blir fler behöver förskolor och skolor fasa ut miljö- och hälsoskadliga kemikalier, sårbara grupper skyddas från effekterna av extremväder och möjligheten att göra smarta val i vardagen säkerställas. Här är vi eniga.

Men en växande stad ställer större krav på avlopps- och avfallshantering, områden som tyvärr påvisat markanta problem till följd av ideologiska skygglappar och bristfällig styrning. Verklighetens behov har åsidosatts till förmån för visionära försöksverksamheter och glädjekalkyler. Resultatet blir en dyrare men mer eftersatt avfallshantering samt färre välfungerande återbruks- och återvinningscentraler.

En ändamålsenlig, renodlad politik är även en grundläggande förutsättning för att vinna acceptans från invånarna i en stad i omställning, samt deras förståelse för de åtgärder politiken utför med deras skattemedel. Symbolpolitiska åtgärder som försvårar vardagen, fördyrar arbetet och bara förflyttar utsläppen är därför inte bara ineffektiva, de riskerar även att bidra till ett motstånd mot en välbehövd omställning.

Vi kristdemokrater ser trots dessa svårigheter med optimism på framtiden. Med den goda historiken i ryggen är vi övertygade om att även vår tids utmaningar kan hanteras. Genom ett mer ändamålsenligt, renodlat arbete med fokus på största nytta och kommunens rådighet kan Stockholm förbli världens mest hållbara stad – utan att spåka det näringsliv och de invånare som bidrar så starkt i omställningen redan idag.

Kristdemokraterna välkomnar styrets beslut att låta miljöprogrammet sträcka sig till och med år 2030. Att synka programmets giltighetstid till stadens miljömål och övriga styrdokument underlättar samverkan och minskar riskerna för dubbelarbete i nämnder och bolag. Vi ställer oss även till fullo bakom fem av programmets sju övergripande miljömål, nämligen att Stockholm ska ha ett livskraftigt ekosystem, att staden ska klimatanpassas, bli mer resurseffektiv och cirkulär, giftfri samt att luften ska vara frisk och ljudmiljön god.

Vi noterar att styret väljer att ersätta de två målen om en fossilfri och klimatpositiv stad med nya mål om klimaträttvisa och stadens globala klimatavtryck.

Målet om klimaträttvisa befarar vi kommer leda till en mer diffus miljöpolitik som flyttar fokus från utsläpp och hållbarhet till socioekonomiska frågor, identitetspolitik och ifrågasättandet av vårt västerländska ekonomiska system. Att politisera miljöpolitiken ytterligare till att omfatta politikområden som fundamentalt skiljer samtliga partier från varandra riskerar att försvåra en välbehövd omställning. En omställning som hittills påvisat stora framgångar utan avkall på vårt välstånd.

Vi ser visserligen fördelar med att synliggöra på vilket sätt beslut och åtgärder gynnar olika sårbara grupper i samhället, det sker delvis redan i flera nämnder. Att däremot ge dessa positiva bieffekter större prominens än de primära miljöeffekter vi ämnar uppnå med miljöprogrammet, ser vi potentiella problem med:

Styret föreslår till exempel att våra yngsta barn och äldsta äldre ska äta mer vegetariskt i klimat- och miljösyfte, istället för att utveckla deras måltider för att fler ska få i sig näringsrik, god mat. Att arbetsmarknads- och utbildningsinsatser ska utformas för gröna verksamheter, hellre än att tillgodose det primära målet att hjälpa en individ att komma ut på arbetsmarknaden utifrån sina egna behov, intressen och förutsättningar. De föreslår att inköp ska utformas med än mer långtgående inköpskrav än idag med målet att minska utsläppen i produktions- och leveransledet, istället för att kostnadseffektivt utgå från våra kommunala verksamheters faktiska behov. De vill att de verksamheter som kommer i daglig kontakt med invånare ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet, istället för att möta invånare kravlöst med utgångspunkt i deras behov. Man vill även utveckla föreningsstöd för miljö- och klimatarbete, istället för att lyhört utforma stadens civilsamhällesstärkande arbete utifrån just civilsamhällets egna behov.

Grundintentionen är naturligtvis god men styret visar omåttlig klåfingrighet och respektlös nonchalans till nämndernas och verksamheters kärnuppdrag. Effekten blir en inflexibel politik där medborgarnas behov kommer i sista hand.

Målet om stadens globala klimatavtryck har vi mycket liten rådighet över, framförallt avseende stockholmarnas konsumtionsbaserade utsläpp som utgör ett stort fokus i styrets miljöpolitik. Kristdemokraterna förvånas starkt över programmets systemkritiska inställning till vårt västerländska ekonomiska marknadssystem i kampen mot konsumtion, när utsläppen inte längre finns inom stadens rådighet. Det västerländska systemet ni klankar ner på har även gett förutsättningar till grön omställning och städer i detta system som Stockholm har visat att det går.

Som invånare i en av världens mest hållbara, gröna och omställda städer har vi mycket att vara stolta över. Stockholm har redan visat att tillväxt i såväl ekonomi som befolkning inte utgör hinder för att minska utsläppen eller ställa om, tvärt om. Det är tack vare det välstånd och den teknikutveckling som vårt västerländska ekonomiska system möjliggjort som vi kommit långt i omställningen. Låt oss fortsätta framåt med fokus på de verkliga målen men med flexibilitet och medborgarperspektiv.

Kristdemokraterna ser optimistiskt på att Stockholm återigen kommer klara de utmaningar vi idag står inför och att vi kan göra det utan att överreglera och bortprioritera några av världens mest hållbara invånare.

Miljöprogram 2030

Miljöprogram 2030 för Stockholms stad
Dnr: KS 2023/682
Utgivare: Stadsledningskontoret
Kontaktperson: Karin Dhakal

Innehåll

Världsledande i hållbar omställning.....	5
Sammanfattning	6
Sju mål för en hållbar stad	9
1. En rättvis och inkluderande omställning.....	10
1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning	13
1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen	15
2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck	17
2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040	20
2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn	23
2.3 En fossilfri organisation 2030	24
2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion	25
2.5 Minskad klimatpåverkan från mat	27
3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem.....	30
3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur	33
3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer	36
3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden	37
4. Ett klimatanpassat Stockholm	40
4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat.....	43
4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder	45
5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm	47
5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning	50
5.2 Cirkulära kretslopp av resurser	51
6. Ett giftfritt Stockholm	54
6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen	57
6.2 Renare mark och sediment	58
7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö	60
7.1 Trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar.....	62
7.2 Förbättrad ljudmiljö.....	63
Ansvariga för genomförande och uppföljning	64
Arbetssätt för att nå målen.....	65
Intern och extern samverkan.....	65
Inköp.....	66

Kommunikation och påverkansarbete	66
Innovation, digitalisering och lärande	67
Styrning och uppföljning	69
Miljö- och klimatperspektiv integreras i alla beslut	69
Halvtidsuppföljning.....	69
Bilaga: Sammanställning av ansvariga för genomförande och uppföljning	70

Världsledande i hållbar omställning

Mänskligheten och planeten befinner sig i en djupt allvarlig kris för miljön och klimatet. I den krisen krävs handling. Våra samhällen måste ställas om och samhällsutvecklingen måste ske inom ramen för de planetära gränserna.

Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom hållbarhet och klimatomställning. Staden ska bidra till ett klimat i balans och en livskraftig natur med en stark motståndskraft när klimatet förändras. Luften i Stockholm ska vara frisk, mark och vatten rena och ljudmiljön sund. Vi ska skydda och stärka stadsnaturen och den biologiska mångfalden. Bebyggelse och natur ska samspela i smarta lösningar som främjar stockholmarnas välmående och möjliggör en hållbar livsstil.

Staden ska leva upp till de åtaganden som gjorts i internationella sammanhang med utgångspunkt i Parisavtalet och det globala ramverket för biologisk mångfald. Agenda 2030 är ett stöd för att utveckla stadens arbete för social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet.

Omställningen till en hållbar stad är utmanande men ger också stora möjligheter och ska genomföras med rättvisa i fokus. Människor och verksamheter som genom konsumtion och beteende använder mycket resurser och orsakar stor miljö- och klimatpåverkan behöver ta ett större ansvar. Konsumtionen behöver minska och all konsumtion behöver vara resurseffektiv och inom hållbara nivåer. Som en stor upphandlande myndighet kan Stockholms stad gå före, göra skillnad och vara ett gott exempel som inspirerar omvärlden.

Miljö- och klimatförändringarna drabbar sårbara grupper, framtida generationer och socialt utsatta grupper extra hårt. I Stockholms stad vill vi accelerera en rättvis omställning eftersom de negativa effekterna av ett inbromsat eller helt uteblivet omställningsarbete leder till ökade orättvisor där utsatta grupper drabbas hårdare.

Stockholm har ett långt och framgångsrikt miljö- och klimatarbete bakom sig men också ett hårt arbete framför sig. Det första miljöprogrammet togs fram redan 1976. Med det elfte miljöprogrammet flyttar staden fram positionerna ytterligare, inte minst genom mål för en rättvis omställning, ytterligare steg mot ett mer resurseffektivt samhälle samt ett tydligare grepp om den påverkan vi har genom vår konsumtion.

Karin Wanngård

Åsa Lindhagen

Finansborgarråd

Miljö- och klimatborgarråd

Sammanfattning

Stockholm ska vara en av världens ledande städer inom miljö- och klimatomställning. Stockholms stads miljöprogram formulerar stadens strategiska inriktning inom miljö- och klimatområdet och slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet är utgångspunkt för handlingsplaner som konkretiserar genomförandet för att nå målen.

Stockholm har ett långt och framgångsrikt miljö- och klimatarbete bakom sig men mycket återstår att göra. Den omställning som krävs är genomgripande och kräver ändring av såväl teknik som arbetssätt och konsumtionsmönster. Den kräver också samverkan och allas delaktighet och engagemang. Programmet fokuserar på vad staden som organisation själv kan göra men innehåller också målsättningar som uppnås tillsammans med andra, exempelvis näringslivet, offentlig sektor, civilsamhället, akademin och stockholmarna.

En rättvis och inkluderande omställning handlar om att miljö- och klimatarbetet är avgörande ur ett rättviseperspektiv och bidrar till ett mer jämlikt samhälle. Stadens verksamheter ska utformas så att de stärker en rättvis omställning och grupper som drabbas hårdast av miljöproblemen ska skyddas. Stockholmarna ska vara delaktiga och ha inflytande i omställningen.

Utifrån ett historiskt och globalt rättviseperspektiv har Sverige och Stockholm haft höga nivåer av växthusgasutsläpp under lång tid. Det innebär att vi nu måste minska våra utsläpp i snabbare takt än många andra länder.

Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck tar avstamp i Parisavtalet och det ansvar som en stad som Stockholm förväntas ta. Stockholm ska bli klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040 genom kraftigt minskade utsläpp och koldioxidlagring. I synnerhet behövs en kraftigt minskad klimatpåverkan från transportsektorn. Stadens organisation ska vara fossilfri till 2030. Staden ska verka för att den fossila plasten ska fasas ut. Utsläppen till följd av stadens, boendes och verksammas konsumtion ska minska kraftigt, både de utsläpp som sker i Stockholm och i omvärlden. De konsumtionsbaserade utsläppen ska halveras till 2030.

Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem innebär att stadens växter och djur ska leva i livskraftiga populationer, att den biologiska mångfalden och den blågröna infrastrukturen ska stärkas, samt att mer natur ska skyddas. Vattenkvaliteten ska förbättras och på sikt

ska god vattenstatus uppnås. Staden ska bidra till en stärkt biologisk mångfald, både lokalt och i omvärlden.

Utöver arbetet med att minska klimatpåverkan behöver Stockholm anpassas till effekterna av ett förändrat klimat. *Ett klimatanpassat Stockholm* handlar om att stärka stadsmiljöns resiliens med hänsyn till ett varmare och mer nederbördsrikt klimat. Staden behöver arbeta vidare med verksamhetsanpassning och ha rutiner och åtgärder på plats för att bedriva samhällsviktig verksamhet även under extrema väderhändelser. Särskild hänsyn ska tas till sårbara grupper.

Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm bidrar till flera andra mål men är också ett viktigt mål i sig. Användningen av materiella resurser och energi behöver bli mer effektiv. Konsumtionen behöver minska till hållbara nivåer och staden behöver förändra materialval, beteenden och konsumtionsmönster samt främja och möjliggöra cirkulära flöden. Resurser behöver cirkulera i stället för att gå till förbränning.

Ett giftfritt Stockholm handlar om att förekomsten av skadliga ämnen behöver minska för att inte vålla hälso- och miljömässiga problem. Staden ska minska användningen av skadliga ämnen och verka för ökad medvetenhet om detta bland stockholmarna och näringslivet. Staden ska vidare sätta ett stopp för inköp av varor i vilka innehållet av PFAS, ftalater, bisfenoler och svårnedbrytbara ämnen är känt. Platsgjutet gummi i offentlig miljö ska stegvis fasas ut. Vid anläggning av nya ytor samt uppgradering av befintliga ytor ska miljövänliga, biologiskt nedbrytbara material vara norm. Alternativa material ska löpande undersökas.

Staden behöver dessutom skaffa sig förbättrad kunskap om de förorenade områden som finns och arbeta för att åtgärda områden som bedöms utgöra en prioriterad miljö- och hälsorisk.

Stockholmarna ska inte utsättas för skadliga nivåer av buller eller luftföroreningar. *Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö* innebär att utsläppen från framförallt trafiken minskar så att luftkvaliteten förbättras och bullret från trafiken minskar.

För att lyckas med klimat- och miljöarbetet behövs en bredd av verktyg och utvecklade arbetssätt. *Inköp* är betydelsefullt för att uppnå majoriteten av miljöprogrammets mål. Staden är en stor köpare och det finns stor potential att göra en miljönytta via stadens inköp. *Samverkan* behöver utvecklas såväl internt inom stadens organisation som externt med bland annat näringslivet, civilsamhället och akademien. Stadens interna och externa *kommunikation* är en viktig strategisk process som ger stöd för att nå målen i programmet och som dessutom påverkar hur vårt arbete och staden uppfattas.

Innovation, digitalisering och lärande behövs för att tillvarata digitaliseringens möjligheter, inkludera nya arbetssätt, utveckla tjänster för invånare och näringsliv och för att sprida kunskap om det arbete som utvecklats.

Ytterligare en nyckel för att lyckas med omställningen är att Stockholms stads verksamheter systematiskt fördjupar invånarnas möjligheter att känna engagemang för och involveras i miljö- och klimatarbetet.

Miljöprogrammet anger vilka nämnder och bolagsstyrelser som är ansvariga för att genomföra åtgärder samt för att följa upp arbetet för respektive delmål. Det är också utgångspunkt för stadens handlingsplaner på miljö- och klimatområdet som konkretiserar genomförandet. Programmet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi. Varje år görs en uppföljning av måluppfyllelsen. Under 2027 ska en mer omfattande halvtidsuppföljning genomföras för att säkerställa att staden är på rätt väg för att nå målen 2030.

Sju mål för en hållbar stad

Miljöprogrammet slår fast mål inom de områden där utmaningarna för Stockholm och vår påverkan på de lokala och globala miljö- och klimatproblemen bedöms som störst. Inom dessa områden är åtgärder nödvändiga för att säkra livsmiljön för nuvarande och kommande generationer.

Målen är högt ställda men nödvändiga och möjliga att nå. Miljöprogrammet fokuserar på vad staden som organisation själv kan göra, men innehåller även målsättningar och exempel på åtgärder som behöver göras tillsammans med andra, till exempel näringslivet, akademin, civilsamhället och invånarna.

Miljöprogrammet är utgångspunkten för stadens handlingsplaner på miljö- och klimatområdet. Handlingsplanerna konkretiserar genomförandet och pekar ut ansvar för åtgärder. Under varje mål finns också exempel på åtgärder för att uppnå målen. Målen följs upp genom ett antal målspecifika indikatorer som antas i samband med stadens budget.

1. En rättvis och inkluderande omställning

Klimatkrisen och utarmningen av ekosystemen påverkar allt liv på jorden. Att agera är nödvändigt ur ett rättviseperspektiv eftersom konsekvenserna av miljöförstörelsen och klimatförändringarna drabbar de mest utsatta hårdast. Staden ska stärka en rättvis omställning och särskilt skydda sårbara grupper, och stockholmarna ska vara delaktiga och ha inflytande i arbetet. Den omställning som behövs kan vi bara göra tillsammans, och den vinner alla på.

Introduktion till målet

Stockholm ska vara en stad som tar ansvar för att kraftigt minska vårt globala klimatavtryck. Alla i staden ska ha möjlighet att leva hållbart och vara med i omställningen. Omställningen till ett hållbart samhälle ska ske rättvist och inkludera alla oavsett förmåga och livssituation. Detta kräver helhetsyn på samhället, där en bredd av perspektiv inkluderas i beslutsfattandet, för att undvika att framsteg inom ett område görs på bekostnad av ett annat. För att skapa goda förutsättningar för samverkan med stockholmarna och andra intressenter krävs dessutom tillit och förtroende till staden som aktör.

Delmål:

- 1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning
- 1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen

I Stockholm finns tydliga skillnader i livsvillkor och ur ett rättviseperspektiv krävs hänsyn till människors olika förutsättningar och behov. Särskild hänsyn ska tas till de mest utsatta.

Invånarna i Stockholm har i ett globalt perspektiv generellt höga inkomster och en hög konsumtion jämfört med stora delar av övriga världen. Samtidigt är det stora skillnader inom staden hur stockholmarna bidrar till och påverkas av miljö- och klimatförändringar utifrån skilda lokala och socioekonomiska förutsättningar.¹ Hur vi till exempel konsumerar varor och tjänster och hur vi reser ser olika ut beroende på våra förutsättningar men också på våra intressen. Invånarna har också olika förutsättningar

¹ Se exempelvis Skillnadernas Stockholm (2016), Stockholms stads hållbarhetsrapport 2021, SEI Konsumtionskompassen.

att bidra till en klimatomställning beroende på resurser och möjligheter att agera.

Socioekonomiska förutsättningar kan också ha betydelse för hur vi påverkas av konsekvenser av klimatförändringar och andra miljöproblem. Till exempel kan de som bor trångt och tillsammans med många andra, eller långt ifrån svalkande grönska eller vatten, drabbas av större svårigheter vid värmeböljor än den som bor rymligt och nära natur. En värmebölja kan också på grund av fysiska och hälsomässiga förutsättningar drabba äldre personer, personer med funktionsnedsättning och små barn hårdare jämfört med unga och medelålders. Även vilka åtgärder som staden vidtar för att nå sina miljö- och klimatmål kan få betydelse ur ett sådant perspektiv, exempelvis används kollektivtrafik i större utsträckning av människor med lägre inkomster varför förstärkning av kollektivtrafik gynnar låginkomsttagare.

Eftersom socioekonomiskt utsatta grupper i högre grad använder sig av gång, cykel och kollektivtrafik innebär ett rättviseperspektiv att ett ökat fokus ska läggas på att underlätta för dessa transportsätt, bland annat genom transporteffektivitet och minskad biltrafik.

Människor behöver känna trygghet i klimatomställningen för att den ska kunna ske tillräckligt snabbt. Viktiga verktyg i stadens verksamhet är inköp, stadsutveckling, kommunikation samt arbetsmarknadsinsatser och utbildning.

En rättvis och inkluderande omställning gynnar hela staden och kan bidra till att minska spänningar, utanförskap och segregation i samhället. Delaktighet är centralt för att stärka medborgarengagemang och skapa förståelse för de utmaningar och behov som finns.

Målet i praktiken

Samråd med invånare

Foto: Lennart Johansson

Mobil naturskola för skolelever

Foto: Jörgen Nilsson

Bakgrund

Utifrån ett historiskt och globalt rättviseperspektiv har Sverige och Stockholm haft höga nivåer av växthusgasutsläpp under lång tid. Det innebär att vi nu behöver minska våra utsläpp snabbare än många andra länder.

Människor bidrar till och drabbas av klimat- och miljöförändringarna olika mycket utifrån förutsättningar på grupp- och individnivå. På global nivå såväl som i Stockholm är ofta de människor som drabbas hårdast av miljö- och klimatkrisen också de som har bidragit minst till dess uppkomst. Att inte genomföra klimatomställningsåtgärder utgör en orättvisa mot de som drabbas av klimatförändringarna. Det är en orättvisa som behöver hanteras genom att integrera ett rättviseperspektiv inom miljö- och klimatarbetet.

År 2022 slog FN i en resolution fast att *en trygg, ren, hälsosam och hållbar miljö är en mänsklig rättighet*. Resolutionen kan bidra till att förändra den internationella lagstiftningen om mänskliga rättigheter och bland annat ge människor större möjlighet att kräva att regeringar och företag skyddar miljön och upprätthåller mänskliga rättigheter.

Europeiska unionens råd har därför beslutat om en rekommendation² som syftar till att säkerställa att unionens omställning till en klimatneutral och miljömässigt hållbar ekonomi före 2050 är rättvis och ingen hamnar efter. Medlemsstaterna uppmanas därför att ”... främja en rättvis omställning på alla politikområden, särskilt klimat-, energi- och miljöpolitiken, samt att på bästa sätt utnyttja offentlig och privat finansiering.”

EU lyfter att målet med klimaträttvisa är att värna om rättigheterna för de människor och områden som är mest utsatta. Diskussioner om klimaträttvisa används också när sårbara grupper drabbats av miljö- och naturkatastrofer eller där urfolks livsvillkor påverkats negativt av miljö- och klimatförändringar.

En rättvis omställning globalt sammanfattas ofta som att de länder som orsakat störst miljöpåverkan och stora miljöutsläpp bör stå för kostnaden att ställa om och ordna infrastrukturer för att minimera miljöpåverkan och återställa ekosystemen. På individnivå och i ett lokalt perspektiv definieras en rättvis omställning ofta som att alla

---

² EU-rådets rekommendation om säkerställande av en rättvis omställning till klimatneutralitet.

invånare behöver bidra och att de som använder mer naturresurser och orsakar störst miljö- och klimatpåverkan behöver bidra mer.

Om rättvis och inkluderande omställning

Omställning syftar på den genomgripande förändring som föranleds av klimatförändringarna och andra miljöhot och som innebär en övergång till ett mer hållbart och resurseffektivt samhälle. Omställningen innehåller såväl tekniskiften, utveckling av infrastruktur, regelverk och resursanvändning som förändrat beteende och konsumtionsmönster.

Sårbara grupper avser personer eller befolkningsgrupper som lever i en utsatt situation och därmed kan behöva särskilt stöd och skydd från samhället. Dessa grupper kan i högre utsträckning drabbas av negativa konsekvenser på grund av exempelvis socioekonomiska omständigheter, funktionsnedsättning, ålder, etnicitet, kön eller hemlöshet.

Planetära gränser är ett ramverk för hållbar utveckling som identifierar nio processer inom miljöområdet som skapar stabilitet för livet på jorden. Det finns en gräns för varje område som konkretiserar vilken grad av mänsklig påverkan som kan ses som säker, och vilken grad som innebär stora risker för dagens och framtida samhällen.

1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning

Delmålet innebär att stadens verksamheter utformas så att omställningen till ett mer hållbart och resurseffektivt samhälle tar hänsyn till rättviseperspektivet. De som har störst påverkan på klimat och miljö behöver också bidra mest till omställningen, samtidigt som sårbara grupper i staden behöver värnas. En rättvis omställning stärker jämlikheten.

Delmålet innebär att stadens verksamheter utformas så att omställningen till ett mer hållbart och resurseffektivt samhälle tar hänsyn till rättviseperspektivet. De som har störst påverkan på klimat och miljö behöver också bidra mest till omställningen, samtidigt som sårbara grupper i staden behöver värnas. En rättvis omställning stärker jämlikheten.

Vid inköp behöver staden ta ett ökat ansvar för samtliga led i leveranskedjorna. Det innebär att ställa krav på bland annat skäliga arbetsvillkor, rättvis och etisk handel och främjande av lika rättigheter och möjligheter. För att kunna uppnå målen är det även viktigt att följa upp de krav som ställs.

Stadsutvecklingen ska bidra till en rättvis stad. Med stadsutveckling avses både arbetet med nya bostäder, samhällsfastigheter och arbetsplatser, och åtgärder för att utveckla den befintliga stadsmiljön och fastighetsbeståndet. Stadens investeringsmedel behöver prioriteras så att de bidrar till att minska klimat- och miljöpåverkan samt skillnaderna i levnadsvillkor i staden.

Klimatanpassningsåtgärder ska genomföras där riskerna för skyfall, hetta eller andra klimatrelaterade effekter är som störst. En stad anpassad för klimatförändringarna gynnar alla, inte minst stadens sårbara grupper. Lösningar för att leva mer hållbart, som god tillgång till kollektivtrafik och laddinfrastruktur och delning av fordon, ska finnas över hela staden.

En tätare stad där redan exploaterad mark nyttjas ger miljövinster i och med att resurserna används effektivare, och att mindre grönmiljö tas i anspråk. När stadsdelar kompletteras med bostäder behövs tillskott av många andra funktioner för att erbjuda en god livsmiljö. En mer jämlik fördelning av stadens kvaliteter motverkar segregation och minskar risken för utanförskap. Naturen, parkerna, de lummiga stränderna och vattnet är en viktig del av Stockholms karaktär och uppskattas av såväl stockholmare som besökare. De tillhandahåller ekosystemtjänster som är avgörande för staden och dess invånare, såsom svalka, rekreation, dagvattenhantering, bullerdämpning, förbättrad luftkvalitet och skydd mot erosion och översvämningar.

Naturen erbjuder också möjlighet till kostnadsfri rekreation och avkoppling. Barns psykiska hälsa och inlärningsförmåga gynnas av att vistas i naturen. Barn som tillhör socioekonomiskt svagare grupper vistas mindre i naturen. Därför behövs insatser för att förstärka och utveckla de blågröna miljöerna och göra dem mer tillgängliga för alla.

Rättviseperspektivet ska inkluderas i alla beslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål. Stadens miljö- och klimatarbete ska ha särskilt fokus på sårbara grupper såsom barn, äldre, personer med funktionsnedsättning eller invånare i socioekonomiskt svaga områden. Åtgärder som riktar in sig på dessa grupper ska prioriteras. En rättvis omställning stärker jämlikheten.

Exempel på åtgärder för att stärka en rättvis och inkluderande omställning

- Komplettera stadens styrmodell för styrning och uppföljning av stora investeringsprojekt med ett miljö- och klimaträttviseperspektiv.

- Utforma stadens arbetsmarknads- och utbildningsinsatser så att de bidrar till omställning mot hållbara och gröna verksamheter.
- Kompetensutveckla stadens medarbetare inom inköp, upphandling och avtalsuppföljning för att bidra till klimat- och miljömålen för att stärka rättviseperspektivet.

1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen

Delmålet innebär att alla ska ges möjlighet att delta i och bidra till omställningen. Staden behöver säkerställa att alla samhällsgrupper har möjlighet till delaktighet och inflytande i en hållbar utveckling.

En förutsättning för en rättvis, inkluderande och hållbar omställning är att stadens verksamheter och stockholmarna känner ägarskap och är delaktiga i förändringen.

En rättvis omställning med ett brett samhälleligt stöd och en bredd av perspektiv bygger på god kommunikation och här behövs en ambitionshöjning kring kommunikation och dialog för att nå ut till fler, även grupper som idag är svåra att nå.

Verksamma och boende i staden behöver få ökad kunskap och medvetenhet om de negativa konsekvenser som miljö- och klimatförändringarna medför och samtidigt vara delaktiga och engagerade för att leva så att klimat- och miljömålen kan nås. Stockholms stad behöver stödja och visa på hållbara val som är lättillgängliga för invånarna samt motivera varför det är viktigt att ställa om och varför alla behöver delta i detta arbete. De invånare som har störst negativ påverkan på miljön och klimatet, även när det gäller utsläppen från konsumtion, behöver ställa om snabbare för att nå miljö- och klimatmål.

Stockholms stad behöver även uppmuntra och ge möjlighet till invånare att delta mer aktivt i ett lokalt arbete med omställningen. Stadsdelsnämnderna behöver ges en tydligare roll i omställningsarbetet och i kontakterna med invånarna.

Stadens miljö- och klimatarbete ska i större utsträckning vara uppsökande och involverande. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska aktivt agera för att stärka stockholmarnas kunskaper och engagemang i miljö- och klimatfrågor, och nå ut till dem i egenskap av kunder och brukare av stadens tjänster. Sammantaget har stadens verksamheter dagligen omfattande kontakter med invånarna som i större utsträckning ska nyttjas för att stärka deras delaktighet i miljö- och klimatarbetet.

Stockholms stads verksamheter behöver systematiskt fördjupa invånarnas möjligheter att känna engagemang för och involveras i

miljö- och klimatarbetet. Här spelar civila samhällets föreningar en viktig roll för att stärka den lokala demokratin och delaktigheten i samhället. Stockholms stad ska därför bidra till att skapa goda förutsättningar för ett vitalt samarbete med civilsamhället, bland annat genom att vidareutveckla föreningsstöd riktat till miljö- och klimatarbete.

Exempel på åtgärder för delaktighet

- Stärka kunskaperna om miljö och klimat i förskolan, grund- och gymnasieskolan, anpassad grund- och gymnasieskola, samt vuxenutbildningen inom ramen för befintliga system och läroplaner, bland annat genom stadens naturskolor.
- Arbeta för att öka invånarnas delaktighet och inflytande i miljö- och klimatfrågor i staden genom att exempelvis utveckla ett medborgarråd och ett utökat samarbete med civilsamhället.
- Stödja och visa åtgärder som är bra miljö- och klimatval för invånarna.
- Utveckla former för kommunikation och dialog om miljö- och klimatfrågor för att involvera fler invånare och civilsamhälle, bland annat på platser där åtgärder genomförts.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning	Alla nämnder och bolag	Kommunstyrelsen
1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen	Kommunstyrelsen, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, förskolenämnden, kulturnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder AB och Stockholm Vatten och Avfall AB	Kommunstyrelsen

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Städer spelar en viktig roll i klimatomställningen och Stockholm ska vara en förebild för en rättvis och snabb omställning. Stockholm ska bli fossilfritt och klimatpositivt genom kraftigt minskade utsläpp och ökad koldioxidlagring. Både de utsläpp som sker i Stockholm, och de som sker i omvärlden till följd av konsumtionen, ska minska avsevärt.

Introduktion till målet

Hur vi människor i västvärlden lever våra liv, bedriver företag och bygger våra samhällen leder till höga utsläpp av växthusgaser. Detta leder till ökade klimatförändringar, så omfattande att de nu utgör ett allvarligt hot mot livet på planeten.

De direkta utsläppen i Stockholm har minskat kraftigt sedan 1990-talet, men takten måste öka ytterligare. För att nå klimatmålen behöver Stockholms stads egen organisation tillsammans med hela samhället ställa om. En omställning som inte bara minskar utsläppen utan också innebär nya sätt att konsumera, resa, jobba och bo. Energianvändningen ska vara fossilfri och den lokala energiproduktionen ska öka.

De utsläpp av växthusgaser som orsakas av vår konsumtion är i Stockholm ungefär fem gånger större per person än de direkta utsläppen. Det är inte hållbart. De konsumtionsbaserade utsläppen har inte minskat i den takt som krävs och de sker till stora delar utanför Stockholm. Det är därför viktigt att klimatarbetet nu lägger större tonvikt vid konsumtionens klimatpåverkan.

Delmål:

- 2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040
- 2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn
- 2.3 En fossilfri organisation 2030
- 2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion
- 2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

Utmaningarna är stora, men omställningen kan också bidra till att skapa en ekonomisk utveckling och nya arbetstillfällen. Stockholm

ska vara med och leda övergången till nya hållbara levnadssätt och gröna jobb.³

Målet i praktiken

Växtbaserad mat

Foto: Johan Pontén

Elektrifierad trafik

Minska mängden plast i avfall som bränns

Foto: Lasse Burell

Koldioxidreducerad betong vid bygge i Värtahamnen

Bakgrund

Alla länder och städer måste göra sitt yttersta för att uppnå snabba, omfattande och varaktiga utsläppsminskningar. För att hantera klimatförändringarna har världens länder enats om Parisavtalet. Ett av avtalets mål är att till år 2100 begränsa den globala uppvärmningen till långt under 2, helst till 1,5 grader Celsius, jämfört med förindustriella nivåer. Trots det bedömer FN:s Miljöprogram (United Nations Environment Program, UNEP) att de åtaganden som gjorts fram till år 2023 kommer att leda till en temperaturhöjning på mellan 2,4–2,9 grader.

EU:s långsiktiga klimatstrategi antogs 2020 med målet att uppnå ett klimatneutralt EU senast 2050. Målet till 2030 har skärpts till 55 procents utsläppsminskning jämfört med 1990 års nivåer, i enlighet med europeiska klimatlagen. ”Fit for 55” är EU-kommissionens paket av lagförslag för att nå 55-procentsmålet.⁴

---

³ Gröna jobb är arbeten som enligt FN:s miljöprogram UNEP på ett avgörande sätt bidrar till att bevara eller återställa miljön.

⁴ Europeiska kommissionen, Climate strategies & targets, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets_en

Sverige har ett långsiktigt klimatmål att senast 2045 inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser inom landets gränser, för att sedan uppnå negativa utsläpp.

Växthusgasutsläppen från energianvändningen i Stockholm har minskat kraftigt från 5,4 ton CO₂e per invånare år 1990 till 1,6 ton CO₂e per invånare år 2022.⁵ Drygt hälften av kvarvarande utsläpp är från transportsektorn. Utsläppen från Stockholms konsumtion ligger betydligt högre, cirka 10 ton CO₂e per invånare.

För att minska utsläppen där staden har liten eller ingen rådighet krävs en nära samverkan med invånarna, civilsamhället, akademien och näringslivet. Dessutom behöver staden samverka med stat, region och angränsande kommuner eftersom utsläppsminskningar delvis är beroende av ändrade regelverk, styrmedel och gemensamma insatser.

Stockholms stad har, för att öka tempot i klimatomställningen i städer, skrivit på två klimatkontrakt. Ett nationellt kontrakt för att tillsammans med andra städer bli klimatneutrala 2030, med ett gott liv för alla inom planetens gränser.⁶ Stockholm har även blivit utvald som en av 100 städer att delta i EU-missionen om klimatneutrala och smarta städer 2030.⁷ Detta skapar nya möjligheter att dela erfarenheter, utveckla arbetsformer och initiera större satsningar på klimatet tillsammans.

---

⁵ Utsläpp av växthusgaser redovisas enligt den så kallade "Stockholmsmodellen". För internationella rapporteringar beräknar staden även utsläppen enligt det internationella protokollet GPC som bland annat används av EU. Målvärden för 2030 är satta enligt GPC vilket ger något lägre värden än Stockholmsmodellen.

⁶ Nationellt klimatkontrakt: www.viablecities.se/klimatkontrakt-2030

⁷ Europeiskt klimatkontrakt: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2591

Om klimatomställning

Globalt klimatavtryck avser stockholmarnas konsumtions samlade effekt på den globala klimatpåverkan.

Utsläpp av växthusgaser mäts i koldioxidekvivalenter (CO₂e) och redovisas som direkta och indirekta. **Direkta utsläpp** är utsläpp från energianvändning och transporter i Stockholm.

Indirekta utsläpp är sådana utsläpp som sker utanför Stockholms geografiska gräns. Utsläpp redovisas i olika scope där scope 1 avser direkta utsläpp inom den geografiska gränsen, scope 2 avser utsläpp från användning av nätbaserad energi (el och fjärrvärme), samt scope 3 som avser indirekta utsläpp från produktion av varor och tjänster där utsläppen sker utanför den geografiska gränsen men konsumeras inom gränsen.

Redovisningen följer internationella protokoll där reglerna för städer och företag skiljer sig åt.

Fossilfritt, detsamma som fossilbränslefritt, innebär att ingen fossil energi, till exempel kol, olja, fossil plast och naturgas, används.

Stockholms **konsumtionsbaserade utsläpp** inkluderar alla utsläpp som sker för att tillfredsställa efterfrågan i Stockholm, oavsett var i världen de uppstår. Exempel är utsläpp från produktion av stål och cement som används i byggen i Stockholm, eller utsläpp från stockholmarnas flygresor.

Negativa utsläpp innebär att koldioxid aktivt bortförs från atmosfären.

Koldioxidavskiljning och -lagring (CCS) innebär att fånga in och lagra koldioxid i stället för att släppa ut den till atmosfären. Om det är biogen koldioxid kallas det BECCS eller bio-CCS.

Klimatpositivt Stockholm innebär att de negativa utsläppen av växthusgaser inom Stockholms geografiska gränser, som exempelvis åstadkoms genom avskiljning och lagring av koldioxid, ska vara större än de kvarvarande utsläppen.

2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040

Delmålet innebär en snabb omställning av Stockholms energianvändning så att all fossil energi fasas ut. Utsläppen av växthusgaser inom Stockholms geografiska område ska minska kraftigt, samtidigt som återtagandet av koldioxid från atmosfären ska

öka markant. År 2030 ska kvarvarande växthusgasutsläpp inte vara större än 0,6 ton CO₂e per invånare och år.⁸

Fossil energi ska fasas ut inom stadens geografiska gränser senast 2040. Stockholm som geografiskt område ska dessutom vara klimatpositivt redan år 2030. Det innebär att de negativa utsläppen måste vara större än de kvarvarande utsläppen inom kommungränsen. Delmålet omfattar direkta utsläpp inom kommungränsen och indirekta utsläpp, i enlighet med internationella standarder och protokoll.⁹ Det inkluderar därmed utsläpp från bränsleanvändning vid vägtransporter, sjöfart (hamn och farled), flygutsläpp från start och landning på Bromma flygplats, arbetsmaskiner, enskilda oljepannor samt läckage från stadsgasnätet. Utsläpp från nätbaserad energianvändning, det vill säga fjärrvärme- och elanvändning samt fjärrkyla, liksom utsläpp av metan och lustgas från avloppsreningsprocessen inkluderas också oavsett om utsläppen sker inom eller utanför kommungränsen.

Utsläppsmålet till 2030 är satt utifrån en modell som relaterar till vad som krävs för att nå målsättningarna i Parisavtalet. Modellen är Världsnaturfondens *One Planet City Challenge (OPCC) 1.5°C Alignment Method*.¹⁰

Det finns flera utmaningar kopplade till en snabb omställning av Stockholms energianvändning. Detta gäller inte minst transportsektorn, varför detta har brutits ut till ett eget delmål för att ytterligare växla upp arbetet. En annan utmaning är den fossila plasten i avfallsförbränningen som bidrar till utsläpp från fjärrvärmerna. Genom ökad utsortering och materialåtervinning av plast ska förbränning av fossil plast inom fjärrvärmerna fasas ut så fort som möjligt med målet att upphöra senast år 2040.

Avfallshierarkin ska följas och därför ska plast inte hamna på deponi. Restavfall som går till avfallsförbränning bedöms under lång tid framöver innehålla fossil plast som inte är återvinningsbar vilket gör att koldioxidavskiljning och -lagring (CCS) vid

---

⁸ De negativa utsläppen inom Stockholms geografiska territorium ska vara större än de kvarvarande utsläppen så att Stockholm blir klimatpositivt år 2030. Därefter ska de kvarvarande utsläppen fortsätta minska och de negativa utsläppen öka.

⁹ Global protocol for community-scale greenhouse gas emissions inventories (GPC): <https://ghgprotocol.org/greenhouse-gas-protocol-accounting-reporting-standard-cities>

¹⁰ Modellen kräver att utvecklade länder ska minska utsläppen i snabbare takt till 2030 baserat på FNs Human Development Index (HDI). HDI är ett mått på ett lands levnadsförhållanden samt ekonomiska och sociala utveckling. För Stockholms del innebär det att utsläppen ska minska med 65 procent per invånare till 2030 jämfört med 2018. Modellen är utpekad i Science Based Targets utvärdering av modeller: SBTs-for-cities-guide.pdf (<https://sciencebasedtargetsnetwork.org/>)

avfallsförbränning kommer att vara nödvändigt för att minska stadens koldioxidutsläpp. CCS vid avfallsförbränning kommer dessutom att kunna generera permanenta negativa utsläpp.

Staden ska också inom ramen för sitt påverkansarbete driva på för att såväl EU och myndigheter som företag arbetar för att öka plaståtervinningen, minska plastanvändning och förhindra att icke-återvinningsbar plast sätts på marknaden.

För att påskynda och underlätta omställning krävs stöd och styrmedel från EU och staten. Även samverkan med näringsliv, akademi och civilsamhälle är avgörande för att nå klimatmålen.

För oljeanvändningen har staden ett mål om att all eldnings med fossil olja ska ha upphört till år 2025. El- och värmeproduktion med fossil olja och gas ska inte användas om det inte krävs för att upprätthålla viktiga samhällsfunktioner. Även denna användning ska på sikt fasas ut.

Fjärrvärme spelar en viktig roll för nå stadens klimatmål. I kraftvärmeverken kan koldioxid från förbränning av biobränslen fångas in för att kunna lagras permanent (bio-CCS/BECCS). Även andra kolsänkor kan bli aktuella, exempelvis produktion av biokol. Utöver det kan det finnas potential i att skapa kolsänkor genom att samförbränna slam och biobränsle i kraftvärmeverk och sedan återföra den fosforrika askan till skogen och därmed öka skogstillväxten. Det är viktigt att staden undersöker nya tekniker som kan skapa kolsänkor utan negativa miljöeffekter.

Existerande skog och mark i staden utgör en naturlig kolsänka. Stockholm ska öka och stärka sin naturliga kolsänka bland annat genom att plantera träd, återväta dikad mark och bedriva naturskötsel som gynnar biologisk mångfald.

Exempel på åtgärder för ett klimatpositivt och fossilfritt Stockholm

- Utveckla kolsänkor såsom koldioxidavskiljning och -lagring (bio-CCS och CCS) med mera.
- Genomföra åtgärder för ökad utsortering och materialåtervinning av plast.
- Fortsatt utveckla lokal förnybar elproduktion och energilagring.
- Skydda och skapa fler naturliga kolsänkor i staden genom exempelvis restaurering av våtmarker och trädplantering, biokolsproduktion och samförbränning av slam och biobränsle med askåterföring.

2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn

Delmålet innebär en omställning av transportsektorn som inkluderar flera aspekter, däribland tekniska lösningar och beteendeförändringar. Drygt hälften av kvarvarande växthusgasutsläpp i Stockholm kommer från transportsektorn. Utsläppen från transportsektorn ska minska med 80 procent till 2030 (jämfört med 2010).

Resande och transporter är viktiga för stadens funktionalitet och nära sammanlänkat med stockholmarnas livsstil, arbeten och levnadsförhållanden. Transporter, och särskilt vägtransporter, är den största källan till växthusgasutsläpp i Stockholm och minskar inte i tillräcklig takt för att nå målen.

Staden har målsättningar för att både minska utsläppen från trafiken med 80 procent, samt att biltrafiken i sig ska minska med 30 procent till 2030 (jämfört med 2017). Staden ska inom sin rådgivning, samt i samverkan med statliga, regionala och privata aktörer jobba för målets genomförande. Staden har även en målsättning om utsläppsfri trafik i innerstaden senast 2030.

Stockholm behöver arbeta med att minska behovet av transport för att minska trafiken, utveckla fossilfria transporter och öka andelen resor som görs med transportslag som är yteffektiva och har låga klimatutsläpp samt via elektrifiering och biodrivmedel.

Staden ska arbeta för en transporteffektiv stad med låga utsläpp genom stadsplanering och främjande av kollektivtrafik, gång och cykel, samt effektiv varu- och bygglogistik. När fler funktioner, tjänster, samhällsservice, arbetsplatser och rekreation är tillgängliga i invånarnas närområde i hela staden minskar behovet av resande. Trängselskatter och parkeringsåtgärder har särskild potential att bidra till minskade växthusgasutsläpp.

En viktig förutsättning för elektrifiering av transportsystemet är en fortsatt tillgång till el med låga utsläpp och en förstärkning av elnätet i Stockholm till 2030 samt genom ökad lokal produktion av el exempelvis från fjärrvärmens och solceller på offentliga och privata fastigheter.

Minskad trafik och elektrifiering ger flera positiva effekter som minskade problem med luft, buller och förorenat vatten. Det gör också stadens gator och andra offentliga rum till mer attraktiva vistelsemiljöer.

Stockholm har som målsättning att klimatomställningen ska göras på ett sätt som gynnar jämlikhet och rättvisa. Eftersom

socioekonomiskt utsatta grupper i högre grad använder sig av gång, cykel och kollektivtrafik innebär ett rättviseperspektiv att ett ökat fokus ska läggas på att underlätta för dessa transportsätt, bland annat genom transporteffektivitet och minskad biltrafik.

Mobilitetstjänster såsom kollektivtrafik, bilpooler och hyrcykelsystem behöver utformas så de passar olika behov och laddinfrastruktur byggas ut så att alla invånare har möjlighet att nyttja elbil.

Detta delmål är ett sektorsmål vilket innebär att utsläppen som omfattas av målet även ingår i delmål 2.1.

Exempel på åtgärder inom transportsektorn

- Samverka brett för att möjliggöra och driva på elektrifiering, utveckling av elnät, fordonsflottans omställning till eldrift samt säkerställa en god tillgång till laddinfrastruktur och mobilitetstjänster i hela staden.
- Verka för en miljödifferiering av trängselskatten och parkeringsavgiften samt andra nationella styrmedel som främjar omställningen till hållbar mobilitet.
- Planera och utveckla staden för ett minskat transportbehov i enlighet med principerna gällande 15-minutersstaden.
- Minska utsläppen från transporter av byggmassor genom planering, återanvändning av material, sjötransporter och effektivisering.
- Möjliggöra för stockholmarna att resa fossilfritt genom att främja gång, cykel och kollektivtrafik och investera i infrastruktur för dessa transportsätt.
- Bygga ut elanslutning för sjöfart, verka för eldriven pendelbåtstrafik och främja ett hållbart fritidsbåtliv.

2.3 En fossilfri organisation 2030

Delmålet innebär att användningen av fossila bränslen ska fasas ut ur stadens egen och upphandlade verksamhet, exempelvis bränslen till uppvärmning, transporter och arbetsmaskiner.

Staden ska gå före och fasa ut den fossila energin tio år tidigare än Stockholm som geografiskt område. Målet omfattar exempelvis fossila bränslen till uppvärmning, samt fossila bränslen till transporter och arbetsmaskiner. Både stadens egna fordon och arbetsmaskiner såväl som upphandlade arbetsmaskiner, transporter, varor och tjänster där transporter är en del inkluderas. Fossila bränslen i el- och fjärrvärmeproduktionen ingår i delmål 2.1.

Staden är en stor köpare av transporter och entreprenader och ska bidra till målet genom att vid upphandling ställa krav på förnybara drivmedel och då det är möjligt på eldrivna fordon och arbetsmaskiner. I de fall som upphandlade avtal gäller till 2030 och därefter, ska krav finnas att leverantören ska tillhandahålla fossilfria transporter och arbetsmaskiner senast 2030.

Exempel på åtgärder för en fossilfri organisation

- Utveckla krav på fossilfria byggarbetsplatser.
- Fasa ut resterande användning av fossila drivmedel i stadens egna fordon samt i alla upphandlingar ställa krav på eldrift för fordon och när det är möjligt för arbetsmaskiner i första hand och i andra hand biodrivmedel.
- Verka för transportoptimering av avfallsinsamling och samlastning av varuleveranser.
- Fasa ut resterande fossil olja och fossil gas i stadens verksamheter.

2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion

Delmålet innebär att Stockholms konsumtionsbaserade växthusgasutsläpp ska halveras till 2030 jämfört med 2019. Delmålet omfattar både den offentliga konsumtionen från stadens inköp och invånarnas konsumtion och omfattar även de utsläpp som sker utanför Stockholms geografiska område.¹¹

Alla stadens nämnder och bolag behöver arbeta för att minska den globala klimatpåverkan från verksamheterna. Detta kräver en snabb kunskapsinhämtning och omställning av stadens verksamheter liksom dialog och samverkan med stadens leverantörer och andra intressenter.

Ett omfattande arbete krävs för att minska och förändra den offentliga konsumtionen i staden. Genom att ställa och följa upp miljö- och klimatkrav i upphandlingar ska staden driva på för att minska klimatpåverkan vid offentlig konsumtion. Lika viktigt är det att påverka beteendet vid val av varor och tjänster i det dagliga arbetet i stadens verksamheter.

---

¹¹ Konsumtionsbaserade utsläpp avser alla utsläpp oavsett var de sker. Eftersom utsläppen inom Stockholms geografi hanteras av delmål 2.1–2.3 så har delmål 2.4 ett stort fokus på de utsläpp som sker utanför Stockholm orsakade av vår konsumtion.

Stadens organisation orsakar stora globala utsläpp via den verksamhet som bedrivs, särskilt inom vissa inköpskategorier såsom bygg- och anläggningsentreprenader.¹²

De byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och klimatpåverkan från nyproduktion och ombyggnader behöver minska väsentligt. Andra viktiga inköpskategorier för minskad klimatpåverkan är måltider, livsmedel och it. Staden ska kontinuerligt utvärdera och utveckla mått och mätmetoder, samt föreslå åtgärder, för att få ner konsumtionsutsläppen

Utöver stadens offentliga konsumtion omfattar delmålet även stockholmarnas konsumtion, exempelvis flygresor, övriga resor med hög klimatpåverkan, livsmedel och bostadsrenovering.

Livsmedel står för drygt 20 procent av de konsumtionsbaserade utsläppen från den privata konsumtionen.¹³ Utsläppen som förknippas med denna konsumtion sker till största delen utanför Stockholms geografiska gränser.

Utsläppen från hushållens konsumtion skiljer sig mycket mellan olika invånare och bostadsområden i Stockholm, mellan 4 och 18 ton per invånare.¹⁴ Att de konsumtionsbaserade utsläppen ser så olika ut behöver beaktas för en rättvis klimatomställning. Det är tydligt att utsläppen inte bara behöver minska; de grupper som står för störst utsläpp behöver också minska mer. Staden kan bidra exempelvis genom att erbjuda vägledning till invånarna kring konsumtionsalternativ med lägre miljö- och klimatpåverkan samt genom att synliggöra skillnader och visa på samband mellan inkomstnivåer, konsumtion och klimatpåverkan.

För att klimatomställningen ska gå tillräckligt fort ska staden verka för att skapa en förståelse och en legitimitet för omställningen hos alla stockholmare. Det kräver att staden arbetar systematiskt och strategiskt med att kommunicera kring omställningen till invånarna i deras närmiljöer och att invånarna ges god tillgång till aktuell och tydlig information och kunskap. Staden ska inte upplåta reklamplatser till fossilreklam.

För att minska de konsumtionsbaserade utsläppen krävs också att övriga världen ställer om i en snabb takt till exempel genom att

---

¹² Exempelvis när staden bygger, schaktar eller utför rivningsarbeten.

¹³ 13 Naturvårdsverket: <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/konsumtion/vaxthusgaser-konsumtionsbaserade-utslapp-per-person/>

¹⁴ SEI konsumtionskompassen <https://www.sei.org/tools/konsumtionskompassen/>

minska användningen av fossila bränslen vid produktion av konsumtionsvaror. Omställningen till en cirkulär ekonomi är också viktig för att minska konsumtionens klimatpåverkan.

Exempel på åtgärder för halverad klimatpåverkan från konsumtion

- Minska klimatpåverkan från konsumtion genom beteendeförändringar i stadens verksamheter samt genom krav på minskad klimatpåverkan från stadens inköp.
- Ställa krav på gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation utifrån klimatberäkningar och livscykelanalyser.
- Genomföra åtgärder för att minska klimatpåverkan från nybyggnation och renoveringar, exempelvis genom återbruk, att undvika rivning, klimatförbättrad betong, samt att använda trämaterial.
- Utveckla en plan för en klimatneutral byggsektor i Stockholm tillsammans med näringslivet.
- Underlätta för invånare att minska sin klimatpåverkan genom att möjliggöra hållbara val som exempelvis återbruk och delningstjänster.
- Underlätta utvecklingen av retursystem av flergångsartiklar för livsmedelshantering i stadens egna verksamheter.
- Införa system som minskar och begränsar plastanvändningen hos nämnder och bolag, bland annat genom plastbeting.

2.5 Minskad klimatpåverkan från mat

Delmålet innebär att påskynda omställningen av hur stadens måltider upphandlas, menyplaneras, köps in och följs upp för att kraftigt minska dess negativa klimatpåverkan.

Delmålet bidrar även till stärkt biologisk mångfald, folkhälsa samt tryggad livsmedelsförsörjning.

Staden ska även skapa förutsättningar för stockholmarna att äta god, hälsosam och klimatsmart mat.

Enligt IPCC (2019)¹⁵ är livsmedelsproduktionen en av de största orsakerna till växthusgasutsläpp globalt, samtidigt som den bidrar till försvagad biologisk mångfald, övergödning och överkonsumtion av vatten. Måltiderna som serveras i stadens verksamheter har därför en betydande påverkan på klimatutsläppen och miljön.

---

¹⁵ <https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/chapter-5/>

Genom en ökad medvetenhet kring detta i planeringsskedet samt tydliga krav i upphandlingar ska staden minska sitt klimatavtryck. En växtbaserad kost kan bidra till stärkt folkhälsa.

Stadens förvaltningar och bolag ska samverka och arbeta strategiskt och långsiktigt för att minska klimatpåverkan från livsmedel i den egna verksamheten. En ökad stadsövergripande samordning, uppföljning och styrning krävs för att nå detta mål. Kunskapen kring planeringen av måltider med lågt klimatavtryck behöver öka i alla verksamheter, särskilt de verksamheter som serverar ett stort antal måltider, såsom skola, förskola och äldreomsorg.

Närproducerade livsmedel ska prioriteras i de fall det bidrar till lägre klimatpåverkan och tryggad livsmedelsförsörjning. Livsmedel producerat i Sverige kan ersätta produkter som har hög klimatpåverkan både genom produktion och transport.

Förutom minskad klimatpåverkan är det viktigt att upphandlingen ställer krav på produktionen av livsmedel för att minska negativ miljöpåverkan och bidra till en stärkt biologisk mångfald och tryggad livsmedelsförsörjning.

Matsvinnet i stadens verksamheter ska minska genom ökad kunskap och förbättrad planering.

Staden ska samarbeta med näringslivet, Region Stockholm, andra kommuner och andra relevanta aktörer i Stockholm och regionen för att stimulera lokal matproduktion och konsumtion. Staden ska underlätta för lokala matmarknader för närodlad mat för att skapa förutsättningar för fler stockholmare att köpa mat med lägre klimatavtryck. Detta bidrar till att nå stadens mål om halverade konsumtionsbaserade utsläpp till 2030. Stadens *Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat* visar vägen för den ökade ambitionsnivån.

Exempel på åtgärder för minskad klimatpåverkan från mat

- Minska klimatpåverkan från stadens inköp av livsmedel och måltider genom att bland annat öka andelen vegetabilier samt minska matsvinnet.
- Framtagande av metodik och stöd till verksamheter för att kunna arbeta systematiskt med minskat matsvinn.
- Utveckla samverkan mellan och inom stadens förvaltningar och bolag som serverar måltider genom en stadsövergripande samordning för måltids- och livsmedelsfrågor.

- Utveckla krav i upphandlingar för att styra mot närodlat mat med låg klimatpåverkan, samt stärkt biologisk mångfald.
- Arbeta tillsammans med näringslivet i staden och i regionen för att stimulera ökad matproduktion i regionen samt fler lokala matmarknader.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskydds nämnden
2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskydds nämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, Stockholms Stads Parkerings AB, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB och Stockholm Business Region AB	Miljö- och hälsoskydds nämnden
2.3 En fossilfri organisation 2030	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskydds nämnden
2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskydds nämnden
2.5 Minskad klimatpåverkan från mat	Kommunstyrelsen, förskolenämnden, miljö- och hälsoskydds nämnden, servicenämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholm Business Region AB	Kommunstyrelsen

3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Naturen i staden fyller flera funktioner och bidrar till en hållbar, motståndskraftig och attraktiv stad. De arter som finns naturligt i staden ska finnas i livskraftiga populationer i väl fungerande ekosystem på land och i vatten. Staden ska ha en positiv påverkan på biologisk mångfald, både lokalt och i omvärlden. Områden med höga naturvärden ska värnas, livsmiljöer ska restaureras och den blågröna infrastrukturen ska stärkas. Stadsutvecklingen ska bidra till att stärka och skydda den biologiska mångfalden, öka förutsättningarna för ekosystemtjänster och förbättra vattenkvaliteten.

Introduktion till målet

Stockholm ska ha livskraftiga ekosystem och en stor artrikedom bland växter och djur, på land och i vatten. De djur och växter som lever naturligt i staden ska finnas kvar i livskraftiga populationer. Det kräver att sammanhängande grönstrukturer värnas för att säkerställa fungerande habitat och spridningsvägar för många arter.

Allt levande och den miljö som finns på land och i vatten utgör olika ekosystem. Livskraftiga ekosystem är en förutsättning för goda livsvillkor och god hälsa för stadens invånare, växter och djur. Fungerande ekosystem med hög biologisk mångfald är även en förutsättning för att de ska klara av förändringar och kunna bidra med ekosystemtjänster.

Naturen i staden är värdefull och fyller många olika funktioner. Ekosystemen bidrar till hälsosamma stadsmiljöer genom att till exempel träd och växter renar luft, minskar buller och mildrar extremtemperaturer. Mark och växter kan också rena dagvatten och minska översvämningsrisker. Insekter pollinerar växter så att djur och människor får mat.

När vi drar nytta av de ekosystemtjänster som naturen erbjuder och arbetar för att stärka den blågröna infrastrukturen, skapas värden för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort.

Detta gör Stockholm till en attraktiv stad för både boende och besökare.

Delmål:

- 3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur
- 3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer
- 3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden

När staden utvecklas ska vi samtidigt vårda och förvalta natur- och vattenområden med omsorg om biologisk mångfald och en hållbar mark- och vattenanvändning. Det vi gör idag måste säkerställa rent vatten samt livskraftiga och långsiktigt hållbara ekosystem för dagens stockholmare och för framtida generationer.

Fokus inom målet behöver vara livskraftiga ekosystem, god vattenkvalitet inom stadens gränser och stärkt biologisk mångfald i staden, nationellt och globalt.

Staden behöver i större utsträckning än idag använda inköp och upphandling som ett medel för att ställa krav på hänsyn till biologisk mångfald vid inköp av varor och tjänster. Genom att arbeta med hållbar konsumtion av varor, tjänster och entreprenader bidrar arbetet till att uppnå målen även globalt.

Målet i praktiken

Ekologisk kompensationsåtgärd med gröna tak i Albano

Foto: Lennart Johansson

Ängsmark i Rågsveds naturreservat

Foto: Johan Pontén

Bakgrund

Stockholm har ett unikt läge mellan Mälarens söta vatten och Östersjöns bräckta, vilket skapar gynnsamma förutsättningar för växter och djur. Stockholm är en naturnära stad, med naturområden som består av bland annat skogar, parker, sjöar, stränder och vattendrag. I Stockholm finns många områden med höga natur- och kulturvärden, såsom äldre hållmarkstallskogar och ett internationellt sett unikt ekbestånd med flerhundraåriga ekar.

Ekosystemen och artrikedomen står under press vilket orsakar en av de allvarligaste miljökriserna i mänsklighetens historia. I Sverige är

idag drygt var femte art rödlistad¹⁶, och antalet har ökat de senaste åren.

Krisen hotar vår matförsörjning, vår tillgång till rent vatten och vår ekonomi, hälsa och livskvalitet.

På FN:s konferens COP15 om biologisk mångfald år 2022 enades världens länder om ett nytt globalt ramverk och en strategisk plan för biologisk mångfald. Ett av målen handlar om att skydda 30 procent av jordens yta till havs och på land till 2030. Målen efterlyser också hållbar användning av naturresurser och uppmanar till en hållbar produktion och konsumtion.

EU har tagit fram en strategi för biologisk mångfald och en förordning om restaurering av natur. Strategin omfattar bland annat att städer ska ha en ambitiös plan för att öka grönskan, använda skötselmetoder som främjar biologisk mångfald och att inte använda kemiska bekämpningsmedel i grönområden i EU:s städer. Strategin manar städer att systematiskt integrera fungerande ekosystem, grön infrastruktur och naturbaserade lösningar i stadsplaneringen. Det övergripande syftet med förordningen om restaurering av natur är att bidra till en kontinuerlig, långsiktig och varaktig återhämtning av biologiskt rik och motståndskraftig natur i hela EU.

---

¹⁶ I Sverige följs utvecklingen av många arter på nationell nivå. De arter som är hotade tas upp på den så kallade rödlistan.

Om biologisk mångfald

Biologisk mångfald är ett samlingsbegrepp som omfattar all den variation mellan arter, inom arter och livsmiljöer, som finns på jorden. Med biologisk mångfald avses den genetiska variationen hos individerna inom en art, variationen mellan olika arter samt variationen mellan olika naturtyper, landskap och ekosystem.

Allt levande och den miljö som finns i ett naturområde på land eller i vatten utgör **ekosystem**. Ett ekosystem kan vara väldigt stort, som en skog, eller väldigt litet, som en groddamm. De djur, växter, svampar och mikroorganismer som lever i ekosystemet är beroende av och påverkar varandra. Stabila ekosystem kan stå emot stress bättre, exempelvis extremväder och sjukdomsangrepp, och har större möjlighet att leva på sikt.

Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystem som på något sätt gynnar människan. Det är tjänster vi får "gratis" av naturen som till exempel vild fisk, pollinerande insekter, vattenrening, svalka från träd och att bördig jord bildas. Tillsammans med livsmiljöer och ekologiska samband utgör biologisk mångfald så kallade stödjande ekosystemtjänster. Utan dem kan många av de växt- och djurarter som levererar andra ekosystemtjänster inte överleva.

Blågrön infrastruktur är ett begrepp som beskriver hur naturen i staden hänger samman och vilka naturmiljöer den innefattar. Växter och djur behöver kunna förflytta sig mellan livsmiljöer i staden, vilket synliggörs i den blågröna infrastrukturen genom spridningsvägar.

3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur

Delmålet innebär att staden bibehåller, skyddar, stärker och utvecklar funktioner och värden för goda sammanhängande livsmiljöer för växter och djur i Stockholm samtidigt som staden växer. Fler biotoper ska restaureras och vid ianspråktagande av grön mark ska ekologiska kompensations- och förstärkningsåtgärder användas för att områdesvis stärka den grönblå infrastrukturen. Ljusföroreningar ska minskas och förebyggas.

För att växter och djur ska kunna leva och trivas i staden, behöver de kunna förflytta sig mellan livsmiljöer. Den blågröna infrastrukturen utgör ett sammanhängande nätverk av livsmiljöer,

på land och i vatten. Delmålet innebär att den blågröna infrastrukturen i Stockholm ska stärkas och utvecklas. Livsmiljöer för växter och djur ska inte fragmenteras och identifierade svaga samband ska stärkas. De regionala gröna kilarna ska stärkas genom bland annat mellankommunal samverkan.

År 2023 är 21 procent av stadens mark skyddad och mer natur ska skyddas. Naturreservat ska inrättas i Kyrkhamn/Riddersvik, Ålstensskogen/Storskogen och Majroskogen. Staden ska utreda förutsättningarna med syfte att inrätta naturreservat i Fagersjöskogen. Därutöver ska staden inrätta fem nya biotopskyddsområden och utreda ytterligare fem. Arbetet med att skydda ytterligare natur genom nya naturreservat och biotopskyddsområden ska därefter fortsätta.

Vid bygg, anläggnings- eller markarbeten ska träden och dess rötter skyddas.

De flesta organismer är inte anpassade till en belyst nattmiljö och behöver skyddas från ljusföroreningar, i synnerhet nattlevande arter. Stockholm ska vara en föregångskommun inom området och utveckla arbetet för att minska ljusföroreningar och den negativa påverkan på biologiska mångfalden, bland annat genom en strategi för utomhusbelysning samt utredningar om mörkerreservat.

De målkonflikter som uppstår, särskilt vad gäller ytanspråk, kräver nytänkande för att hitta innovativa och mångfunktionella lösningar, exempelvis att en stadspark också kan fungera som skyfallsyta vid behov. Genom att utveckla gröna och blå kvaliteter och funktioner, som kan svara mot flera behov samtidigt, kan staden också hushålla med marken och värna behovet av rekreationsytor, svalkande miljöer och tillgång till rent vatten.

Delmålet uppnås genom att den sammanhängande blågröna infrastrukturen, naturtyper med lång kontinuitet eller betydelsefull ekologisk funktionalitet värnas, stärks och utvecklas.

För att bibehålla och utveckla naturvärden i befintliga naturområden och grönytor är en välplanerad naturvårdande skötsel central.

Kontinuitet behövs för skötsel i prioriterade naturmiljöer såsom ekmiljöer, groddjurshabitat och artrika gräsmarker.

Förstärkningsåtgärder och skötsel av dessa bidrar ytterligare till att stärka förutsättningarna för de livsmiljöer och arter som finns i staden.

När staden växer är det viktigt att grönytors och vattenmiljöers funktioner samt de ekologiska sambanden bibehålls och den biologiska mångfalden stärks. Fysiska åtgärder för att stärka

sambanden, undvika fragmentering, barriäreffekter och förlust av arter behöver vara en central del av stadsplanerings- och exploateringsprocessen samt utvecklingen av befintliga områden. Stadsutveckling ska bidra till att den biologiska mångfalden stärks genom förstärknings- och kompensationsåtgärder. Våtmarker är också särskilt betydelsefulla livsmiljöer för många växter och djur. Vid nybyggnation ska därför möjligheten att återställa eller skapa våtmarker beaktas.

Stockholm ska vara en tät och sammanhållen stad där bebyggelse och grönstruktur samspelar och ger förutsättningar att skapa goda livsmiljöer. För att stärka den biologiska mångfalden, samtidigt som staden växer, ska ianspråktagande av grönområden alltid kompenseras i närområdet med ekologiska värden och funktioner av minst motsvarande nivå. Ekologisk kompensation ska både ske inom enskilda projekt men även till viss del ses som ett helhetsarbete som syftar till att de ekologiska värdena och den biologiska mångfalden i staden som helhet blir starkare än innan exploatering. Ekologisk kompensation ska vara en integrerad del i stadens ordinarie rutiner i exploateringsprojekt. Den ekologiska kompensationen som verktyg och metod ska utvecklas.

Utgångspunkten för stadsplanering som initieras under mandatperioden 2022–2026 är att mycket stor försiktighet ska råda med byggnation i ekologiskt särskilt betydelsefulla områden. Om byggnation ändå planeras i ekologiskt särskilt betydelsefulla områden ska naturvärdesinventering alltid göras i tidiga skeden, exempelvis i samband med markanvisning.

Genom en bred förankring i tidiga skeden i planeringsprocessen kan kunskapen om olika behov och eventuella målkonflikter, klargöras och vägas samman.

Exempel på åtgärder för att stärka biologisk mångfald och blågrön infrastruktur

- Fortsätta arbetet med att skydda ytterligare natur genom nya naturreservat och biotopskyddsområden.
- Stärka förutsättningarna för prioriterade arter och miljöer genom skötsel, restaurering och förstärkningsåtgärder.
- Planera för genomförande av åtgärderna i de stadsdelsvisa åtgärdsförslagen för biologisk mångfald samt arbeta med bekämpning av invasiva arter på land och i vatten.
- Utveckla stadens arbete med mångfunktionella lösningar och ekosystemtjänster.
- Identifiera påverkan på naturvärden och ekologiska samband och funktioner under hela stadsutvecklingsprocessen.

- Utveckla verktyg för systematisk ekologisk kompensation som tar hänsyn till biologisk mångfald och övriga ekosystemtjänster.
- Systematiskt genomföra åtgärder för ekologisk kompensation när grönyta tas i anspråk och utred möjligheterna till uppföljning av effekterna.
- Tillgängliggör information för invånarna om den biologiska mångfalden och hur den kan främjas.
- Ställa krav på att utföraren har kompetens inom biologisk mångfald vid upphandling av natur- och grönyteskötsel.

3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer

Delmålet innebär att stadens vattenförekomster på sikt ska uppnå god ekologisk och kemisk status enligt EU:s vattendirektiv.

Enligt EU:s vattendirektiv ska samtliga vattenförekomster ha uppnått god status senast år 2027. I den svenska förvaltningen uttrycks målen som rättsligt bindande miljökvalitetsnormer som gäller för kommuner och myndigheter. På grund av den urbana miljön har några av stadens vattenförekomster mindre stränga krav för ekologisk status gällande fysisk påverkan. För dessa ska bästa möjliga status uppnås och det får inte ske försämringar av vattenkvaliteten.

De största miljöproblemen i Stockholms sjöar, vattendrag och kustvatten utgörs av övergödning, miljögifter och fysiska ingrepp i vattenmiljön. Problemen beror både på historisk och på befintlig påverkan. En del av föroreningsbelastningen kommer från dagvattnets innehåll av näringsämnen och miljöfarliga ämnen.

Dagvatten för med sig föroreningar från stadens hårdgjorda ytor; vägbanor, parkeringsplatser, torg och takytor. Åtgärder som renar dagvatten är därför viktiga att genomföra. Där så är möjligt och genomförbart kan rening av dagvatten kombineras med omhändertagande av skyfall. För att förbättra den ekologiska statusen behövs åtgärder för att förbättra de fysiska livsmiljöerna, bland annat genom att arbeta med uppväxt- och lekområden för fisk i urban miljö.

Stadsutveckling kan bidra till att vattenkvaliteten förbättras genom att dagvatten tas om hand på ett hållbart sätt. Detta kan göras genom att tillskapa och förstärka anläggningar som tar omhand, fördröjer och renar dagvatten i den befintliga miljön och i samband med exploatering. Restaurering av livsmiljöer bidrar också till förbättrad vattenstatus.

Staden har tagit fram lokala åtgärdsprogram för vattenförekomsterna för att förbättra vattenkvaliteten. Syftet med åtgärdsprogrammen är att beskriva lokala påverkanskällor, vilka förbättringsbehov som finns och åtgärder som behöver genomföras för att uppnå miljökvalitetsnormerna. Dammar, växtbäddar och våtmarker som renar dagvatten bidrar till biologisk mångfald, resiliens gentemot ett förändrat klimat samt trivsel i stadsmiljön.

Exempel på åtgärder för förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer

- Öka genomförandet av åtgärder i den befintliga miljön enligt de lokala åtgärdsprogrammen för vattenförekomster.
- Utveckla stadens arbete med rening av dagvatten i samband med exploateringar och större ombyggnationer.
- Bedriva uppströmsarbete för att motverka föroreningar i avloppsvattnet.
- Identifiera områden som är lämpliga för att skapa nya livsmiljöer för vattenlevande organismer.
- Arbeta förebyggande med stadens båtklubbar för att minska miljöbelastningen från småbåtslivet.

3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden

Delmålet innebär att de varor och tjänster som staden köper in i större utsträckning är ekologiskt hållbart producerade. Fram till 2030 ska andelen ekologiska livsmedel till stadens verksamheter vara minst 70 procent. Andelen närodlad mat som staden köper in behöver också öka.

Inköp och konsumtion av varor, tjänster och byggentreprenader påverkar den biologiska mångfalden i Stockholm, i Sverige och i övriga världen. Genom ansvarsfulla inköp och miljöhänsyn vid upphandlingar kan Stockholm bidra till att den globala biologiska mångfalden skyddas och stärks.

Konsumtion av varor och tjänster kan till exempel bidra till spridning av miljöskadliga kemikalier och avfall som påverkar den biologiska mångfalden på land och i vatten negativt. Jord- och skogsbruk, köttproduktion samt fiske tar stora land- och vattenresurser i anspråk.

Det är viktigt att öka kunskapen kring hur stadens upphandlingar och inköp av varor, tjänster och byggentreprenader påverkar den biologiska mångfalden, både inom och utanför stadens gränser. För att kunna ställa relevanta krav som bidrar till stärkt biologisk mångfald ska kravställning vid upphandling preciseras ytterligare

och uppföljning av kraven samordnas i högre grad. Det är även viktigt med en ökad dialog och samverkan med branschorganisationer och leverantörer samt en långsiktighet i arbetet.

Exempel på åtgärder för att bidra till stärkt biologisk mångfald i omvärlden

- Utveckla krav för att minska påverkan på biologisk mångfald vid inköp och upphandling.
- Öka andelen ekologiskt certifierade och hållbarhetsmärkta produkter och varor i stadens inköp, så som textilier, måltider, livsmedel, rengörings- och hygienprodukter, trädvirke och planteringsjord.
- Utredda möjliga mått och mätmetoder för att följa andel hållbarhetsmärkta produkter.
- Utveckla system för att följa upp att varor vid inköp och upphandling är producerade i nivå med svenska djurskyddsregler och med god djurhållning samt med restriktiv användning av antibiotika.
- Utveckla system för inköp som verkar för att öka inköp av livsmedel som gynnar naturbete och ökar utbudet av vegetariska livsmedel och måltider i staden.
- Utveckla upphandlingssystem och arbetssätt som styr mot mer närodlad och säsongsbaserad mat.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB, Stockholms Hamn AB, Stockholms Stad Parkerings AB, och Stockholm Vatten och Avfall AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholm Vatten och Avfall AB, Stockholms Hamn AB och Stockholms Stads Parkerings AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden	Alla nämnder och bolag	Servicenämnden

4. Ett klimatanpassat Stockholm

Klimatet förändras och det påverkar oss både i Stockholm och globalt. Det för med sig förändrade väderförhållanden, höjda havsvattennivåer och otillräcklig livsmedelsförsörjning som kan komma att ha stor påverkan på livet i staden. Utöver arbetet med att minska vår klimatpåverkan behöver vi också möta effekterna av de klimatförändringar som sker för att Stockholm ska vara en hållbar stad med en god livsmiljö. Staden ska i sitt arbete med klimatanpassning särskilt ta hänsyn till sårbara grupper och rättviseperspektivet.

Introduktion till målet

De rekordhöga och ökande halterna av växthusgaser i atmosfären till följd av människans utsläpp leder till snabb uppvärmning av hela jorden. Även om världens länder levererar i linje med Parisavtalets 1,5-gradersambition kommer de pågående klimatförändringarna få betydande konsekvenser för hela samhället. Det handlar bland annat om längre värmeböljor, torka, översvämningar till följd av höga flöden och häftiga skyfall och havsnivåhöjningar, med mycket allvarliga konsekvenser för livsmedelsproduktionen, vår tillgång till rent vatten, vår ekonomi, hälsa och livskvalitet.

Vårt samhälle är uppbyggt utifrån ett relativt stabilt klimat. Med de pågående och kommande klimatförändringarna ändras förutsättningarna radikalt. Detta innebär att hela samhället behöver anpassas till nya förutsättningar för att bli mer motståndskraftigt.

Städer är särskilt känsliga för översvämningar och ökade temperaturer eftersom hårdgjorda ytor gör det svårare för överskottsvatten att rinna undan och byggda miljöer förstärker värmeeffekten.

Hur vi bygger och utvecklar vår stad och anpassar våra verksamheter har betydelse för hur väl Stockholm kan möta effekterna av de förändringar som sker. Det kräver att vi planerar vårt arbete med god framförhållning, flexibilitet och samordning som gör att de insatser vi gör ger bästa möjliga effekt.

IPCC slår fast att det är mycket troligt att världens matsystem kommer att påverkas markant av de pågående klimatförändringarna.¹⁷ Stigande temperaturer, extrem torka med knappa vattenresurser, kraftig nederbörd och översvämningar samt

¹⁷ <https://www.ipcc.ch/srccl/chapter/chapter-5/>

utrotning av pollinatörer ändrar förutsättningarna för mat- och livsmedelsproduktionen i Sverige och hotar vår tillgång till importerade livsmedel.

I egenskap av stor livsmedelskonsument behöver staden arbeta strategiskt och långsiktigt förebyggande för att säkra livsmedelstillgången. Staden behöver också tillsammans med berörda myndigheter, näringslivet och civilsamhället verka för och utreda möjligheten att successivt öka den regionala självförsörjningsgraden av livsmedel och hur staden kan bidra till den. Varje dag serveras tusentals måltider i förskolor och skolor, på äldreboenden och inom andra verksamheter i staden. Staden ska tillgodose grundläggande behov av näringsintag för sårbara grupper i stadens omsorg i händelse av kris eller krig.

Stadens arbete inriktas mot att identifiera och hantera risker för liv och hälsa, samhällsviktiga funktioner och stadens egendom samt åtgärder för att långsiktigt bygga staden mer tålig och robust. I detta arbete är det viktigt att särskilt beakta klimatförändringarnas risker och negativa effekter för sårbara grupper.

Staden är inte ensam ansvarig för klimatanpassning och beredskapsarbete utan detta ansvar delas mellan många aktörer. Detta innebär att stadens arbete även måste handla om att finna goda former för samverkan kring viktiga åtgärder.

Delmål:

4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat

4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder

Målet i praktiken

Avtappning i Slussen

Växtbädd med skuggande träd

Foto: Lennart Johansson

Bakgrund

Ett förändrat klimat kommer att få allvarliga konsekvenser globalt och för Stockholm. Höga temperaturer med ekosystem som

kollapsar hotar livsmedelsproduktionen och tillgången på dricksvatten.

Klimatförändringarna i Stockholm syns redan idag genom en stigande årsmedeltemperatur, längre och mer frekventa värmeböljor, högre maximala dygnstemperaturer¹⁸ och en svag genomsnittlig ökning av nederbörden vid varje regntillfälle.

Med utgångspunkt i klimatscenarier och risk- och sårbarhetsanalyser har staden fokuserat klimatanpassningsarbetet på översvämning från skyfall och vattendrag samt på värmeböljor och torka, eftersom störst risker identifierats i samband med sådana händelser.

Enligt SMHI:s regionala klimatanalys för Stockholms län beräknas årsmedeltemperaturen öka med mellan tre till fem grader till år 2100. Detta innebär bland annat högre sommartemperaturer och längre och mer och mer frekventa värmeböljor. Det handlar både om de faktiska temperaturerna och att svala nätter för återhämtning saknas. Värmeböljor medför risker främst för äldre och kroniskt sjuka. Även små barn kan påverkas negativt.

Människor i städer riskerar att i högre grad utsättas för värmestress och värmerelaterade hälsoeffekter. I den byggda miljön förstärks det varmare vädret eftersom byggnadsmaterial och hårdgjorda ytor lagrar värme om dagen och avger den om natten.

Ett varmare klimat leder till ökad avdunstning från sjöar och hav vilket medför ökad och mer intensiv nederbörd. Kraftiga regn kan leda till lokala översvämningar eftersom de stora vattenmängderna inte ryms i avloppsnäten. Stora vattensamlingar och snabbt rinnande vatten kan utgöra risker för människor och skada infrastruktur och byggnader, samt påverka vattenkvaliteten negativt i våra sjöar och vattendrag.

Torka uppstår efter en längre period utan nederbörd, oftast under sommaren då avdunstningen är som störst. Det påverkar både fuktigheten i marken och grundvattennivåer och vattennivåer i sjöar och vattendrag. För Stockholm innebär det flera utmaningar, till exempel ökad brandrisk och påverkan på markstabilitet och den biologiska mångfalden när våtmarker och små vattendrag riskerar att torka ut.

Den stigande havsnivån, främst på grund av smältande glaciärer och de stora inlandsisarna på Grönland och Antarktis märks ännu inte här eftersom den årliga landhöjningen ännu är större än

---

¹⁸ <https://miljobarometern.stockholm.se/klimat/klimat-och-vaderstatistik/>

havsnivåhöjningen. På lång sikt finns risker för Stockholm gällande översvämningar och saltvatteninträngning i Mälaren, som är en viktig dricksvattentäkt.

Om klimatanpassning

Klimatanpassning innebär att förbereda och anpassa en stad, dess infrastruktur, byggnader, funktioner och verksamheter till de förväntade klimatförändringarna. Detta innebär att utveckla och genomföra strategier och åtgärder som minskar sårbarheten mot extrema väderhändelser som exempelvis översvämningar, hetta och torka. Genom klimatanpassning kan en stad minska de negativa effekterna av extrema väderhändelser.

Extrema väderhändelser är till exempel höga temperaturer, kraftig nederbörd, översvämningar, kraftiga vindar och oväder som kan påverka människors liv och hälsa negativt, störa viktiga samhällsfunktioner och leda till skador på mark, byggnader och infrastruktur.

4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat

Delmålet innebär att stadsmiljö, infrastruktur och byggnader anpassas för att bättre hantera klimatförändringarnas konsekvenser. Genom fysiska åtgärder, mer grönska och förbättrade samverkansstrukturer rustas staden för att möta de risker som finns idag och framöver. Krontäckningsgraden på stadens gator och torg ska öka.

Klimatanpassningen fordrar att arbete sker på flera nivåer och inom olika typer av områden. Att anpassa stadsmiljön innebär både att genomföra förebyggande åtgärder i befintlig bebyggelse och att planera för klimatförändringens konsekvenser i samband med ny- eller ombyggnation.

Det handlar om att genomföra större eller mindre åtgärder i stadsmiljön för att åtgärda kända risker, men även att arbeta långsiktigt med stadsplaneringen som ett verktyg för att stärka stadens anpassningsförmåga. Delmålet uppfylls genom att genomföra kostnadseffektiva åtgärder både områdesvis och inom stadens fastighetsbestånd. Målet innebär att stadsmiljön och ny bebyggelse utformas med hänsyn till ett varmare och mer nederbördsrikt klimat.

För att åstadkomma en mer resilient stad behöver ett klimatanpassningsperspektiv som syftar till att stärka relevanta ekosystemtjänster finnas med i utformningen av parker, grönytor, gator, skolgårdar, innergårdar och torg. För att klara av att rymma fysiska åtgärder på begränsade ytor behöver åtgärderna dessutom ofta kunna fylla flera funktioner. Ambitionen ska vara att så långt som möjligt skapa kostnadseffektiva mångfunktionella lösningar som ger en rad nyttor även under de långa perioder då staden inte drabbas av extrema väderhändelser.

Stadens övergripande trädmål innebär att varje träd som behöver fällas ska ersättas av två träd som planteras i närområdet. Målet gäller alla gator, torg och parker i hela staden. Stadens krontäckningsgrad ska öka. I de områden där människor riskerar att drabbas av värmeeffekter är målet att krontäckningsgraden ska öka till minst 30 procent.

Kunskaperna att välja den lämpligaste åtgärden behöver utvecklas liksom att skapa modeller för att kunna passa på att genomföra dem i samband med andra investeringar.

Det behövs även en metod för att kunna prioritera bland angelägna åtgärder. För detta krävs kunskapsunderlag gällande risker och effekter. Stockholmarna påverkas i olika omfattning av klimatförändringar utifrån skilda lokala och socioekonomiska förutsättningar. Därför behövs även analyser för hur risker och negativa konsekvenser påverkar sårbara grupper såsom barn, äldre, personer med funktionsnedsättning eller invånare i områden med lägre inkomster.

En förutsättning för att nå målet är att stadens olika verksamheter samarbetar. Det behövs en utveckling gällande samverkansformer, gemensamma processer, finansieringsmodeller och former för att skala upp goda lösningar. Även samverkan med externa aktörer är nödvändig att utveckla.

Utöver risker kopplade till värmebölja och översvämning behöver staden även analysera andra klimatrisker såsom skred och erosion till följd av översvämning eller förändrade förutsättningar i markens stabilitet till följd av sjunkande grundvattennivåer. Staden behöver vidare utreda och planera för konsekvenserna av stigande havsnivåer i samarbete med berörda kommuner och myndigheter.

Exempel på åtgärder för ett klimatanpassat Stockholm

- Upprätta åtgärdsplaner för skyfall.
- Utveckla samarbets- och finansieringsmodeller för stadens förvaltningar och bolags klimatanpassningsåtgärder.

- Genomföra temperatursänkande åtgärder på och i anslutning till stadens byggnader för att säkerställa en god inomhusmiljö med prioritet för sårbara grupper.
- Skapa multifunktionella lösningar för lokalt omhändertagande av dagvatten vid skyfall och öka den befintliga stadsmiljön med mer grönska och vegetation.
- Öka krontäckningsgraden med en målsättning om minst 30 procent i de områden där människor riskerar att drabbas av värmeöffekter.
- Utredda hur staden kan arbeta med tryggad livsmedelsförsörjning i ett förändrat klimat.
- Genomföra kartläggning av områden med risk för ras, skred och erosion.

4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder

Delmålet innebär att staden genom riskkartläggning och olika typer av åtgärder stärker förmågan att skydda och se till att viktiga funktioner kan upprätthållas och kritiska verksamheter fortgå även vid extrema väderhändelser.

Delmålet innebär att stadens nämnder och bolag arbetar vidare med verksamhetsanpassning och har rutiner och åtgärder på plats för att bedriva samhällsviktig verksamhet även under extrema väderhändelser.

Stadens verksamheter behöver ha beredskap för att hantera oönskade händelser som hotar samhällsviktig verksamhet. Detta görs inom ramen för den stadsövergripande risk- och sårbarhetsprocessen som löper i tvåårscykler. Inom ramen för denna process är olika typer av extrema väderhändelser risker som ska beaktas. För skyfall finns det dessutom möjlighet att genom stadens skyfallsmodell bedöma vilka platser som är extra utsatta för stora översvämningar eller höga flödeshastigheter.

Analysen behöver även inkludera grupper inom verksamhetens ansvarsområde som är särskilt sårbara. Det innebär exempelvis att säkerställa att det finns rutiner och utrustning så att brukare av äldreomsorg inte far illa vid en värmebölja.

Målet handlar även om att vidga analysen till om det finns grupper i staden som drabbas extra hårt vid olika typer av väderhändelser och vidta åtgärder för att lindra effekterna. Det skulle exempelvis under en värmebölja kunna handla om att erbjuda tillgång på dricksvatten i det offentliga rummet eller inrätta svala publika platser.

Åtgärder behöver samordnas mellan de nämnder och bolag som råder över möjliga åtgärder och de som har ett behov av skydd. Det

finns många aktörer som jämte staden bedriver verksamhet som behöver fortgå för att undvika stora samhällsstörningar. Det är viktigt att staden samverkar, informerar och för dialog med dessa om identifierade risker och möjliga gemensamma lösningar. Att staden har en förberedd och samordnad kommunikation gentemot berörda invånare och verksamma i Stockholm som kan användas före, under och efter exempelvis ett skyfall är också en viktig del av motståndskraften.

Exempel på åtgärder för stärkt motståndskraft

- Initiera samarbeten med externa aktörer såsom myndigheter, fastighetsägare och verksamhetsägare i syfte att åstadkomma gemensamma lösningar på identifierade risker.
- Utredda förutsättningarna för temporära skydd mot översvämning i det offentliga rummet.
- Utredda behovet av och möjligheterna för att erbjuda svala platser i händelse av värmebölja.
- Inrätta stödfunktioner till stadens verksamheter för att stötta i arbetet med verksamhetsanpassning och att reducera risker vid extrema väderhändelser.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, förskolenämnden, miljö-och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, stadsdelsnämnderna, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholm Vatten och Avfall AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB och Skolfastigheter i Stockholm AB	Trafiknämnden
4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder	Alla nämnder och bolag	Kommunstyrelsen

5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Jordens resurser är begränsade och för att bli en hållbar stad behöver resurser användas på ett bättre och mer effektivt sätt. Stockholms stad ska driva på omställningen genom den egna verksamheten och efterfråga och använda resurseffektiva och cirkulära lösningar. För att nå målet behövs insatser från såväl staden som stockholmarna, civilsamhället, näringslivet och akademien. Målet är centralt för att nå flera andra mål i miljöprogrammet.

Introduktion till målet

Dagens linjära ekonomi med hög resursanvändning, stora mängder avfall och negativ miljöpåverkan, behöver omformas till en cirkulär ekonomi med en effektiv användning av resurser inom de planetära gränserna.

Omställningen till en resurseffektiv och cirkulär ekonomi kräver nya tankesätt och förändrade konsumtions- och beteendemönster. Cirkulära affärsmodeller och produktionssätt behöver få större genomslag samtidigt som konsumtionen behöver minska.

Produkters livslängd, reparerbarhet och nyttjandegrad behöver öka för att minska resursförbrukningen. Ett viktigt förhållningssätt är att överväga om behov kan lösas på annat sätt än genom att köpa nytt eller öka resursanvändningen. Att exempelvis reflektera före inköp, återbruka, reparera och dela är värdefulla förhållningssätt.

Nedskräpningen behöver minska. Utöver att skada naturen innebär den att resurser går till spillo.

Målet handlar om att ifrågasätta och utmana produktionssätt, materialval, beteenden och konsumtionsmönster samt att främja och möjliggöra cirkulära flöden. Delmålen tydliggör vikten av att staden arbetar med alla delar i värdekedjan för att uppnå resurseffektivitet.

Delmål:

- 5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning
- 5.2 Cirkulära kretslopp av resurser

Effektivt nyttjande av resurser innebär även att använda så lite energi som möjligt, men också att producera energi från resurser som i dagsläget inte går att cirkulera eller ta tillvara. Exempel är fjärrvärmeproduktion från restavfall och biogasproduktion från

matrester och rötslam. Även produktion av solenergi är ett sätt att minska den köpta energin.

I Stockholms stads cirkulära omställning är följande flöden särskilt prioriterade:

- Bygg- och anläggningsmaterial inklusive massor
- Plast
- Livsmedel
- Batterier och fordon
- Elektronik och it-utrustning
- Möbler och inventarier
- Textil
- Energi
- Vatten

Målet i praktiken

Främja återbruk i stadens verksamhet och bland invånare

Matavfall blir biogas och biogödsel

Bakgrund

Den globala konsumtionen överstiger kraftigt de resurser jorden har. Svenskarna konsumerar resurser motsvarande 4,2 jordklot, vilket är betydligt mer än den genomsnittliga konsumtionen i världen som motsvarar 1,8 jordklot. Den svenska regeringen beslutade 2020 om en nationell strategi för cirkulär ekonomi¹⁹ som pekar ut riktningen för en långsiktig och hållbar omställning i Sverige. Strategin eftersträvar ett samhälle där resurser används effektivt i giffria cirkulära flöden och ersätter primära råvaror.

Resurseffektiva och cirkulära lösningar är avgörande för att minska utsläppen av växthusgaser. Giftfrihet är en förutsättning för ökad cirkularitet. Hushållning med begränsade resurser kan bidra till att värna biologisk mångfald och livsmiljöerna för land- och vattenlevande arter, i stället för att utarma. När resurser bevaras

---

¹⁹ <https://www.regeringen.se/rapporter/2023/01/strategi-for-cirkular-ekonomi/>

säkerställs samtidigt den långsiktiga försörjningen av varor och material.

I EU-kommissionens paket av lagförslag ”Fit for 55” ingår energieffektivisering i bygnadsbeståndet som en viktig del för att minska resursanvändning och nå klimatmålen. Sverige har som generellt mål att uppnå 50 procent mer effektiv energianvändning till 2030, jämfört med 2005 års nivå.

Det finns även många utmaningar kopplade till att nå målet om ökad resurseffektivitet och cirkularitet. Så som vårt samhälle är uppbyggt motverkas i dagsläget omställningen till en mer cirkulär ekonomi. Det nuvarande ekonomiska systemet beskrivs ofta som linjärt eftersom det bygger på att naturresurser utvinns för att skapa produkter som sedan blir till avfall. Hinder för en cirkulär ekonomi kan vara begränsningar i lagstiftning, begränsat utbud och efterfrågan på marknaden, lönsamhet för företag och att nyproducerade varor är billigare än att ta vara på och reparera befintliga.

Om resurseffektivitet och cirkulär ekonomi

En **cirkulär ekonomi** strävar efter att resurser som material och näringsämnen ska stanna kvar i cirkulära flöden så länge som möjligt, till skillnad från i en linjär ekonomi där återanvändning och återvinning är begränsad. Uttaget av nya råvaror och uppkomsten av avfall ska vara minimalt. En cirkulär ekonomi uppnås genom förebyggande insatser så att resursförbrukningen minskar och genom att ta tillvara och återanvända befintliga resurser. En viktig del i den cirkulära ekonomin är energieffektivisering och minskad energianvändning.

Förbrukning av resurser innebär att vi konsumerar resurser och sprider dem från en plats på jorden till en annan i snabbare takt än jordens naturliga system klarar av att hantera. Forskningen har identifierat ett antal **planetära gränser** inom vilka mänskligheten kan fortsätta att utvecklas och må bra i framtiden. Om vi passerar dessa gränser kan abrupta eller oåterkalleliga miljöförändringar uppstå med allvarliga konsekvenser för människor och djur.

5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

Delmålet innebär en minskad användning av resurser, mer hållbara och cirkulära val av produkter och tjänster samt återbruk. Staden ska uppnå en hållbar konsumtion i den egna organisationen och underlätta för boende och verksamma i Stockholm att göra resurseffektiva val. Stadens upphandlingar ska bidra till cirkularitet. Stadens användning av energi och vatten ska fortsätta att minska.

Staden behöver skapa förutsättningar för en resurseffektiv och cirkulär ekonomi samt vara en förebild för hållbar konsumtion.

Inköp är ett viktigt och strategiskt verktyg i omställningen till en cirkulär ekonomi. Delmålet innefattar att upphandlingar utformas för cirkularitet och resurseffektivitet genom att:

- Begränsa den totala materialåtgången.
- Minska mängden primära råvaror.
- Förlänga livslängden på produkter.
- Maximera möjligheten för återanvändning av produkt och komponent.
- Maximera möjligheter till återanvändning och återvinning av material.

Aktiv avtalsuppföljning och samverkan med leverantörer är viktigt för att säkerställa att ökad cirkularitet uppnås.

Kraven vid upphandling kan exempelvis gälla energieffektivitet, att kravställa återbrukade och återvunna material i produkter, att produkterna har en så lång livslängd som möjligt, eller att de går att reparera. Det är också viktigt att de varor staden köper in är designade för att kunna återanvändas eller materialåtervinnas.

Andra exempel är att dela, hyra och låna samt att ställa krav på demonterbarhet, återanvändning och återvunnen råvara.

Genom att staden främjar utbud och efterfrågan av cirkulära varor och tjänster på marknaden drivs utvecklingen framåt vilket möjliggör för andra att göra resurseffektiva val.

De räcker inte med att skapa förutsättningar för cirkularitet genom att ställa krav i upphandling eller att säkerställa att de material och resurser vi använder cirkulerar istället för att bli avfall, den effektiva användningen av resurserna behöver också öka. Det är till stor del en beteendefråga, hur resurser i högre grad används för att minska behovet av att köpa nytt som leder till onödigt avfall och förbrukning.

Delmålet innefattar att skapa beteenden som främjar cirkularitet och effektiv användning av redan befintliga resurser, exempelvis genom att:

- Minska rivning och svinn av bygg- och anläggningsmaterial.
- Minska användningen av plast.
- Minimera matsvinn samt svinn och överanvändning av dricksvatten.
- Dela inventarier, fordon, lokaler och fastigheter.
- Hushålla med energi.
- Öka nyttjandegraden av varor.
- Etablera cirkulära arbetssätt i stadens verksamheter.

Delmålet omfattar även boende och verksamma i Stockholms resursanvändning. Staden kan bland annat främja och underlätta delningstjänster och återbruk.

Exempel på åtgärder för hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

- Använda leverantördialoger under hela inköpsprocessen för att möjliggöra innovation och nya cirkulära lösningar.
- Verka för att i högre utsträckning bevara befintliga byggnader och undvika rivningar.
- Ta fram konkreta exempel på krav att ställa i upphandlingar för att uppnå minskad materialanvändning.
- Genomföra kompetenshöjande insatser för stadens medarbetare för att främja inköp och beteenden som främjar cirkularitet.
- Genomföra kontinuerlig energieffektivisering och driftoptimering i stadens samtliga verksamheter.
- Verka för utökade möjligheter för stockholmarna att hyra, byta, dela eller låna.

5.2 Cirkulära kretslopp av resurser

Delmålet innebär ökad material- och resursåtervinning och att resurserna cirkulerar istället för att gå till förbränning. Minst 80 procent av tillgängligt matavfall ska gå till biologisk behandling, och mängden restavfall som går till avfallsförbränning med energiutvinning ska minska med 20 procent. Byggavfallet ska minska i takt med att återbruket ökar.

För att nå en effektiv resursanvändning behöver befintliga resurser användas så länge som möjligt. Först när produkter och material inte kan användas längre eller repareras ska de gå vidare till materialåtervinning och avfallsförbränning med energiutvinning.

I Stockholm används stora mängder resurser som snabbt blir till avfall då de förbrukats. En mindre del av avfallet cirkulerar genom att materialåtervinnas eller rötas för att sedan återföras till kretsloppet. Den största delen av avfallet förbränns fortfarande och en liten del läggs på deponi.

Stadens påbörjade arbete med cirkulär resursanvändning behöver skalas upp och utvecklas. Alla nämnder och bolag har ett ansvar för att säkerställa att resurser cirkulerar. Det krävs ökad samverkan inom staden för att förbättra möjligheterna till källsortering och öka utsorteringsgraden i stadens verksamheter.

Avfall från stockholmarna och verksamma i staden ska minska. Att förbättra hushållens möjligheter att källsortera i nära anslutning till fastigheten kan bidra till bättre utsortering av det avfall som uppstår. Staden kan också påverka genom kommunikationsinsatser om avfallsminimering, återanvändning, avfallssortering och materialåtervinning. Stockholm Vatten och Avfall AB är en nyckelaktör i genomförandet.

Den enskilt största mängden avfall som hanteras i staden utgörs av bygg, rivnings- och anläggningsavfall. Genom att möjliggöra en effektiv logistik för schaktmassor och byggavfall samt återanvändning av dessa kan ett betydande antal transporter undvikas och uttag av nya material minska. En ökad samverkan med bygg- och anläggningsentreprenörer och utvecklade affärsmodeller behövs för ökad återanvändning av massor och ökad cirkulation av bygg- och anläggningsmaterial.

Avloppsvattnet är fullt med resurser och idag återförs en del via slamspridning, värmeutvinning och biogasproduktion. Det finns fler resurser att omhänderta, exempelvis kväve. För att driva på utvecklingen och öka efterfrågan är innovation och samverkan viktigt.

Exempel på åtgärder för cirkulära kretslopp av resurser

- Öka kunskapen om och utveckla möjligheterna till avfallsminimering, återanvändning och källsortering i stadens verksamheter.
- Öka lokal återanvändning av schaktmassor i bygg- och anläggningsprojekt.
- Tillsammans med byggaktörer driva på för att få på plats ett storskaligt byggåterbruk.
- Säkerställ ytor och processer i staden för cirkulering av resurser, exempelvis återvinning och avfallsrelaterad verksamhet.

- Arbeta för minskad nedskräpning från såväl privatpersoner som verksamheter.
- Arbeta med civilsamhället, stockholmarna och näringslivet för avfallsminimering, ökad återanvändning och materialåtervinning i alla delar av staden.
- Tillsammans med fastighetsägare utveckla gemensamma minimumkrav på återbrukade byggmaterial och demonterbarhet vid nybyggnation.
- Öka möjligheterna att återbruka och återvinna textil.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
5.2 Cirkulära kretslopp av resurser	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden

6. Ett giftfritt Stockholm

Samtidigt som många kemikalier har viktiga funktioner, till exempel sådana som används i läkemedel, har de vissa egenskaper som kan skada miljön och människors hälsa. Därför är det viktigt att staden minskar användningen av skadliga ämnen och höjer kunskapen om var de finns. Vi ska inte belasta oss själva eller vår omgivning med ämnen som riskerar att orsaka hälso- och miljömässiga problem.

Introduktion till målet

Användningen av kemiska ämnen som har skapats eller utvunnits av människan spelar en viktig roll i dagens samhälle, men vållar i flera fall hälso- och miljömässiga problem. Några exempel är de ämnen som är svårnedbrytbara, ansamlas i levande organismer och är giftiga eller ämnen som stör hormonsystemen.

Världsproduktionen av kemikalier har ökat drastiskt från mindre än 10 miljoner ton på 1950-talet till uppskattningsvis över 1000 miljoner ton per år 2024 och till 2030 väntas den fördubblas igen. Det finns idag över 200 000 registrerade kemikalier.

Den största exponeringen av hälsoskadliga ämnen får vi via maten, vattnet, kläder, inomhusmiljön och genom direkt exponering vid användning av produkter som innehåller dessa ämnen. För att uppnå ett giftfritt Stockholm behöver såväl stadens verksamheter som näringslivet och alla invånare bidra till en säker hantering av skadliga ämnen och göra kemikaliesmarta val. Genom kommunikation och information ska staden hjälpa stockholmarna att minska sin användning av skadliga kemikalier.

Utgångspunkten för stadens arbete är de risker olika ämnen ger upphov till. Att uppnå giftfrihet handlar om att ta bort eller minska risker för människor och miljö. Särskilt farliga ämnen ska i linje med det nationella målet fasas ut så långt som möjligt. Dessa kallas för utfasningsämnen och här ingår exempelvis ämnen som är hormonstörande, cancerframkallande eller mycket svårnedbrytbara.

Under industrialiseringen och stadens framväxt har en mängd kemikalier och ämnen använts som vi idag vet är skadliga för både människan och miljön. Dessa ämnen kan finnas kvar i såväl byggnader och anläggningar som i mark, sediment och vatten under lång tid.

Delmål:

6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen

6.2 Renare mark och sediment

Platser som historiskt har utsatts för stora utsläpp utgör miljö- och hälsorisker och är en stor miljömässig och ekonomisk utmaning för staden. Det första steget för att komma tillrätta med dem är att öka kunskapen om föroreningsituationen och ansvarsförhållandena.

För att nå målet om ett giftfritt Stockholm behövs minskad användning och spridning av skadliga ämnen. Även de historiska utsläppen behöver tas om hand genom hantering av de förorenade mark- och sedimentområden som finns i vår stad.

Riskerna med att utsättas för skadliga ämnen är inte jämnt fördelad över befolkningen. Vissa utsätts för mer skadliga ämnen genom sitt arbete, boende eller andra aktiviteter och exempelvis barn, unga och gravida är mer känsliga. Staden behöver därför prioritera sitt arbete med att minska exponering för de grupper som är extra utsatta.

Om mängden skadliga ämnen minskar, så bidrar det även till att flera andra av stadens miljömål uppnås. Giftfria material är exempelvis ofta en förutsättning för cirkularitet, och en giftfri miljö bidrar till att bevara biologisk mångfald.

Målet i praktiken

Kemikaliesmart förskola

Foto: Katarina Johansson

Markrening i Ropsten
och Kolkajen

Foto: Eric Cung Dinh

Bakgrund

Kemiska produkter används av många anledningar och på många sätt. I stadens verksamheter används kemikalier i många olika sammanhang, till exempel vid städning, målning, avloppsrening och kemiundervisning.

Kemiska ämnen ingår också i vardagliga varor som kläder, möbler och datorer. Till skillnad från kemiska produkter, kosmetika och läkemedel omfattas dessa varor inte av krav på någon

innehållsdeklaration. Informationen om innehåll är därför svår, och ofta omöjlig, att få fram. Eftersom produktionen ökar i länder med svagare kemikalielagstiftning medför de globala handelsmönstren ökade kemikalierisker. Dessutom leder den ökande kemikalieanvändningen i samhället till att nya ämnen används och släpps ut.

Bygg- och anläggningssektorn använder stora volymer material som kan innehålla skadliga ämnen. Materialet kommer många gånger användas under lång tid – ofta flera decennier. Det kan få stor påverkan på människor och andra organismer, i både den yttre miljön och inomhus.

Genom lagstiftning och substitution har utsläppen av många ämnen minskat. Det går att se i sjunkande halter av sådana ämnen i avloppsslammet. Föroreningarna i miljön visar tyvärr inte alltid på samma positiva trend, eftersom många ämnen är svårnedbrytbara och därför finns kvar i miljön långt efter att utsläppen har upphört.

Om skadliga ämnen, mikroplast och risk

Giftfritt syftar på hur kvaliteten på miljön (både den inre och den yttre) ska vara, och definieras likadant som det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö. För att kunna få en miljö som är giftfri krävs att stadens verksamheter och alla andra hanterar kemiska ämnen på ett bra sätt, att de blir **kemikaliesmarta**.

Med **skadliga ämnen** avses inte bara ämnen som klassas som farliga ämnen enligt kemikalielagstiftningen utan alla ämnen som är farliga för människors hälsa och miljön. I stadens miljöprogram omfattas även **mikroplast**. Mikroplast är små plastpartiklar som tillverkas direkt för olika användningsområden eller som bildas vid slitage och nedbrytning av plast, exempelvis till följd av nedskräpning.

Sediment är en ansamling av olösliga partiklar på botten av hav och sjöar.

Risk definieras ofta som kombinationen av en fara och sannolikheten för att den ska uppstå; i kemikaliesammanhang är risk oftast uttryckt som en kombination av giftighet och exponering. För "särskilt farliga ämnen" finns ingen säker exponeringsnivå, för dem gäller därför att användningen bör upphöra helt.

6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen

Delmålet innebär att staden både ska minska den egna användningen och verka för ökad medvetenhet om skadliga ämnen bland stockholmare och näringsliv.

Det främsta sättet att minska utsläppen av skadliga ämnen är att minska användningen. Inköp är ett effektivt verktyg för att minska mängden skadliga ämnen i stadens verksamheter. För att ställa relevanta krav och göra medvetna val vid inköp krävs kunskap om varors innehåll.

Staden ska arbeta för att förekomsten av utfasningsämnen i varor och produkter i stadens verksamheter upphör. Specifikt ska staden skärpa sina krav och sluta köpa in varor och produkter i vilka innehållet av PFAS, ftalater, bisfenoler och svärnedbrytbara ämnen är känt samt successivt fasa ut dessa produkter. Uppföljningen av upphandlingar behöver stärkas för att säkerställa att målen uppnås.

En förutsättning är också att giftfria alternativ finns på marknaden. Här behöver staden arbeta långsiktigt tillsammans med befintliga och potentiella leverantörer för att driva utvecklingen framåt, exempelvis genom innovativa lösningar och att efterfråga varor utan oönskade ämnen. Genom samverkan och kommunikation ska staden också underlätta för stockholmare och näringsliv att göra kemikaliesmarta och giftfria val.

Exempel på åtgärder för minskad användning och spridning av skadliga ämnen

- Ställa och följa upp relevanta och enhetliga kemikaliekraV vid upphandling samt välja miljömärkta varor vid inköp.
- Platsgjutet gummi i offentlig miljö ska stegvis fasas ut. Vid anläggning av nya ytor samt uppgradering av befintliga ytor ska miljövänliga, biologiskt nedbrytbara material vara norm. Alternativa material ska löpande undersökas.
- Vidareutveckla uppföljningen av de kemikaliekraV som ställts vid inköp och entreprenader genom stickprovskontroll, revision, platsbesök och analyser.
- Vidareutveckla övervakningen av avloppsslam och av inomhusmiljön för att studera hur kemikalieanvändningen och exponeringen utvecklas över tid.
- Ge information som underlättar för Stockholmnarna att minska användningen av skadliga kemikalier.

6.2 Renare mark och sediment

Delmålet innebär att staden ökar sin kunskap om och arbetar för ett Stockholm med en renare mark och sediment.

Inom Stockholms stad finns ett stort antal både potentiellt och konstaterat förorenade mark- och sedimentområden. Majoriteten av de potentiellt förorenade områdena i staden har inte undersökts.

Föroreningarna har orsakats av historiska utsläpp och av användning av farliga ämnen i tidigare verksamheter och utgör en stor utmaning i arbetet för ett Giftfritt Stockholm. Dessa föroreningar kan vara en risk för människors hälsa och bidra till att miljö kvalitetsnormerna i stadens vattenförekomster är svåra att nå.

Att åtgärda förorenad mark är en lång process med många omfattande delmoment. Ett första steg är förbättrad kunskap om stadens förorenade områden samt att utreda ansvaret för det förorenade området. Parallellt med kunskapshöjande insatser behövs även tillsyn mot bekräftade förorenade områden.

Åtgärder som sanering eller övertäckning görs inom staden huvudsakligen i samband med stadsutveckling. Byggaktörerna genomför avhjälpande åtgärder på kvartersmarken och exploateringsnämnden genomför sanering på allmän platsmark. I befintliga miljöer har även trafiknämnden och stadsdelsnämnderna ett ansvar att bidra till måluppfyllelse.

Om ett förorenat område, som inte är föremål för stadsutveckling, bedöms utgöra en prioriterad miljö- och hälsorisk och ingen finns som kan hållas ansvarig kan det till viss del finnas förutsättningar för staden att finansiera detta genom statliga bidrag.

För att skala upp arbetet med sanering av mark och sediment ska staden vidareutveckla metoder för sanering på land och i vatten.

Exempel på åtgärder för renare mark och sediment

- Se över inventering och klassificering av potentiellt förorenade områden samt möjlig finansiering av åtgärder.
- Genomföra ansvarsutredningar för prioriterade platser och områden.
- Utreda och åtgärda förorenade områden som innebär en exponering och risk för människors hälsa och miljön, till exempel genom att bidra till att stadens yt- och grundvatten inte följer miljö kvalitetsnormer för vatten.
- Utveckla innovativa och naturbaserade metoder för mark- och vattenrening, såsom växtsanering.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
6.2 Renare mark och sediment	Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholm Vatten och Avfall AB, Stockholms Stads Parkerings AB, Skolfastigheter i Stockholm AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB och Stockholms Hamn AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden

7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Stockholmarna ska inte utsättas för hälsorisker som kommer av skadliga nivåer av buller eller luftföroreningar. Luften i Stockholm ska vara ren och Stockholms ljudmiljö ska vara god och främja trivsel och rekreation. Trafiken är den största källan till luftföroreningar och buller i Stockholm. Därför måste den negativa miljöpåverkan från trafiken minska.

Introduktion till målet

Det finns flera orsaker till buller och luftföroreningar i Stockholm. Den största är trafiken och för att minska trafikens påverkan på människors hälsa, samtidigt som transportererna fungerar för alla behov i staden, behöver olika åtgärder samverka.

Staden arbetar i första hand för att minska påverkan på luft- och ljudmiljö direkt vid källan. Det handlar om att bygga staden så att vägtrafiken minskar, att främja gång, cykel och kollektivtrafik, att verka för att allt fler fordon som rullar i Stockholm drivs med el och i övrigt vidta åtgärder för att minska utsläppen av partiklar från trafiken.

Staden behöver också komplettera med åtgärder som skyddar invånarna från de skadliga nivåer av buller och luftföroreningar som ändå uppstår. Det kan exempelvis vara i form av skydd på bullerutsatta platser, krav vid nybyggnation eller genom att hålla efter vägdammets för att minska partiklar.

Delmål:

7.1 Trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar

7.2 Förbättrad ljudmiljö

Målet i praktiken

Dubbdäckförbud och miljözon

Växtbekladdad bullerskärm

Agenda 2030

3 GOD HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

11 HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN

Sveriges miljömål

Frisk luft

God bebyggd miljö

Bakgrund

Luftföroreningar orsakar besvär i luftvägarna och långvarig exponering medför ökad risk för sjukdomar och för tidig död. Barn är extra känsliga för luftföroreningar och riskerar att få en försämrad utveckling av lungornas funktion.

För att skydda människors hälsa finns miljökvalitetsnormer för utomhusluft, som baseras på EU-direktiv och som är rättsligt bindande. Utöver detta anges nationella miljökvalitetsmål under miljömålet Frisk luft. Världshälsoorganisationen (WHO) skärpte år 2021 sina hälsobaserade riktvärden för frisk luft, vilket har lett till en översyn av EU:s luftkvalitetsdirektiv som påverkar miljökvalitetsnormerna i Sverige. Både miljökvalitetsmålen och WHO:s riktlinjer är strängare än dagens miljökvalitetsnormer.

Partiklar (PM10) och kvävedioxid (NO₂) är de luftföroreningar som är mest problematiska i Stockholm. För luftföroreningar som historiskt sett varit stora problem i staden såsom svaveldioxid, bly och kolmonoxid klaras normerna sedan länge med bred marginal.

Miljökvalitetsnormerna för luftkvalitet har sedan 2019 uppnåtts i Stockholm tack vare stadens åtgärder och en förnyad fordonsflotta. Miljökvalitetsmålen klaras inte överallt i staden. På vissa platser och under vissa perioder förekommer överskridanden. För att skydda stockholmarnas hälsa måste luftkvaliteten fortsätta förbättras.

Buller är den påverkan på miljön som berör flest människor i Sverige. De dominerande bullerkällorna i Stockholm är omgivningsbuller från väg-, spår- och flygtrafik.

För buller finns målsättningsnormer. Detta innebär en strävan efter att begränsa omgivningsbuller så att det inte medför skadliga effekter på människors hälsa.

Staden har länge arbetat för att minska bullret genom bullerskyddskärmar, bidrag för åtgärder i de mest bullerutsatta bostäderna samt skydd på skol- och förskolegårdar. Staden har också stora möjligheter att i stadsplaneringen arbeta för minskat buller.

Om luft och ljudmiljö

Luftföroreningar är partiklar och gaser som finns i luften. Partiklar genereras till stor del av slitage mellan däck och vägbana men också från bromsar. Avgaser genereras av fordonens förbränningsmotorer. Halter av luftföroreningar kan variera beroende på till exempel typ av drivmedel, användning av dubbdäck, gatans utformning och väderförhållanden. Dessa föroreningar kan ha negativa effekter på människors hälsa, såsom ökad risk för andningsproblem, hjärt-kärlsjukdomar, cancer och andra sjukdomar. Luftföroreningar kan också ha negativ inverkan på naturens växt- och djurliv samt på klimatet.

Trafikbuller är ljud som genereras av fordon i rörelse. Det inkluderar ljud från motorer, däck som rullar på vägen, bromsar och annan mekanisk utrustning. Trafikbuller kan variera i intensitet beroende på faktorer som fordonets hastighet och trafikflödet. Trafikbuller kan ha negativa effekter på människors hälsa och välbefinnande, inklusive sömnstörningar, hörselskador, stress och hjärt- kärlsjukdomar.

7.1 Trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar

Delmålet innebär att luften ska vara så ren att människors hälsa och djur, växter och kulturvärden inte skadas.

Stadens målsättning är att luftkvaliteten i Stockholm ska förbättras och halterna av luftföroreningar ska sänkas. Med utgångspunkt i utredningen om vilka åtgärder som krävs för att nå de riktvärden som WHO rekommenderar ska ytterligare insatser genomföras.

Trafiken är den största lokala källan till partiklar och kväveoxider. Kvävedioxid är en hälsofarlig kväveoxid som framförallt kommer från fordonens avgasutsläpp. För att minska halterna av kvävedioxid behöver staden arbeta för att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp. Partiklarna (PM10) i Stockholms luft kommer i huvudsak från slitage på vägbanan orsakade av dubbdäck som körs på snöfritt underlag, men även intransport av mindre partiklar (PM2,5) från utsläpp i andra länder bidrar till PM10-halterna. För att minska halterna av partiklar måste andelen dubbdäck minska. Staden behöver också fortsätta med dammbindning i perioder för att reducera tillfälligt höjda partikelhalter. För att olika typer av regleringar, såsom dubbdäcksförbud, lättare ska efterlevas behöver regelefterlevnaden följas upp med kontroller. Detta är polismyndighetens uppgift.

Utöver vägtrafiken finns även andra utsläppskällor så som flyg, sjöfart, industrier och arbetsmaskiner. De mätningar som har gjorts i Stockholm påvisar ett förhållandevis lågt bidrag från dessa källor med hänsyn till miljökvalitetsnormerna, men det kan finnas en lokal

påverkan från sådana källor som ändå motiverar olika typer av åtgärder.

Exempel på åtgärder för att trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar

- Verka för ökad regelefterlevnad av befintliga åtgärder för miljözoner och dubbdäcksförbud.
- Fortsätta arbetet med att främja elektrifiering av fordon och arbetsmaskiner, införa dubbdäcksförbud, miljözoner och stadsmiljözoner samt sänka hastigheter och utforma gatorna för lägre hastigheter.
- Minska trafik för att reducera halterna av skadliga partiklar i luften.
- Fortsätta arbete med dammbindande åtgärder för att minska partikelhalterna.
- Skapa incitament för människor att välja kollektivtrafik, cykel eller gång istället för bil.

7.2 Förbättrad ljudmiljö

Delmålet innebär att människor inte ska utsättas för skadliga ljudnivåer och att infrastruktur och bostäder ska lokaliseras och utformas med hänsyn till människors hälsa.

Antalet personer och platser utsatta för buller i Stockholm ska minska. Staden ska arbeta med att både begränsa bullret vid källan och genomföra bulleråtgärder för såväl bostäder som rekreatiomsområden, skolgårdar och andra offentliga platser.

Det krävs en mycket kraftig minskning av vägtrafiken för att få en märkbar minskning av trafikbullret. För att nå en hälsosam ljudnivå måste därför en minskning av trafiken kompletteras med andra förändringar som minskar ljudet från källan såsom en elektrifiering av fordonen, lägre hastigheter, minimerad dubbdäcksanvändning och tystare gatubeläggning.

Buller från spårtrafik kan lokalt vara en stor bullerkälla. Buller från kollektivtrafik och spårbundna transporter måste minskas med bullerreducerande åtgärder. Även flygbuller är ett problem, framför allt nära Bromma flygplats. Sjötrafiken och arbetsmaskiner kan lokalt också ha betydelse för bullernivåer, så även industribuller.

Staden ska planera för bra boendemiljöer. Vid planering i bullerutsatta lägen ska hänsyn till bullret tas i ett tidigt skede, regleras i detaljplaner för att sedan säkerställas under bygglovsprocessen. För befintliga bostäder behöver fastighetsägare, tillsammans med vägghållaren som är ansvarig för bullret, medverka

i bullerreducerande projekt, till exempel fönsteråtgärder, för att nå målet. Olika bullerreducerande projekt såsom uppförande av bullerplank och andra åtgärder i befintlig miljö är även det viktiga åtgärder.

Staden kan också bidra till att förbättra upplevelsen av ljudnivån med hjälp av grönska. En grönare stad bidrar till en bättre ljudmiljö.

Exempel på åtgärder för förbättrad ljudmiljö

- Minska trafiken för att minska uppkomsten av buller.
- Använda bullerreducerande vägbeläggningar.
- Vid upphandling av varor och tjänster som innefattar transporter ställa krav på däck, exempelvis dubbfria däck och bullerklassificering.
- Tillämpa gröna lösningar för en förbättrad ljudmiljö, exempelvis sedumtak, gröna väggar, ersätta hårdgjorda ytor med gräs, buskar eller ängsväxter.

Ansvariga för genomförande och uppföljning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
7.1 Trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, trafiknämnden och Stockholms Hamn AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
7.2 Förbättrad ljudmiljö	Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholms Hamn AB, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem och Skolfastigheter i Stockholm AB	Trafiknämnden

Arbetsätt för att nå målen

Stadens egen organisation och arbetsätt är både en nyckel och en framgångsfaktor för att nå de högt ställda klimat- och miljömålen. Stockholms stad behöver även arbeta tillsammans med stockholmarna och verksamma i staden.

Miljöprogrammet identifierar ett antal utvecklade arbets- och förhållningssätt som viktiga framgångsfaktorer för ökad måluppfyllelse. Det handlar om samverkan, inköp, kommunikation och påverkan, innovation, digitalisering och lärande.

Intern och extern samverkan

Alla stadens nämnder och bolagsstyrelser är viktiga i arbetet för att nå miljöprogrammets mål vilket ställer stora krav på intern samverkan mellan förvaltningar och bolag. Genom god kunskap om varandras uppdrag och förutsättningar skapas en helhetsbild som stärker stadens förmåga att i den interna dialogen finna de allra bästa lösningarna för miljön och klimatet. Genom samordning och genom att verka tillsammans tillvaratar vi den kraft och den förmåga som finns i stadens stora organisation.

Intern samverkan är också ett verktyg för att säkerställa de mångfunktionella lösningar som krävs i en stor stad som Stockholm där såväl resurser som ytor är begränsade. Med mångfunktionella lösningar kan flera positiva effekter åstadkommas samtidigt, exempelvis genom naturbaserade lösningar som kan ge samhälls-, miljö- och klimatnytta samtidigt. Mångfunktionella gröna och blå lösningar ger ekosystemtjänster som bidrar till en hållbar, resilient och attraktiv stad. Parallellt skapas incitament för effektiv markanvändning och lägre kostnader för investeringar och drift.

Flera mål i miljöprogrammet kan staden inte nå på egen hand utan de kräver samverkan med andra. Näringsliv, civilsamhälle, akademi, offentlig sektor och andra städer runt om i Sverige och världen är exempel på aktörer med vilka staden delar såväl utmaningar som målsättningar. Här kan starka, värdeskapande partnerskap ge möjligheter, insikter och engagemang. En samverkan som kan leda till nya lösningar och att utvecklingen mot gemensamma mål kan gå snabbare.

Staden behöver säkerställa att invånarna involveras i miljö- och klimatarbetet. Delaktighet är en nyckel för att lyckas med omställningen. Staden ska därför fördjupa dialogen och policyutvecklingen tillsammans med invånare, exempelvis genom ett medborgarråd.

Det är också genom samverkan internt eller externt som vi skapar den lärande organisation som är avgörande för att nå stadens miljö- och klimatmål. Genom erfarenhetsutbyte får vi ny, viktig kunskap som hjälper oss som organisation att utveckla arbetssätt och strategier inom miljö- och klimatområdet, ett område som är under ständig och snabb utveckling.

Inköp

Inköp är ett betydelsefullt verktyg för att uppnå majoriteten av miljöprogrammets mål. Staden köper årligen varor, tjänster och entreprenader för stora belopp. Det finns därför potential att göra en stor miljönytta genom att göra mer hållbara val i dessa inköp. Inom flera kategorier av inköp är dessutom staden en så pass stor köpare att det finns möjligheter att påverka leverantörsmarknaden i en mer hållbar riktning.

Det är avgörande att de hållbarhetskrav som ställs är relevanta och enhetliga. För att få önskad effekt behöver staden aktivt arbeta med en systematisk och kontinuerlig avtalsuppföljning. Genom intern samverkan och genom att öka kunskapen om och föra dialog med leverantörsmarknaden under hela inköpsprocessen kan stadens nämnder och bolagsstyrelser ytterligare stärka sin förmåga att driva omställningen till hållbara inköp och möjliggöra innovativa cirkulära lösningar.

Kommunikation och påverkansarbete

Stadens kommunikation såväl internt som med stockholmare och andra målgrupper och intressenter är en viktig del av stadens arbete och skapar intresse, acceptans och engagemang för den förändring som behöver ske. Kommunikationsarbetet är en strategisk och värdeskapande process som ger stöd för att nå stadens miljömål och

som dessutom påverkar hur stadens arbete och Stockholms stad uppfattas.

Den interna kommunikationen ska göra stadens mål och programmets underliggande handlingsplaner kända inom stadens organisation. Den tydliggör för ansvariga vad som behöver göras för att nå målen och bidrar till genomförandet av programmet.

Kommunikationsinsatser som riktar sig till målgrupper, aktörer och intressenter som kan bidra till att målen i miljöprogrammet nås är särskilt viktiga. Deras engagemang behöver tas tillvara och stadens kommunikation kan skapa stolthet och inspirera till handling både internt och externt.

Kommunikation är också ett viktigt verktyg för att påverka konsumtionsmönster och därmed de konsumtionsbaserade utsläppen. Staden behöver löpande utveckla och använda kommunikationsmetoder och -kanaler som når ut till målgrupperna på ett effektivt sätt så att de effekter som staden strävar efter kan uppnås. Här behöver staden utveckla nya arbetssätt.

Kommunikationen ska i större utsträckning ske där stockholmarna befinner sig både fysiskt och digitalt, så som i direkt anslutning till åtgärder i stadsmiljön.

Staden behöver identifiera fler medkommunikatörer som kan sprida omställningsarbetet. Detta inkluderar även internationella samarbeten som C40, Eurocities, POLIS, ICLEI med flera samt internationell media.

För att fortsätta och snabba på omställningen behövs ett aktivt påverkansarbete för att verka för att de nationella styrmedlen skärps och för att hindrande lagar ska ändras. Staden behöver även delta aktivt på EU-nivå för att påverka EU-kommissionens och EU-parlamentets arbete så att rätt förutsättningar skapas för det som görs på lokal nivå.

Innovation, digitalisering och lärande

Miljö- och klimatarbetet kräver arbetssätt som utvecklas över tid och i takt med tiden. En del i detta är nämnders och bolags arbete med ständiga förbättringar där arbetssätt, processer, strukturer, styrning och kompetenser justeras utifrån gjorda erfarenheter och utvärderingar.

Utmaningarna inom miljö- och klimatområdet skapar behov av nya lösningar. Innovation behöver utgå från användarperspektivet och drivas av behoven. Innovationsarbete går ofta på tvärs med inarbetade strukturer, arbetssätt och processer. Det förutsätter mod,

undersökande nyfikenhet och ställer krav på en annan styrning och ledning jämfört arbetet med ständiga förbättringar. Nämnder och bolagsstyrelser behöver utveckla strukturer, arbetssätt och stöd för att tillvarata medarbetarnas idéer, hur lösningar kan utvärderas och goda exempel spridas för att införas på bredare front. Många gånger vilar framgångsrikt innovationsarbete också på samverkan med andra parter i och utanför den egna organisationen. Stadens nämnder och bolag behöver bevaka utlysningar och ansöka om finansiering för utvecklings- och innovationsarbete kopplat till miljö- och klimatfrågor.

Såväl ständiga förbättringar som innovation kan ofta ha digitalisering som verktyg. Allt mer information och data samlas in och kan omvandlas till insikter som är viktiga i omställningen. Det kan handla om att mäta klimatförändringar över tid, realtidsstyra elförbrukning eller tillgängliggöra kunskap. Att tillvarata digitaliseringens möjligheter genom ett nära samarbete mellan verksamhets- och it-kompetens är därför en viktig del i stadens miljö- och klimatarbete.

Styrning och uppföljning

Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument som antas av kommunfullmäktige. Programmet fastställer vilka nämnder och bolagsstyrelser som är ansvariga för att planera och genomföra åtgärder samt följa upp arbetet för respektive delmål. I det finns även exempel på åtgärder för att nå målen. Det anger därmed inte samtliga åtgärder som behövs eller hur dessa ska finansieras.

Programmet är utgångspunkt för handlingsplaner och andra dokument som i sin tur konkretiserar genomförandet för att nå målen.

Programmet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS. Det innebär att nämnderna och bolagsstyrelserna i den ordinarie styrningen och uppföljningen ska redovisa hur de bidrar till att nå de delmål som de är ansvariga för att bidra till. Nämnderna och bolagsstyrelserna ska ta fram egna åtgärder och aktiviteter som kopplar till respektive delmål baserat på programmets målsättningar.

För varje delmål är en ansvarig nämnd eller bolagsstyrelse utpekad som ansvarig för att följa upp delmålen. Utifrån dessa uppföljningar sammanställer kommunstyrelsen en årlig rapport som redovisas till kommunfullmäktige. Uppföljningsrapporten ska spridas inom stadens organisation och användas för lärande och som underlag för att ytterligare utveckla stadens arbete för att nå målen.

Miljö- och klimatperspektiv integreras i alla beslut

Det mesta av stadens arbete påverkar den miljömässiga hållbarheten. En analys av miljö- och klimatkonsekvenser inklusive ett rättviseperspektiv ska inkluderas i alla relevanta nämnd- och styrelsebeslut som påverkar uppfyllandet av stadens miljö- och klimatmål.

Halvtidsuppföljning

Under våren 2027 ska en grundlig halvtidsuppföljning genomföras för att säkerställa att staden är på rätt väg för att nå målen 2030.

Halvtidsuppföljningen och eventuell revidering av miljöprogrammet ska behandlas politiskt och ska tas upp till beslut i kommunfullmäktige under år 2027.

Bilaga: Sammanställning av ansvariga för genomförande och uppföljning

1. En rättvis och inkluderande omställning

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
1.1 Stadens verksamheter stärker en rättvis omställning	Alla nämnder och bolag	Kommunstyrelsen
1.2 Stockholmarna är delaktiga i omställningen	Kommunstyrelsen, arbetsmarknadsnämnden, exploateringsnämnden, förskolenämnden, kulturnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder AB och Stockholm Vatten och Avfall AB	Kommunstyrelsen

2. Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
2.1 Ett Stockholm som är klimatpositivt 2030 och fossilfritt 2040	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2.2 Minskad klimatpåverkan från transportsektorn	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, Stockholms Stads Parkerings AB, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholms Hamn AB, Stockholm Vatten och Avfall AB och Stockholm Business Region AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2.3 En fossilfri organisation 2030	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2.4 Halverad klimatpåverkan från konsumtion	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2.5 Minskad klimatpåverkan från mat	Kommunstyrelsen, förskolenämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholm Business Region AB	Kommunstyrelsen

3. Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, servicenämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, AB Svenska Bostäder, Micasa Fastigheter i Stockholm AB, Skolfastigheter i Stockholm AB, Stockholms Hamn AB, Stockholms Stads Parkerings AB, och Stockholm Vatten och Avfall AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
3.2 Förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholm Vatten och Avfall AB, Stockholms Hamn AB och Stockholms Stads Parkerings AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden	Alla nämnder och bolag	Servicenämnden

4. Ett klimatanpassat Stockholm

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
4.1 En stadsmiljö mer anpassad till ett förändrat klimat	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, förskolenämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, stadsdelsnämnderna, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholm Vatten och Avfall AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB och Skolfastigheter i Stockholm AB	Trafiknämnden
4.2 Stärkt motståndskraft vid extremväder	Alla nämnder och bolag	Kommunstyrelsen

5. Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
5.2 Cirkulära kretslopp av resurser	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden

6. Ett giftfritt Stockholm

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen	Alla nämnder och bolag	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
6.2 Renare mark och sediment	Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, AB Svenska Bostäder AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Stockholm Vatten och Avfall AB, Stockholms Stads Parkerings AB, Skolfastigheter i Stockholm AB, Micasa Fastigheter i Stockholm AB och Stockholms Hamn AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden

7. Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Delmål	Genomförandeansvariga	Uppföljningsansvariga
7.1 Trafikens påverkan på luftkvaliteten minskar	Kommunstyrelsen, exploateringsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, trafiknämnden och Stockholms Hamn AB	Miljö- och hälsoskyddsnämnden
7.2 Förbättrad ljudmiljö	Exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, stadsdelsnämnderna, Stockholms Hamn AB, AB Svenska Bostäder, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem och Skolfastigheter i Stockholm AB	Trafiknämnden